

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNDE
İYELİK VE HÂL EKLERİYLE BİRLEŞEN
ÇEKİM EDATLARININ İNCELENMESİ**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

İsa TAŞ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ**

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNDE İYELİK VE HÂL
EKLERİYLE BİRLEŞEN ÇEKİM EDATLARININ İNCELENMESİ**

İsa TAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ocak 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	10
DOĞRULUK BEYANI.....	11
ÖNSÖZ.....	12
ÖZ.....	13
ABSTRACT.....	15
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ	17
ARCHIVE RECORD INFORMATION	18
KISALTMALAR	19
ARAŞTIRMANIN KONUSU	22
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	22
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	22
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/ PROBLEM	22
EVREN VE ÖRNEKLEM	22
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/ KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	23
BİRİNCİ BÖLÜM.....	24
ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ	24
1.1. Edat Kavramı	25
1.2. Edatların Sınıflandırılması	27
1.3. Çekim Edatları	27
1.4. Çekim Edatlarının Sınıflandırılması	29
1.5. İncelenen Eserler.....	30
1.5.1. Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik	30
1.5.2. Kâbus-nâme Tercümesi - Şeyhoğlu Sadre'd-din Mustafa.....	31
1.5.3. Marzuban-nâme Tercümesi - Şeyhoğlu Sadre'd-din Mustafa	31
1.5.4. Süheyl ü Nevbahar -Kenzü'l-Bedâyi'c	32
1.5.5. Dede Korkut	32
1.5.6. Cemşid ü Hurşid - Cem Sultan.....	32
1.5.7. Ahmed-i Dâî Divanı	33
1.5.8. Har-nâme.....	33
1.5.9. Soylamalar ve 13. Boy (Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha'yı Öldürmesi)	33

İKİNCİ BÖLÜM.....	35
ÇEKİM EDATLARININ YAPI VE ANLAM BAKIMINDAN İNCELENMESİ	35
2.1. adın	35
2.2. ala.....	35
2.3. anaru.....	35
2.3.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	36
2.4. artuğ/ artuğ.....	36
2.4.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	36
2.4.1.1. “DAn fazla, -DAn üstün” Anlamında Kullanılanlar	36
2.4.1.2. “-DAn başka” Anlamında Kullanılanlar	39
2.4.1.3. “-DAn değerli, önemli” Anlamında Kullanılanlar.....	40
2.5. aşı / aşığı/ aşığı	40
2.5.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	41
2.6. ayru.....	41
2.6.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	41
2.6.1.1. “-DAn uzak” Anlamında Kullanılanlar	41
2.6.1.2. “-DAn başka” Anlamında Kullanılanlar	42
2.7. ayruğ/ ayruğ/ ayruğı	42
2.7.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	43
2.8. berâber	45
2.8.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	45
2.8.1.1. “ile birlikte” Anlamında Kullanılanlar	45
2.8.1.2. “-A eşit, denk, gibi” Anlamında Kullanılanlar	45
2.9. berü.....	45
2.9.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	46
2.9.1.1. “-DAn beri, -DAn itibaren, -DAn bu zamana kadar, -Dir/ -DUr” Anlamında Zaman Bildiren Kullanımlar	46
2.9.1.2. “-DAn önce” anlamında Zaman İfade Eden Kullanımlar	48
2.9.1.3. Ayrılma Hâli Ekli “ol” Zamiriyle <i>andan beri</i> Şeklinde Kullanılıp “o zamandan beri” Anlamıyla Zaman Başlangıcı İfade Edenler.....	48
2.10. bile / birle.....	48
2.10.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	49
2.10.1.1. “-(n)In/ -(n)Un vasıtasıyla” Anlamında Kullanılanlar	49

2.10.1.2. “ile birlikte” Anlamında Kullanılanlar	50
2.10.1.3. “sayesinde” Anlamında Kullanılanlar	51
2.10.1.4. “-DAn dolayı” Anlamında Kullanılanlar	52
2.10.1.5. “ile karşılıklı” Anlamında Kullanılanlar	52
2.10.1.6. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar	53
2.10.1.7. “-A” Yönelme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar	53
2.10.1.8. “-DAn” Ayrılma Hâli Eki Anlamında Kullanılanlar	54
2.10.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	54
2.10.2.1. “vasıtasıyla” Anlamında Kullanılanlar	54
2.10.2.2. “ile birlikte, -II/ -IU olarak” Anlamında Kullanılanlar	59
2.10.2.3. “sayesinde” Anlamında Kullanılanlar	62
2.10.2.4. “-DAn dolayı” Anlamında Kullanılanlar	63
2.10.2.5. “ile karşılıklı” Anlamında Kullanılanlar	64
2.10.2.6. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar	65
2.10.2.7. “-(n)In/-(n)Un yüzünden, sebebiyle” Anlamında Kullanılanlar	65
2.10.2.8. “-A rağmen” Anlamında Kullanılanlar	66
2.10.2.9. “-A” Yönelme Hâli Eki Yerine Kullanılanlar	66
2.10.2.10. “-DAn” Ayrılma Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar	66
2.10.2.11. “-I/ -U” Belirtme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar	67
2.11. dapa/ tapa	67
2.11.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	67
2.11.1.1. “-A doğru” Anlamında Yön İfade Eden Kullanımlar	67
2.11.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	67
2.12. degin	68
2.12.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	68
2.12.1.1. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar	68
2.12.1.2. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar	73
2.12.1.3. “ol” İşaret Zamiriyle <i>ağa degin</i> Şeklinde “o zamana kadar” Anlamında Kullanılanlar	76
2.13. deginçe	76
2.13.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	76
2.13.1.1. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar	76
2.13.1.2. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar	76

2.14. dek.....	77
2.14.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	77
2.14.1.1. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar	77
2.14.1.2. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar.....	80
2.14.1.3. Yönelme Hâli Ekli “ne” Sözcüğüyle “ne diye, niçin” Anlamında Kullanılanlar	80
2.15. deñ.....	81
2.15.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	81
2.16. deñlü.....	82
2.16.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	82
2.16.1.1. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar.....	82
2.16.1.2. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar	82
2.16.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	82
2.17. evvel.....	82
2.18. ğayr / ğayrı.....	83
2.18.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	83
2.19. ğerü/ ğirü/ kirü	84
2.19.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	84
2.19.1.1. “-DAn sonra, -DAn itibaren” Anlamında Zaman Başlangıcı İfade Eden Kullanımlar	84
2.19.1.2. “-DAn uzak” Anlamında Kullanılanlar	85
2.19.1.3. “ayrıca, üstelik” Anlamında Kullanılanlar	86
2.19.1.4. Ayrılma Hâli Ekli <i>o</i> /Zamiriyle “artık, bundan sonra” Anlamında Kullanılanlar	86
2.20. ğibi / ğibi/ ğibi.....	86
2.20.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	87
2.20.1.1. “-A benzer, -A denk” Anlamında Kullanılanlar	87
2.20.1.2. “öyle (anuñ ğibi), böyle (bunuñ/ munuñ ğibi), şöyle (şunuñ ğibi)” Anlamında Kullanılanlar	91
2.20.1.3. “ kadar, derecesinde” Anlamında Kullanılanlar	97
2.20.1.4. “durumunda olan” Anlamında Kullanılanlar.....	99
2.20.1.5. “-In/-Un kadar değerli, kıymetli” Anlamında Övme, Methiye İfade Eden Kullanımlar	100

2.20.1.6. “-A benzer şekilde” Anlamında Kullanılanlar.....	102
2.20.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	103
2.20.2.1. “-A benzer, -A denk” Anlamında Kullanılanlar	103
2.20.2.2. “kadar, derecesinde” Anlamında Kullanılanlar	104
2.20.2.3. “durumunda olan” Anlamında Kullanılanlar.....	104
2.20.2.4. “-I/-U şekilde” Anlamında Kullanılanlar	105
2.20.2.5. “olarak, şeklinde” Anlamında Kullanılanlar	105
2.20.2.6. “-A benzer şekilde” Anlamında Kullanılanlar.....	105
2.20.2.7. “-I/ -U anda” Anlamında “hemen gerçekleşme, tezlik” İfade Eden Kullanımlar	106
2.21. göre/ köre.....	107
2.21.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	107
2.21.1.1. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar.....	107
2.21.1.2. “-A dayanarak, -A bakarak, -I/-U göz önünde tutarak” Anlamında Kullanılanlar	108
2.21.1.3. “-A karşılık” Anlamında Kullanılanlar	108
2.21.2. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	108
2.21.2.1. “-A nazaran, -A nispetle” Anlamında Kullanılanlar	108
2.22. içerü.....	110
2.22.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	110
2.22.1.1. “-DAn içeriye” Anlamında Yer Bildiren Kullanımlar	110
2.22.1.2. “-DAn çok, -DAn fazla” Anlamında Karşılaştırma İfade Eden Kullanımlar	110
2.23. içre.....	111
2.23.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	111
2.23.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	111
2.24. için / ıçun/ uçun / üçün/ çun/ çün/ içün	112
2.24.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	113
2.24.2. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	113
2.24.2.1. “için, uğruna, yoluna” Anlamında Kullanılanlar	113
2.24.2.2. “-DAn dolayı, -(n)In/ -Un yüzünden, -I/ -U sebebiyle, -DIğIndAn/ - DUğUndAn” Anlamlarında Kullanılanlar.....	118
2.24.2.3. “amaçla, amacıyla” Anlamında Kullanılanlar	120

2.24.2.4. “hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar	124
2.24.2.5. “-A göre, bakımından” Anlamında Kullanılanlar	124
2.24.2.6. “dileğim odur ki” Anlamında Kullanılanlar	124
2.24.2.7. “-I/-U/ -In/ -Un saygısına, değerine” Anlamında Kullanılanlar	124
2.24.3. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	125
2.24.3.1. “için, uğruna, yoluna” Anlamında Kullanılanlar	125
2.24.3.2. “-DAn dolayı, yüzünden, sebebiyle, -DIğIndAn/ -DUğUndAn” Anlamlarında Kullanılanlar	127
2.24.3.3. “amaçla, amacıyla” Anlamında Kullanılanlar	133
2.24.3.4. “hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar	134
2.24.3.5. “-A karşı, aleyhine” Anlamında Kullanılanlar	135
2.24.3.6. “-A rağmen” Anlamında Kullanılanlar	135
2.24.3.7. “-A bağlı olarak yemin ederim” Anlamında Kullanılanlar	135
2.24.3.8. “-I/ -U/ -In / -Un saygısına, değerine” Anlamında Kullanılanlar ..	137
2.25. İIA / İIAn / -İIAğ / -İA.....	140
2.25.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	141
2.25.1.1. “-I/ -U vasıta ederek, -(n)In/ -Un vasıtasıyla” Anlamında Kullanılanlar	141
2.25.1.2. “-(n)In/ -Un sayesinde” Anlamında Kullanılanlar	143
2.25.1.3. “-DAn dolayı” Anlamında Kullanılanlar	144
2.25.1.4. “-A uygun olarak, -A göre” Anlamında Kullanılanlar.....	144
2.25.1.5. “ile birlikte, beraber” Anlamında Kullanılanlar	144
2.25.1.6. “ile karşılıklı” Anlamında Kullanılanlar	149
2.25.1.7. “-A karşı” Anlamında Kullanılanlar	151
2.25.1.8. “hakkında, için” Anlamında Kullanılanlar	152
2.25.1.9. “-A” Yönelme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar.....	152
2.25.1.10. “-DAn” Ayrılma Hâli Eki Anlamında Kullanılanlar	153
2.25.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	154
2.25.2.1. “-(n)In/ -Un vasıtasıyla, -(n)I/ -U vasıta ederek” Anlamında Kullanılanlar	154
2.25.2.2. “sayesinde” Anlamında Kullanılanlar	161
2.25.2.3. “-In/ -Un yüzünden, sebebiyle” Anlamında Kullanılanlar	165

2.25.2.4. “-DAn dolayı, -DIĞI/-DUĞU için” Anlamında Sebep Bildiren	
Kullanılanlar	168
2.25.2.5. “-A göre, -A uygun, -A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar	169
2.25.2.6. “ile birlikte, beraber” Anlamında Kullanılanlar	170
2.25.2.7. “ile karşılıklı” Anlamında Kullanılanlar	173
2.25.2.8. “hakkında, için, ile ilgili” Anlamında Kullanılanlar	173
2.25.2.9. “-A karşı” Anlamında Kullanılanlar	174
2.25.2.10. “-A rağmen” Anlamında Kullanılanlar	174
2.25.2.11. “-A” Yönelme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar	174
2.25.2.12. “-DAn” Ayrılma Hâli Eki Yerine Kullanılanlar	175
2.26. ilerü	175
2.26.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	175
2.26.1.1. “-DAn sonra” Anlamında Kullanılanlar.....	175
2.26.1.2. “-DAn önce/ evvel” Anlamında Zaman İfade Eden Kullanımlar..	175
2.26.1.3. “-DAn üstün” Anlamında Karşılaştırma İfade Eden Kullanımlar	177
2.26.1.4. “-DAn öte, -DAn başka” Anlamında Kullanılanlar	177
2.26.1.5. “-DAn ileriye, - DAn öteye” Anlamında Yer İfade Eden	
Kullanımlar	177
2.27. isre	177
2.28. kadar	178
2.28.1. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	178
2.29. karşı/ karşı.....	179
2.29.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	179
2.29.1.1. “-A doğru” Anlamında Yer-Yön İfade Eden Kullanımlar	179
2.29.1.2. “-A doğru” Anlamında Zaman Olarak Yakınlık İfade Eden	
Kullanımlar	180
2.29.1.3. “-In/-Un karşısında, -In/-Un karşısına” Anlamında Yer İfade Eden	
Kullanımlar	180
2.29.1.4. “-In/-Un aleyhine” Anlamında Kullanılanlar	182
2.29.1.5. “için, uğruna” Anlamında Kullanılanlar	183
2.30. m̄nend	183
2.30.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	183
2.31. mişāl /meşeli	183

2.31.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	183
2.31.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	184
2.32. öñ.....	184
2.33. öñdin.....	184
2.33.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	184
2.34. öte.....	185
2.34.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	186
2.34.1.1. “-DAn ileri, -DAn öteye / uzağa” Anlamında Yer İfade Eden	
Kullanımlar	186
2.34.1.2. “-DAn sonra” Anlamında Zaman İfade Eden Kullanımlar	186
2.34.2. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	186
2.34.2.1. “-In/ -Un ötesine/ uzağına” Anlamında Kullanılanlar	186
2.35. ötrü / ötüri	186
2.35.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	186
2.36. özge	189
2.36.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	189
2.37. şıfat.....	189
2.37.1. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	190
2.38. şon	190
2.39. şonra	190
2.39.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	190
2.40. taşra/ daşra	195
2.40.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	195
2.40.1.1. “-DAn başka, -DAn özge” anlamında kullanılanlar	195
2.40.1.2. “-DAn dışarı / dışarıya, -(n)In/-Un dışına / dışında” Anlamında	
Kullanılanlar	196
2.40.1.3. “-DAn sonra” Anlamında Kullanılanlar.....	197
2.40.1.4. “-DAn fazla” Anlamında Kullanılanlar.....	197
2.41. teg/ tek/ teği	197
2.41.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	199
2.41.2. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	199
2.41.3. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	199
2.42. toğrı/ toğru	199

2.42.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	200
2.43. üzere	201
2.43.1. İlgi Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	201
2.43.1.1. “-A, üstüne, üzerine” Anlamında Kullanılanlar.....	201
2.43.1.2. “hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar	202
2.43.1.3. “üzerinden” Anlamında Kullanılanlar.....	203
2.43.1.4. “-DA, -In/ -Un üstünde, üzerinde” Anlamında Kullanılanlar	203
2.43.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler	203
2.43.2.1. “-A, üstüne, üzerine” Anlamında Kullanılanlar.....	203
2.43.2.2. “-DA, üstünde, üzerinde” Anlamında Kullanılanlar	205
2.43.2.3. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar.....	207
2.43.2.4. “için, hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar	207
2.44. yaña / yañarah	208
2.44.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	208
2.44.1.1. “-A doğru, -DAn tarafa” Anlamında Yer İfade Eden Kullanımlar.....	208
2.44.1.2. “-DAn, -DAn taraftan” Anlamında Kullanılanlar	210
2.44.1.3. “-DAn yana, -(n)In/-(n)Un /-im için, -(n)In/ -(n)Un uğruna” Anlamında Kullanılanlar	210
2.44.1.4. “-A karşı, -(n)In/ -(n)Un aleyhine” Anlamında Kullanılanlar	210
2.44.1.5. “-DAn tarafta” Anlamında Kullanılanlar	210
2.44.1.6. “-DAn ayrı, -DAn uzak” Anlamında Kullanılanlar	211
2.45. yukaru / yoñaru	211
2.45.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler.....	211
2.45.1.1. “-DAn yukarı -DAn yukarıda” Anlamında Yer İfade Eden Kullanımlar	211
2.45.1.2. “-DAn üstün” Anlamında Karşılaştırma İfade Eden Kullanımlar	211
2.46. ziyâde	211
SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA.....	221
ÖZGEÇMİŞ	224

TEZ ONAY SAYFASI

İsa TAŞ tarafından hazırlanan “ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ METİNLERİNDE İYELİK VE HÂL EKLERİYLE BİRLEŞEN ÇEKİM EDATLARININ İNCELENMESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ
Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 20.01.2021

Unvanı, Adı Soyadı (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İsmail TAŞ (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZER (BEÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlâki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı : İsa TAŞ

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesinde iyelik ve hâl ekli isim unsurları ile birleşerek anlam kazanan çekim edatları incelenmiştir. Tespit edilen çekim edatları alfabetik sırayla verilerek örnekler alt başlıklarda yapı ve anlam bakımından sınıflandırılmıştır. Ayrıca söz konusu edatların kullanım sıklığı, isimle birleşirken tercih ettikleri ekler ve cümledeki işlevleri -incelenen metinlerden hareketle- analiz edilerek tablolatırılmıştır.

Edatlar tek başına anlam taşımasalar da dilin görevli söz varlıklarındandır. Bu yüzden işlevlerinin ve cümlede kazandıkları anlamların ortaya çıkarılmasında geçmişteki şekillerinin bilinmesi önemlidir. Bu amaçla Eski Anadolu Türkçesinin üç dönemine ait eserler belirlenmiş ve her biri incelenmiştir. Bu kapsamda tezin giriş kısmında zikredilen yaklaşık 2200 sayfalık 9 eser vasıtasıyla Eski Anadolu Türkçesinin bir örnekleme alınmıştır. Manzum ve mensur eserlerden oluşan bu metinlerde tespit edilen söz konusu çekim edatları fişlenerek başlıklar altında yapı ve anlam bakımından tasnife tâbi tutulmuştur. Böylece sonuç kısmında çekim edatlarının isimle birleşirken aldığı eklerle ilişkin birtakım analizler ve tespitler yapılmıştır.

İncelenen metinlerde bulunan örnekler yazıya geçirilirken, bütünlük arz etmesi bakımından büyük harf kullanılmamış, sadece özel adlar büyük harfle yazılmış, anlamı belirginleştirmek için nadiren noktalama işaretleri ve parantez içi bilgiler kullanılmış, bunlar dışında araştırmacıların çevirisine sadık kalınmıştır.

Eğitim hayatım boyunca emeği geçen tüm hocalarıma, aileme ve bu çalışmanın hazırlanmasında tüm zorluklara rağmen yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nimet Kara KÜTÜKÇÜ'ye teşekkürlerimi sunarım. Bana her zaman destek olan eşime, tez döneminde yeterince zaman ayıramadığım biricik kızıma, değerli arkadaşlarıma, dostlarıma anlayışlarından dolayı ayrıca teşekkür eder, bu çalışmanın bilim dünyasına faydalı olmasını dilerim.

ÖZ

Bu araştırmada Batı Türkçesinin temelini oluşturan Eski Anadolu Türkçesine ait metinlerde hâl ve iyelik ekleriyle birleşen çekim edatları yapı ve anlam bakımından incelenerek tasnif edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesinin her döneminden önemli eserler örneklem olarak alınmış, bu kapsamda 1079 sayfa mensur, 1060 sayfa (yaklaşık 14500 beyit) manzum eser fişleme yöntemiyle taranmıştır. İncelenen eserler şunlardır: *Selçuklu Dönemi*'nden Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik; *Anadolu Beylikleri Dönemi*'nden Süheyl ü Nevbahar, Marzubân-nâme Tercümesi, Kâbus-nâme Tercümesi, Dede Korkut Hikâyeleri; *Osmanlılar Dönemi*'nden Har-nâme, Cemşid ü Hurşid, Ahmed-i Dâi Divanı, Dede Korkut Hikâyeleri-Soylamalar ve 13. Boy. Bu araştırma sonucunda hâl ve iyelik ekli isim unsuruyla birleşen 46 çekim edatı tespit edilmiş, bulunan örnekler her edat için ayrı başlık hâlinde, birleştikleri eke ve anlamlarına göre alt başlıklara ayrılmıştır. Ayrıca edatların cümle içinde hangi işlevi üstlendiği yay ayrıç içinde belirtilmiştir. Örnekler maddeler halinde sıralanmış ve her örneğin sonunda yay ayrıç içinde eserlerdeki yerleri kısaltılarak verilmiştir. Örneklerin imlâsı değiştirilmemiştir.

Bu çalışma giriş, inceleme ve sonuç olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde edatlarla ilgili genel bilgilendirmenin yanı sıra dil bilginlerinin bu konu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. İnceleme bölümünde metinlerdeki örnekler yapı ve anlam bakımından sınıflandırmaya tâbi tutulmak suretiyle alfabetik olarak sıralanmış ve her başlık altında o edatın etimolojisi ve kullanımıyla ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen örneklerden yola çıkılarak veriler analiz edilmiş, grafik ve tablolardan yararlanılarak bazı tespitler yapılmıştır.

Araştırma sonucunda 3005 örnek bulunmuştur. Bunlardan bazılarında birden fazla çekim edatı örneği bulunmaktadır. Bu durumda olan örnekler dipnotta ayrıca belirtilmiştir. Bulunan örneklerde öncül bir hâl ekiyle isim unsuruna bağlanan veya iyelik ekli isim unsuruyla birleşerek anlam kazanan edat grubunun cümle içindeki işlevleri incelenmiştir. Bu örneklerin %82'sinde zarf, %10'unda sıfat ve %8'inde isim

işlevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bulunan 46 edattan 34'ü tek bir tür ekle (örneğin *degin* edatı sadece yönelme hâli ekiyle) isim unsuruna bağlanabilirken 12'si, birden fazla ekle (örneğin *içün* edatı hem ayrılma hem ilgi hâli hem de iyelik ekiyle) isim unsuruna bağlanabilmektedir. Bu edatlar isimlere bağlanırken %43 ayrılma hâli ekini, %20 yönelme hâli ekini ve %15 oranında ilgi hâli ekini tercih etmişlerdir. Ayrıca bulunan edatların %22'si iyelik ekli isim unsuruna bağlanarak grup oluşturmaktadır. En çok *ile*, *içün*, *bile/ birle* ve *gibi/ kibi* edatları kullanılmıştır. Bu edatlar, bulunan örneklerin %60'ını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edat, çekim edatı, son çekim edatı, birleşik çekim edatı, Eski Anadolu Türkçesi

ABSTRACT

In this study, the inflectional prepositions combined with case and possessive suffixes in the texts belonging to Old Anatolian Turkish, which form the basis of Western Turkish, were examined and classified in terms of structure and meaning. Important works from all periods of Old Anatolian Turkish were taken as samples, and within this scope, 1079 pages of prose, 1060 pages (approximately 14500 couplets) of verse were scanned by filing. The examined works are: Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik from the Seljuk Period; Süheyl ü Nevbahar, Translation of Marzubân-name, Translation of Kâbus-name, Stories of Dede Korkut from the Period of Anatolian Principalities; Har-nâme, Cemşîd ü Hurşîd, Ahmed-i Dâî Divanı, Dede Korkut Stories-Discourses and The 13th Tribe from the Ottoman Period. As the result of this research, 46 inflectional prepositions combining with case and possessive suffixed noun elements were determined, and the examples found were divided into separate titles for each preposition, divided into subtitles according to their meanings and the suffixes they are combined. In addition, the functions of the prepositions in the sentences are indicated in parentheses. The examples are listed as items and their places in the works are written in parentheses at the end of each example. The spelling of the examples has not been changed.

This study consists of three main parts: introduction, analysis and conclusion. In the introduction part, besides general information about prepositions, the linguists' opinions on this subject are included. In the analysis section, the examples in the texts are listed alphabetically by subjecting classification in terms of structure and meaning and under each heading, information about the etymology and usage of that preposition has been given. In the conclusion part, the data were analyzed on the basis of the samples obtained, and some determinations were made using graphics and tables.

As the result of the research, 3005 samples were found. Some of them have more than one example of inflectional preposition. Examples in this situation are specified in the footnote. In the examples found, when the functions of the preposition

group, which is connected to the noun element with a precursor affix or that gain meaning by combining with the possessive noun element, are examined, it is determined that 82% of them is used as adverb, 10% as adjective and 8% as noun. In addition, while 34 of the 46 prepositions found can be connected to a noun element with a single type of suffix (for example, the *degin* preposition only with the dative case), 12 of them can be connected to the noun element with more than one suffix (for example, the *içün* preposition with both ablative, genitive and possessive suffixes). While these prepositions were attached to nouns, they preferred the ablative suffix by 43%, the possessive suffix by 22%, the dative suffix by 20% and the genitive suffix by 15%. The prepositions of *ile*, *içün*, *bile/birle*, and *gibi/kibi* are used the most. These prepositions make up 60% of the examples found.

Keywords: Preposition, inflectional preposition, postposition, compound preposition, Old Anatolian Turkish.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Eski Anadolu Türkçesi Metinlerinde İyelik ve Hâl Ekleriyle Birleşen Çekim Edatlarının İncelenmesi
Tezin Yazarı	İsa TAŞ
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Nimet KARA KÜTÜKÇÜ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	20.01.2021
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	224
Anahtar Kelimeler	Edat, çekim edatı, son çekim edatı, birleşik çekim edatı, Eski Anadolu Türkçesi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Examination of Prepositions Combined with Possessive and Case Suffixes in Old Anatolian Turkish Texts
Author of the Thesis	İsa TAŞ
Advisor of the Thesis	Dr. Nimet KARA KÜTÜKÇÜ
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	20.01.2021
Field of the Thesis	Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	224
Keywords	Preposition, inflectional preposition, postposition, compound preposition, Old Anatolian Turkish

KISALTMALAR

- SN** : Süheyl ü Nevbahar (Kenzü'l-Bedâyî)
DK : Dede Korkut Hikâyeleri
DKT : Dede Korkut Hikâyeleri-Soylamalar ve 13. Boy
CH : Cemşîd ü Hurşîd (Hurşîd ü Ferahşâd)
KN : Kâbus-nâme Tercümesi (Şeyhoğlu Sadrüddin)
MN : Marzubân-nâme Tercümesi - Destûr-ı Şâhî (Şeyhoğlu Sadrüddin)
HN : Harnâme
ADD : Ahmed-i Dâî Divanı
BH : Behcetü'l-Hadâik fî Mev'izati'l-Halâik
A.S. : Adlaşmış sıfat
B. : Berlin nüshası (Marzubân-nâme)
S. : İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi nüshası (Marzubân-nâme)
Bkz. : Bakınız
s. : Sayfa
vb. : ve benzeri

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

آ, ا	: a, ā, e, è, ı, i
ب	: b
پ	: p
ت, ة	: t
ث	: s
ج	: c
چ	: ç
ح	: ħ
خ	: ħ
د	: d
ذ	: z
ر	: r
ز	: z
س	: s
ش	: ş
ص	: ş
ض	: ž, d
ط	: t
ظ	: z
ع	: ʿ
غ	: ğ
ف	: f
ق	: k
ك	: k, g, ŋ
ل	: l
م	: m
ن	: n
نك	: ŋ
و	: v (o, ō, ö, u, ū, ü)

◦ : h (e, a)
ى : y (i, ī, ē)

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kendinden önceki isim unsuruyla hâl ekleri vasıtasıyla birleşen ve iyelik ekli isim unsuruyla edat grubu oluşturan çekim edatlarının yapı ve anlam bakımından sınıflandırılarak edatların kullanım sıklığının belirlenmesi.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma, Eski Anadolu Türkçesinde çekim edatlarının isim unsuruyla hangi ekler vasıtasıyla birleşerek anlam kazandıklarını, bu edatların hangi anlamlara gelecek şekilde ve hangi işlevlerde kullanıldıklarını, kullanım sıklıklarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Böylece söz konusu çekim edatlarının çok sayıda örneği çeşitli anlamsal tasniflere tâbi tutularak toplanmış olacak ve bu konuda yapılacak çalışmalarda araştırmacıların işini kolaylaştıracaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma betimsel araştırma modeliyle oluşturulmuştur. Ayrıca çekim edatlarının kullanım sıklığı bakımından tablolştırılması bakımından nicel, anlamlarına göre tasnif edilmesi ve işlevlerinin tespit edilmesi yönüyle de nitel yöntem kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/ PROBLEM

Çekim edatlarının genellikle hâl ekli isim unsuruyla birleşerek cümlede zarf işlevinde kullanıldığı söylenmektedir. Oysa çekim edatları; ilgi, yönelme ve ayrılma hâli eklerinin yanında iyelik ekli isim unsuruyla da öbektelebildiği hâlde vasıta hâli ve eşitlik hâli ekleriyle birleşmemektedir. Ayrıca çeşitli ekler vasıtasıyla isimle birleşen çekim edatları sadece zarf olarak değil, sıfat ve isim olarak da yaygın biçimde kullanılmaktadır.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Evren: Eski Anadolu Türkçesi metinleri

Örneklem: Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik, Kâbus-nâme Tercümesi, Marzubân-nâme Tercümesi, Cemşîd ü Hurşîd, Ahmed-i Dâî Divanı, Süheyl ü

Nevbahar, Harnâme, Dede Korkut Hikâyeleri, Dede Korkut Hikâyeleri-Soylamalar ve 13. Boy

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/ KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Örneklemler olarak alınan ve incelenen eserlerde Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan tüm çekim edatları yer almayabilir. Örneğin sadece Behcetü'l Hadâyik'te veya Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi hikâyesinde örneklerine rastlanan birçok edat vardır. Bu döneme ait bütün eserlerin bu bağlamda incelenmesi mümkün görünmemektedir. Ayrıca eserler taranırken gözden kaçırılan çekim edatları olabilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ

Eski Anadolu Türkçesi; XIII, XIV ve XV. yüzyılları kapsayan, günümüz Türkiye Türkçesinin ilk yazı dilidir. Bu dönem Anadolu Selçukluları devrinden Osmanlı Devleti'nin büyük bir imparatorluk olduğu XV. yüzyılın ortalarına hatta XVI. yüzyılın başlarına kadar sürer (Tekin & Ölmez, Türk Dilleri, 2018, s. 51; Akalın M. , 2001, s. 164; Ercilasun, 2018, s. 438). Özellikle İstanbul gibi bazı şehirlerin büyük bir kültür merkezine dönüşmesiyle (Özkan, 2017, s. 41) devlet kurumlarında Farsça ve Arapçanın önem kazanması, Türk yazı dilini sadelikten uzak, halktan kopuk bir yüksek zümre dili hâline getirdi. Günümüzde yaygın olarak kullanılan *Osmanlıca* tâbiri, Türk dili literatüründe de XV. yüzyılın ikinci yarısından 1911'de "Yeni Lisan" hareketiyle başlayan Milli Edebiyat cereyanına kadar olan zaman aralığını kapsayacak şekilde *Osmanlı Türkçesi Dönemi* olarak adlandırılır. Kısaca Batı Türkçesi

1. Eski Anadolu Türkçesi

2. Osmanlı Türkçesi (Osmanlıca)

3. Türkiye Türkçesi (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 16; Özkan, 2017, s. 40)

olarak üç dönemde incelenir. İşte bu çalışmada ele alınan eserler, yazı dilimizin henüz yabancı dillerin etkisi altına girmediği, Batı Türkçesinin en eski gramer unsurlarını barındırdığı dönemin, yani Eski Anadolu Türkçesi'nin ürünleridir.

Muharrem ERGİN, yukarıda verilen 2 ve 3. dönemler arasında küçük şekil farklılıkları dışında bir devre farkı olmadığını, gramer şekilleri bakımından asıl farklılıkların Eski Anadolu Türkçesi ile son iki dönem arasında olduğunu belirtmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 18). Bu bakımdan günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan çekim edatlarının daha iyi incelenebilmesi için, eski dönemlerdeki şekillerinin ve anlamlarının bilinmesi çok önemlidir. Bu çalışma, çekim edatlarıyla ilgili yapılacak olan bundan sonraki araştırmalar için de bir aşama olacaktır.

Eski Anadolu Türkçesi yerine bazı Türkologlar, "Eski Osmanlıca (Altosmanische)" ve "Tarihi Türkiye Türkçesi" ifadelerini önermişler, Ahmet Bican

ERCİLASUN ise bu dönemi *Eski Oğuz Türkçesi* (Ercilasun, 2018, s. 438) olarak adlandırmıştır. Bundan dolayı bu çalışmada “Eski Anadolu Türkçesi” ifadesi tercih edilmiştir.

1.1. Edat Kavramı

Sözcük türleri temelde *isim soylu sözcükler* ve *fiiler* olmak üzere iki başlıkta incelenir. Bunların yanında üçüncü bir tür olarak *edatlar* vardır. Yardımcı sözcük olarak görev yapan bu edatlar isim ve fiiller gibi tek başlarına kullanılmadıkları için *bağlı biçim birim* olarak kabul edilmektedir. Her kelimenin kökeni ya bir isme ya da fiile dayanır. İsim, sıfat, zamir, zarf ve edat; isim soylu sözcüklerdir. Dil bilgisi alanında yazılmış bazı kitaplar edatları “edat, bağlaç, ünlem” şeklinde üç başlıkta incelese de¹ çoğunlukla bu üç kavram *edat* başlığında toplanır² ve aşağıdaki gibi sınıflandırılır:

1. (Son) Çekim Edatları
2. Bağlama Edatları
3. Ünlem (Seslenme) Edatları

Edatlar tek başlarına anlam ifade etmese de bağlı oldukları sözcüklere ve bazen doğrudan cümlelere ifade yeteneği ve anlam zenginliği katan yardımcı sözcüklerdir. Anlam kazanmak için bir sözcüğe ihtiyaç duyduğundan, edatlara *bağlı birim* denmektedir. Edatlar bu bakımdan isim çekim eklerine benzemektedir. Hatta *ile* ve *için* gibi bazı edatların zamanla bağlı oldukları sözcükle ses uyumu sağlayarak eklediği (-IA/ -çUn) görülmektedir.

Osmanlı Dönemi dilcileri, *edat* kavramını dildeki tüm bağlı birimleri (yapım ekleri, çekim ekleri ve edatlar) kapsayacak şekilde tanımlamaktaydı. Oysa günümüz araştırmacıları sadece ekleşmemiş olan çekimlik bağlı birimleri (çekim edatı, bağlama edatı, ünlem edatı) *edat* olarak kabul etmektedir. Günay KARAAĞAÇ, bağlı biçim

¹ Bkz. Demirci, Kelime Bilgisi El Kitabı, 2017, s. 124; Sebzecioğlu, Türkçe Dilbilgisi, 2016, s. 350.

² Bkz. Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 348; Delice, Sözcük Türleri, 2017, s. 147; Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, 2015, s. 1.; Ercilasun, Türk Lehçeleri Grameri, 2007, s. 66.

birimleri *yapımlık bağlı biçim birimleri* ve *çekimlik bağlı biçim birimleri* olarak ikiye ayırır (Karaağaç, 2009, s. 158). Bunlardan ilki yapım eklerini, ikincisi de işletme ekleri ve münferit bulunan edatları kapsar.

Bağlı biçim birimlerin zamanla ekleşmesi ise o dilin uzun bir sözlü dönem geçmişine sahip olmasıyla ilişkilidir. Türkçe de Grekçe, Latince gibi uzun sözlü döneme sahip dillerden olduğu için söz dizimi öğelerinin büyük bölümü ekler hâlinindedir ve dil bilgisi kitapları biçim bilgisi ağırlıklıdır. Fakat İngilizce, Almanca gibi yeni doğan diller, bu sözlü dönemi geçirmediklerinden dil bilgileri söz dizimi ağırlıklıdır (Karaağaç, 2009, s. 160).

Edatlarla ilgili yapılan bazı tanımlar ve açıklamalar şöyledir:

Edatlar mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 348).

Arapça bir kelime olan edat, alet ve vasıta demektir. Onun gramerdeki mana ve yerini tespit ederken de bu asli manasını göz önünde bulundurmak gerekir. Nitekim bir gramer unsuru olarak da edatlar tek başlarına anlamları olmayıp ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir, vasıtalar. Edatlar dilin mantıksal kuruluşunu oluşturan cümle yapısının harcıdır. Bu bakımdan vazife itibarı ile çekim eklerine benzerler. (...) Edatlar, tek başlarına anlam taşımamaları ve çekime girmemeleri bakımından diğer sözcük türlerinden ayrılır (Hacıeminoğlu, 2015, s. XIII).

Anlamlarının eksikliği yüzünden tek başına bir hükme hedef olamayan veya haklarında hüküm verilemeyen, esasen nefislerindeki mahsur anlam da, takip ettikleri isim soylu kelimedenden sonra meydana çıkabilen sözlere edat denir (Bilgegil, 2014, s. 200).

İsim ile fiil, isim ile fiilimsi, isim ile isim ve isim ile cümle arasında benzerlik, vasıta, beraberlik, sebep, zaman, açıklama, neticelendirme gibi anlam ilgileri kuran; eşdeğer biçimbirimler ve cümleleler arasında bağlama görevi yürüten, bağlı olduğu isme seslenme bildiren; cümleye duygusal anlam katarak onu çeşitli açılardan pekiştirmekle görevli olan dilbilgisel anlamlı sözcüklerdir (Delice, Sözcük Türleri, 2017, s. 147).

Bugünkü anlamıyla edatlar, dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına değil, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren (bağlama edatları), onları çekime sokan (çekim edatları) veya söz cümleler kuran (ünlem edatları) dil birimleridir. Başka bir deyişle, edatlar, ortaya çıkabilmeleri için bir başka varlığa (v + v) veya eyleme (v + e) gerek duyan bilgilerin adlarıdır. Bu yüzden tek başlarına kullanılamazlar. Bu bakımdan, edatlar birer bağlı birimdir, çünkü varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisinde ortaya çıkan 'bulunma, yön, sınır, benzerlik, neden, sonuç, vb.' gibi bilgilerimizin adları, ancak bağlı birimler olabilirler ve bu bilgilerin var oluşları, ancak varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisi ile gerçekleşebilir (Karaağaç, 2009, s. 158).

Edatlar tek başına anlamı olmayıp daha çok isimlerden sonra gelerek onlarla diğer kelimeler arasında ilgi kuran görevli kelimelerdir. İsimlerden sonra gelmek suretiyle anlam kazanmaları dolayısıyla isim hal eklerine benziyorlarsa da kelime olmaları, sonuna geldikleri kelimelerle zarf veya sıfat işlevine sahip zengin ifadeli edat grupları oluşturmaları sebebiyle onlardan ayrılırlar (Tiken, 2004, s. 1).

1.2. Edatların Sınıflandırılması

Birçok dil bilginine göre edatlar; bağlama edatları (bağlaçlar), seslenme edatları (ünlemler) ve son çekim edatları (edatlar) olmak üzere üçe ayrılır (Demirci, 2017, s. 124).

Mehmet AKALIN, edatları “bağlama edatları, son çekim edatları, soru edatları, işaret edatları, berkitme edatları, karşılaştırma-denkleştirme edatları ve ünleme edatları” (Akalin M. , 2001, s. 317) olmak üzere yedi başlığa ayırmıştır. Bu başlıklardan “bağlama ve karşılaştırma” edatları *bağlaçlar*; ünleme edatları *ünlemler* son çekim edatları da *çekim edatları*ni kapsamaktadır.

Anlam ve vazifelerine göre ise; çekim, bağlama, kuvvetlendirme, karşılaştırma, soru, çağırma-hitap, cevap, ünlem, gösterme ve tekerrür edatları olmak üzere on gruba ayırır (Hacıeminoğlu, 2015, s. XVI).

İbrahim DELİCE ise edatları çekim, bağlama, ünlem ve pekiştirme edatları olmak üzere dört başlıkta incelemektedir (Delice, Sözcük Türleri, 2017, s. 147).

1.3. Çekim Edatları

Çekim edatları, isimlerle ek vasıtasıyla veya eksiz öbekleşerek edat grubunu oluşturur. Bu edat grupları, sözcüklere ve cümlelere çok çeşitli anlamlar kazandırır. Çekim edatı kavramı yerine “ilgiç, ilgeç, son çekim edatı, preposition, postposition” gibi kavramlar da kullanılmakla birlikte günümüzdeki araştırmacılar tarafından çoğunlukla *çekim edatı* ifadesi tercih edilmektedir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç” (Akalin Ş. H., 2011, s. 754) olarak tanımlanan çekim edatları, bağlı buldukları isim soylu sözcükler sayesinde cümlede zarf başta olmak üzere isim, sıfat gibi işlevler üstlenir. Leyla KARAHAN, isimlerle çekim edatları arasına anlamlı veya görevli hiçbir sözcük veya sözcük grubu giremeyeceğini; çekim edatlarının önlerine nitelik veya derece ifade eden bir sözcük alamayacağını ifade etmektedir (Karahan, 2017). Bir isim unsuruna eklenerek fiilin veya bağlı olduğu fiilimsinin anlamını tamamlıyorsa *zarf*, cümlenin

yüklemi durumunda veya isim cümlesinde yer bildiren (yer tamlayıcısı) konumdaysa *isim*, bir adı niteliyor veya belirtiyorsa *sıfat* işlevindedir.

- ✓ ne va ğ tdan berü sen bu işi işlersin (KN 26/8) (Zarf)
- ✓ kulak min ü m dapa dut ğ ıl (BH 61a/23) (Zarf)
- ✓ bir men ü m gibi o ğ ul bulunmaz mı olur (DK 29b-1) (Sıfat)
- ✓ ğanîsin ben fa ğ îri eyleme ac
kapu ğ dan ğayrı yire kılma mu ğ tâc (CH 468) (Sıfat)
- ✓ başından aya ğ a degindür a ğ ız
ge ç er çalh ğ oyında yatuban de ğ iz (SN 200-8) (İsim)
- ✓ re ç eb bularu ğ üzre ke ç di, oyanmadılar (BH 17b/5) (İsim)

Çekim edatları yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, kendinden önceki isme bağlanırken çeşitli ekler alabilir. Bunlar yönelme, ayrılma ve ilgi hâli ekidir (Özmen, Türkçenin Sözdizimi, 2016, s. 99). İbrahim DELİCE buradaki ilgi hâli ekini (-In/ -Un/ -üm) yapısal veya sözdizimsel bir işlev içermeyen kaynaştırıcı ses öbeği olarak; yönelme (-A) ve ayrılma hâli (-DAn) ekini de zarf olan sözcüğü çekim edatına dönüştüren öncül bir ek olarak açıklar (Delice, Türkçe Sözdizimi, 2018, s. 24-25).

Çekim edatlarıyla ilgili bazı açıklamalar şöyledir:

“[Çekim edatları]; iki kavram arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan, mutlaka çekim edatı öbeği içinde bulunan ve çekim edatı öbeğinin ikinci bileşeni olarak kullanılan, dil bilgisel anlamlı uydu bir sözcük türüdür.” (Delice, 2017, s. 147).

Çekim edatı yerine *ilgeç* kavramını kullanan Turgay SEBZECİOĞLU, ilgeçleri sözcükler arasında ilgi kurmaya yarayan, cümle içerisinde birlikte öbek kurduğu sözcük veya sözcük öbekleriyle bir işlev ve anlam kazanan sözcükler (Sebzecioğlu, 2016, s. 350) olarak tanımlar.

“Son çekim edatları genellikle aslı edatlardır. Bir ismin diğer bir kelimeyle ilgisini kurarlar.” (Akalin M. , 2001, s. 319)

“Son çekim edatları; isimleri, zamirleri ve sayıları takip eden, onlarla sıkı sıkıya bağlı, manalarına göre onlara tâbi, fakat gramer bakımından onlara hâkim kelimelerdir.” (Gabain, 2007, s. 93).

1.4. Çekim Edatlarının Sınıflandırılması

Çekim edatları temelde yapı bakımından isim, fiil kökenli edatlar ve yabancı kökenli edatlar; cümleye kattığı anlam bakımından da “benzerlik, yer, yön, zaman, sebep” gibi başlıklarla sınıflandırılmaktadır. Aşağıda, bazı araştırmacıların tasniflerine yer verilmiştir.

Ahmet Bican ERCİLASUN, çekim edatlarını¹ kökenlerine ve kullanılış biçimlerine göre şöyle sınıflandırmaktadır:

Fiil kökenli edatlar: ile, ilişkin, göre, geçe, aşırı, aşkın, değin, diye doğru, dolayı, karşı ötürü.

İsim kökenli edatlar: gibi, için, başka, bakıma, bakımından, beri, boyunca, dek, denli, içre, önce, sonra, üzere, yana.

Yabancı kökenli edatlar: ait, beraber, dair, derece, evvel, gayri, ibaret, itibaren, kadar, nazaran, rağmen.

Kullanılış biçimleri bakımından:

İsimlerin yalnız hâli ile kullanılanlar: (aslan) gibi, (Ali) için, (kalem) ile, (deniz) aşırı, dek, diye kadar, üzere.

Zamirlerin ilgi hâli ile kullanılanlar: (senin) gibi, (benim) için, (benim) ile, kadar.

İsimlerin yönelme hâli ile kullanılanlar: (hocaya) ait, (buna) bakarak, (ona) dair, (akşama) dek, değin, doğru, göre, ilişkin, kadar, karşılık, nazaran, rağmen, karşın.

İsimlerin çıkma hâli ile kullanılanlar: (okuldan) aşağı, (kitaptan) başka, (sabahtan) beri, dışarı, dolayı, evvel, gayri, içeri, itibaren, önce, öte, ötürü, sonra, taraf, yana (Ercilasun, Türk Lehçeleri Grameri, 2007, s. 66-67).

Çekim edatlarını Necmettin HACİEMİNOĞLU anlam bakımından şöyle gruplamıştır:

1. Başkalık, farklılık ifade edenler: adın, artuk, ayruk, başka, bölük, gayrı, hariç, ma'ada, ögün, öñ, öñi, öñin, özge, ziyade vb.

2. Benzerlik ve miktar bildirenler: āsā, asıl, beraber, bigi, bigin, çağlıg, çenli, çeli, çeşit, deñlü, derece, dik/ dek, dürlü/türlü, emsali, gibi/ gibin/ kibi/ kibin/ kibik/ kimi, güne, kadar, manend/ manendi, meñiz, meñizlig, mertebe, misāl, misillü, mu'ādil, muqābil, nazar, nāzır, oñşaşıg, rütbe, sayu, sıfāt, teg/ tıg/ tek/ tik, vār, veş, yañlıg vb.

3. Mekân ve zaman ifade edenler: alıp ara, asra, aşı, aşığa, aşıp, aşık, aşnu, basa, berü/ birü, burna, burun, degin/ digin/ deginçe/ diginçe, evvel, gerü/ girü, içre/ içgerü, kadar, keçe/ kiçe, kidin, kiyin, kin, kirse, kodık, orta/ ortu/ otra, oza, öñ, öñi, öñin, öñdün, öte, öze, özere, sabık, sıra, soñ, soñra, ta, taraf, taş, taşra, tegi/ tigi, tegin/ tigin, teginçe/ tiginçe/ tegre/ tigre, tigrü, üste, üstün, ulatı, yan, yaña, yana, yöre vb.

¹ “Çekim edatını” edat kavramıyla ifade etmektedir. Bkz. (Ercilasun, Türk Lehçeleri Grameri, 2007).

4. **Cihet bildirenler:** arı, arkuru, asra, aşı, baka, cānib, dapa/tapa/daparu/ tapara/ taparu, deġin, deġinçe, dek, dogru/ toġru, unaru, ilgerü, kadar, karap, karşı, karu, narı/ naru, sarı/ saru, sıñar, sımaru, taşġaru, turkaru, utru, yarı-yaru, yaġru, yañar, yınak, yokaru vb.

5. **Sebeb ve gaye bildirenler:** dāir, dolayı, için/ içinün/ içinün/ uçun, iyin, ma'niden, nāşī, ötkürü, ötürü, raġmen, uğu vb.

6. **Tarz ve mukayese bildirenler:** baka, başılayu, göre/ köre, nazaran, nisbetle, tüze vb.

7. **Berberlik ve vasıta bildirenler:** beraber, bile, bilen, birle/ birlen, ile/ ilen, ulam vb. (Hacıeminoġlu, 2015, s. 2-3).

Yapı, köken ve nitelik bakımından ise beş gruba ayırır:

1. *Fiilden türeyenler:* göre, oza, tapa, öte...

2. *İsimden türeyenler:* uçun, önin, gıbin, birle...

3. *Yapısı ve menşei bilinmeyenler:* ara, arı, adın, ok/ök, ma/me, erki...

4. *Taklidi söz mahiyetinde olanlar:* ah, ey, vah, oh, haydi, ya, ha...

5. *Yabancı asıllı olanlar:* ger, eger, hod, meger, muadil, mukaddem, mümasil... (Hacıeminoġlu, 2015, s. XIV).

A. GABAIN de çekim edatları için *son çekim edatı* tabirini kullanarak bunları “fiil kökenli, isim kökenli ve diğerleri” olmak üzere üç grupta incelemiştir. (Gabain, 2007, s. 93).

H. İbrahim DELİCE, yapı bakımından çekim edatlarını isme bağlanma biçimine göre *basit* ve *birleşik* çekim edatları olmak üzere iki gruba ayırır: Yalın hâldeki veya ilgi hâli ve iyelik ekli isimlerle birleşen çekim edatlarını (toprak gibi, senin için, bilgin kadar vs.) **basit çekim edatı**; -A dair, -A deġin, -A dek, -A doġru, -A göre, -DAn beri, -DAn önce, -DAn öte gibi yönelme ve ayrılma hâli eki ile birleşerek zarftan çekim edatına dönüşmüş olanları ise **birleşik çekim edatı** olarak kabul etmektedir (Delice, Sözcük Türleri, 2017, s. 150). M. Kaya BİLGEĞİL ise edatları asılları ve yapılarına göre iki şekilde sınıflandırmaktadır. Asıllarına göre edat olanlar ve edat yerine kullanılanlar olarak ikiye ayırırken yalın hâl ile isme bağlanabilen çekim edatlarını *basit*, bir hâl ekiyle isme bağlananları *birleşik* olarak tanımlamaktadır (Bilgegil, 2014, s. 201).

1.5. İncelenen Eserler

1.5.1. Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izati'l-Halâik

Behcetü'l-Hadâik, Selçuklu Dönemi'ne ait olğa-bolğa dili olarak da anılan karışık dilli Eski Anadolu Türkçesi eserleri arasında yer almaktadır. Eski Anadolu Türkçesi'nin bilinen en eski istinsah tarihli eseri olması, ayrıca mensur ve hacimli bir telif eser olması dil incelemeleri bakımından bu yapıtı son derece deġerli kılmaktadır.

Behçetü'l-Hadâ'ik, dini ahlâki konulu didaktik bir eserdir. Bu eser, Eski Türkçe yazı dilinin etkisi altında gelişerek bir yazı dili hâline gelmeye başlayan Oğuz Lehçesinin ilk verilerindendir ve 12. yüzyılın sonları veya 13. yüzyılın başında Anadolu'da yazıldığı (Canpolat, 2018, s. 27) tahmin edilmektedir. Karışık Dilli Eserleri en iyi temsil eden metin (Akar, 2019, s. 246) olarak değerlendirilmektedir. Eserin, ikisi İstanbul'da olmak üzere Bursa, Ankara ve Berlin olmak üzere beş nüshası vardır. Bu incelemede Mustafa CANPOLAT'ın eski dil özelliklerini en iyi koruyabilmiş olan Bursa nüshasını ele aldığı çalışması esas alınmıştır.

1.5.2. Kâbus-nâme Tercümesi - Şeyhoğlu Sadre'd-din Mustafa

Fars edebiyatının temel kitaplarından biri olan Kabus-nâme, Keykavus bin İskender'in 1082'de oğlu Gîlân Şah için kaleme aldığı nasihatname türünde Farsça mensur bir eserdir. Toplam altı çevirisi bulunan bu eserin ikinci çevirisi, 1361-1387 yılları arasında Germiyanogulları Beyi Süleyman Şah için Şeyhoğlu Sadrüddin tarafından yapılmıştır (Doğan, 2011, s. 11). Bu incelemede Enfel DOĞAN'ın tek nüsha olan Kahire nüshasını ele aldığı çalışması esas alınmıştır.

1.5.3. Marzuban-nâme Tercümesi - Şeyhoğlu Sadre'd-din Mustafa

Marzubân-nâme, İran' ın kuzey bölgesindeki Taberistan adı verilen Mazenderan bölgesinde hüküm süren eski Bavend sülalesi hükümdarlarından olan Marzuban bin Rüstem'e ait bir eserdir. Bu eserin içeriği hükümdar ile veziri arasında çıkan tartışmalar sonucu oluşan ve nakledilen on hikâyeden oluşur. Eserin kahramanları daha çok hayvanlardan oluştuğu için bu eser fabl olarak nitelendirilebilecek mensur bir eserdir. XIV. yüzyılın ikinci yarısında Sadrettin Şeyhoğlu tarafından Türkçe'ye çevrilen Marzuban-name, dili ve muhtevası bakımından Eski Anadolu Türkçesi'nin değerli eserlerinden biridir. Şeyhoğlu'nun dile hâkimiyeti sayesinde, eser çeviri bir eser olmaktan çıkmış, telif eserlerde görülen özellikleri üzerinde toplayabilmiş; esere yeni ve özgün konular da ekleyen yazarın sayesinde eser, konusu ile olduğu kadar, akıcı, etkileyici sade dili ile özgün eser niteliklerine bürünmüştür (Korkmaz, Marzuban-nâme Tercümesi, 2017, s. 19). Bu incelemede Zeynep KORKMAZ'ın Berlin ve Varşova nüshalarını ele aldığı çalışması esas alınmıştır.

1.5.4. Süheyl ü Nevbahar -Kenzü'l-Bedâyi'

Eski Anadolu Türkçesinin önemli eserlerinden biri olan Süheyl ü Nevbahar, Mesut Bin Ahmed tarafından Farsçadan tercüme edilmiş manzum bir eserdir. Yemen hükümdarının oğlu Süheyl ile Çin hükümdarının kızı Nevbahar arasındaki aşkı (Timurtaş, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, 2012, s. 206)mesnevi biçiminde anlatan bu eser, gerek söz varlığı gerekse gramer özellikleri bakımından Türk dili tarihinin XIV. yüzyılı (Beylikler Dönemi) için özel bir yere sahiptir (Cin, 2012, s. 1). Bu araştırmada Ali CİN'in Berlin nüshasını ele aldığı çalışması esas alınmıştır.

1.5.5. Dede Korkut

Dede Korkut Hikâyeleri Türk dili ve edebiyatının şüphesiz en değerli hazinelerinden biridir. Eski Anadolu Türkçesinin son devrinde, XV. yüzyılda (Ergin, Dede Korkut Kitabı, 2018, s. 56) yazıya geçirildiği düşünülen bu eser; X-XIII. yüzyıllar arasında Oğuzların başından geçen olayları destansı bir şekilde nazım-nesir karışık olarak anlatmaktadır. İncelenen bu eserde on iki hikâyeden oluşan Dresden Nüshası ve altı hikâyeden oluşan Vatikan Nüshası karşılaştırılmıştır. Dede Korkut, milli bir destandır. Milli destanların da en önemli özelliği müellifinin millet olması, yani Türk milletinin ortak zevkinin bir ürünü olmasıdır. Bu bakımdan bu dönemin edatları incelenirken Dede Korkut Hikâyeleri'nden yararlanılmıştır. Bu incelemede Sadettin ÖZÇELİK'in Dresden nüshasını incelediği çalışması esas alınmıştır.

1.5.6. Cemşid ü Hurşid - Cem Sultan

Cem Sultan bu eseri, 1478'de "Selman" adlı bir şairden babası Fatih Sultan Mehmed adına tercüme ettiğini söylemektedir. Bu eser hakkında ilk bilgiler, Sehi Bey'in "Heşt Behişt" adlı eserinde "Hurşid ü Feraşad" olarak kaydedilmektedir (İnce, 2000, s. VIII). Bu eser 15. yüzyıl Anadolu Türkçesine ışık tutması bakımından son derece önemli bir eserdir. Yapılan çalışmada bu eserde edatlarla ilgili önemli örneklere rastlanmıştır. Bu incelemede Adnan İNCE'nin İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi ve Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi nüshalarını incelediği çalışması esas alınmıştır.

1.5.7. Ahmed-i Dâî Divanı

XIV. Yüzyılın sonu ile XV. yüzyılın başlarında yaşamış olan, Divan edebiyatının büyük şairi Ahmed-i Dâî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak Germiyanogulları Beyliği zamanında ve Osmanlı'da Yıldırım Bayezit'in oğulları Emir Süleyman, Musa Çelebi ile Çelebi Mehmet döneminde ve II. Murat'ın saltanatının ilk yıllarında yaşadığı bilinmektedir. Ahmed-i Dai, her ne kadar Beylikler Dönemi'nde yaşamış olsa da onun eserlerinin gramer yapısı incelendiğinde Osmanlılar Devri'ne dâhil edilebilmektedir (Akalin M. , 2001, s. 165). Eserde yirmi yedisi kaside toplam 331 şiir bulunmaktadır. Eserin Kahire ve Burdur olmak üzere bilinen iki nüshası vardır. (Özmen, Ahmed-i Dâî Divanı, 2017, s. XXVII). Bu incelemede Mehmet ÖZMEN'in Kahire nüshasını esas aldığı çalışması incelenmiştir.

1.5.8. Har-nâme

Türk hiciv ve mizah edebiyatının şaheserlerinden biri olan Harname XV. yüzyılda Germiyanlı Şeyhî tarafından yazılmış kısa bir mesnevidir (Timurtaş, Şeyhî'nin Har-nâme'si, 1981, s. 1). Çelebi Mehmed'in gözünü tedavi eden Şeyhî'ye Tokuzlu Köyü tımar olarak verilir. Fakat Şeyhî buranın eski sahipleri tarafından soyulup dövüldükten sonra Çelebi Mehmed'e şikâyetini bildirmek maksadıyla bir eşeğin başından geçenleri anlattığı bu sembolik eseri kaleme almıştır. Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerini yansıtmaları bakımından bu önemli eser de çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu çalışmada Faruk Kadri TİMURTAŞ'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan nüshayı esas aldığı çalışması incelenmiştir.

1.5.9. Soylamalar ve 13. Boy (Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha'yı Öldürmesi)

2019'da Bayburt Üniversitesinde düzenlenen "Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu"nda Metin EKİCİ tarafından ilim alemine tanıtılan bu eser, Dede Korkut'un 13. hikâyesini içermektedir. Bu bakımdan Dede Korkut'un 12 hikâyesiyle bir bütünlük arz etmesinden dolayı bu esere de araştırmada yer verilmiştir. Metin EKİCİ, yayımladığı bu eseri *Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası* (Ekici, 2019, s. 12), Ankara Üniversitesi doktora öğrencileri ise hazırladıkları makalede *Günbet*

nüshası olarak adlandırmaktadır (Shahgoli, 2019, s. 155). Sadettin ÖZÇELİK'in Dede Korkut adlı eserinde “*Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Oruz Çıkardığı Boyı*” adlı hikâyesinde tespit edilen aşağıdaki kısım, 13. hikâyeden bahsetmektedir:

Yedi başlu ejderhâya yëtüp vardum,
heybetinden şol gözüm yaşardı.
Hey gözüm, nâmerd gözüm, muğannaş gözüm!
Bir yılından ne var ki qorhdun, dëdüm (Özçelik, Dede Korkut, 2016, s. 563).

Soylamalar ve 13. hikâyede kullanılan dil diğer eserlerle kıyaslandığında günümüz Türkçesine yakındır. Oğuz Türkçesi grubuna ait bu yazma metin Kıpçak grubunun yanı sıra Türkmen ve Azerbaycan Türkçesi özelliklerini yoğun biçimde yansıtmaktadır (Özçelik, 2020, s. 10). EKİCİ, bu durumu metni yaratan ile yazıya geçirenin farklılığıyla ilişkilendirmektedir. Hikâyenin tam olarak ne zaman oluştuğu bilinmemekle birlikte A. Bican ERCİLASUN, bu nüshanın 17-18. yüzyıllar arasında yazıya geçirilmiş olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir (Ercilasun, 2019, s. 7-13).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEKİM EDATLARININ YAPI VE ANLAM BAKIMINDAN İNCELENMESİ

2.1. **adın**

“Farklı olmak, değişik olmak” anlamındaki (Tekin, Orhon Türkçesi Grameri, 2016, s. 143) *ad-* fiiline *-(1)n* zarf-fiil eki getirilmek suretiyle teşekkül eden bu edat; Karahanlı, Çağatay ve Harezmi sahalarına aittir ve zamanla yerini *özge, başka, gayrı* edatlarına bırakmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 4) (Hunutlu, 2019, s. 146). Eski Türkçede bulunma ve ayrılma hâli ekiyle kullanılabilen (Zengin, 2016, s. 112) bu edat, incelenen eserler arasında en eski tarihli olan Behcetü'l-Hadâyik'ta tespit edilmiş, ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşerek “-DAn sonra” anlamıyla kullanılmıştır.

✓ Mısr halâyıkı mundan **adın** kaçtlık ve tarlığı Ken' āna kemişgil kim minüm anda bir döstüm bar, anı maña kaçşurgıl (BH 101b/9) (Zarf)

2.2. **ala**

“geçmek, tutmak” anlamındaki “*al-*“ fiilinin zarf-fiil ekiyle kalıplaşması sonucu oluşan bu edat (Tulu, 2020, s. 508), metinde “-A doğru, -A tarafa” anlamında kullanılmıştır (Özçelik, Dede Korkut, 2016, s. 788). İncelenen metinlerde iyelik ekli isim unsuruyla birleşerek yön ifade eden bir kullanımı olduğu görülmektedir.

- ✓ başuñ ala bañar olsam başsuz ağaç (DK 29b-13) (Zarf)
- ✓ dibüñ ala bañar olsam dıbsüz ağaç (DK 30a-1) (Zarf)
- ✓ sağum ala bağduğumda kaçtaşum Kaara Göneyi gördüm (DK 64a-12) (Zarf)
- ✓ solum ala bağduğumda tayum Aruzı gördüm (DK 64b-1) (Zarf)
- ✓ kaçşum ala bağduğumda seni gördüm (DK 64b-3) (Zarf)
- ✓ yanum ala bağduğumda kaçşuma eyü bağdum (DK 71a-2) (Zarf)

2.3. **añaru**

“-DAn öte, -DAn sonra, öte, ileriye doğru” anlamlarıyla Batı Türkçesinde kullanılmıştır (Dilçin, 2018, s. 21). Añ+aru şeklinde yön ekiyle teşekkül etmiştir

(Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 242). Hacıeminoğlu ise bu edatın aña+ru şeklinde meydana geldiğini belirtmektedir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 4). Korkmaz da bu edatı “durumları edat görevi yüklenmeye elverişli olan başka sınıftan sözler” olarak tasnif etmiş ve buna *yalancı edatlar* başlığı altında yer vermiştir (Korkmaz, Marzuban-nâme Tercümesi, 2017, s. 125). Türkçenin güneydoğu grubunda ve Türkmencede hâlen kullanılmaktadır (Clauson, 1972, s. 190). İncelenen metinlerde “-DAn başka” ve “-In/-Un ötesinde” anlamıyla ayrılma hâli ekiyle birleşen çekim edatı oluşturan iki örneğe rastlanmıştır.

2.3.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ tapuğa şöyle ma' lüm olsun iy şâh
bu yirden aňaru yoqdur baňa râh (CH 700) (Sıfat)
- ✓ bu şehrüh aňaru yanında bir ulu deniz vār ve ol denizden aňaru bir ulu biyābān
vār (MN B.9a/7) (Zarf)

2.4. artuq/ artuḡ

Artuk, art- fiilinden -k eki ile türetilmiştir. Artuḡ ise “artuk”un ses değişikliğine uğramış hâlidir (Tiken, 2004, s. 1). Türkiye Türkçesinde “artık” şeklinde olup isim, sıfat ve zarf olarak kullanılmaktadır. Artuk, edat olarak Eski Türkçe, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinde “-DAn fazla” anlamında, Batı Türkçesinde ise “-DAn fazla” ve “-DAn başka” anlamında kullanılmaktadır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 7).

2.4.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.4.1.1. “DAn fazla, -DAn üstün” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ velikin baḡāsın senden buyuruḡ tamām
degül eger senden artuḡ umam (SN 209-11) (Zarf)
- ✓ bundan artuḡ daḡı ne ziyān ki ol cāhil beni aňa (KN 30/13) (Sıfat)
- ✓ nāzı ve belāsı firāḡından artuḡ ola (KN 65/6) (Zarf)
- ✓ ve bir toḡanı bir kezden artuḡ atmaḡıl (KN 75/15) (Zarf)
- ✓ eger iki eyegüsi berāber olursa, degirinden artuḡa al ve qorqma (KN 100/7)
(İsim)

- ✓ dostların düşmanlarından artuğ ola (KN 117/5-6) (Zarf)
- ✓ uşşuñı sözünden artuğ eyle (KN 119/2) (Zarf)
- ✓ tā dileğünden artuğ bulasın (KN 123/5) (Zarf)
- ✓ yaru ser-māyeden artuğ olmaya (KN 138/2-3) (Zarf)
- ✓ zīrā sulţān ʿ izzeti baylık ʿ izzetinden artuğdur (KN 155/9) (İsim)
- ✓ ve hīç kimse pādişāhdan, vezīrden artuğ qorqmaz (KN 170/8) (Zarf)
- ✓ bu qavmuñ comardlığı dükeli qavmdan artuğdur (KN 197/15) (İsim)
- ✓ birbirinden artuğ ve eksük olduğı tamaʿ ve qanāʿ atıladur (KN 209/14-15) (Zarf)
- ✓ ilki Ebū Bekriʿş-şiddik ʿ ālemden artuğ imānı (BH 4a/10) (İsim)
- ✓ ne kim qavarum vü genc ü māl
helālümnden artuğı saña helāl (SN 306-4) (İsim)
- ✓ bu üçinden artuğ_sözüm var benüm
top üşendi cānum eridi tenüm (SN 330-10) (Sıfat)
- ✓ lākin bunda fevāyid ü hikmet andan artuğdur (MN S.3/3) (İsim)
- ✓ ve bunun-gibi¹ işde maʿ zūrdur ve dükelinden üyır ʿ özri artuğdur (MN B.26b/4) (Sıfat)
- ✓ gendü bilüsin ayruqlar bilüsinden artuğ bile (MN B.26b/12) (Zarf)
- ✓ qurtıldum-ısa qurtıldum ve eger qurtılmadum-ısa bundan artuğ dağı ne ola (MN B.29b/4) (Zarf)
- ✓ niçe kim kişi hācetden artuğ isteye, nefsi kulı olup hışma esir olur (MN B.31a/3) (Zarf)
- ✓ sürüsü biş on biğden artuğdur (MN B.31a/10) (İsim)
- ✓ Zirek ādlu bir it kim şecāʿ ati arslandan artuğ ve himmeti tağdan yüce (MN B.36b/3) (Zarf)
- ✓ anların bilüsü dükeli halāyık bilüsinden artuğ olur (MN B.41a/9) (Zarf)
- ✓ üç nesne qatı ulu günāhdur (...) ol ikisinden dağı yurd yıqmaq artuğdur (MN B.41b/1) (İsim)
- ✓ pādişāhuñ ki mülk hārcı dağlınden artuğ ola, anuñ mülki artmaya (MN B.41b/10) (Zarf)

¹ İlgi hāli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edati, “böyle” anlamında ve sıfat işlevindedir.

- ✓ her gün teklif-ile ırak yirden hālümnden artuḡ tuz yükledüp atı sürer (MN B.47a/2) (Sıfat)
- ✓ lā-cerem dükelinden artuḡ orardı (MN B.58a/3) (Zarf)
- ✓ ün melik deveye gendü haddinden artuḡ  izzet ve raḡbet ıldı (MN B.58a/4) (Zarf)
- ✓ Şehriyār orusun daḡı dükelinden artuḡ bilür (MN B.58a/9) (Zarf)
- ✓ dükeli yōldaşlardan saḡa  ināyetüm artuḡdur (MN B.58b/1) (İsim)
- ✓ bundan artuḡ hıyānet nice ōla (MN B.59a/3) (Sıfat)
- ✓ şa bān ayı oruı ayruḡ aylardan müzd ü şevābı artuḡ durur (BH 23b/22) (İsim)
- ✓ her kimün (...) şevābı günāhından artuḡ bola, ol  azābdan urtılḡa (BH 28a/2) (Zarf)
- ✓ ve her kimün  amelinde riyā bulunur erse yazuı müzdinden artuḡ bolḡa (BH 28a/4) (Zarf)
- ✓ sevābların bulardan artuḡ ıla ve derecelerin yüksek ıla (BH 34b/12) (Zarf)
- ✓ müzd içinde siz hoḡ bulardan artuḡ-siz (BH 37a/6) (İsim)
- ✓ yā hāciler, keffāretten artuḡ yoḡsullara şadaa birür erseḡüz yigrek durur (BH 46b/6) (Sıfat)
- ✓ ol bir dün durur kim amu dünlerden faḡlı artuḡ bar (BH 50b/19) (Sıfat)
- ✓ kāfir birle doḡış ılan peygāberden şevābları artuḡ bola (BH 51b/16) (Zarf)
- ✓ yā Muḡammed, senün ümmetün faḡlı bu dün içinde bularuḡ ırar yılı faḡlından artuḡ bolḡa (BH 52a/13) (Zarf)
- ✓ her kim erden uraḡutdan bu on oruı dutup ā at ılır erse anuḡ (ḡāzilerün) şevābından artuḡ bolḡa (BH 61b/22) (Zarf)
- ✓ sen bu kün nice dürişür erseḡ saḡa ezeldaki ismetden artuḡ degesi degül durur (BH 79a/20) (İsim-A.S.)
- ✓ ismetinden artuḡ istemes (BH 82a/15) (İsim-A.S.)
- ✓ illā sınar avu birle bir avu içsün, artuḡ içen minden degül didi (...) bir niceler buyruḡdan artuḡ içdiler (BH 83b/5) (Zarf)
- ✓ bir niceler bir avudan artuḡ içmediler (BH 83b/6) (Zarf)
- ✓ anlar kim buyruḡdan artuḡ içdiler (...) rüsvāy boldılar (BH 83b/13) (Zarf)

- ✓ miḥnet ni‘ metden artuḵ bolurisa andan du‘ ā kılam didi (BH 86a/9) (Zarf)
- ✓ Ka‘be ḥaḵḵından ata ḥaḵḵı artuḵ durur (BH 105b/18) (İsim)
- ✓ mü‘min kim ‘ ömri içinde miḡ kezden artuḵ aydur: bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm (BH 172b/6) (Zarf)

2.4.1.2. “-DAn başka” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ger eglendüm ise aḡi noldıdı
günāḥ andan artuḵ daḡı noldıdı (SN 159-6) (İsim)
- ✓ gerek kimse hiç üstüme girmeye
yüzüm senden artuḵ kişi görmeye (SN 201-5) (Sıfat)
- ✓ kişinüḡ şol oḡt aḡmaḵı bilinür
ki işinden artuḵ işe ilinür (SN 201-12) (Sıfat)
- ✓ dün ü gün ‘ ıyş u şoḡbet idi yāri
yoḡ idi andan artuḵ daḡı kārı (CH 1178) (Sıfat)
- ✓ çü yoḡdur andan artuḵ daḡı ferzend
odur ‘ ālem içinde baḡa dil-bend (CH 1513) (Sıfat)
- ✓ düşmişem cānā ayaḡdan tūt elüm
kim baḡa yoḡ senden artuḵ dest-gİR (CH 2276) (Sıfat)
- ✓ ḵocanuḡ ölümünden artuḵ nesne umusu olmaz (KN 49/6) (Sıfat)
- ✓ ve ‘ ışḵdan perhİZ et ki uşlulardan artuḵ kişi ‘ ışḵdan saḵlanımaz (KN 65/13)
(Sıfat)
- ✓ ḵan etmekden artuḵdur (KN 80/2-3) (İsim)
- ✓ tā gönlinde senden artuḵ kişi sevgüsü olmaya (KN 101/9) (Sıfat)
- ✓ ve ol sefer yaraḡı eyülük etmekden artuḵ degüldür (KN 117/14-15) (İsim)
- ✓ ve gerek gönli bundan artuḵ nesneye nigerān olmaya (KN 126/11) (Sıfat)
- ✓ ve pādişāhuḡa eyülükden artuḵ nesne gösterme ki eylük artura (KN 154/10-11) (Sıfat)
- ✓ ve şöyle gerek kim öküzi cüftden artuḵ dutasın (KN 188/5) (Zarf)
- ✓ cihānda andan artuḵ hiç tek yoḡ (KN 194/1) (Sıfat)
- ✓ suyu su üstüne dökmekden bulanıklıḵdan artuḵ nesne ḡaşıl olmaya (KN 202/5) (Sıfat)
- ✓ Peyḡamberden artuḵ kimseye olmaz (KN 207/7) (Sıfat)
- ✓ aḡa şafā şifatından artuḵ şıfat etmek olmaz (KN 207/8) (Sıfat)

- ✓ iletdi şabr u‘ aql u qararı vü gönjlümi
kayğudan artuq ol baña hiç nesne vërmedi (SN 95-15) (Sıfat)
- ✓ bugün eyyâm-ı devletünde senün
çengden artuq kim ola inleye zâr (ADD 23-11) (Zarf)
- ✓ güşe-i hâtırdan ol miskîn ferâmüş olmasun
senden artuq i‘ tibâr itmez kişi çendân aña (ADD 27-39) (Sıfat)
- ✓ bunda togru söylemekden artuq çäre yõkdur (MN B.58b/10) (Sıfat)
- ✓ hiç tevfiğden artuq yõldaşı yõk (MN B.56a/13) (Sıfat)
- ✓ ataya anaya zahmetden artuq rāhatı yõkdur (MN B.62b/5) (Sıfat)
- ✓ kişiye tã‘ atdan ve tevbeden artuq ve itdügi işe peşimân olmağdan artuq çäre
yõk (MN B.63a/9) (Sıfat)
- ✓ zulm-ile qararmış yüzün ‘ özr ve istiğfâr suyı-y-ıla yumağdan artuq nesne
yõk (MN B.63a/10) (Sıfat)
- ✓ bize bu tavşancıl kõşılığından çāh kõrkusından artuq hiç fāyda ölmaya
(MN B.63b/5) (Sıfat)
- ✓ peygām-ber buyruğundan artuq iş işlemezdi (MN B.69a/1) (Sıfat)
- ✓ çeri tamām kamu dört kişiden artuğı helāk öldı (MN B.69b/2) (İsim-A.S.)

2.4.1.3. “-DAn değerli, önemli” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ol kitāb vücūdı bize dükeli memleketden artuğdur (MN B.7a/1) (İsim)
- ✓ bununı kanı ādemiler kånından artuq ola (MN B.11a/5) (Zarf)

2.5. aşı / aşāğā/ aşāka

“aş-“ fiiline “-ak” eki getirilerek türetilmiş “aşak” isminin yönelme hâli eki almış şeklinden (aşak-ğa) geldiği anlaşılan *aşāğā*, bu şekliyle Batı Türkçesinin ilk devreleriyle Kıpçak Türkçesinde görülmektedir (Tiken, 2004, s. 3). İncelenen örneklerde ayrılma hâli ekiyle “-DAn aşāğı/ aşāğıda” anlamında kullanılmış olup bir örnekte iyelik ekli isim unsurundan sonra “aşāğıya” anlamında kullanıldığı belirlenmiştir.

2.5.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ kendüzünden aşağıya kişiye bak (KN 22/3) (Sıfat)
- ✓ dükelden aşağıya otur (KN 56/14) (Zarf)
- ✓ güyegün senden aşağıya ola (KN 110/12-13) (Zarf)
- ✓ andan aşağıya üç harf: bir elif, bir lām, bir mīm (KN 163/5) (Sıfat)
- ✓ nerdübānuḡ iki ayağından aşağıya düşdi (KN 185/9) (Zarf)
- ✓ anuḡ buyruḡınsuz adılmaz adım
- boğazdan aşağıya yudılmaz yudım (SN 3-3) (Zarf)
- ✓ saçın yoldı vü urdı başın taşā
- saçar idi toprak başından aşı (SN 365-2) (Zarf)
- ✓ ağaçdan aşağıya indi, yüz yire urdı (MN B.36a/4) (Zarf)
- ✓ eli Hüsrev yüzine doḡındı taht[ı]ndan aşağıya düşdi (MN B.60a/10) (Zarf)
- ✓ eger yüz batman ağacı deḡize kemişseḡ ilk düşdükden biraz aşağıya iner, kirü şü üstine çıkar (BH 81a/16) (Zarf)
- ✓ eger “yi” birle yazsaḡ yoḡarudan aşağıya inmek bolur (BH 92a/21) (Zarf)
- ✓ ıḡbu bulıt kim kökden aşağıya durur, yörir (BH 138a/3) (İsim)

2.6. ayru

ayır- < adır- fiilinin -u zarf-fiil ekini almış hâlidir (Hacıeminoḡlu, 2015, s. 11). Günümüz Türkiye Türkçesinde “ayrı” şeklinde “-den uzak” anlamıyla, Eski Anadolu Türkçesinin incelenen örneklerinde ise yine “-DAn uzak, -DAn başka” anlamlarında kullanılmıştır.

2.6.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.6.1.1. “-DAn uzak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ dostlardan ayru bir pāre arpa etmegine ki çöpāndan artar, ḡanā‘ at itmişsin (MN B.30a/5) (Zarf)
- ✓ dā‘ i ḡuluḡdur anı esirge
- ayru olımaḡ senden efendi (ADD 188-7) (Zarf)
- ✓ cān tenden ayrılalı veli senden ne mümkün ol
- cān tenden ayru olmaḡa imkān olur mı [hiç] (ADD 107-3) (Zarf)

- ✓ benüm āh ile sözüm ağladuğum şol
ki benden ayrudur ol amu hūblaruñ hānı (SN 82-5) (İsim)
- ✓ kişi kim gözi göre yolu bile
cānından nite ayru olıbile (SN 128-3) (Zarf)
- ✓ apıñdan ayru olduğumca cānā
oluram derd ü ğamla zār u mehcūr (CH 3325) (Zarf)
- ✓ apıñdan gerçi kim ayru oluram
velī bil derd ile şayru oluram (CH 4281) (Zarf)

2.6.1.2. “-DAn başka” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ sensüz nicesi şād olalum biz şikeste-dil
yoğdur çü senden ayru dağı ğam-ğüsārumuz (CH 3156) (Sıfat)
- ✓ ben ayruhsı bir fikir eylemişem
bunı senden ayru ho söylemişem (SN 313-10) (Zarf)
- ✓ firākuñ zehrine tiryāk-ı ekber
lebūñden ayru nesne em degüldür (ADD 84-4) (Sıfat)
- ✓ yüzinden ayru yüze baqsam uş derümi yüzün
dilümi iki dilün söylesem hařā haşına (ADD 98-5) (Sıfat)
- ✓ hergiz cihānda bir nefesüm sensüz olmasun
vaşluñdan ayru derdüme yoğdur devācuğum (ADD 108-6) (Sıfat)
- ✓ iki eksükden ayru devletünde
cihānda nesneye müştākumuz yok (ADD 314-4) (Sıfat)

2.7. ayru/ ayruh/ ayruhsı

Eski Türkçedeki “başka, bundan başka, ayrı” anlamlarında kullanılan “adru”tan gelmektedir (Gabain, 2007, s. 259). Ayruhsı ise, ayruh’un Eski Türkçedeki “gibi, benzer anlamlarıyla isimlerden sıfat yapan +sİğ ile pekiştirilmiş şekli olması muhtemeldir (Tiken, 2004, s. 4). Günümüzde Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır. İncelenen metinlerde “-DAn başka” manasıyla kullanıldığı görülmüştür.

2.7.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ Süheylün ben yüzün görmeyüp ölem
kayu bundan ayruḡsı yoḡ kim nolam (SN 230-10) (İsim-A.S.)
- ✓ niçün iy mäh-rū benden kesildün
meger kim benden ayruḡ dōst bulduḡ (CH 3287) (Sıfat)
- ✓ “*lā ilāhe*” demek taḡrılıḡı Taḡrıdan ayruḡdan nefy eylemekdür (KN 14/10)
(İsim)
- ✓ sen āh eyledüḡün pes olmaya ‘ ayb
daḡı bilmezem bundan ayruḡsı ‘ ayb (SN 134-1) (Sıfat)
- ✓ çü cürmüm ‘ ālem içre var durur çoḡ
ümīdüm senden ayruḡ kimsene yoḡ (CH 772) (Sıfat)
- ✓ yārī baḡa senden gerek ayruḡ kişi yār olmasun
‘ āşıḡ cefā-keşdür velī dil-ber cefā-kār olmasun (ADD 87-1) (Sıfat)
- ✓ bādeden dirler saḡıngıl kim ziyān eyler göze
andan ayruḡ olmasun hergiz ziyānı çeşmümünḡ (ADD 92-3) (Zarf)
- ✓ elā iy dil-ber-i ferruḡ ruḡuḡ gül gülden ayruḡsı
cemālün gülşeni şengül dilün bülbülден ayruḡsı (ADD 181-1) (İsim)
- ✓ yüzünḡde beḡlerünḡ yüz biḡ ḡaranfül dāneler beḡzer
düşüpdür ‘ ārıız-ı káfür için fülfulden ayruḡsı (ADD 181-2) (Zarf)
- ✓ şürāḡı ḡarşuḡa baş ḡor ḡuluḡdur ḡāl u ḡil itmez
serinde sırları vardur anuḡ ḡulḡulden ayruḡsı (ADD 181-3) (Sıfat)
- ✓ saḡuḡ zencirini gördüm müselsel şalmış ol zülfi
ki her bir çinine perçin ider ḡul ḡulden ayruḡsı (ADD 181-4) (Zarf)
- ✓ güllum gel gül gibi gülgil görüben lāle lāl olsun
nevālar ḡılsun uş bülbül saḡa ḡulḡulden ayruḡsı (ADD 181-5) (Zarf)
- ✓ şeker-leb şükrine şükrāne ḡand-ı ḡandehār olsun
aḡız çün piste ber-rüste lebün mül mülden ayruḡsı (ADD 181-6) (İsim)
- ✓ du‘ ā-yı devletün virdin oḡur iḡlās ile dā‘ i
çü sensin şāhlaruḡ şāḡı benem ḡul ḡuldan ayruḡsı (ADD 181-7) (Sıfat)
- ✓ bunuḡ ḡorḡusından ayruḡ deprenimeyem (MN B.32a/10) (Zarf)
- ✓ minüm ḡulum za‘ if durur, binden ayruḡ kimse bilmedi kim anı yarlıḡaya erdi
(BH 14b/1) (Sıfat)

- ✓ ol dergāhdan ayruḡ yir ḡanda bolsañ bil baḡlayup (...) buyruḡdan çıḡmagil (BH 16a/16) (Sıfat)
- ✓ bizlerden ayruḡ hiĉ kimerselere mundayuḡ birmedi (BH 39b/22) (Sıfat)
- ✓ Taḡrıdan ayruḡ Taḡrı yoḡ durur, bir durur (BH 50a/1) (Sıfat)
- ✓ Taḡrıdan ayruḡ Taḡrı yoḡ durur, ‘azīz durur, sıḡarsız ḡakīm durur (BH 50a/2) (Sıfat)
- ✓ yine bu dünden ayruḡ bir dūn bar: ḡabr dūni dirler (BH 52b/6) (Sıfat)
- ✓ keylūr ṡonından ayruḡ, binlūr atından ayruḡ, oturduḡı mülkinden ayruḡ iki yuḡa aḡçalıḡ nesneye eli irerse, aḡa vācib durur kim degme bir kiři bařına bir ḡoyın ḡurbān ḡıla (BH 69b/16-17) (Sıfat)
- ✓ minüm minden ayruḡ hiĉ kimersem yoḡ durur (BH 72a/12) (Sıfat)
- ✓ bizüm Hüseynen ayruḡ dūřmānumuz yoḡ durur (BH 76b/11) (Sıfat)
- ✓ řāḡirdlerinden ayruḡ hiĉ kimerse ḡalmaduḡ (BH 77a/22) (Sıfat)
- ✓ ol ḡuř ol ḡuyu suvından ayruḡ su iĉmes (BH 80b/1) (Sıfat)
- ✓ ḡaçan yaḡın kelseler yazıdan ayruḡ hiĉ nese yoḡ (BH 84b/20) (Sıfat)
- ✓ ḡaçan anda barsalar, ‘azābdan ayruḡ nese körmeyeler (BH 84b/22) (Sıfat)
- ✓ Taḡrı sözinden ayruḡ söz Ḳur’ān bolmas (BH 85a/2) (Sıfat)
- ✓ danuḡluḡ birdi Taḡrı kim Taḡrıdan ayruḡ Taḡrı yoḡ (BH 89a/3) (Sıfat)
- ✓ yir ḡalḡından senden ayruḡ ve kök ḡalḡından minden ayruḡ ve İsrāfil’den ayruḡ hiĉ kimerse dirilmedi (BH 92a/6-7) (Sıfat)
- ✓ aḡlamaḡuḡa lāyıḡ ol mevlā durur
andan ayruḡ iĉün aḡladuḡuḡ ol sevdā durur (BH 101a/2) (İsim-A.S.)
- ✓ sinden ayruḡ yoḡ kimersem dest-gīr
muḡ yirinde dest-gīr bolḡıl maḡa (BH 102b/6) (Sıfat)
- ✓ aḡmas erseḡ ḡuzāvendā sen mini
yoḡ kimersem sinden ayruḡ kim aḡa (BH 102b/7) (Zarf)
- ✓ sizūḡ minden ayruḡ kimūḡuz bar (BH 113a/16) (Sıfat)
- ✓ menden ayruḡ kimse tekebbūrlüḡe lāyıḡ degül (BH 115b/19) (Sıfat)
- ✓ Taḡrıdan ayruḡ neselerden közin yumdı (BH 119b/14) (Sıfat)
- ✓ sinden ayruḡ yaratḡan yoḡ kim sıḡınu anda barsa-men (BH 121b/2) (Zarf)
- ✓ sinden ayruḡ Ḳalap yoḡdur kim aḡa yalvarsa-men (BH 121b/4) (Sıfat)
- ✓ ol öḡmeklik ‘Alīden ayruḡ kimseye bolmadı (BH 128b/21) (Sıfat)
- ✓ hiĉ yārenlerde bu on niřānı dutar yoḡ erdi ‘Alīden ayruḡ (BH 132a/2) (Sıfat)

- ✓ h̄iç kimerse muña kâdir degül Tañrıdan ayruķ (BH 138a/20) (Sıfat)
- ✓ dün kün sizi öñmekden ayruķ işi yoķ durur (BH 160a/20) (Sıfat)
- ✓ andan ayruķ h̄âliķ yoķ durur (BH 167b/15) (Sıfat)
- ✓ cihân içre istedüm ķandasada bulmadum
bi'smi'llâhiden ayruķ şayru kõñül dermâni (BH 177a/17) (Sıfat)

2.8. berâber

Farsça kökenli olmakla birlikte Batı Türkçesinde fazlaca kullanılan bir edattır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 13). İncelenen metinlerde “-A eşit, gibi, ile birlikte” anlamlarında kullanıldığı görülmüştür.

2.8.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.8.1.1. “ile birlikte” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ o servüñ ıalı üzre bir kebüter
ķılurdı nâleler şâha ber-â-ber (CH 2949) (Zarf)
- ✓ oruç ‘âmdur baya yoķsula berâber (KN 14/5) (Zarf)

2.8.1.2. “-A eşit, denk, gibi” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ki zîrâ ol şeh-i ferhunde-aķter
ķaçan kim düşmene ber-â-ber (CH 4544) (İsim)
- ✓ ķişi yurdından ayrılmaķ ķatı zaķmetdür ki Tañrı te‘âlâ anı ölüme berâber
ķılupdur (MN 22a/2) (Zarf)
- ✓ Ķur’ân bu ayda indi mü’minlere daķı oruç dutmaķ bu ayda buyruldı, anuñ içün
kim h̄iç tã‘at bu ikiye berâber olmaya (BH 39a/17) (Zarf)

2.9. berü

İlk yazılı metinlerimizden günümüze değin kullanılagelen bu edat köken bakımından hem “ber-ü” şeklinde bir zarf-fiili, hem de “be-rü” şeklinde yön ekiyle yapılmış bir ismi düşündürmektedir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 14). İncelenen metinlerde “-DAn beri, -DAn itibaren” anlamlarıyla kullanılmıştır.

2.9.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.9.1.1. “-DAn beri, -DAn itibaren, -DAn bu zamana kadar, -Dir/ -DUR”

Anlamında Zaman Bildiren Kullanımlar

- ✓ Beyrek diri olsa on altı yıldan berü gelüridi (DK 48b-3) (Zarf)
- ✓ andan berü ki şüreti naqşını görmişem
dāyim akar gözüm yaşı bir lahza tırmadı (SN 96-1) (Zarf)
- ✓ çü ben şüretüñ gördüm ey mäh-rü
hemān kubbeye yazlu andan berü (SN 135-8) (Zarf)
- ✓ kiçiden berü uş bu durur işüm
Ki gügercin ile hoş olur başum (SN 219-5) (Zarf)
- ✓ derd ü belāñ ile kılaruz āh u nāleler
elden gideliden berü şol gül-‘ izārumuz (CH 3158) (Zarf)
- ✓ nola göñlümi ma‘ mūr eyler iseñ
yıkılaldan berü olmadı ābād (CH 3167) (Zarf)
- ✓ kurulaldan berü bu sebz çāder
bu resme görmeyüpdür kimse duñter (CH 3396) (Zarf)
- ✓ derd ü miñnetle cihān içinde bī-dil olmuşuz
bize cevri çoğ idelden berü ol cānānumuz (CH 3467) (Zarf)
- ✓ ne vaqıtdan berü sen bu işi işlersin (KN 26/8) (Zarf)
- ✓ bunca kişi dört aydan berü zañmet çeke (KN 37/5) (Zarf)
- ✓ Ādem peygamberden berü ‘ ādetlerin degşürmediler (KN 91/12) (Zarf)
- ✓ andan berü sevgüsi göñlümde arttı (KN 106/3) (Zarf)
- ✓ bu kişi benüm ile çoqıdan berü dost-ıdı (KN 131/1) (Zarf)
- ✓ ol vaqıtdan berü katıñuzdan gitmedüm (KN 132/13-14) (Zarf)
- ✓ ben dañı seni kendü işüñde bir yıldan berü yaya kıldum (KN 173/14) (Zarf)
- ✓ ben uşbunda oturaldan berü kimse geçmedi (KN 197/5) (Zarf)
- ✓ yitmiş yıldan berü Allāh adın aydursın (BH 4b/11) (Zarf)
- ✓ bu evi ħarāb olası ere varaldan berü dañı karnım toymadı (DK 6a-11) (Zarf)
- ✓ neçe kim bu düşü gördüm, şundan berü ‘ aqlum uşşum dērebilmen (DK 23b-6) (Zarf)
- ✓ çah andan berü kim erişdüm çine
ne çin belki geçmişvenin māçine (SN 344-5) (Zarf)

- ✓ andan berü kim- āb-ı hayāt aqđı lebünđen
bir ğonçe mi var kim varaqı ŗüste degüldür (ADD 289-5) (Zarf)
- ✓ çün ol tañrıdan qorqmadı buncadan berü tuz etmek haqqın bilmeye (MN B.14a/14) (Zarf)
- ✓ andan berü kim bu ‘ālem yaradıldı, bu ‘ādet işlenü geldi ki ğiçiler suç èyleye, ulular ‘afv kıla (MN B.28b/4) (Zarf)
- ✓ ve ol iv bünyādında bir sıçan çehān vaqtdan berü bir ĩn idinmiŗdi (MN B.32a/8) (Zarf)
- ✓ çoqđan berü müŗtāq-idüm (MN B.36b/1) (Zarf)
- ✓ çok zamāndan berü biribirin görmemiŗdi (MN B.46b/11) (Zarf)
- ✓ meger ol fūlan ‘aqrēb ki buncadan berü anuñ-ıla renc ü rüzigār iletdüm (MN B.49a/10) (Zarf)
- ✓ bunca zamāndan berü bunuñ kulluğında boyun virüp-dururuz (MN B.55b/12) (Zarf)
- ✓ bir kiŗi dağı ki bir kiŗi-y-ile çok zamāndan berü qardaŗlıq da‘ vīsın ide (MN B.61b/2) (Zarf)
- ✓ ben kıl h̄oğ çoqđan berü iştiyākı na‘ li bu hazreti firākı ödında qomıŗam (MN B.66b/5) (Zarf)
- ✓ belki ğöñlüm yıldan berü menzil dutmiŗdı (MN B.66b/6) (Zarf)
- ✓ nice boldı yıl andan berü kim kulluq kılar-sın bu tağ içinde (BH 22a/18) (Zarf)
- ✓ ammā elif ülfet niŗānı didük, anuñ içün kim bir yıldan berü qaçmıŗlar bu ayda Haq kapusına kelürler (BH 39a/3) (Zarf)
- ✓ bir yıldan berü mescide barmayanlar bu ayda Çalap tapusına kelürler (BH 39a/4) (Zarf)
- ✓ Ādeme ‘aleyhi’s-selām qurbān kılmāq buyurđı, berkinmiŗ sünnet durur Ādem zamānından berü (BH 69a/9) (Zarf)
- ✓ ol künden berü kim Ādeme dilinden ötürü¹ Hārūt ve Mārūt zillet kıldılar (BH 90a/16) (Zarf)
- ✓ delimden berü bu Mekkeyi ārzular erdüm (BH 130b/14) (Zarf)
- ✓ dehrī aydur: niceden berü Tañrı durur (BH 138b/7) (Zarf)

¹ Ayrılma hāli ekli isim unsuruyla birleşen *ötürü* edatı “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ “niceden berü” demek aña revā degül (BH 138b/7) (İsim)
- ✓ ol hemîşe ilerüden berü Tañrı durur (BH 138b/8) (Zarf)
- ✓ Ādem vaqtından berü bu küne degin¹ dükeli ħalqlar aydurlar (BH 144b/2) (Zarf)
- ✓ men saña müştāk boldum ol qocayı körelden berü (BH 153a/4) (Zarf)
- ✓ ol vaqtdan berü melekü'l-mevte destür birdük (BH 153a/14) (Zarf)
- ✓ ol künden berü kim şeytānı sürdiler (BH 159a/22) (Zarf)
- ✓ ol kimse kim otuz kırk yıldan berü müsülmān durur (BH 166b/19) (Zarf)

2.9.1.2. “-DAn önce” anlamında Zaman İfade Eden Kullanımlar

- ✓ ve ba‘ du bilmek gerekdür ki andan berü Ādem peygām-ber ‘am (‘aleyhi’s-selām) yaradıldı (MN S.1/10) (Zarf)

2.9.1.3. Ayrılma Hâli Ekli “ol” Zamiriyle *andan beri* Şeklinde Kullanılıp “o zamandan beri” Anlamıyla Zaman Başlangıcı İfade Edenler

- ✓ cevāb eyle vèrdi ki budur perī
gemiden beni qapdı andan beri (SN 256-7) (Zarf)
- ✓ öküş dürlü dürlü belā görmüşüz
çağ andan berü kim yola girmişüz (SN 321-3) (Zarf)
- ✓ andan berü qorqarlar (BH 90a/17) (Zarf)

2.10. bile / birle

Türkçenin çeşitli devirlerinde hem kuvvetlendirme hem çekim hem de bağlama edatı olarak kullanılmış olan “bile/ birle”nin nasıl teşekkül ettiğiyle ilgili bir fikir birliği yoktur. Fakat M. Mansuroğlu, N. Hacıeminoğlu ve M. Ergin; *bir* ve *ile* edatlarının birleşerek teşekkül ettiği görüşündedirler (Mansuroğlu, 1955, s. 62; Hacıeminoğlu, 2015, s. 22; Ergin, 2006, s. 364). Talat TEKİN ise “bir+le” şeklinde oluştuğunu belirtmiştir (Tekin, Orhon Türkçesi Grameri, 2016, s. 139). Eski Anadolu Türkçesinde birliktelik anlamı katan *bilenin* bazen *ile* edatından sonra birliktelik anlamını kuvvetlendirmek maksadıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. İlgili hâli ekli isim

¹ Yönelme hâli ekli isim unsuruyla birleşen *degin* edatı, zaman bitimi ifade eden “kadar” anlamında ve zarf işlevindedir.

unsuruyla birleşen *birle* hâlinin sadece Behcetü'l-Hadâîk'te -Ahmed-i Dâî Divanı'nda bir örneğine rastlanmıştır- *birle* şekliyle kullanıldığı görülmektedir. Behcetü'l-Hadâîk'ten sonra yazılmış eserlerde yerini *ile*'ye bıraktığı görülmektedir. Günümüz Türkiye Türkçesinde yalnız *bile* hâli bağlama edatı olarak kullanılmaktadır.

2.10.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.10.1.1. “-(n)In/ -(n)Un vasıtasıyla” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ anuñ döstluğına yarattı zamānı, dehri; anuñ birle belürdi islām kâdri (BH 35b/16) (Zarf)
- ✓ Çalap celle celāluhu Kelāmı-ı kâdim içinde yāz kıldı, anuñ birle oruç dutanlar köñlin şāz kıldı (BH 35b/20) (Zarf)
- ✓ buları ciftlenelüm bizüm közümüz nūrlansun bularuñ birle ve bularuñ közi nūrlansun bizüm birle (BH 45a/9) (Zarf)
- ✓ bayram duzağ durur, kim Çalap anuñ birle yazuğlar yarlıgamağ için (BH 58b/8) (Zarf)
- ✓ maña bir nese öğretgil kim anuñ birle du‘ā kılayın (BH 62a/23) (Zarf)
- ✓ Hâğ ta‘ālā şuva hıttāb kıldı (...) senüñ birle āb-dest almadın ol minüm tıpuma lāyık bolmaya (BH 63b/8) (Zarf)
- ✓ ol şuvı ağaçlar damarına yöridür-men, anuñ birle yıylu çiçekler tatlu yimişler dörödür-men (BH 64a/7) (Zarf)
- ✓ yir yüzün anuñ (dürlü dāne, ot, yem) birle bezer-men (BH 64a/20) (Zarf)
- ✓ anuñ (közi yaşı) birle odı söyündürgil (BH 65a/18) (Zarf)
- ✓ hiç ‘ameller ve vağtlar kim anuñ birle kıl Tanrıya yakınlık kıılır (BH 67b/8) (Zarf)
- ✓ muzdūrlıq kılasan ve anuñ birle urağut bisleyeseñ (BH 80b/11) (Zarf)
- ✓ ilmüñ az kadar adın bilürler ve anuñ birle kendülerine az kadar ‘ālim adın adamışlar (BH 84b/13) (Zarf)
- ✓ her kim ‘ālimleri severise (...) uçmağ ehli uçmağ derecesinden bağalar, ‘ālimleri köreler, rāğat anuñ birle bulalar (BH 90b/11) (Zarf)
- ✓ oddan ısıtma yaradur-men ve Muğammed ümmeti yazuğın anuñ birle yur-men (BH 96b/9) (Zarf)
- ✓ yüz miñ delil kösterür-men anuñ birle mini bileseñ (BH 118a/22) (Zarf)

- ✓ Kāf tağına sıvağıl kim anuñ birle dünyā ħalkına rāhatlık birge-men (BH 126b/21) (Zarf)
- ✓ minüm iki köñlegüm bar (...) anı şatğıl, anuñ birle Ħasan köñlin avıtğıl (BH 132a/15) (Zarf)
- ✓ ol ʿ ālem faħrı, yir kök bedri (...) bezendi anuñ birle işbu dīn (BH 149a/2) (Zarf)
- ✓ ol nese eyitgil kim mini anuñ birle sevindürgil (BH 151b/9) (Zarf)
- ✓ kaçan boyun birdiler, anuñ birle muṭīʿ boldılar (BH 35a/24) (Zarf)

2.10.1.2. “ile birlikte” Anlamında Kullanılanlar

- ✓kanı ol şafālu demler ki senüñ bile geçürdük
yine bir şafā nazar kııl bize ol şafā ħaķı-çün¹ (ADD 88-3) (Zarf)
- ✓ men kimüñ birle bolur ersem yarlıgayam anı dimek bolur (BH 6a/18) (Zarf)
- ✓ namāz kıılmak anuñ birle münācāt
dile andan delim köñlünde ħācet (BH 14b/16) (Zarf)
- ✓ ve'l-ħamdü li'llāhı ürdi anuñ birle niʿ metüñ tamām kııldı (BH 25a/24) (Zarf)
- ✓ yine ramazān ayı kelse farīza oruçı dutar erdük, anuñ birle acıgup şuşar erdük
(BH 27b/10) (Zarf)
- ✓ minüm birle rāz kıılmaq dünle sizüñ (BH 36a/24) (Zarf)
- ✓ oruç içinde bularuñ birle berāber boluñ (BH 37a/5) (Zarf)
- ✓ künde biş kez namāz kııl, benim birle rāz kııl (BH 37b/6) (Zarf)
- ✓ oruç, namāz, ħac, zekāt, bildürdi ümmetlere
anuñ birle ümmetin Çalap dapa könderdi (BH 66a/2) (Zarf)
- ✓ oğlanlar anuñ birle oynayuban tenin ağırtmasunlar (BH 70b/3) (Zarf)
- ✓ yilüñ ileyinçe egilmes ve anuñ birle berāberlık kıılur (BH 85b/20) (Zarf)
- ✓ ĩminlik (...), anuñ birle berāberlık kıılmaq bolur (BH 97a/7) (Zarf)
- ✓ resül ol kün ğazā kııldı, anuñ birle men erdüm,kanı ol imdi (BH 97b/6) (İsim)
- ✓ senüñ birle anı kııla-men (BH 100a/15) (Zarf)
- ✓ Ħavvā ne yirde ağılasa kuşlar anuñ birle ağılar erdi (BH 100b/10) (Zarf)
- ✓ kırkmağıl kim men senüñ birle bola-men (BH 102b/11) (Zarf)
- ✓ sen minüm birle bola-sen (BH 102b/11) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen “çün” edatı, “-I/ -U hürmetine” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ bir ağır t̄ulb s̄ü çı̄k̄dı, yaşı̄l ʿalem çı̄k̄dı anuḡ birle (BH 102b/17) (Zarf)
- ✓ atamı k̄örinçe munuḡ birle eglenü durayım didüm (BH 104b/2) (Zarf)
- ✓ bular hemişe minüm birle boldılar (BH 109a/3) (Zarf)
- ✓ men bularuḡ birle boldum ve h̄iç meni āzārlamadılar (BH 109a/3) (Zarf)
- ✓ ol anuḡ birle ḡoş degül kim anda ḡūrı bolḡa (BH 121a/19) (Zarf)
- ✓ uçmaḡ anuḡ birle ḡoş durur kim anda sini bulḡa (BH 121a/20) (Zarf)
- ✓ uçmaḡ anuḡ birle ḡoş durur kim sini anda bulsa-men (BH 121a/21) (Zarf)
- ✓ yā ʿAlī, kel bizüm birle namāz ḡılḡıl (BH 129a/18) (Zarf)
- ✓ ol deve şatan şimdi minüm birle erdi (BH 133a/2) (İsim)
- ✓ ḡaçan sirke anuḡ birle bolsa şı issi aḡa yaḡın kelmes (BH 135a/3) (Zarf)
- ✓ biş kün sizüḡ birle bolası-men (BH 135a/18) (Zarf)
- ✓ key erseḡ buḡalt nefsi ḡılsa ḡılsun yüz gile
ne kim t̄āʿ at ḡılur bolsaḡ senüḡ birle ḡılḡa bile (BH 137a/5) (Zarf)
- ✓ yā ʿAlī, dilemedin andan yigrek biresi erseḡ birgil, yoḡ erse meni anuḡ birle
ḡoḡıl (BH 139a/3) (Zarf)
- ✓ ol iki sücüd kim namāz şoḡında ḡılursın, anuḡ birle namāzuḡı tamām ḡıldum
(BH 141a/7) (Zarf)
- ✓ yā ʿāşī, uş sen, men senüḡ birle (BH 141b/13) (İsim)
- ✓ ḡaḡ taʿālā Süleymāna memleket birdi, yüzüḡi ḡaşında ḡodı, anuḡ birle
pāzişāhlıḡ ḡıldı (BH 156a/17) (Zarf)
- ✓ yā oḡul, bizüm birle kemiye bingil (BH 162a/4) (Zarf)
- ✓ uçmaḡ birge Çalap saḡa, anuḡ birle liḡā ve rüʿyet (BH 162b/8) (Zarf)
- ✓ minüm anuḡ birle işüm yoḡ (BH 165b/4) (Zarf)
- ✓ eger yidi ḡat yiri ve yidi ḡat köḡi anuḡ birle ḡartarlar erse, ḡamusından ağır bola
(BH 176a/16) (Zarf)
- ✓ dek munuḡ birle ḡomaḡa-men (BH 109b/21) (Zarf)
- ✓ ʿālem senün birle ʿālem, ādem senüḡ birle ādem durur (BH 92b/7) (Zarf)
- ✓ maḡa destür birgil bularuḡ birle uğraşayım (BH 76a/26) (Zarf)

2.10.1.3. “sayesinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ve sebeb ol nese bolur kim anuḡ birle maḡşūda degirler (BH 7b/12) (Zarf)
- ✓ tevḡīd ipi (...) anuḡ birle murāda maḡşūda degürler (BH 9a/11) (Zarf)

- ✓ oruç dutup namāz kıılurlar ermiş, anuñ birle boyunları oddan āzāz bolur ermiş (BH 51b/23) (Zarf)
- ✓ bu çozi saçar-men, oğlanlar çovalaşurlar, anuñ birle sevinürler (BH 61a/2) (Zarf)
- ✓ işitse adın diñlenür cān, anuñ birle seçildi küfr ü imān (BH 61a/25) (Zarf)
- ✓ cümle Qur'ān sırrına irdi yitdi Muştafā
anuñ birle ümmetin doğru yolğa kıındurdu (BH 65b/24) (Zarf)
- ✓ 'ulemālar bağdılar' Alī bu mertebete ne birle degdi? ilk hısmılığa bağdılar, anuñ birle degül ermiş (BH 128b/4) (Zarf)
- ✓ yavukluğa bağdılar, anuñ birle degül ermiş (BH 128b/6) (Zarf)
- ✓ alplığa bağdılar, hem anuñ birle degül ermiş (BH 128b/8) (Zarf)
- ✓ baylığa bağdılar, hem anuñ birle degül ermiş (BH 128b/10) (Zarf)
- ✓ yaş ululığına bağdılar, hem anuñ birle dağı degül ermiş (BH 128b/12) (Zarf)
- ✓ 'ilme bağdılar, hem anuñ birle degül ermiş (BH 128b/14) (Zarf)
- ✓ hūr birge ol saña anuñ birle vaşfları
boyı elif közleri hī dişleri sīn kaşları nūn
mundan dağı körkliü vaşfın Qur'ān içre kıılur beyān (BH 172a/18-19-20)
(Zarf)

2.10.1.4. “-DAn dolayı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ sözlerde maña لا اله الا الله وحده لا شريك له dimek sevgülürek durur tağı odı kııllaruma anuñ birle harām kıılur-men (BH 13b/6) (Zarf)
- ✓ receb ayı kandile meñzer kim anuñ birle çerāđı mescide ketürürler yıl söyündürmesin diyü (BH 20a/17) (Zarf)
- ✓ yoqsullar yine dünyānı dirlik hālinde qorlar, anuñ birle yoqsulluğ adın adanurlar (BH 87b/13) (Zarf)
- ✓ eger tende bir kııla ayrılmağ kelse cān anuñ birle bertinür (BH 146a/19) (Zarf)
- ✓ cāna dağı kayđu kelse ten dağı anuñ birle ağrır, aruđ bolur (BH 146a/19) (Zarf)

2.10.1.5. “ile karşılıklı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ bu tağa destür birgil menüm birle söylesün (BH 22a/5) (Zarf)
- ✓ Mevlī kııldı senüñ birle
ol ezelde 'ahd ü peymān (BH 39b/6) (Zarf)

- ✓ Tağrı ta‘ ālā Teverit içinde bizüm birle ‘ahd kıldı (BH 69a/15) (Zarf)
- ✓ yıl bir nesedür kim niceme ağaç anuñ birle küreşür erse yili basmas (BH 85b/23) (Zarf)
- ✓ her kim bilişdi minüm birle
şevķum odından bağrını kebāb kıldum (BH 108b/11) (Zarf)
- ✓ minüm birle dōstluķ da‘ vīsın kıılır-sağ (BH 125a/14) (Zarf)
- ✓ bardum, anuñ birle körişdüm (BH 140b/1) (Zarf)
- ✓ şordılar bir pārsāya: nişe bize ķavuşmassın
ādemiler ‘ādetinçe bizüm birle barışmassın (BH 146b/5-6) (Zarf)
- ✓ yā Muħammed, ķutlu bolsun, senüñ işüñ rāst kıılurlar ve senüñ birle bilişürler (BH 146b/17) (Zarf)
- ✓ ol kimseler kim Mışır içinde şaneme tapu kıılurlar, bularuñ birle toķuş ķılığıl (BH 154a/14) (Zarf)

2.10.1.6. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ küci yittüginçe öğrense ve anuñ birle ‘amel kılsa (BH 84b/10) (Zarf)

2.10.1.7. “-A” Yönelme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar¹

- ✓ hiç yarağuş bola mu Tağrı senüñ birle kılduğı rāzlardan maña ayıtmağa (BH 93a/24)
- ✓ Muħammed Muştafā bu kün bizi aşā mu, yā öldüre mü dirler erdi (...)
Muħammed Muştafā aydur erdi: hāy ne bilür-siz kim men bu kün sizüñ birle ne kılısar-men (BH 103b/12)
- ✓ bu ķamu kim minüm birle kıldı, maña daķı artuķ eylük kıldı (BH 107a/2)
- ✓ bu neseler kim men senüñ birle kıılır-men zāhirine baķar erseñ miħnet durur (BH 122a/22)
- ✓ her kim ‘āşī erse anuñ birle ne kıılırsañ sen bilürseñ (BH 122b/10)
- ✓ eger cevāb birmes erse ol ‘āşīlerden durur, anuñ birle ne kıılırsañ sen bilürseñ (BH 122b/13)

¹ Açıklama için “25.1.9 ‘-A’ Yönelme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar” başlığına bakınız.

- ✓ kâfir senüñe elünñde esîr bolsa anıñ birle iki işden birin kılğıl, yâ nese alup kirü satğıl ya nese almadın āzāz kılğıl (BH 126a/14)
- ✓ bu ikiden bularuñ birle birin kılğıl (BH 126a/16)
- ✓ Melikā, Pāzişāhā āhir vaqtında bizüm birle eyle kılmağıl (BH 127a/10)
- ✓ Melik ta^ç ālā ayıttı: (...) tenün namāzda durur köñlüñ minüm birle niyāzda durur (BH 141a/5)
- ✓ yâ Cebrāyil, uş sen, vaḥy senün birle (BH 141b/10)
- ✓ yâ Mikāyil, uş sen, bendeler rüzisi senün birle (BH 141b/11)
- ✓ yâ ^ç Azrāyil, uş sen, cānlar senün birle (BH 141b/11)
- ✓ yâ ḥamelete^{l-ç} arş, uş siz ve ^ç arş sizün birle (BH 141b/12)
- ✓ yâ Rızvān, uş sen, uçmaḵ senün birle (BH 141b/12)
- ✓ ortaqlıḵ kılğıl bularuñ birle malları içre¹ daḵı oğlanları içre (BH 166b/3)
- ✓ ol vaqtın kim kâfir yise, içse, ṭonın keyse Taḥrı adın yāz kılmas, anuñ birle ortaḵ bolur-men (BH 169a/3)
- ✓ Mūsī ^ç aleyhi's-selām ḵurbet maḵāmında bu künlerde durdı ve anuñ birle münācāt bu künlerde kıldı tamām (BH 62a/18)
- ✓ anuñ birle bu onunçı kün söz söyledi (BH 62a/18)
- ✓ kırk kün oruç dutğıl, dünin ṭā^ç at kılğıl, andan senün birle söyleyem (BH 66b/16)
- ✓ sen daḵı baḵğıl, anuñ birle danışğıl (BH 71a/13)
- ✓ eger devlet ḥālinde erse anuñ birle başa çıḵmaya-sen (BH 82b/5)

2.10.1.8. “-DAn” Ayrılma Hâli Eki Anlamında Kullanılanlar

- ✓ senün birle ayruḵlayu kılumazus
her ne kim kılsañ sinden fiḡān kılumazus (BH 98a/5) (Zarf)

2.10.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.10.2.1. “vasıtasıyla” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ şunup dizine aldı ol dem başın
yiñi birle Süheyl sildi yaşın (SN 310-7) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içre* edatı, “-(n)A” yönelme eki işlevindedir.

- ✓ silāhum bile aluñuz tüzrek
kişi kıanda varsa yarağlı gerek (SN 220-6) (Zarf)
- ✓ şürāhi kıulkıulini cān kıulağı birle işit
ki keşf ola saña andan haķāyık-ı ensāb (ADD 1-16) (Zarf)
- ✓ ‘ ināyet gözi birle baķmaz iseñ
kıalurvan haķ řanuķdur şöyle zāyi‘ (ADD 11-64) (Zarf)
- ✓ bir begün ğayrın baña virmek revā görmez dağı
her yetimün mālı birle ‘ iş ider kıāzı’l-kuzāt (ADD 12-27) (Zarf)
- ✓ šāhā ‘ ināyetün bile bir kez nazār kııl uş
kim fetĥ-i bāba ol nazaruğdan kilid ola (ADD 19-37) (Zarf)
- ✓ kırpüği elması birle dür düzer dā‘ i bugün
kış-i baĥreyn oldı çün āb-ı revānı çeşmümün (ADD 92-7) (Zarf)
- ✓ ‘ ömrümüz eksüğini devr ayağı birle yitür
her ne kim fevt ola sen anı tamām eyle bugün (ADD 120-2) (Zarf)
- ✓ iy yüzi bedr-i münevver kıaşlaruñ ‘ aksi bile
gökdeki bedri hilāl itmek dilersin itmegil (ADD 196-2) (Zarf)
- ✓ dā‘ inün nazmı bile bād-ı şabā
rüm ilinden iltür erzincāna cān (ADD 257-7) (Zarf)
- ✓ düşmene kıılıç dili birle cevāb virmek gerek (MN B.19b/6) (Zarf)
- ✓ örümcek evi birle ğeyik dutılmaz (MN B.22a/7) (Zarf)
- ✓ arslan dīn şonı ve kıanā‘ at ğullesi birle bezenüp-durur (MN B.53a/8) (Zarf)
- ✓ ‘ afv perdesi birle suçum ört (MN B.55a/1) (Zarf)
- ✓ eđer sen dimezseñ dağı pādışāh ‘ adli birle ānı göre (MN B.58b/11) (Zarf)
- ✓ ğāliyā feşāĥat çevġanı birle bunun önünden söz şopın alayım (MN B.58b/13)
(Zarf)
- ✓ encir suyu birle ayağın yusun, ğey ola (MN B.69b/1) (Zarf)
- ✓ fağlı birle ‘ ilm ve ĥikmetden maña bildürdi (BH 2b/5) (Zarf)
- ✓ nişān oldur kim dilün birle dōst adın aytđıl (BH 4b/12) (Zarf)
- ✓ kıulađuñ birle öġüt ve mev‘ izet işitgil (BH 4b/13) (Zarf)
- ✓ teniñ birle ĥidmet kıılđıl (BH 4b/14) (Zarf)
- ✓ her kim köñül közi birle Taĥrıyı ĥāzır körmese řā‘ at kıılmaķ aña ağır bolur (BH
5a/15) (Zarf)

- ✓ Melik celle celāluhu mü 'minleri imān ma' rifeti birle yağlamış durur (BH 16a/10) (Zarf)
- ✓ Hāḡ subhānehu ve ta' ālā anı kendü ḡudreti birle āḡaçlar içinde yarattı (BH 64b/3) (Zarf)
- ✓ endāmlaruḡ āb-dest şuvı birle yuḡıl yazuḡuḡ istiḡfār ve tevbe suvı birle yuḡıl (BH 16b/12-13) (Zarf)
- ✓ imdi birrüm birle baḡışlayayum (BH 17a/2) (Zarf)
- ✓ himmet ḡanadı birle ' ināyet meydānında uḡalar (BH 17b/4) (Zarf)
- ✓ tāk at ḡonı birle ' aybuḡuz örtüḡ (BH 18b/16) (Zarf)
- ✓ tāk at ḡonı birle ' aybuḡ örtmiş bolḡıl (BH 18b/17) (Zarf)
- ✓ maḡa yigrek durur minüm ḡulumı men yarlıḡayım minüm ayum içinde minüm raḡmetüm birle (BH 20b/17) (Zarf)
- ✓ şa' bān ayında köz yaşı birle şuvargıl (BH 22a/25) (Zarf)
- ✓ şa' bān ayında köz yaşı birle şuvarmaya (BH 22b/2) (Zarf)
- ✓ ol şeyḡānı ḡanadı birle vurur ḡāf ḡaḡından aşurur kemişür (BH 23a/4) (Zarf)
- ✓ atar ' āşilerni od ḡıymuḡları birle (BH 27a/15) (Zarf)
- ✓ zebānīler od ḡıymuḡı birle buları atḡa (BH 27a/20) (Zarf)
- ✓ ve dükel ' ācizlik dili birle aydalar (BH 28a/8) (Zarf)
- ✓ ol barmaḡı birle işāret ḡılup ay yarıldıḡı dün durur (BH 32a/3) (Zarf)
- ✓ köḡli ḡarlıḡın ḡur'ān semā' ı birle açsunlar (BH 39a/24) (Zarf)
- ✓ bulardan yidi kimseyi adları birle ündedi (BH 40a/1) (Zarf)
- ✓ iki bölüḡin nesebi birle ündedi (BH 40a/1) (Zarf)
- ✓ ammā ol kim adları birle ündedi, evvel Ādem peyḡamber durur (BH 40a/3) (Zarf)
- ✓ ammā ol kim nesebi birle ündedi, ol Ya' ḡüb oḡlanları erdi (BH 40a/15) (Zarf)
- ✓ ümīzlü raḡmet şuvı birle arḡın doldurdu (BH 41a/10) (Zarf)
- ✓ ol ferişte minüm fermānum birle kündüz nūrın dün üzre ketürür (BH 63a/22) (Zarf)
- ✓ ol ferişte (...) kün nūrı birle yaḡtu ḡılur cihānı (BH 63a/23) (Zarf)
- ✓ ol yıl (...) dükeli dürlü ḡiḡeklerden yıyı kötürür, minüm fermānum birle dünyāya ketürür (BH 63b/17) (Zarf)
- ✓ ḡalap, şuvı bulara yöridi birür, anıḡ birle bāḡların büstānların şuvururlar (BH 64a/3) (Zarf)

- ✓ yüz on dört süre kökten Melik indürdi
Kur'ân cülâbı birle Muḥammedi ḳandurdı (BH 65b/23) (Zarf)
- ✓ yazuḳlu ḳullaruma raḫmet nazarı birle baḳar-men (BH 45b/8) (Zarf)
- ✓ Ḥaḳ ta'ālā bu kün iḳinde Muḥammed ümmetine on kez raḫmet nazarı birle baḳār (BH 72b/26) (Zarf)
- ✓ oḒlan aḒzı birle anası büksügin dutar ve damaḒı birle Őorar (BH 79b/19-20) (Zarf)
- ✓ men bir ḳuŐ ŐoyurmaḒdan 'āciz boldum ḳuyu Őuvı birle, uraḒutı nite Őoyura-men muzdūruluk birle (BH /) (Zarf)
- ✓ Melik-i zū'l-celāl, ḳudreti birle ḳuŐa yaḫŐı dil birdi (BH 80b/9) (Zarf)
- ✓ aḒaḒ (...) Şuvı dibinden kökleri birle, Őamarları birle Őartar (BH 81a/19) (Zarf)
- ✓ TaḒrı 'azze ve celle raḫmet nazarı birle aḒa baḒdı (BH 81b/14) (Zarf)
- ✓ eger munı dili birle kimerse āŐikāre ayıtsa kāfir bolur (BH 82a/20) (Zarf)
- ✓ kendü nefŐüñüzi zāhidlik közi birle körmeḒ (BH 84a/5) (Zarf)
- ✓ yā ḫabīb, minüm peygāmum bulara degürmek senden nedāmet odı birle bularuḒ ḳiñlini yaḒmaḒ menden (BH 86b/4) (Zarf)
- ✓ TaḒrı (...) kendü mihri birle ḳullaruḒ ḫaḒāsını örter (BH 86b/22) (Zarf)
- ✓ bulara raḫmet közi birle baḒḒıl (BH 87b/6) (Zarf)
- ✓ tā körür ol anı köñül közi birle (BH 89b/26) (Zarf)
- ✓ Cebrā'il ḳanadı birle anuḒ mübārek yüzinden Őoz sile (BH 92a/5) (Zarf)
- ✓ on yidi yirde ḫurmā lifi birle yamalu erdi (BH 93b/5) (Zarf)
- ✓ iki barmaḒı birle 'Alinüñ dilin duttı (BH 94a/1) (Zarf)
- ✓ minüm faḒlum birle anı Rızvāna ısmarlayam (BH 95a/2) (Zarf)
- ✓ kendü faḒlum bile uḒmaḒı ḫāŐıl ḳılam (BH 95a/2) (Zarf)
- ✓ ana bıḒar Şuvı birle yur, men ısıtma birle (BH 95b/24) (Zarf)
- ✓ baş aḒrısı birle diş sızlası birle yur-men (BH 95b/25) (Zarf)
- ✓ Resül yiñi birle yüzüm tozın siler erdi (BH 97b/6) (Zarf)
- ✓ bende ḳulaḒı birle selām işidür (BH 102a/20) (Zarf)
- ✓ köñli közi birle körer, cān teslīm ḳılur (BH 102b/1) (Zarf)
- ✓ ol ḳılar kim anadan doḒıcaḒ 'Arāblar anı dirile külidiler, dopraḒdan ḳopara-men ḳudretüm birle Őöylede-men (BH 105a/2) (Zarf),
- ✓ men oḒlanlıkda düşde kördüḒümi maḒa ululukda közüm birle kösterdi (BH 106b/21) (Zarf)

- ✓ anaduŒ birle bularuŒ alnını sıĒaĒıl (BH 108a/3) (Zarf)
- ✓ k njl n birle n zır bolĒıl (BH 108a/8) (Zarf)
- ✓ men sizi   atf s zi birle y z kıldum (BH 110a/4) (Zarf)
- ✓ bulara (...) h rmet nazarı birle baĒar (BH 111b/6) (Zarf)
- ✓ men ker mlig m birle sini maĒa ket rd m (BH 112a/15) (Zarf)
- ✓ men ker mlig m birle sini ket rd m (BH 112a/16) (Zarf)
- ✓ k g zlerin maĒabbet n r  birle  oldurdum (BH 112b/6) (Zarf)
- ✓ k n llerin ma  rifet k neŒi birle k ld rd m (BH 112b/6) (Zarf)
- ✓ TaŒrı   azze ve celle heybet nazarı birle aĒa baĒdı (BH 115b/13) (Zarf)
- ✓ bir eli birle yanıŒ kiriŒin dutar, darter (BH 120b/6) (Zarf)
- ✓ bir eli birle ya abzasın aĒaru yiter (BH 120b/7) (Zarf)
- ✓ bir eli birle bende tenin dutup aĒaru yiter (BH 120b/8) (Zarf)
- ✓ bir eli birle c nın  artar (BH 120b/8) (Zarf)
- ✓ Cebb r-ı    lem, ŒubĒ bir nefes vumaĒlıĒı birle ol d rt aranuluĒı cih ndan k t r r (BH 126b/10) (Zarf)
- ✓ H z vend , derm nde ullaruŒı sen esirgegil fazlıŒ ve raĒmetiŒ birle (BH 127b/6) (Zarf)
- ✓ bu  yet ma  n si birle kim buyurur TaŒrı   azze ve celle (BH 128a/12) (Zarf)
- ✓ H z vend  bizleri amu ŒaĒ beler birle ĒaŒr ılĒıl fazlıŒ birle (BH 131b/32) (Zarf)
- ✓ ol Ēar b Ēacetin ben m sebep m birle rev  kılduŒ (BH 132b/5) (Zarf)
- ✓ bu  yet Ē kmi birle kim TaŒrı aydur (BH 133b/18) (Zarf)
- ✓ eli birle Œu y zine saĒar erdi (BH 151b/19) (Zarf)
- ✓  br h m Ēullet uvveti birle n b vvet udreti birle ve ris let h rmeti birle  l mden bu Ēik yeti ılsa (BH 153a/16-17) (Zarf)
- ✓ H r n peyĒ mbere  l m keldi, anı raĒmet m birle keĒ rd m ve uĒmaĒa avŒurdum (BH 155a/4) (Zarf)
- ✓ aĒzum birle keleĒi kıldum TaŒrı birle (BH 156a/5) (Zarf)
- ✓ el m birle Tevr t duttum (BH 156a/6) (Zarf)
- ✓ iŒitd m ulaĒum birle  alap keleĒisini (BH 156a/8) (Zarf)
- ✓ k rd m iki k z m birle  alap n r nı (BH 156a/9) (Zarf)
- ✓ bardum ayaĒlarum birle m n c t ılmaĒa  alaba (BH 156a/11) (Zarf)
- ✓ la  net  aŒı birle seng-s r ıldılar (BH 159a/22) (Zarf)

- ✓ İblîsi ecel kılıcı birle depelenmiş körmeyinçe anuñ mekrinden ĩmin bolmağıl (BH 161b/8) (Zarf)
- ✓ kañğı kul kim bi'smi'llāhi'r-raħmāni'r-raħīm dise (...) anı şıfatı birle ögmüş bolur (BH 173b/20) (Zarf)
- ✓ mü'minlere minüm şükrümi sizüñ yāzuñuz birle kıldum (BH 110a/7) (Zarf)
- ✓ yazuqlu kuluñ 'ömri keçse şonı kalsa, ölüm döşegine yatsa (...) köñli birle ağılasa (BH 126b/6) (Zarf)
- ✓ 'Alī sāyili kördi, köñli birle endişe kıldı (BH 130b/8) (Zarf)
- ✓ hergiz 'ömrinde yazuq kılmadı ve köñli birle yazuq şanmadı (BH 140a/10) (Zarf)
- ✓ köñülleri birle bilürler kim yazuq kılmak kerekmez (BH 141a/11) (Zarf)

2.10.2.2. “ile birlikte, -II/ -IU olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ atası oda yandı cānı bile
çü gördi gülin kim gidiser yēle (SN 204-1) (Zarf)
- ✓ iki kardeşi kağan aşlan bigi
oturur atası birle iki (SN 143-5) (Zarf)
- ✓ atası bile gemiye girdiler
kağırğadağı varını gördiler (SN 203-5) (Zarf)
- ✓ iki oğlu bile çeri yasayup
kamu kavmi dükenleyüben sayup (SN 167-12) (Zarf)
- ✓ kópuzı düzüp zaħme urdı kıla
çalup yırladı kópuzı ile bile (SN 86-11) (Zarf)
- ✓ karañu gice içre seyr iderdi
yüzinüñ pertevi birle giderdi (CH 4055) (Zarf)
- ✓ Şehriyārī kim mübārek zātı haq şun'ı bile
menba' -ı hayr u sa' ādet kān-ı devletdür bugün (ADD 7-7) (Zarf)
- ✓ sākiyā devr-i kamedür şun kadeh devrin yörit
kim senüñ devrün bile hoşdur bizüm devrānumuz (ADD 94-2) (Zarf)
- ✓ *ve lā tense naşibeke mine'd-dünyā* hükmi birle āhıret menzilin aldum (MN B.7a/12) (Zarf)
- ✓ nite kim sıçan ılan birle eyle itdi (MN B.21b/2) (Zarf)
- ✓ şıdık kademi birle yöriyüp datlu dil birle merħabā kıldılar (MN B.36b/13) (Zarf)

- ✓ arslana bu sözler hoş gelüp handān yüzi birle eyitdi (MN B.51b/14) (Zarf)
- ✓ bar erdi kıyım zātı birle, kimse anı bar kılmadı (BH 2a/12) (Zarf)
- ✓ bu kıuyuya düşenün birisi ip issi birle bilişür ermiş ve anuñ birle dōst ermiş (BH 8b/12-13) (Zarf)
- ✓ ol birisi ip issi birle biliş degül erdi (BH 8b/14) (Zarf)
- ✓ Tañrı dōstları birle Kıur’ānda bile yāz kıldılar (BH 16a/21) (Zarf)
- ✓ kõñli birle Hāķķa yalvarur (BH 23a/1) (Zarf)
- ✓ ayları yarattı hārām ayları birle bezedi (BH 24a/19) (Zarf)
- ✓ dükeli ayları anuñ birle bezedi (BH 24a/20) (Zarf)
- ✓ oruç dutğıl bu ay içre
 - zēvkı birle oķı Kıur’ān (BH 39b/8) (Zarf)
- ✓ yā Ādem sen cüftün birle uçmaķda durğıl (BH 40a/6) (Zarf)
- ✓ Ādem bu hārfleri dükeli ma’ nīsi birle oğlanlarına öğretti (BH 50a/8) (Zarf)
- ✓ Men Süleymānı cümle süsi birle ve taħtı ve ħayli ve ħaşemi birle senün ayaķuña ketüre-men (BH 53b/1) (Zarf)
- ✓ sen daķı bayram küni kıurbān kılgıl, anuñ cānı birle senün cānuñ āzād kılgıl (BH 59a/17) (Zarf)
- ✓ Yūnus ‘aleyhi’s-selām ħaşemi birle kemi dapa kıaçduğı için¹ aña “mülīm” didi (BH 70a/21) (Zarf)
- ✓ Mūsāyı ‘aleyhi’s-selām kıavmi birle Fir’ avndan kıurtardı (BH 73a/4) (Zarf)
- ✓ Yezīd-i meyšūm, süsi birle şusuzlık yazıya kıondılar (BH 75b/20) (Zarf)
- ✓ oğlı başın bir eline aldı, taķı bir eline bir sıruķ aldı, Yezīd süsine ħamle kııldı, oğlı başı birle atdı (BH 76b/21) (Zarf)
- ✓ Tālūt süsi birle ol ırmaķa degdi (BH 83a/23) (Zarf)
- ✓ kıaçan kim yıl esse ağaç boyı birle kıyım durur (BH 85b/20) (Zarf)
- ✓ ağdı mi’ rāca teni birle oyanuķluķda (BH 90b/19) (Zarf)
- ✓ ol kim yitmiş seksen yıl kendü keñi birle mañña sücūd kılsa (BH 96a/9) (Zarf)
- ✓ köz yaşı bile (du’ ā) kılgıl kim köz yaşınuñ Hāķ ħazretinde ħürmeti yavlaķ ulu durur (BH 98a/15) (Zarf)
- ✓ ey yazuķlu kıullar, ağlañ köz yaşı birle (BH 98a/16) (Zarf)
- ✓ ol kıaravaşuñ bir emer oğlançuğı bile keldi (BH 98b/13) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen için edatı, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ beni derdüm bile çoñ kim şabr-ı cemîl kılayım (BH 99b/1) (Zarf)
- ✓ men pâzişâhlıgum birle sini artuñ sever-men (BH 102b/12) (Zarf)
- ✓ kaçan Yûsuf atasına kavuşdı erse ikisi bile otırdılar, râzı açdılar (BH 106b/16) (Zarf)
- ✓ hâtırıñ birle hâzır bolğıl (BH 108a/8) (Zarf)
- ✓ dapduqları bütleri bile ketüre-men (BH 109b/19) (Zarf)
- ✓ Muştafâ bir kün süsi birle yabanda düşün birmiş erdi (BH 117b/8) (Zarf)
- ✓ doğduğı vaqtın minüm maħabbetüm birle doğar (BH 118b/15) (Zarf)
- ✓ ana qarında yatsa minüm maħabbetüm birle yatur (BH 118b/16) (Zarf)
- ✓ közlerünüz yaşı birle Tañrıdan dileñ (BH 121a/13) (Zarf)
- ✓ sensüz uçmağda bolınça men senüñ vaşluñ birle
sevgülüdür tamu içre miñ hezâr yıl kıalsa-men (BH 121a/23-24) (Zarf)
- ✓ közünüz yaşı birle zârî kıluñ (BH 135b/5) (Zarf)
- ✓ melekü'l-mevt bir sâ^c at gâyib boldı, yine kendü şüreti birle kirü keldi (BH 153a/2) (Zarf)
- ✓ Ya^c kûb oğlanlarından birisi ilerü keçdi qarındaşları birle namâz kıldı (BH 154a/7) (Zarf)
- ✓ Şafûra oğlanları birle zârî kılu ağlaşdılar (BH 156a/1) (Zarf)
- ✓ dünyâ dükel ni^c meti birle uçmaquñ bir almasınça yoñ (BH 156a/20) (Zarf)
- ✓ aşnudin zâtı birle mengü kıla şifât birle (BH 159a/4) (Zarf)
- ✓ helâli birle cimâ^c kıлмақ vaqtında kim Tañrı adın yâz kılmas erse şeytân anuñ birle¹ ortak bolur (BH 169a/4-5) (Zarf)
- ✓ urağutı birle yatur erse bile yatur (BH 169a/6) (Zarf)
- ✓ yâ kılum, kirüñ uçmağa siz çiftünüz birle (BH 170a/15) (Zarf)
- ✓ ol yirde kim boğuzlanan tañrı adı birle boğuzlanmağ vaqtında vaqtı hoş bolsa (BH 171a/12) (Zarf)
- ✓ ammâ ğufrân beyân kıлмақ tañrı kavli birle durur (BH 168b/1) (İsim)
- ✓ bu kıamusı birle ceħd kılgıluñ, oruçı duta körüñ (BH 37b/24) (Zarf)
- ✓ Mışr vilâyeti anuñ nûrı birle tıldı (BH 124b/16) (Zarf)
- ✓ atası birle düğüne bardı (BH 70b/16) (Zarf)

¹ İlgi hâli ekli isim unsurıyla birleşen *birle* edatı, “-A” yönelme eki anlamında ve zarf işlevindedir.

2.10.2.3. “sayesinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ anuñ buyruğı birledür her bir iş
cihân hâlî andan degül bir qarış (SN 339-13) (İsim)
- ✓ müşerref oldum tapuñla bile¹
felek bize neyleyesin kim bile (SN 112-15) (Zarf)
- ✓ ol şehensâh-ı mu‘azzam kim haķuñ izni bile
her yağa kim ‘azm ide hemgām-ı furşatdur bugün (ADD 7-8) (Zarf)
- ✓ senüñ ‘avnüñ bile şābit mezāhib
senüñ hükümüñ bile muħkem serāyi‘ (ADD 11-10) (Zarf)
- ✓ zīrā kim tañrı ta‘ālā raħmeti birle bugün
ħalka ħulķuñ yigin[i] ‘ālemde sultān eyledi (ADD 17-35) (Zarf)
- ✓ ne sāye sāye-i yezdān ki ħurşid-i sa‘ādetdür
anuñ nūrı bile revnāķ irişdi dīn ü dünyāya (ADD 21-2) (Zarf)
- ✓ senüñ ‘adlūñ bile muħkem esāsı dīn-i islāmuñ
senüñ hükümüñ dutar şābit binā-yı şer‘ ü fetvāya (ADD 21-12) (Zarf)
- ✓ senün ħaħruñ kılr şāhā zamāne fitnessin sākin
senüñ luţfuñ bile beñzer cihān firdev-i a’lāya (ADD 21-14) (Zarf)
- ✓ bugün ‘adlūñ bile dünyā ħarıyken nev-cüvān oldı
meger ħüsn ile yūsufdur ki ‘aķd eyler zeliħāya (ADD 21-18) (Zarf)
- ✓ senüñ şükrüñ bile zākir muķāvil
senüñ zikrūñ bile memlū mesāmi‘ (ADD 11-41) (Zarf)
- ✓ göñlüm şafāsı var lebinüñ zezemi bile
cānum cemāli ka‘besin andan tavāf ider (ADD 50-6) (Zarf)
- ✓ eger sen bu sıçanlar yardımı birle düşmen-ile çıkışam dirseğ ol maķşūda
irmeyesin (MN B.22a/6) (Zarf)
- ✓ Ĥaķ ‘ināyeti birle şürü‘ kılduķ Dāzime ve Dāsitānı bābına (MN B.26a/6) (Zarf)
- ✓ Bağdād pādışāhı mu‘āveneti birle birķaç kuş ele getürdüm; tā gözleriyle görüp
inanalar (MN S.84/6) (Zarf)
- ✓ Tañrı te‘ālā ‘ināyeti birle şürü‘ kılduķ (MN B.29a/7) (Zarf)

¹ Burada ve diğerk örneklerde ile edatıyla birlikte kullanılan *bile*, ile edatını pekiştirme işlevinde kullanılmıştır. İle’nin edatlığının zayıflayıp ekleşme temayülü göstermesi dolayısıyla aynı fonksiyondaki bile edatıyla takviye edildiği görülüyor (Ergin, 2006, s. 370).

- ✓ Hâk fâzlı birle Marzubân-nâme Tercümesi şürû' kılduğ onıncı bâba (MN B.68a/11) (Zarf)
- ✓ anuğ du' âsı birle buları maña köstere (BH 21b/20) (Zarf)
- ✓ çoç cānı birle İsmā' il cānı āzād boldı (BH 59a/16) (Zarf)
- ✓ köñülleri Tañrı himmeti birle şāz bolsa (BH 59b/23) (Zarf)
- ✓ dünyā içinde tevḥid kelimesi birle qan kılıçdan qurtulsa (BH 9a/17) (Zarf)
- ✓ Tañrı şun'ı birle yir tamarlarından sular sızar (BH 64a/2) (Zarf)
- ✓ Tañrı şun'ı birle anı Çalap ol ağaçlar üzre yaratmadın on sekiz miñ 'ālem halkını dirseler erdi (BH 64a/23) (Zarf)
- ✓ Tañrı ta' ālā qudreti birle Peyğamberüñ on barmağından bıñar revān boldı (BH 65a/6) (Zarf)
- ✓ oluğ dem Çalap emri birle dirile bola (BH 66a/14) (Zarf)
- ✓ anuğ qudreti birle ' Araşāt yirinde ḥāzır durmuş (BH 66a/15) (Zarf)
- ✓ Tañrı qudreti birle bıçağ söyledi (BH 71b/18) (Zarf)
- ✓ ḥağ qudreti birle mağribden maşrığa degin değşürilmiş bolğa (BH 91b/7) (Zarf)
- ✓ bu iki āyet arasında Tañrı tevfiğı birle beyān kılayım (BH 94a/10) (Zarf)
- ✓ ey kul, sen erligiñ, keyligiñ birle kelmedüñ (BH 112a/14) (Zarf)
- ✓ iz izleyü, ol dökilen un nişānı birle Zeyd-i Semīn evine keldi (BH 114b/19) (Zarf)
- ✓ cān tene kirmek vaqtında Tañrı emri birle kirdi (BH 142a/11) (Zarf)
- ✓ kirmeye uçmağa ḥiç kimerse meger bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm keçürmekligi birle (BH 170b/19) (Zarf)
- ✓ mü'mine yigrek ol durur kim Tañrı adı birle miñnet vaqtında ḥoş bolsa (BH 171a/14) (Zarf)
- ✓ anuğ sebebi birle ' aceb mü durur tamu adına köyünmekden qurtulsalar (BH 172a/1) (Zarf)
- ✓ fiṭra zekātı (...) yarısı birle ten arığ bolur ve yarısı birle boyun āzāz bolur oddan (BH 59b/15) (Zarf)

2.10.2.4. “-DAn dolayı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ yıpar kımeti yıyısı birle durur (BH 4b/14) (İsim)

- ✓ anķı bende kim recebũ ħŗmeti aĝacın kũĝlinde dikmese Őa' bān ħŗmeti birle ieklendũrmeye ramażān ayında raĝmet yimiŐin kũtũrmeye (BH 14b/8) (Zarf)
- ✓ kũzleri anuĝ nũrın kũrũrler ve bularuĝ kũzleri anuĝ dīzāri birle yaĝtulanur (BH 64b/15) (Zarf)
- ✓ faķŗ ' ıŐķ odı birle kũyũneyidi (BH 89a/13) (Zarf)
- ✓ eger imdi raĝmet ķılsam senũĝ sũzũĝ birle raĝmet ķılmıŐ bolur-men (BH 95b/14) (Zarf)
- ✓ saları saalları minũm nũrum birle aĝarmıŐ durur (BH 111b/8) (Zarf)
- ✓ Mũsā sũzi birle peyĝāmbir biş ķurla ħāzrete bardı (BH 120a/11) (Zarf)
- ✓ sen taķı sũd emzũrdũĝũĝ birle anası bolur-sın (BH 129b/19) (Zarf)
- ✓ ne ũlũler kendũ dilekleri birle barurlar ve ne diriler kendũ dilekleri birle kelũrler (BH 138a/12) (Zarf)
- ✓ minũm ķullarum yazuķ ķılurlar, velikin hevā, Şehvet birle ķılurlar, kũĝũl ķaŐdı birle degũl (BH 141a/11) (Zarf)
- ✓ herkesi kendũ imānı birle nũr bulĝa (BH 145b/1) (Zarf)
- ✓ daĝılur dũstları kũĝli anuĝ Şıfatı yitũtlũĝi birle (BH 176b/2) (Zarf)

2.10.2.5. "ile karşılıklı" Anlamında Kullanılanlar

- ✓ taņıŐmıŐ iken yāri bile sũzin
aņa muntāzır oluban aņsuzın (SN 155-11) (Zarf)
- ✓ la' lũĝ bile sũz itmeĝe mercān ne cānı var
yāķũt olursa ol daĝı da' vī gũzāf ider (ADD 50-2) (Zarf)
- ✓ yā kāfirler siz dũnyāda minũm birle biliŐmedũĝũz (BH 40a/19) (Zarf)
- ✓ yā mũ'minler siz dũnyāda minũm birle biliŐdiņiz (BH 40a/21) (Zarf)
- ✓ ķarındaŐuņuz birle vurıŐur-siz (BH 83a/6) (Zarf)
- ✓ sini kendũzũm birle biliş ķıldum (BH 112a/18) (Zarf)
- ✓ seni kendũzũm birle biliŐdũrmeyeyidũm (BH 118b/20) (Zarf)
- ✓ doķıŐ ķılan pehlevānlar nefsi birle doķıŐur
eger islām iinde ũst ũ ālāk erse (BH 131b/13) (Zarf)
- ✓ kũĝli ķalmıŐ kimse ħaŐmı birle kũriŐse raĝmet kelũr (BH 140b/2) (Zarf)

2.10.2.6. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ yārın gendü ihtiyārum birle yüzüm süriyü gelüp qarār kılayın (MN B.6a/7) (Zarf)
- ✓ *ḥubbu’l-hirreti mine’l-īmāni* hükmi birle ‘amel eyleyüp imānuñ bütünlüğinden başa şefkat idesin (MN B.32b/9) (Zarf)
- ✓ ‘āṣī kul anı işitmes anuñ ögüdi birle iş idmes (BH 18b/12) (Zarf)
- ✓ “he” (...) yol kösterici durur, azğunluğda yol kösterdi kim taqdır kıldı erse yol köstermegi kendü dilegi birle (BH 49b/24) (Zarf)
- ✓ Tañrı fermānı birle (...) dükeli işlerde selām degürürler (BH 50a/20) (Zarf)
- ✓ ilk saña kısmet kıldı, andan ol kısmeti küni ve sā‘ati birle va‘de kıldı (BH 79a/21) (Zarf)
- ✓ şu ḥāl dili birle taşā aydur (BH 81a/21) (Zarf)
- ✓ şu ḥāl dili birle ağaca aydur (BH 81b/2) (Zarf)
- ✓ ‘ālimler (...) Çalap emri birle ol kürsiler üzre oturalar (BH 90b/9) (Zarf)
- ✓ ‘Alī ‘ālim erdi, ‘ilmi birle iş işledi (BH 130b/10) (Zarf)
- ✓ Ḥuzāvendā (...) bizni raḥmetüñ birle yarlıgağıl (BH 141b/19) (Zarf)
- ✓ Cebrā’il ā‘aleyhi’s-selām Tañrı emri birle cehennem tamusından od çıkardı (BH 96a/2) (Zarf)
- ✓ Ḥaḳ ta‘ālā kendü dilegi birle Cebrā’ili tapusına biribiyip oğıdı (BH 119b/12) (Zarf)

2.10.2.7. “-(n)In/-(n)Un yüzünden, sebebiyle” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ senüñ qahruñ bile tiryāk mühlik
senüñ luṭfuñ bile¹ semm ola nāfi‘ (ADD 11-24) (Zarf)
- ✓ senüñ qorquñ bile çübān olur qurd
çü dārü’l-emn olupdur hep merāti‘ (ADD 11-43) (Zarf)
- ✓ fūrkatüñ derdi bile dā‘i ölür
olmasa senden timārum ḥastayam (ADD 71-7) (Zarf)
- ✓ ciger gāmzeñ bile mecrūḥ olupdur
gönül hicrūñ bile ḥurrem degüldür (ADD 84-2) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *bile* edatı, “sayesinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ firākuṅ birle ança ağladum kim
gözümnden seyl aḡar ırmağ içinde (ADD 305-7) (Zarf)
- ✓ kāfir küfri birle bütı sever velikin büt kāfiri sevmes (BH 8a/13) (Zarf)
- ✓ ḡalkı yarattuṅ, bularuṅ yazuḡı birle men ʿ uḡübet körge-men (BH 122b/8)
(Zarf)
- ✓ köṅlüṅ ṡar bolur bu cāfiler cefāsı birle (BH 125b/13) (Zarf)
- ✓ İblīsüṅ ṡāʿ atı ḡurmeni tekebbürlük odı birle köyüندی (BH 161b/1) (Zarf)
- ✓ İblīsüṅ (...) devleti Őemʿ i men-menlik yili birle söyüندی (BH 161b/2) (Zarf)
- ✓ İblīs aydur: yā ʿ İsā, eger seni azdurumadum erse sen yola ketürdüṅüṅ
kimselerden senün sebebüṅ birle delim ḡalkı azdura-men (BH 164b/5) (Zarf)
- ✓ mini ʿ Alı ağlattı kendü ağlamaḡı birle (BH 93b/11) (Zarf)

2.10.2.8. “-A raḡmen” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ dünyā dükel niʿ meti birle Taḡrınuṅ tebāreke ve taʿ ālā bir kez adın ayıtmaḡa
degmes (BH 145a/15) (Zarf)
- ✓ dünyā dükel pāziŐahlıḡı birle uçmaḡ ḡatında bir yüzük ḡaŐınça yoḡ (BH
156a/18) (Zarf)

2.10.2.9. “-A” Yönelme Hāli Eki Yerine Kullanılanlar

- ✓ yā ḡarındaŐım Cebrāʿil, Ḣalap minüm ümmetüm birle ne ḡıldı (BH 92a/6)
- ✓ ṡon yamasalar yama biri biri birle ulaŐup bir bolur (BH 110a/4)
- ✓ körüṅ kim ilerü siz ne erdiṅiz men sizüṅ birle ne ḡıldum (BH 110a/7)
- ✓ yay ḡıŐ belürmeyeyidi, zamāne ḡarıŐayıldı ve bular düzelmeye erdi, biri biri
birle iriŐeyidi (BH 138b/2)
- ✓ biri biri birle düŐmānlıḡ birle keḡerler (BH 144b/4)
- ✓ bu iki biri biri birle udaŐıḡ durur (BH 146a/16)
- ✓ bunuṅ atası senüṅ ataṅ birle düşmen erdi (BH 75a/20)

2.10.2.10. “-DAn” Ayrılma Hāli Eki İŞlevinde Kullanılanlar

- ✓ tā kim felekde Şems ü ḡamer devr ide daḡı
Őemsüṅ Őuʿ āʿ ı birle ḡamer müstefid ola (ADD 19-45) (Zarf)

2.10.2.11. “-I/ -U” Belirtme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar

- ✓ bular didükleri birle, key körgil kim könlün irilmesün (BH 124a/18) (İsim)

2.11. dapa/ tapa

“Bulmak” anlamındaki “tap-“ fiiline “-A” zarf-fiil eki getirilerek kalıplaşma sonucunda “-A kadar, -A doğru, -A karşı” manasında yön ifade eden bir edat olarak kullanıldığı görülmektedir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 30-31) (Gabain, 2007, s. 94) (Tekin, Orhon Türkçesi Grameri, 2016, s. 139). İncelenen metinler arasında sadece Behcetü'l- Hadâyik'te görülen *dapa* edatı, ilgi ekli zamirlerle ve iyelik ekli isim unsurlarıyla birleşerek çekim edatı grubu oluşturmaktadır. Gürer GÜLSEVİN, buradaki ilgi hâli ekinin -GA yönelme hâli eki yerine kullanıldığını ve bunun sadece *dapa* edatınının 3. teklik kişi zamiriyle kullanılan bir örneğine (BH 76b/3) rastlandığını söylese de (Gülsevin, 2017, s. 48) yapılan bu araştırma söz konusu durumun birden fazla örneği olduğunu ve 3. teklik kişi zamiri dışındaki sözcüklerde de (minüm dapa, bularuñ dapa) görüldüğünü ortaya koymaktadır.

2.11.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.11.1.1. “-A doğru” Anlamında Yön İfade Eden Kullanımlar

- ✓ kaçan kim ol ‘ unuñ çıkısa ‘ Araşât halkı anı kölge şanalar, anuñ dapa dirilmek isteyeler (BH 27a/18) (Zarf)
- ✓ ayda Çalap dirilün minüm dapa
yigit kıoca kıalmanın uşak oğlan (BH 48a/12) (Zarf)
- ✓ kıulağ minüm dapa dutđıl (BH 61a/23) (Zarf)
- ✓ yaklařduñ erdi egilmege bularuñ dapa az neseden ötürü¹ (BH 119a/17) (Zarf)
- ✓ Yezid süsi it kibi anuñ dapa akışdı (BH 76b/3) (Zarf)

2.11.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ köřküñi kıoban ğuruñ dapa barduğundan

¹ Ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşen *ötürü* edatı, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

2.12. degin

Muharrem ERGİN ve Necmettin HACIEMİNOĞLU bu edatın “kadar” manasındaki “tegi” kelimesine “+n” vasıta eki getirilerek teşekkül ettiğini söyleseler de (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 237) Zeynep KORKMAZ bu edatın Eski Türkçeden beri “teg-“ fiiline -i ve -n eklerinden herhangi biri getirilerek iki ayrı zarf-fiil oluşturduğu görüşündedir (Korkmaz, 2009, s. 1057). İncelenen metinlerde yönelme ekli isimlerle birleşerek “-A kadar”, “aḡa degin” şeklinde kullanıldığında ise “o zamana kadar” manasında olduğu görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde yoğun olarak kullanılsa da günümüz Türkiye Türkçesinde azalma eğiliminde olduğu ve yerini çoğunlukla *kadar* edatına bıraktığı söylenebilir.

2.12.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.12.1.1. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ kırk güne degin sıra var (DK 46b-13) (Zarf)
- ✓ geceye degin işler idük bir zamān
giderdi bular ben ḡalurdum hemān (SN 42-13) (Zarf)
- ✓ geceye degin anda ḡatlandılar
güneş batduḡı sā' at atlandılar (SN 62-11) (Zarf)
- ✓ ḡaḡ öyleye degin öḡün dërmedi
gözini açup 'ālemi görmedi (SN 100-12) (Zarf)
- ✓ inşilerdi ol gece ḡaḡa degin
dërimezdi bir laḡza 'aḡlın öḡin (SN 102-13) (Zarf)
- ✓ şabāḡa degin ḡatı inşler idi
öḡüt vëricek nite diḡler idi (SN 106-6) (Zarf)
- ✓ bilimezvenin kim niçeye degin
bu göḡlüm benüm dërmeyseser öḡin (SN 125-1) (Zarf)
- ✓ Süheyl uyıdı şabāḡa degin
ḡü bulmuş idi göḡli diledüḡin (SN 127-10) (Zarf)
- ✓ gece 'ıyşımız ola ḡaḡa degin
özün aḡlasun daḡı yègregin (SN 128-9) (Zarf)

- ✓ kalan kavmi hoş hey dèyince¹ degin
tağıtdı vü dèrşürdi kendü ögin (SN 154-13) (Zarf)
- ✓ savaş oldu ol gün geceye degin
hiç aldurmadı key erenler ögin (SN 171-12) (Zarf)
- ✓ buñalsılığ olsa aña degin
güder dincligini gözetmez begin (SN 188-9) (Zarf)
- ✓ yine sürdi ol geceye degin
şunuñ bigi kim dèrmez idi ögin (SN 190-12) (Zarf)
- ✓ bişürdi yèdi dèrdi ögin
yèyesi yèmemişdi aña degin (SN 192-2) (Zarf)
- ✓ bu resm ile dèrşürimezdi ögin
uyandı vü uyıdı üçe degin (SN 224-4) (Zarf)
- ✓ gerü anda ol gün karar eyledi
geceye degin intizâr eyledi (SN 230-12) (Zarf)
- ✓ şol ohta degin tırdı ol arada
ki atı iñen durdı ol arada (SN 236-8) (Zarf)
- ✓ oturdı dölendi ol arada çoğ
geceye degin ü gece olıcağ (SN 254-10) (Zarf)
- ✓ iñen armış idi vü dèrdi ögin
çü eglendi anda geceye degin (SN 256-1) (Zarf)
- ✓ eyitdi vefâ-dâr imişsin hele
niçeye degin tartarsın belâ (SN 309-6) (Zarf)
- ✓ o meh-rûlar yüzinden kamu düpdüz
gice şubhâ degin olmışdı gündüz (CH 1385) (Zarf)
- ✓ demidür şubha degin ‘ıyş u neşât eyleyelüm
çünkü esbâb-ı şafâ oldu müheyyâ bu gice (CH 2577) (Zarf)
- ✓ bu gice ‘ıyş idelüm şubha degin vaqti durur
kim gönül istedügi oldu müyesser bu gice (CH 2584) (Zarf)
- ✓ dağı haşre degin zinde olursam
ecelden kırtılup fırsat bulursam (CH 3100) (Zarf)

¹ “dèyince” sözcüğü kalıba uydurulmak için yönelme hâli eki düşürülerek kullanılmış olmalıdır.

- ✓ çü giceye degin kesilmedi ceng
şabāha dek kıllurlar cenge āheng (CH 4416) (Zarf)
- ✓ şuņa degin o dağı ‘ ömr sürdi
ki ‘ ömri nāmesin devrān dürdi (CH 5276) (Zarf)
- ✓ Ādem peygamberden Muḥammede degin ne ki peygamber var-ısa sevüp imān
getüre, tā İslām tamām ola (KN 13/12) (Zarf)
- ✓ gërü bardağı asa қor-ıdı ay başına degin (KN 47/13) (Zarf)
- ✓ érteden öyleye degin ceng eylediler (KN 136/13) (Zarf)
- ✓ bir kişi ki tañladan uşbu vaқte degin bir kıraţ-ıçun cān darta (KN 137/4) (Zarf)
- ✓ kıyāmete degin benüm adum yavuzlığ-ıla añıla (KN 184/11) (Zarf)
- ✓ tā kıyāmete degin oқırlar, aña la‘ net éderler (KN 187/13) (Zarf)
- ✓ gëceye degin ceng édeydük (DK 126b-7) (Zarf)
- ✓ şimdiye degin Қазануñ évin bile yağma éderidük (DK 148a-1) (Zarf)
- ✓ ben anuñ vaşlıyıla şubha degin uyımadum
gerçi uyқu gözüme kıldı teқāzā gicesi (ADD 14-7) (Zarf)
- ✓ bād-ı seher bilür ki niçe geçdi dün gice
hicrān içinde şubha degin bende ḥālını (ADD 19-18) (Zarf)
- ✓ ışbu ḥayāl ile göz şubha degin uyımaz
tā ki ḥayālün gele bir gice mihmān senün (ADD 60-4) (Zarf)
- ✓ her bir gece [tā] şubha degin ağlayuban қan
feryād u figān āh ile zārı neden ötrü (ADD 74-5) (Zarf)
- ✓ giceler şubha degin cāmı-ı şabūḥ-ı içelüm
şāhid-i şehd-leb ol dil-ber-i yağmāyı getür (ADD 211-3) (Zarf)
- ✓ giceden şubha degin yār olan mūm
günüzin arada ađyār olan mūm (ADD 225-1) (Zarf)
- ✓ ‘ ārifün şoḥbetin ihyā kıll otur şubha degin
tā hidāyet bulasın oқımadın ihyādan (ADD 244-2) (Zarf)
- ✓ neçeye degin bu ağır yük altında zebün olasın? (MN B.2b/9) (Zarf)
- ✓ tā aña degin ki tamām şüret duta (MN B.9b/12) (Zarf)
- ✓ anuñ қulluđına bil bağlarlar; tā aña degin ki reside ola (MN B.10a/2) (Zarf)
- ✓ bu fitne kıyāmete degin gitmeye (MN B.20a/2) (Zarf)
- ✓ yaluñuzca şehre gelüp aḥşama degin şabr éyledi (MN S.81/7) (Zarf)
- ✓ neçeye degin ben bunun zaḥmetin çekem (MN B.29a/11) (Zarf)

- ✓ hîç kimsene şimdiye-degin benüm vilâyetüm dutmağ istemedi (MN B.47b/12) (Zarf)
- ✓ niçeye-degin bunun belâsın tartayım (MN B.59a/10) (Zarf)
- ✓ iy bed-hayâ niçeye-degin dege senden baña bu cefâ (MN B.59a/13) (Zarf)
- ✓ şimdiye-degin şandayısın girü ânda var (MN B.59a/14) (Zarf)
- ✓ biz dahı niçeye degin anuñ çengâlınden emîn olavuz (MN B.62a/4) (Zarf)
- ✓ tonı alup şimdiye degin bili aşardum (MN B.64b/3) (Zarf)
- ✓ egerçi hizmetünüz-ile şimdiye degin sâbıka yög-ıdı (MN B.65b/6) (Zarf)
- ✓ guşsa yime şimdiye-degin zağmetidi (MN B.66b/14) (Zarf)
- ✓ ol bî-çäre andayuk zârılık kılu dura tâ ol vağte degin ol öldüğü yılda receb ayınuñ ilk düni kelinçe (BH 14a/10) (Zarf)
- ✓ irteye degin uyıyu qalurlar (BH 17a/17) (Zarf)
- ✓ bu üç aya arasında recebe degin biş dağı gelür (BH 19b/18) (Zarf)
- ✓ ben Meryeme tapu kılmış-van erlik hâline degin ve ʿİsâya tapu kılmış-van erlik hâline degin (BH 21b/12-13) (Zarf)
- ✓ yine bu yıldan ol yıla degin nice yirler ħarâb bolası durur (BH 29b/1) (Zarf)
- ✓ yine bu yıldan olyıla degin nice kimseler tâʿ at kılası durur (BH 29b/3) (Zarf)
- ✓ her kim bu iki düni diri dutar erse yaʿ nî irteye degin uyımas erse anuñ köñli ölmeye köñüller öldüğü kün (BH 29b/11) (Zarf)
- ✓ yaʿ nî sürdi ħüküm kıldı ne kim boldağı erse kıyâmete degin (BH 30b/7) (Zarf)
- ✓ yâ Cebraʿil ne vağte degin qapular açuğ bolur (BH 33a/13) (Zarf)
- ✓ ey cânlar yidi qat kök qapularını açup irteye degin size baqarlar (BH 33a/19) (Zarf)
- ✓ böyle diyü irteye degin nidâ kılurlar (BH 33a/21) (Zarf)
- ✓ yineki Berât dünine degin ayruğ ol qapuları açmaslar (BH 33a/23) (Zarf)
- ✓ kıyâmete degin yatası yir sinle sizün (BH 36a/25) (Zarf)
- ✓ ayruğ baqa kördi, yılına degin yağmur yağmadı, bāğı qurıdı helâk boldı (BH 41a/9) (Zarf)
- ✓ iki ferişte anuñ yanında dursa, irteye degin uyqusın anuñ ʿibâdete yazsa ve şolduğın tesbîhe yazsa (BH 41b/8) (Zarf)
- ✓ yâ oruç dutanlar, kiceye degin oruç tamâm kıluğ (BH 46b/11) (Zarf)
- ✓ yâ oruç dutanlar, yiğ içüñ irteye degin (BH 46b/15) (Zarf)
- ✓ yâ müʿmin, irteye degin yigil içgil helâlden (BH 46b/22) (Zarf)

- ✓ bu ramazāndan ol ramazāna degin ne kim mü'min bu iki arada kıılır erse bu iki ramazān ayı ol yazuqlara keffāret bolur (BH 47b/7) (Zarf)
- ✓ öteden öteye oğlanlarına mīrās kııldı tā Anūşa degin (BH 50a/9) (Zarf)
- ✓ yine yıl bu küne degin kıamusın içinde taqdīr kıılır (BH 50b/2) (Zarf)
- ✓ barıñ bu dün irteye degin yazuqlu kıullaruma ziyāret kıılıñ (BH 53a/9) (Zarf)
- ✓ sizün mi' rācuñuz kıadr düni irteye degin durur (BH 53b/14) (İsim)
- ✓ kim diri dutar erse ramazān ayınuñ yigirmi yidinçi dünini şubħ vaqtına degin (BH 54b/18) (Zarf)
- ✓ irteye degin duruñ (BH 55b/13) (Zarf)
- ✓ degme ferişte irteye degin yitmiş kıurla mü'min kıapusına barurlar (BH 55b/16) (Zarf)
- ✓ eger uyır bolsalar irteye degin mi'min kıapusında dururlar (BH 55b/18) (Zarf)
- ✓ şimdiye degin 'ālimler ileyinde Kıur'ān okıyu mukıriler oturur erdi (BH 56a/17) (Zarf)
- ✓ yineki ramazāna degin her kün bayramdur size (BH 56b/9) (Zarf)
- ✓ yineki ramazāna degin ne yazuq ol arada bulunur erse Tañrı 'azze ve celle anuñ üzre¹ keffāret kıılğa (BH 56b/11) (Zarf)
- ✓ şimdiye degin ağılar erdüñ, imdi ne kördün sevinürseñ (BH 60b/5) (Zarf)
- ✓ anuñ için kim şimdiye degin aç erdüm imdi toydum (BH 60b/8) (Zarf)
- ✓ şimdiye degin yalın erdüm, imdi tonandum (BH 60b/8) (Zarf)
- ✓ anuñ fikrini kıyāmete degin yāz kııldıq (BH 72a/2) (Zarf)
- ✓ her kim bu kün kıaqqını bilse tağı keldeçi yıla degin nūr içinde dirile (BH 72b/22) (Zarf)
- ✓ evünüz ehlini kıñ dutun (...) ol yıl içinde dağı bir 'āşūrāya degin (BH 74b/10) (Zarf)
- ✓ sakıñğıl bu şışeyi ol vaқта degin kim içindeki kıızıl toprak kıana döne (BH 75a/6) (Zarf)
- ✓ Ümmü Seleme ol şışeyi kızledi, tā ol vaқта degin kim kıalīfelik 'Aliye degdi (BH 75a/7) (Zarf)
- ✓ üç küne degin çeriye Yezid süsi barmadı, tā buñalsun (BH 75b/20) (Zarf)
- ✓ yā Muştafā meni köresi vaқта degin yoqsullara baқа durğıl (BH 88b/10) (Zarf)

¹ İlgi ekli isim unsuruyla birleşen *üzre* edatı “üzerine” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ kıyâmete degin siz anuñ eski tonın köre duruñ (BH 91a/25) (Zarf)
- ✓ âhîr dün ilkinden yarıña degin ağladı (BH 97a/19) (Zarf)
- ✓ küygil ol vaqta degin kim bu cihâna yahtu biren künüñ nürın kidere-men (BH 104b/14) (Zarf)
- ✓ Medîne içine haber düşdi kim Muḥammed kelür diyü on küne degin (BH 113b/1) (Zarf)
- ✓ bunçaya degin bıñar tağlarda bolur erdi (BH 117b/20) (Zarf)
- ✓ bunçaya degin işüm Hâlik birle erdi, imdi halk birle boldı (BH 122a/8) (Zarf)
- ✓ kıyâmete degin ‘ azâb kıılır (BH 122b/16) (Zarf)
- ✓ bu küne degin Mısr minüm hükümünde erdi (BH 123a/13) (Zarf)
- ✓ bu küne degin uçmaq minüm hükümünde erdi (BH 123a/15) (Zarf)
- ✓ yâ Mūsâ, imdiye degin qanda erdüñ (BH 125a/4) (Zarf)
- ✓ yâ Muḥammed, küygil ol küne degin (BH 125b/23) (Zarf)
- ✓ eger namâz şoñına degin küyersem seḥâvet içinde te’ḥîr kıılmış bolğa-men (BH 130b/8) (Zarf)
- ✓ bu küne degin hiç kimerse bu bâzirgenligi kılduğı yok durur (BH 133a/14) (Zarf)
- ✓ şimdiye degin bularuñ emâneti minüm üzre¹ erdi (BH 155b/21) (Zarf)
- ✓ eger bu kün kiceye degin munda bolur ersem (BH 158a/20) (Zarf)
- ✓ kendü yatsuya degin oturdı (BH 158b/9) (Zarf)

2.12.1.2. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ andan Şerügüz ucından Gökçe Deñize degin el çapdı (DK 129b-2) (Zarf)
- ✓ güneş toğduğı yerden aña degin
ki gèrü batar uşta tutdı yolın (SN 10-7) (Zarf)
- ✓ görindi erişicek aña degin
gör imdi kim ol niçe dèrdi ögin (SN 12-8) (Zarf)
- ✓ bunuñ bigi her nesneyi fark eden
bilen tâ ayağa degin fark eden (SN 16-8) (Zarf)
- ✓ yazıpvan çaķ aña degin kim ola
yazılmış durur ol dèdügi ola (SN 25-8) (Zarf)

¹ İlgi hâli ekli isim unsuruyla birleşen *üzre* edati, “üzerine” anlamında ve isim işlevindedir.

- ✓ elin duta geldi Süheyle degin
ağırlar idi zîre kendü begin (SN 66-4) (Zarf)
- ✓ çeriyile bâri aña degin varam
hağ onara şallah murâda êrem (SN 48-6) (Zarf)
- ✓ Süheyle dèdi tañlacağ turayım
binüp ata şāra degin varayım (SN 73-4) (Zarf)
- ✓ üçünci gün atlandı fağfür-ı çîn
çeriyile geldi Süheyle degin (SN 87-4) (Zarf)
- ✓ elümden benüm bu gelürdi hemîn
ki êrürdüm uş seni buña degin (SN 94-10) (Zarf)
- ✓ ögümde dèdüm işbu yigit dekin
degül geldügi çîn şarına degin (SN 112-7) (Zarf)
- ✓ Süheyli bulımadı vü tizcegin
gèrü döndi segirdü aña degin (SN 163-15) (Zarf)
- ✓ nite geldüñ işbu araya degin
kuş uçarsa bunda bırağur yünin (SN 198-14) (Zarf)
- ✓ başından ayağa degindür ağız
geçer çalğkoyında yatuban deñiz (SN 200-8) (İsim)
- ✓ ki çîne degin uçabilür uzağ
niçe çîne yèdi vü üzdi tuzağ (SN 203-13) (Zarf)
- ✓ ger ol kız şāh oldiyise nola
bir aña degin bir varayım hele (SN 259-9) (Zarf)
- ✓ dutup kanlu bigi sürürler anı
sarāya degin saçalanu kanı (SN 263-3) (Zarf)
- ✓ hîç incitmedin kılın u bilegin
başından yarardı eyere degin (SN 297-10) (Zarf)
- ✓ gönül bağladılar u cān atdılar
şāruñ kapusına degin gitdiler (SN 319-1) (Zarf)
- ✓ bu aracuğa degin dèyicek Süheyl
gözünüş yaşı akdı nite ki seyl (SN 331-15) (Zarf)
- ✓ maşrıqdan mağribe degin kanda kim bir ğarīb barısa ğurbet odı anı yağar (BH 3a/4) (Zarf)
- ✓ ol yire degin kim والهكالمه واحد (BH 4b/4) (Zarf)

- ✓ üçüncü enbiyâ sûretinde yaz kıldı. Kavluhu ta' âlâ: vemâ erselnâke el-erḥametü
الحكماله واحد (BH 4b/6) (Zarf)
- ✓ dört ayağı karnına degin balçığa batdı (MN B.51a/1) (Zarf)
- ✓ pes ol çoqrağa boyunlarına degin batdılar (MN B.51a/6) (Zarf)
- ✓ bu dün içinde kökden yire degin ança ferışteler inerler (BH 50b/11) (Zarf)
- ✓ Mūsâ peygâmbere mi' râcî Tūra degin erdi (BH 53b/4) (İsim)
- ✓ İbrâhîm Ḥalîl mi' râcî melekûta degin erdi (BH 53b/4) (İsim)
- ✓ ' İsâ peygâmbere mi' râcî beytü'l-ma' mûra degin erdi (BH 53b/5) (İsim)
- ✓ Muḥammed Muştafâ mi' râcî kâbe kavseyne degin erdi (BH 53b/5) (İsim)
- ✓ Mūsâ mi' râcî Tūra degin erdi (BH 53b/12) (İsim)
- ✓ İbrâhîm mi' râcî melekûta degin erdi (BH 53b/13) (İsim)
- ✓ kaçan kamu kelimeleri şar ersen "hiye"ye degin "hiye kinâyet durur dünden
(BH 54b/15) (Zarf)
- ✓ şarqdan ğarba degin imân ehlinden hiç ev komaslar (BH 55a/15) (Zarf)
- ✓ dünyâyı dükelin maşrıqdan mağribe degin anuñ bir derecesinüñ içinde qosalar
belürmeye erdi (BH 61b/10) (Zarf)
- ✓ her kim bu künler içinde sökel şormağâ barsa, şehidler cenâzesine hâzır bolup
sinelerine degin bile barmış kibi durur (BH 62b/12) (Zarf)
- ✓ bıçaq saqnasına degin daşa kömildi (BH 71b/3) (Zarf)
- ✓ Şâmdan Mışra degin ve Halebden Rûma degin nice sü bar erse kamusun dirdi
(BH 75b/2) (Zarf)
- ✓ eger bir direm taşu deñize kemişeseñ dibine degin durmas (BH 81a/15) (Zarf)
- ✓ dördünçi, bişinçi (kat ferışteleri) hem andayuq qorkarlar ' arşa degin (BH
90a/10) (Zarf)
- ✓ Beytü'l-mağdise degin bardı (BH 90b/21) (Zarf)
- ✓ nür yirden köge degin dikilip durur (BH 91b/20) (Zarf)
- ✓ ol yire degin kim aydur (BH 115a/5) (Zarf)
- ✓ taqı bir âyet hem anuñ şânına keldi ولا يستخفون من الناس ولا يستخفون من الله tã buna
degin kim وكان فضل الله عليك عظيماً (BH 115a/6) (Zarf)
- ✓ Peygâmbereñ devesi kuma çökdi, ovrına degin kuma battı (BH 149b/15) (Zarf)
- ✓ hiç dinlenmes şarqdan ğarba degin eglenmes (BH 161b/3) (Zarf)
- ✓ nitekim aydur انه هو الغفور الرحيم قل يا عباد الذين اسرفوا على انفسهم (BH 175a/4) (Zarf)

2.12.1.3. “ol” İşaret Zamiriyle *aña degin* Şeklinde “o zamana kadar” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ çah aña degin kim tañ ata tamām
bizüm uyhu kirpügümüze harām (SN 114-14) (Zarf)
- ✓ çak aña degin kim qurup bār-gāh
Süheyl odasında ayağ tutdı şāh (SN 185-9) (Zarf)
- ✓ çak aña degin kim murāduñ senüñ
elüñe gire çıka aduñ senüñ (SN 284-10) (Zarf)

2.13. deginçe

Hacıeminoğlu bu sözcük hakkında *deginçe* başlığında “teg-ğınça” şeklinde fiil kökünden oluştuğunu, *teginçe* başlığında ise “tegi+n+çe” şeklinde -n vasıta eki ve -çe eşitlik eki gelmesi suretiyle teşekkül ettiğini öne sürerken Gabain, teg-ğınça (-ınca) şeklinde oluştuğunu bildirmektedir (Gabain, 2007, s. 121) (Hacıeminoğlu, 2015, s. 33-95). Öner de bunun *degin* edatına -çe eşitlik eki gelmesi suretiyle oluştuğunu söylemekte, hatta Dede Korkut’ta ekleyerek “sabadança” (sabaha kadar) ve “öyledençe” sözcüklerini örnek göstermektedir (Öner, Türkçede dan/ den Edatı, 2008). Yapılan araştırmada bu edatın incelenen eserler arasında sadece en eski tarihli olan Behcetü’l-Hadâik’te ayrı bir edat olarak *deginçe* şeklinde bulunması, sonradan ekleşmiş olabileceği tezini güçlendirmektedir. İncelenen metinlerde yönelme hâli ekli isim unsuruyla birleşerek zaman veya yer bitimi ifade eden zarf işlevinde kullanıldığı saptanmıştır.

2.13.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.13.1.1. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ ol dün maşrıqdan mağribe deginçe erden, urağutdan Tañrı kimi yarlığar erse
Peyğāmbere ‘aleyhi’s-selām ol ma‘lūm olur (BH 55a/11) (Zarf)

2.13.1.2. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ yine bu yıldan yine kisi yıla deginçe niceler ölesi durur (BH 29a/23) (Zarf)
- ✓ Resül ‘aleyhi’s-selām mübārek közini yoqsullardan kidermedi, kaçan kim
dünyādan çıkası vaқта deginçe (BH 88b/14) (Zarf)

- ✓ kaçan kim kıyāmete deginçe her kıanda kim senünj aduñ söylesele (BH 93b/19) (Zarf)
- ✓ nefesi āhirine deginçe ağladı (BH 135b/11) (Zarf)
- ✓ şimdiden tā kıyāmete deginçe nice kim cān acığı minüm ümmetüme bolısar erse kıamusın minüm cānuma kıılđıl (BH 151b/17) (Zarf)

2.14. dek

Eski Türkçede “teg” şeklinde olup teg>tek>dek şeklinde günümüze ulaşmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 33). Çekim edatı olarak “-A kadar/ değin” manasında (Dilçin, 2018, s. 74) yönelme hâli ekiyle genellikle sınırlandırma ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Dede Korkut’taki bir örnekte Gagavuz Türkçesindeki şekli olan (Ercilasun, Türk Lehçeleri Grameri, 2007, s. 143) “-A dağ” şekline rastlanmıştır. Bunun da ekleşme yolunda arka damaksıllaştığı düşünölmektedir (Öner, Türkçede dan/ den Edatı, 2008).

2.14.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.14.1.1. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ üç yıla dağ taşı düşdüği yerünj otı bitmezidi (DK 30b-2) (Zarf)
- ✓ uyağdı gerü şanki genc ay idi
taña dek işüm āh ile vāy idi (SN 43-5) (Zarf)
- ✓ gece erteye dek uyımaz idi
iki günde bir nesne yemez idi (SN 76-6) (Zarf)
- ✓ ki dün geceye dek gece tañlaya
çalup ırlar idüm ki ol añlaya (SN 92-8) (Zarf)
- ✓ taña dek fiđān eylemiş zār u zār
ne yatup uyumış ne tutmuş kıarār (SN 92-4) (Zarf)
- ✓ bunu dedı şol hadde dek ağladı
ki ağlamağından felek ağladı (SN 233-1) (Zarf)
- ✓ ki işbu güne dek hem umar idüm
olan zağmuma merhem umar idüm (SN 184-8) (Zarf)
- ✓ giderdi şeh ferāh kışver-be-kışver
şuña dek ki görindi şeh-i Kıayşer (CH 1999) (Zarf)

- ✓ giceye dek şu resme āh kıldı
ki āhi çarḥ üzre rāh kıldı (CH 2198) (Zarf)
- ✓ niceye dek kılırsın ‘ıyş u ‘ışret
dükenmez mi ya ḥod bu zevḵ u şöḥbet (CH 2783) (Zarf)
- ✓ şabāḥa dek bu resme āh kıldı
şabāḥ olduğunu çün şāh bildi (CH 2885) (Zarf)
- ✓ cihānı ḥikmet ile icād kılduḡ
anı tā ḥaşre dek ābād kılduḡ (CH 2918) (Zarf)
- ✓ didi Mihrāb’a iy yār-ı suḥan-dān
nice(ye) dek kılam derd ile efḡān (CH 3036) (Zarf)
- ✓ giceden şubḥa dek nāle kılırdı
gül-i ter üstini jāle kılırdı (CH 3178) (Zarf)
- ✓ giceye dek kılırlar ‘ıyş u ‘ışret
muḡanniler iderler sāza kuvvet (CH 3193) (Zarf)
- ✓ bu işi şöyle bilgil iy ḥudāvend
niceye dek çeke ol māh-rū bend (CH 3345) (Zarf)
- ✓ o gice şubḥa dek mey nūş iderler
anuḡ ile dil ü cān ḥoş iderler (CH 3657) (Zarf)
- ✓ gün yüzüñden bulmaḡa fer bāḡ içinde iy perī
muntazır olup oturur şubḥa dek bīdār gül (CH 3995) (Zarf)
- ✓ gider Mihrāb ile bir yirde Ḥurşīd
şuḡa dek kim görindi çetr-i Cemşīd (CH 4066) (Zarf)
- ✓ şehenşeh kılmadı bir yirde ārām
şuḡa dek kim belürdi kişver-i Şām (CH 4326) (Zarf)
- ✓ iki leşker o gice āsāyiş itdi
şabāḥ olunca¹ dek ikisi yatdı (CH 4347) (Zarf)
- ✓ çü giceye degin kesilmedi ceng
şabāḥa dek kılırlar cenge āheng (CH 4416) (Zarf)
- ✓ gice olıncaya dek şāh Ḳayşer
dil ü cān ile nūş eyledi sāḡar (CH 4526) (Zarf)
- ✓ yatup āsāyiş itdi ol şehenşāh

¹ Kalıba uydurulmak için “olunca” sözcüğü, yönelme hâli düşürülerek yazılmış olmalıdır.

- şuğa dek kim dükendi menzil-i mäh (CH 4531) (Zarf)
- ✓ şehün meyden dili olmışdı pür-tâb
şabâh olıncaya dek eyledi ħ`âb (CH 4532) (Zarf)
- ✓ ölinceye dek iy sulţân-ı `âlem
tapuñdan olmayayın dūr bir dem (CH 5115) (Zarf)
- ✓ andan kendü işlerine meşğül olalar öyleye dek (KN 51/4) (Zarf)
- ✓ erteğe dek uyķu gözine girmez-idi (KN 200/7) (Zarf)
- ✓ kēçiden pırlıge dek benüm `âdetüm budur (KN 212/4) (Zarf)
- ✓ naķķâş dēdi geceye dek turalum
gece olıcaķ kapuya sürelüm (SN 62-2) (Zarf)
- ✓ buğa dek bu resm ile gelmiş durur
kimi gördise gönlin almış durur (SN 67-4) (Zarf)
- ✓ şudan gitmemiş erteğe dek gözi
görine dēyüp nevbahāruñ yüzi (SN 92-2) (Zarf)
- ✓ ecelden ger amān bulursam iy şāh
o vaķte dek diri olursam iy şāh (CH 5111) (Zarf)
- ✓ ölinceye dek iy sulţân-ı `âlem
tapuñdan olmayayın dūr bir dem (CH 5115) (Zarf)
- ✓ Sulţân Muĥammed ol ki bugün şehriyārdur
yā rab sen anı yüz yıla dek şehriyār kııl (ADD 6-31) (Zarf)
- ✓ yatsun ol devletlü cān āsāyış olsun şubĥa dek
kim gice ma`şūķasın ĥalvetde miĥmān eyledi (ADD 17-26) (Zarf)
- ✓ senünle `ahd ü vefāyı ölince¹ dek saķınam
o `ahde cān vireyim ol vefāyiķün öleyim (ADD 77-4) (Zarf)
- ✓ biñ cān virem vişālünge dek müşterī olam
zīrā mışırda yūsuf-ı ken`ān `aziz olur (ADD 147-4) (Zarf)
- ✓ niçeler şubĥa dek ĥayrān u bīdār
oturur muntazır dīdāra ķarşu² (ADD 156-2) (Zarf)
- ✓ tā niçeye dek ĥasret ile zār geķem ben
yoķdur tapuğa irmege imkānum efendi (ADD 298-3) (Zarf)

¹ Kalıba uydurulmak için “ölince” sözcüğü, yönelme hâli düşürülerek yazılmış olmalıdır.

² Yönelme hâli ekli isim unsuruyla birleşen *ķarşu* edatı, “-ın ķarşısında” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ bu gice şubha dek sâki içelüm tolu sağrağı
 şalursa süciden bâkî yazalum irte maħmûrı (ADD 299-6) (Zarf)
- ✓ lebûñ vişâl ile va^c de virür vefâ kılmaz
 neçeye dek bu cefâlar nedür bahâne begüm (ADD 307-4) (Zarf)
- ✓ dükeli taşlar üç küne dek ağlaşdılar (BH 64b/20) (Zarf)
- ✓ senüñ şoñ künüñe dek mühlet birüp küyer-men (BH 140b/10) (Zarf)

2.14.1.2. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ işitmiş durur beñzer adımı ol
 ki geldi bu araya dek döğdi yol (SN 75-13) (Zarf)
- ✓ döşegine dek anı götürdiler
 alup yastuğın çevre oturdılar (SN 104-11) (Zarf)
- ✓ gèrü şâh şordı eyitgil ki ol
 gelince buña dek niçün çekdi yol (SN 184-14) (Zarf)
- ✓ biner bir bād-pāya şād u ħurrem
 varur meydāna dek ol şâh-ı ^c ālem (CH 3670) (Zarf)
- ✓ yirinden tırı geldi çüst ü çālāk
 yüridi K̄ayşer’e dek gönli bî-bāk (CH 2798) (Zarf)
- ✓ yaturken sini şâhā düşde gördüm
 uyanuban k̄atuña dek yügürdüm (CH 4247) (Zarf)
- ✓ ħammām k̄apusına dek bile varayım (KN 85/6) (Zarf)
- ✓ bilürven dilek ile girmez ele
 dürişüp aña dek varayım hele (SN 52-11) (Zarf)

2.14.1.3. Yönelme Hâli Ekli “ne” Sözcüğüyle “ne diye, niçin” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ neye dek şâh-zāde āh kılsun
 yolını tütma ^c azm-i rāh kılsun (CH 1545) (Zarf)
- ✓ neye dek gözyaşını nehr idersin
 sağın kim berri dağı baħr idersin (CH 1897) (Zarf)
- ✓ neye dek olayın derd ile bî-dil
 bu iş senden olur olursa ħāşıl (CH 2057) (Zarf)
- ✓ didi iy bencileyin zār u ğamgîn

- neye dek oda yanursın i miskîn (CH 2221) (Zarf)
- ✓ neye dek yanasın ‘ aşk odına sen
neye dek kılasın od içre mesken (CH 2222) (Zarf)
- ✓ didi kim neye dek zārī vü efġān
eyitdi tırmazam tek niçe var cān (CH 2417) (Zarf)
- ✓ neye dek kılasın bāde-perestlik
başuñdan gitmedi mi dañı mestlik (CH 2784) (Zarf)
- ✓ neye dek cām içesin sen çü lāle
uşanmaduñ mı içmekden piyāle (CH 2785) (Zarf)
- ✓ neye dek didi iy şeh bu āh u efġān
kılāsın çāk derd ile giribān (CH 3344) (Zarf)

2.15. deñ

Dede Korkut Hikâyeleri’nin incelenen Türkistan-Sahra nüshasında bulunan “deñ” edatı, yönelme hâli ekini alarak degin, dek edatlarında olduğu gibi “-e kadar” manasıyla zaman bitimi ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Metinde “ñ”, nun ve kef harfleriyle (كڤ) gösterilmiştir¹. Gagavuz Türkçesinde aynı anlamda “-A dAn” şeklinde n’li yazımı bulunan bu çekim edatının *dek* edatına “-in” vasıta eki gelmesi sonucunda zamanla dekin>degin>değin>dAn değişimiyle oluştuğu belirtilmektedir (Ercilasun, Türk Lehçeleri Grameri, 2007, s. 143). Fakat Gagavuz Türkçesi örneklerinde -AdAn şeklinde ekleşerek enklitik özelliği gösterirken buradaki örneklerde ünlü uyumuna girmeden müstakil bir çekim edatı olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Sınırlandırma ifade eden *kadar* edatı ile aynı anlam ve işlevde olan *deñ* edatı (Öner, Türkçede dan/ den Edatı, 2008, s. 3), günümüz ölçünlü yazı dilinde bulunmasa da Anadolu ağızlarında aynı anlamını koruyarak enklitik olarak varlığını sürdürmektedir.

2.15.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ altı arħa deñ sürülürse ağır eller içinde aşıl yiñer (DKT 4a-10) (Zarf)
- ✓ o çaħa deñ bėgzādeler içüb içüb yetürmese (DKT 6b-5) (Zarf)

¹ Bkz. Ekici, 2019, s. 40-50-112

- ✓ akşama deň ha bişüre, ha devşüre (DKT 22a-2) (Zarf)

2.16. deňlü

“Ölçü, müsavi, denk” manasındaki “teňlig” kelimesinde baştaki t>d değişmesi, sondaki -g düşmesi ve ünlü yuvarlaklaşmasıyla deňlü şeklini aldığı düşünölmektedir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 34). Günümüz Türkiye Türkçesinde yalın hâlde ve “kadar” anlamında *denli* şeklinde kullanılmaktadır. İncelenen metinlerde yer veya zaman anlamı verecek şekilde “-A kadar” anlamında kullanıldığı görölmüştür.

2.16.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.16.1.1. “-A kadar” Anlamında Yer Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ hemân turup Şeker birle Şeker-nâz
kılurlar ol hişâra deňlü pervâz (CH 3123) (Zarf)

2.16.1.2. “-A kadar” Anlamında Zaman Bitimi İfade Eden Kullanımlar

- ✓ biri biri sözinden aldı behre
şuņa deňlü ki irişildi şehre (CH 3540) (Zarf)
- ✓ giceye deňlü itdiler neberdi
kesilmedi dağı ğavğâ kabardı (CH 4415) (Zarf)

2.16.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ ki her vağt kim anda erişevüz
gücüm yêtdüği deňlü¹ dürişevüz (SN 54-3) (Zarf)

2.17. evvel

“-DAn önce” manasıyla zaman zarfı işlevinde kullanılan Arapça bir edattır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 39). Ayrılma hâli ekiyle günümüz Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır.

¹ Burada “kadar” anlamında derece, miktar” ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

- ✓ Oğuzun önjince bundan evvel kimse göçmezidi (DK 109a-12) (Zarf)

2.18. ğayr / ğayrı

“-dAn başka” manasıyla kullanılan ğayr, Arapçadır ve “ğayr” kelimesinin iyelik eki almış şeklinin de kalıplaşmasıyla “ğayrı” şekli oluşmuştur (Tiken, 2004, s. 16). Her iki şekli de Eski Anadolu Türkçesinde aynı manada kullanılmaktadır. Sözlükte “ayrı, başka, özge, artık, diğer” (Devellioğlu, 2007, s. 280) anlamları bulunan bu edat incelenen metinlerde kendinden önceki isimlere -dAn ayrılma hâli ekiyle bağlanarak birleşik çekim edatı oluşturmuştur.

2.18.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ günehten ğayrı yoğdur dağı kârum
ki oldur dünyi vü ‘ uğbi içre varum (CH 765) (Sıfat)
- ✓ seğâvetle kerem idi aña iş
ol işden ğayr kılmaz idi cünbiş (CH 869) (Zarf)
- ✓ cefâ vü cevır ile oldı göñül yâr
belâdan ğayrı yoğdur baña ğam-ğâr (CH 3088) (Sıfat)
- ✓ zihî fırsat ki bulışa iki yâr
ki olmaya olardan ğayr deyyâr (CH 4102) (Sıfat)
- ✓ lebünden ğayr ger şerbet içerssem
şanuram kim dil ü cānum içer sem (CH 5027) (Sıfat)
- ✓ günehten ğayr yoğdur dağı kârum
o durur iki ‘ âlem içre varum (CH 436) (Sıfat)
- ✓ ğanîsin ben fağîri eyleme ac
kağundan ğayrı yire kıлма muğtâc (CH 468) (Sıfat)
- ✓ günehten ğayrı yoğdur işleri hîç
ol işden ğayrı yoğ cünbişleri hîç (CH 736) (Sıfat)
- ✓ ğüblaruğ cāzû gözinden ğayrı yirde fitne yoğ
‘ aşıkunğ göñlinden ayru hep cihân ma‘ mürdur (ADD 95-4) (Sıfat)

2.19. g r / gir / kir 

Zamir ve isimlerin ayrılma h linden sonra gelen g r  Muharrem Ergin'e g re "gir- " şeklinde zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla teşekk l etmiştir (Ergin, 2006, s. 372). Kıpçak sahasında ayrılma h li ekiyle *keri* şeklinde "-DAn sonra" anlamında nadiren kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 59). Kastamonu ağzında da *keri* şekli yaygın olarak kullanılmaktadır. İncelenen metinlerde bu edat "-DAn sonra" manasında kullanılmıştır.

2.19.1. Ayrılma H li Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.19.1.1. "-DAn sonra, -DAn itibaren" Anlamında Zaman Başlangıcı İfade Eden Kullanımlar

- ✓ işitd resin kulağına anuğ
pes andan g r  f riğ olsun c nuğ (SN 98-2) (Zarf)
- ✓ olur Şimden gir  ol y r h şıl
olasın c n ile vaşlına v şıl (CH 1920) (Zarf)
- ✓ Őeh  Şimden gir  devlet sen nd r
sa' det birle hem Şevket sen nd r (CH 1933) (Zarf)
- ✓ hem n Şimden gir  devlet sen nd r
neş t u' işret   Őoĥbet sen nd r (CH 2133) (Zarf)
- ✓ daĥı Şimden gir  çekme mel let
c  y z t tdı saĥa baĥt u sa' det (CH 2655) (Zarf)
- ✓ dimezem ki ola k num gerden nde
direm Şimden gir  el m d men nde (CH 2673) (Zarf)
- ✓ saĥa Şimden gir  devlet yağındur
gid p senden bel  r ĥat yağındur (CH 3587) (Zarf)
- ✓ ki oğlum ol ben m Şimden gir  sen
ki oldum c n ile saĥa ata ben (CH 3740) (Zarf)
- ✓ c  buyurdı bu resme bize sult n
hem n bize odur Şimden gir  h n (CH 3970) (Zarf)
- ✓ andan g r  satun al (KN 93/6) (Zarf)
- ✓ andan ger  'ilm ĥ ' leti kit blar ve k lem ve k lemter ş ve k g d ve m rekkebd r (KN 126/10) (Zarf)

- ✓ andan gèrù vaqār ve nāmus bekle (KN 129/5) (Zarf)
- ✓ andan gèrù qorqu āyetleri-y-ile halkı qorqıt (KN 129/9) (Zarf)
- ✓ andan gèrù ğafletden uyandı (KN 182/2) (Zarf)
- ✓ andan gèrù tafşıl-ile yaza (KN 186/14) (Zarf)
- ✓ aça ağızını vü bir kelecı éde
pes andan gèrù sehl ola ger gide (SN 110-7) (Zarf)
- ✓ uş inden gèrù ben diri qalmazam
ögüt vèrme ayruĥ ögüt almazam (SN 105-8) (Zarf)
- ✓ ol yèyesiden gèrù anlara tekellüf eyle (KN 52/5) (Zarf)
- ✓ ma^ç zür dut, şimden girü her gün ol qadar kim gücüm yiter, eksük itmeyem
(MN B.32b/6) (Zarf)
- ✓ eger şimden girü elüm şulĥ etegine urursam gendü ‘ācizliĥum bildürem (MN
B.28b/9) (Zarf)
- ✓ eger şimden girü benden kimseye ziyān dege diyü qorqarsañuz (MN B.57b/2)
(Zarf)
- ✓ imdiden kirü du^ç ālar eksilesidür (BH 56a/8) (Zarf)
- ✓ imdiden kirü fāsıqlar ileyinde ır ırlayu muṭribler oturalar (BH 56a/18) (Zarf)
- ✓ anası körer, aña issinür, andan kirü aña yem kötürür (BH 80a/14) (Zarf)
- ✓ imdiden kirü benden kiñrü duruĥ (BH 99a/24) (Zarf)
- ✓ bu künden kirü birbirimüzi körmegümüz kıyāmete qaldı (BH 121a/8) (Zarf)
- ✓ bundan kirü Mışr senüĥ ĥükmünĥde bolsun (BH 123a/13) (Zarf)
- ✓ imdiden kirü senüĥ ĥükmünĥde bolsun (BH 123a/15) (Zarf)
- ✓ bu künden kirü siz namāz kıla-siz (BH 135b/10) (Zarf)
- ✓ toquz ayı aĥlayu keçürdi, andan kirü dünyādan çıqıdı (BH 139b/20) (Zarf)
- ✓ imdiden kirü bir qaç kün evden çıqmaĥıl (BH 146b/21) (Zarf)
- ✓ imdiden kirü senüĥ üzreĥe durur (BH 155b/21) (Zarf)

2.19.1.2. “-DAn uzak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ anlaruĥ pençesi zaĥmın yimedın bunlardan girü öluĥ (MN B.43a/6) (Zarf)

2.19.1.3. “ayrıca, üstelik” Anlamında Kullanılanlar

✓ şimdi ol arslan ulu pâdişâhdur (...) ol vilâyet aña atadan dededen mîrâş
kalmışdur andan girü anuñ saña hergiz ziyânı degmedi kim ânı bahâne idüp bu işe
iğdâm idevüz (MN B.41b/4) (Zarf)

2.19.1.4. Ayrılma Hâli Ekli *ol* Zamiriyle “artık, bundan sonra” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ki andan gèrü oņasıdur işüñ
gelüp tuzğa düşesidür kuşuñ (SN 101-14) (Zarf)
- ✓ ne şormağ gerek hâlüm andan gèrü
ki cânsuz olan gövde qalır quru (SN 124-12) (Zarf)
- ✓ kuluña icâzet ger ola nola
yèter tırmağ andan gèrü göñile (SN 136-15) (Zarf)
- ✓ ögin dèrdi vü çıhdı andan gèrü
gözi tolu yaş kan beñzi şaru (SN 262-10) (Zarf)
- ✓ sevindüm yüzüñ görelî qatı çok
ger andan gèrü öleven qayu yoq (SN 351-11) (Zarf)
- ✓ andan gèrü eyle ètsün ki h̃oca dèdi (KN 187/1) (Zarf)
- ✓ pes andan gèrü şâh èdinüñ bunı
bunuñ hatunı bilüñüz hem beni (SN 334-11) (Zarf)
- ✓ olupdur tamâm işüñ andan gèrü
yèyelüm içelüm qadeh şun berü (SN 111-1) (Zarf)
- ✓ èyle òlsa sevgüsü halk göñlinden çıqa, andan girü anuñ haqqına ne kim dirsen
inanalar (MN B.20a/4) (Zarf)
- ✓ men bu ikindü namâzın kılayım andan kirü sen bilür-sen (BH 121b/13) (Zarf)
- ✓ Peygâmbèr andan kirü Mekke sözin söylemedi (BH 103b/1) (Zarf)

2.20. gibi / bigi/ kibi

Türkçenin her döneminde ve şivesinde *gibi* genellikle benzetme edatı olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 41). “bigi” hâli de metatez yoluyla oluşmuş şeklidir. Günümüz Türkiye Türkçesinde de aynı anlamıyla ve “gibi” şekliyle yaygın biçimde kullanılmaktadır. İlgi veya iyelik ekleri vasıtasıyla kendinden önceki isim

unsuruna bağlanarak edat grubu oluşturur. İbrahim DELİCE; gibi edatından önce gelen ekler için *ses öbeği* tabirini kullanmakta ve bunların yapısal ve sözdizimsel bir işlev içermediğini, daha çok sesbilgisel bir değer taşıdığını belirtmektedir (Delice, 2018, s. 24, 25). Bazı örneklerde, “SN 32-15, SN 34-15” beyitlerinde olduğu gibi, adlaşmış sıfat olarak isim işlevinde kullanılmıştır. Bunlar “A.S.” kısaltmasıyla gösterilmiştir.

2.20.1. İlgili Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.20.1.1. “-A benzer, -A denk” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ bir menüm gibi oğul bulunmaz mı olur (DK 29b-1) (Sıfat)
- ✓ gerek bunun içinde bir rāz ola
ki ‘ālemde anuñ bigi az ola (SN 32-15) (İsim - A.S.)
- ✓ gül-istānı tütmiş idi çevre gül
anuñ bigi hîç kimse görmüş degül (SN 34-15) (İsim - A.S.)
- ✓ anuñ bigi ādem bu ‘ālemde yoñ
yüzi nūri anuñ hîç ādemde yoñ (SN 68-7) (Sıfat)
- ✓ ki fağfūr anuñ bigi görmüş degül
kimesnenün eline girmiş degül (SN 72-8) (İsim - A.S.)
- ✓ ben ü yā benüm bigi yüz biñ kişi
çalap buyruğinsuz başarmaz işi (SN 95-1) (Sıfat)
- ✓ dökülmüş durur niçe māl u tavar
başarmağa anuñ bigi kında var (SN 142-4) (İsim - A.S.)
- ✓ bunun bigi dañı ve mevzūnrek
Yemenden saña veribiyem gerek (SN 152-1) (İsim - A.S.)
- ✓ benüm bigi kimseyi kim uyhusın
yèñimeye vü koyımaya husın (SN 163-11) (Sıfat)
- ✓ anuñ bigi ben kında bulam harif
ki şāh-zāde durur lañif ü zarif (SN 166-7) (İsim - A.S.)
- ✓ aña dedi naqqāş ey ‘aqlı çoñ
senün bigi ‘ālemde bir uşlu yoñ (SN 174-8) (Sıfat)
- ✓ ‘ālemde benüm gibi işin bilmez ola mı
depdüm yere top nāmūsı vü ‘arı vü nāmı (SN 189-12) (Zarf)
- ✓ nite kim kıruda olur cānavar
deñizde dañı hem anuñ bigi var (SN 195-10) (İsim - A.S.)

- ✓ ol aḥmaḵ cūhūd anı işidicek
 ḵız anı anuḡ bigi iş edicek (SN 217-10) (Sıfat)
- ✓ degül taḡ bu ma' nide ger azavan
 bunuḡ gibi şüret nite yazavan (SN 248-5) (Sıfat)
- ✓ gügemgündüzin degme bir yazıda
 senüḡ bigi biḡ kişi azıda (SN 258-4) (Sıfat)
- ✓ anuḡ bigi güher kimesne bula
 ki vara deḡizüḡ dibine ḡala (SN 264-6) (Sıfat)
- ✓ anuḡ bigi vü hem daḡı yeḡrek
 bulasın sözüümüz işitmek gerek (SN 267-14) (İsim - A.S.)
- ✓ kişi kendü kendözine anşuzın
 iş eder anuḡ bigi bilüsüzün (SN 270-1) (Sıfat)
- ✓ ne iş işledüm kendözüme ben iş
 bunuḡ bigi hiç kimse görmemiş iş (SN 271-13) (Sıfat)
- ✓ anuḡ bigi çoḡ zārılık etdidi
 ki topraḡa düşüp ögi gitdidi (SN 272-14) (Zarf)
- ✓ onuncı gün anuḡ bigi yazıda
 ki yürürse dīv oḡlanın azıda (SN 278-7) (Zarf)
- ✓ benüm bigi hergiz daḡı bir yayan
 bulınmaya ' âlemde yol yürüyen (SN 289-1) (Zarf)
- ✓ ne var oḡımadum ise hendese
 benüm gibi bulunmaya ḡandasa (SN 289-5) (İsim - A.S.)
- ✓ yoḡidi anuḡ bigi ' âlemde er
 var idi anda niçe dürlü hüner (SN 300-2) (Sıfat)
- ✓ anuḡ bigi bir daḡı ḡanda bulam
 ya bir gün nite ansuz olıbilem (SN 300-5) (İsim - A.S.)
- ✓ daḡı dediler kim bunuḡ bigi er
 bu devrān içinde nitesi ḡoḡar (SN 303-2) (Sıfat)
- ✓ bunuḡ gevherine bahā olmaya
 bunuḡ bigi ejdehā olmaya (SN 303-5) (Sıfat)
- ✓ Süheyle dedi anda gördüḡin
 anuḡ bigi şüret baḡup gördüḡin (SN 319-7) (Sıfat)
- ✓ hemişe anuḡ bigi it aç yata

- ki tutduğı avı yabana ata (SN 327-15) (Sıfat)
- ✓ firākuñda çok gece düş görmişem
bunuñ bigi düşler öküş görmişem (SN 351-13) (Sıfat)
 - ✓ şu kimse ki ğaybetde vü yüzde dost
ola yüzi anuñ bigi yüzde dost (SN 375-3) (Sıfat)
 - ✓ cihānda bulunmaya anuñ bigi
ne kız belki oldur erenler yēgi (SN 333-3) (İsim-A.S.)
 - ✓ ki sinüñ bigi zīrā şānī^c olmaz
senüñ aduñla olan zāyi^c olmaz (CH 20) (İsim - A.S.)
 - ✓ ocađuña bunuñ gibi ^c avrat gelmesün (DK 6b-3) (Sıfat)
 - ✓ dēdi bu begüm durur oğlum degül
yaraşur buña biñ benüm bigi kul (SN 321-5) (Sıfat)
 - ✓ bu dünyānuñ bunuñ bigi işi çok
cihānuñ dürlü dürlü cünbişi çok (CH 1970) (Sıfat)
 - ✓ didi kim ^c aşk baña kār itdi
şunuñ bigi ki zār u zār itdi (CH 2389) (Zarf)
 - ✓ saña her kimse benüm bigi durur iy māh-rū
lik baña kimsene sinüñ bigi yoğdur şehā (CH 4165) (İsim)
 - ✓ dükelin müşelleş eyle yā murabba^c ki hīç şekl yoğdur ki bunuñ gibi olmaya
(KN 149/6) (Sıfat)
 - ✓ ^c işkuñda bir benüm bigi bī-çāre var mıdur
yā rab benüm bu derdüme hīç çāre var mıdur (ADD 237-1) (Sıfat)
 - ✓ ^c işkuñda bir benüm bigi ğam-gīn ü ğasta-dil
ya^c k̄ūb olursa ol dađı ken^c ān ilindedür (ADD 294-3) (Sıfat)
 - ✓ her ğanda kim senüñ bigi bir dil-sitān ola
faşl-ı ğazān içinde gül ü gülsitān ola (ADD 300-1) (Sıfat)
 - ✓ dost oldur kim seni anuñ gibi sözi söylemege ğomaya (MN B.15b/9) (Sıfat)
 - ✓ kız ēyitdi: “pādīşāh oldur ki gendüye ve ayruğa ğükmi geçe”, melik ēyitdi:
“anuñ gibi ğanda bulunur?” (MN B.17b/2) (İsim -A.S.)
 - ✓ senüñ keremünđen niçe bunuñ gibi luţflar senden baña degdi (MN B.47a/6)
(Sıfat)
 - ✓ āyu, gēyik, aslan ve ğaplan [gibi cüssede ağır] bularuñ gibi cānavarlar[1] girü
turdılar (MN B.50b/11) (Sıfat)

- ✓ dağı bunun kibi ma' niler ' Arab luğati içinde delim durur (BH 34a/19) (Sıfat)
- ✓ hiç kökdeki ferişterünün munun kibi oruçı yok durur (BH 39b/2) (Sıfat)
- ✓ kökdeki ferişterelerde anun kibi oruç yok (BH 39b/4) (Sıfat)
- ✓ ya kulum Ka' beyi size kıble birdüm, hiç milletün anun kibi kıblesi yok (BH 43a/20) (Sıfat)
- ✓ İslâm dînin size erzânî kıldum, hiç kavmün anun kibi dîni yok (BH 43a/22) (Sıfat)
- ✓ döstüm Muhammedi size şefâ' atçı kıldum, peygâamberlerde hiç anun kibi yok (BH 43a/24) (İsim-A.S.)
- ✓ âzîne künin size dirnek yiri birdüm, künlerde anun kibi yok (BH 43b/1) (İsim-A.S.)
- ✓ size bir dün birdüm, dünlerde anun kibi yok (BH 43b/2) (İsim-A.S.)
- ✓ sizi bir ümmet yarattum hayrlu, hiç ümmetlerde sizün kibi yok (BH 43b/3) (İsim-A.S.)
- ✓ size bir ay birdüm, aylarda hiç anun kibi yok (BH 43b/4) (İsim-A.S.)
- ✓ bunun kibi ol dün belürse hiç bilür mü-sen kim ol ne dünü durur (BH 52b/3) (Sıfat)
- ✓ bundan ilerüki ümmetler haqqına munun kibi luğ kılmış degül erdi (BH 53a/13) (İsim-A.S.)
- ✓ saña bir kutlu ay birdüm, aylarda anun kibi ay yok (BH 58b/2) (Sıfat)
- ✓ bir kıadr dünü birdüm, dünlerde anun kibi yok (BH 58b/3) (İsim-A.S.)
- ✓ munun kibi halklar çok durur (BH 80a/2) (Sıfat)
- ✓ her kim kim köresin bulardan eyle sangıl bunun kibi ' âlim durur (BH 87a/16) (İsim)
- ✓ anun kibiler munda delim bar (BH 87a/21) (İsim-A.S.)
- ✓ hiç kimerseñün anun kibi tonı bolmaya (BH 91b/1) (Sıfat)
- ✓ ' âlem içinde anun kibi tağı bir urağut yok erdi (BH 93b/7) (Sıfat)
- ✓ ' Alinün bunun kibi zirekligi delim erdi (BH 129b/5) (Sıfat)
- ✓ ' Alî razıya'llâhu ' anhu munun kibi dağı delim kıldı (BH 130a/6) (İsim-A.S.)
- ✓ maña bu kün bir kimse keldi, hergiz anun kibi kimse maña keldigi yok (BH 155b/12) (Sıfat)
- ✓ bulardan bir kimerse anun kibi söyleyümeye ve ol saña mu' cizât bolğa (BH 159b/14) (İsim-A.S.)

- ✓ on sekiz miñ ʿālem içinde hīç kimerse anuñ kibi kelām söylemedi (BH 159b/17) (Sıfat)
- ✓ güle oynayu tıtar idi ayağ
şunuñ bigi şarp iş idi aña lāğ (SN 154-1) (Sıfat)

2.20.1.2. “öyle (anuñ bigi), böyle (bunuñ/ munuñ bigi), şöyle (şunuñ bigi)”

Anlamında Kullanılanlar

- ✓ saña düşer mi maña bunuñ gibi söz söylemek (223-7) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi yigit hayf ola ki cānvarlar elinde helāk ola. (DK 92a-7) (Sıfat)
- ✓ velī ben ki mesʿūd ibni aḥmedem
şunuñ bigi ğark olmaşam veh nēdem (SN 13-11) (Zarf)
- ✓ bunuñ bigi her nesneyi fark eden
bilen tā ayağa degin fark eden (SN 16-8) (İsim - A.S.)
- ✓ şunuñ bigi ḥūn eyledi ol bize
ki kãnd u nebāt ağar idi dize (SN 74-15) (Zarf)
- ✓ şunuñ bigi zevk eyledi ol kişi
ki aglamağ oldı kãmumuz işi (SN 86-12) (Zarf)
- ✓ ulu taht hem öñine bağlamış
anuñ bigi endāze düzmiş imiş (SN 90-5) (Zarf)
- ✓ işitdüm öğüdünü étdüm yavuz
gözümden tılandı şunuñ bigi yüz (SN 97-4) (Sıfat)
- ✓ şunuñ bigi āh eyledi bir kezin
ki işitdi kız āhınuñ āvāzın (SN 100-7) (Zarf)
- ✓ tebāreka'llāh ol teñriye bunuñ gibi
yaratdı şūret ü kimse bulunmaz aña mişāl (SN 101-6) (Sıfat)
- ✓ anuñ bigi güneş baña toğdıdı
ki bir zerre anuñ mihri yoğidi (SN 105-4) (Sıfat)
- ✓ Süheyl üstine çün saçın açdıdı
anuñ bigi étdi ki gör nētdidi (SN 110-1) (Zarf)
- ✓ bunuñ bigi fırsat ki baña oldı müyesser
hīç kimse hayālinde beni ola mı dērdi (SN 119-8) (Sıfat)
- ✓ şunuñ bigi baltayı şalar idi

- déyeydün ki ispeh-şālār idi (SN 130-14) (Zarf)
- ✓ bunuñ bigi iş öküş olmış durur
meşeldür ki ‘ âlemde qalmış durur (SN 141-10) (Sıfat)
- ✓ oturduğı yèrde Süheyl-i Yemen
şunuñ bigi kim ayı tuta tuman (SN 149-3) (Zarf)
- ✓ anı gör şunuñ bigi yère gelüp
yoñ ayağ ki başın eline alup (SN 154-6) (Sıfat)
- ✓ şunuñ bigi dīvün elinden kaçar
hoş idi kolay bulıcağ her dem kaçar (SN 164-15) (Sıfat)
- ✓ şāh-ı Çinün ol haddemiş kuvveti
şunuñ bigi yay çeker imiş katı (SN 167-9) (Zarf)
- ✓ şükür kim anadan toğalı erem
hemîşe bunuñ bigi gün isterem (SN 170-10) (Sıfat)
- ✓ gözün nesne göricegez nite qor
şunuñ bigi göz kâşki olaydı kör (SN 174-2) (Sıfat)
- ✓ şunuñ bigi eyleyeven mekr ü āl
ki aldayam u sen kamu mālı al (SN 179-11) (Zarf)
- ✓ şunuñ bigi er nāgeh oldu telef
ki şāfi kılıç ursa yarardı şaf (SN 183-8) (Sıfat)
- ✓ şunuñ bigi zārılığ êtdi naqqāş
ki ağladı onuñ ile tağ u taş (SN 184-13) (Zarf)
- ✓ ki geldi bunuñ bigi iş êtdi ol
atı sürdi şāhuñ kızuñ utdı ol (SN 185-1) (Sıfat)
- ✓ bunuñ bigi yèrde yèyesi bayıq
bulınmaz kim ol ola size lāyık (SN 198-8) (Sıfat)
- ✓ ta’āmı yèr idi yüzinde niķāb
Cühūda şunuñ bigi her dem hiķāb¹ (SN 198-10) (Zarf)
- ✓ yigitsin güce görme güç êtmegil
yavuzdur bunuñ bigi güç êtmegil (SN 208-11) (Zarf)
- ✓ bunuñ bigi saçı revā olmaya

¹ “êdüp luţf ile söyler idi sözin / ki êtdi cühūd aña qul kendözin” beytiyle devam etmektedir. Anlam bütünlüğünün sağlanması için belirtilmiştir.

- ki kimse deniz suyu ile yuya (SN 217-15) (Sıfat)
- ✓ ki yunmağise yètdi uş gècedür
bunuğ bigi yunmağ ʿacep niçedür (SN 224-9) (Zarf)
- ✓ benüm hem katumda çalındı mı çeng
bunuğ bigi bilür midüm resm ü yeng (SN 229-5) (Zarf)
- ✓ barışmışlar idi şunuğ bigi kim
şunar idi aşlan şığıra dikim (SN 241-5) (Zarf)
- ✓ şunuğ bigi bir pâdişāh oldıdı
ki āvāzesinden cihān ʿoldıdı (SN 242-4) (Sıfat)
- ✓ ḥaḳīḳat budur çünki gitmiş idüm
anuğ bigi key şarp iş ètmış idüm (SN 246-2) (Sıfat)
- ✓ ʿaceb bu arada ne sır gizlödür
ki bunuğ bigi şüret uş yazludur (SN 262-12) (Sıfat)
- ✓ yaramaz kişiler ile rüzigār
geçürmek çah anuğ bigidür èy yār (SN 268-11) (İsim)
- ✓ anuğ bigi ādem kişi olmaya
kişiler katında işi olmaya (SN 274-8) (Sıfat)
- ✓ işüñ varduğınca ilerü gele
şunuğ bigi kim ètmeyesin gile (SN 276-8) (Zarf)
- ✓ şunuğ bigi vèrdüm kaçāya boyın
ki aç kırdun ağzına düşe koyun (SN 279-5) (Zarf)
- ✓ dèdi dèdigündür yanlış degül
anuğ bigi iş oldı kim iş degül (SN 290-12) (Sıfat)
- ✓ bunuğ bigi av girmiş iken ele
iñen ḥayf ola kıor iseñüz hele (SN 294-7) (Sıfat)
- ✓ dèyivèreyim tañla bir nesneden
bunuğ gibi biñ añla bir nesneden (SN 305-3) (Zarf)
- ✓ zamānlardan anuğ bigi geçmişem
ki yüregümün çanını içmişem (SN 308-8) (Zarf)
- ✓ bunuğ bigi anuğ bigi işledüm
yol azdum şanurdum yola başladum (SN 327-3) (Zarf)
- ✓ degül idi yad olmuş idi biliş
şoñ ucu ḥod ètdi şunuğ bigi iş (SN 329-8) (Sıfat)

- ✓ d diler bunun bigi taŋ d st n
zam nlarda v rmeye kimse niŐ n (SN 332-4) (Sıfat)
- ✓ denizler geçe taĝ u taşlar aÇa
ilede bunun bigi işler başa (SN 332-11) (Sıfat)
- ✓ bunun bigi derde gerekd r dev 
Şu Őatında olmaz teyemm m rev  (SN 334-10) (Sıfat)
- ✓ ne kim p diŐ hlıĝuŋ erk nıdı
anuŋ bigi erk nuŋ ol Őanıdı (SN 338-11) (Sıfat)
- ✓ ūunuŋ bigi tedb r ile v rdi d d
kim ulu kii oldu r zi v  ū d (SN 338-12) (Sıfat)
- ✓ s n  Őaldurup ger segirdeydi c st
Őunuŋ bigi g zed r idi d r st (SN 346-2) (Zarf)
- ✓ y r n  ana Őo biz gidel m
d riŐ p anuŋ bigi fikr  del m (SN 348-8) (Zarf)
- ✓ eger niyyet anuŋ bigi  dev z
ki bu aradan bir kez in gidev z (SN 348-12) (Zarf)
- ✓ S heyl atası Őıldı Őıza naŐar
g r r kim anuŋ bigi taŋ g rki var (SN 350-6) (Sıfat)
- ✓ anuŋ bigi d rg ne eyledi   azm
ki h nlar d k ldi v  Őuruldu bezm (SN 352-10) (Sıfat)
- ✓ baŐarur olursa anuŋ bigi uz
ki ūeker Őara v  bir arada Őuz (SN 354-7) (Sıfat)
- ✓ hele kim ki geldi   gitmek gerek
anuŋ gibi bir  re  tmek gerek (SN 364-8) (Sıfat)
- ✓ bunun bigi bir   iŐkn me s zin
ki meŐĝ l olup d zmiŐem aŋsuz in (SN 372-1) (Sıfat)
- ✓   bunun bigi s ze ne i  tib r
ki taŐv l ola anda y  iŐtiŐar (SN 374-2) (Sıfat)
- ✓ ūunuŋ bigi ūerh eyleyem t rk ce
ki taŐ u moĝal eyde ū b Ő u ce (SN 26-3) (Zarf)
- ✓ bunun bigi m ŐevveŐ h l olur mı
bu resme daĝı Ő l   Ő l olur mı (CH 1903) (Sıfat)
- ✓ didi bunun bigi iş   ayb olmaz

ki zīrā meyle kimse başa varmaz (CH 3640) (Sıfat)

- ✓ hākīmler anuñ gibi sözi süciye benzettiler ki süciden kişiyē humār hāşıl olur (KN 23/14) (Sıfat)
- ✓ pes anuñ gibi gerçekden perhīz eyle (KN 35/9) (Sıfat)
- ✓ līkin şunuñ gibi sözi nēte söyler (KN 36/15) (Sıfat)
- ✓ līkin anuñ gibi gerçek neyçün söyleyeler (KN 37/4) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi kıl öğretmege ve ketħudā kılmağa ve yazıcılık ve hāzinedārlık vèrmeg[e] yarar ve bunuñ gibi kıl her işe berk ve inak olur (KN 88/11-12-13) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi kıl her pīşe kiTanrı vère, başara; hāşşa eydicilik (KN 89/1) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi kıl sarāyda hātunlar kulluğına yarar (KN 89/7) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi kıl ‘ avrat sevüci olur, hādımlığa yaramaz (KN 89/9) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi kıl hayāsuz olur (KN 89/13) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi at balçıkda dönemez olur (KN 99/2) (Sıfat)
- ✓ ve ‘ avrat alursañ resīde al ki atası anası evinde evcūmenlik görmiş ola çün bunuñ gibi bulasın; almağa takşīr ètme (KN 102/8) (İsim - A.S.)
- ✓ bunuñ gibi muhātara işleri kimse işlemez (KN 134/15) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi tehdīd ve buşmak kelec[i] yazdı (KN 162/11) (Sıfat)
- ✓ ne revā-y-ıdı şunuñ gibi beg, bunuñ gibi¹ söyleye-y-ıdı, ben anuñ gibi² işi nēte èdiserem (KN 184/10-11) (Sıfat)
- ✓ uşbundan bir uşbunuñ gibi kişi geçdi mi (KN 196/13) (Sıfat)
- ✓ ‘ afv gör kim şunuñ gibi hāşmı
kim getürdün ele vü āhir-i kār (ADD 23-12) (Sıfat)
- ✓ çün bunuñ gibi hūnerün var, söyle işidelüm (MN S.18/4) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi yir kıanda ola? (MN B.6a/10-11) (Sıfat)
- ✓ bunuñ gibi çerb loğma’i nicesi kıoyam (MN B.6a/12) (Sıfat)
- ✓ hayf olmaya mı kim bunuñ gibi cānavara bıçağ çalalar (MN B.11a/4) (Sıfat)
- ✓ iş bunuñ gibi boynı belā çenberinde kıomağ ve bunuñ-gibi vücūdı çeşm ü zaħm āfetinden kıurtarmamağ (MN B.11a/6) (Sıfat)
- ✓ şunuñ gibi ma‘ şūma şāh-ı bābil şöyle gadr eyledi (MN B.12b/14) (Sıfat)

¹ İlgı hāli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “böyle” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İlgı hāli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “öyle” anlamında ve sıfat işlevindedir.

- ✓ senüñ gibi toğru yār ve muvāfiķ ķanda bulunur (MN B.14a/9) (Sıfat)
- ✓ ol dost bununı gibi ğaraźlardan āzāddur (MN B.14b/12) (Sıfat)
- ✓ pes pāđiřāh bununı gibi kişiyi bir zamān istedi (MN B.17b/5) (Sıfat)
- ✓ āħir ğaber virdiler ki anuñ gibi kiři kim istersiz, dūnyā sevgüsinden fāriğ, āħiret işine meşğül, ol fülān yirde muķim-dür (MN B.17b/5) (Sıfat)
- ✓ bununı gibi kişiye Taŗrı yardım ider (MN B.24a/14) (Sıfat)
- ✓ bununı gibi ğünde benim öñümde cān bāř oynayup vefā göstereler (MN B.48a/1) (Sıfat)
- ✓ baŗa şununı gibi eylügün degmiş-iken ğaķuñ bilmedüm (MN B.54b/14) (Zarf)
- ✓ bununı gibi kişiye gey tımār itmek gerek (MN B.55a/6) (Sıfat)
- ✓ dirīğ ōla ki anuñ gibi řāħib-ğaraź söz-ile anuñ gibi nāzenin cānavarı pāđiřāh mücrim bilüp, andan nazarı ayruķıya (MN B.58a/12) (Sıfat)
- ✓ melik ğaķķına anuñ gibi kelecı eylemeyeseydün (MN B.58b/14) (Zarf)
- ✓ Nūřrevān nergis ōlduğı yirde anuñ gibi iş işlemege utanurdı (MN B.60a/8) (Sıfat)
- ✓ bir pāđiřāh ğaķına anuñ bigi kelecı işide, gizleye (MN B.59a/3) (Sıfat)
- ✓ pes pāđiřāh bununı-gibi vağtlarda yāħūd ayak řayınmaķda ğendüzün saķlaya (MN B.33b/11) (Sıfat)
- ✓ ‘avratuñ ‘aķlı yōķ durur, işbununı-gibi söze inanur (MN B.35b/7) (Sıfat)
- ✓ ol subĥān kim ķullarına bununı kibi eyülük ķılur (BH 3b/7) (Zarf)
- ✓ Melik ta‘ālā ol ķulı anuñ kibi ‘azābdan āzāz ķılğa (BH 23b/11) (Sıfat)
- ✓ şa‘bān ayında oruķ dutsa bununı kibi ğil‘ at bulsa (BH 26a/15) (Zarf)
- ✓ yā bende bununı kibi ğ‘ārlıķdan ķurtılmaķ ve eyğülüğe irmek iki dün içinde bulursın (BH 30a/12) (Sıfat)
- ✓ bununı kibi işge “ülfet” dirler (BH 39a/7) (Sıfat)
- ✓ şükr ol Taŗrıya kim bize bununı kibi řā‘atlar rüzī ķıldı (BH 39b/21) (Sıfat)
- ✓ ey nice kimseler kim bildır bu oķtın bununı kibi meclisde otururlar erdi (BH 40b/19) (Sıfat)
- ✓ Taŗrı ‘azze ve celle bununı kibi üründü künleri saŗa erzānī ķıldı, aŗa şükr ķılğıl (BH 41a/1) (Sıfat)
- ✓ Bu ne niřānlık durur kim bununı kibi körklü yil eser, uçmaķ ağağlarınını yapraķları biribirine doķınur (BH 45a/5) (Sıfat)

- ✓ anda büt haç bolsa bunun kibi yirlere ol dün ferişterler kirmesler (BH 55a/19) (Sıfat)
- ✓ bunun kibi eygüligе nite sevinmeyem (BH 60b/11) (Sıfat)
- ✓ dōstlik munuñ kibi bolur kim İbrāhīm kıldı māl, konuqlara birdi (BH 62a/12) (Zarf)
- ✓ mü`mini munuñ kibi binüye bindüreler (BH 68a/9) (Sıfat)
- ✓ bunun kibi `ālim meşeli Yūsuf qarındaşlarına meñzer (BH 85b/7) (Sıfat)
- ✓ bunun kibi `ālimler meşeli Peygāمبر ayıttuğı kibi¹ durur (BH 85b/14) (Sıfat)
- ✓ bunun kibi ālimler yüzine baqmaq `ibādet durur (BH 87a/14) (Sıfat)
- ✓ bunun kibi `ālimleri qanda bulalum kim anuñ yüzine baqmaq `ibādet bola (BH 87a/15) (Sıfat)
- ✓ anuñ kibi yoqsulı eygü dutuñ (BH 88b/23) (Sıfat)
- ✓ andan bunun kibi size ulu hürmet rüzi kıldum (BH 110a/13) (Sıfat)
- ✓ bunun kibi beyerlemek on mes`ele cevābında `Aliye erdi (BH 134b/3) (İsim-A.S.)
- ✓ munuñ kibi qorqular kimde bar erse qurtılmıñ bolur (BH 135a/10) (Sıfat)
- ✓ dost dostdan bunun gibi demde yüz döndermek gey ölmaya (MN B.16b/5) (Sıfat)
- ✓ ben seni `āqıl ve dānā dosta qulavuzladum ki bunun gibi günde saña bulına (MN B.16b/10) (Sıfat)
- ✓ ol dün içinde bunun kibi düşvārlığa giriftār bolmaya-siz, bu dün içinde Tañrıya tã`at qıluñ (BH 52b/13) (Sıfat)

2.20.1.3. “kadar, derecesinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ şunuñ bigi öğrendi ol dānişi
ki bañş edemezdi anuñla kişi (SN 29-2) (Zarf)
- ✓ dañı meclis ālāti altun gümüñ
kimesne anuñ bigi hiç görmemiñ (SN 31-8) (İsim - A.S.)
- ✓ şunuñ bigi yaqdı anı `ıñk odı
ki bir yaña nāmūsı `arı qodı (SN 76-5) (Zarf)
- ✓ dutarlar idi ol bölük saçların

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *kibi* edatı “-A benzer” anlamında ve isim işlevindedir.

- anun bigi hüsne hezâr âferîn (SN 99-7) (Sıfat)
- ✓ şu kim ʿ işka vèrmemiş ola boyun
bunun bigi oynamaz olur oyun (SN 105-15) (Zarf)
- ✓ bularun bigi key eren görmedüm
yara yara kılıç uran görmedüm (SN 187-5) (Sıfat)
- ✓ bir oğ urdı geçdi geyikden öte
zihî kıız ki şunun bigi oğ ata (SN 191-14) (Zarf)
- ✓ bulunur öküş dürlü dürlü yemiş
anun bigi kişi az ola yemiş (SN 218-8) (Sıfat)
- ✓ şunun bigi bilürdi naşun yatın
ki şuya yazayidi yel şüretin (SN 243-7) (Zarf)
- ✓ ol işe şunun bigi ser hendese
ki beñzeri olmaya hiç kandası (SN 246-11) (Sıfat)
- ✓ şunun bigi yaş dökdi çoğ nevbahâr
ki gökde bulıd olıcağ nevbahâr (SN 323-3) (Sıfat)
- ✓ bunun bigi taşuk ʿ aceb dâstân
işitmemiş ola kişi hiç zamân (SN 354-13) (Zarf)
- ✓ velî ölüme çâre olmaz imiş
bunun bigi şarp olmaya hergiz iş (SN 366-6) (Zarf)
- ✓ bunun bigi güzel şüret kim eyler
bunun bigi dili râhat kim eyler (CH 1462) (Zarf)
- ✓ ol kaş u göz ki fitneleri şayd ider gönül
ʿ âlemde bir senün gibi ʿ ayyâre var mıdur (ADD 237-3) (Sıfat)
- ✓ ölmeye tâlîʿ um şümlüğünden anun gibi bahtlı gövher şöyle yovara (MN B.28a/6) (Zarf)
- ✓ buñun gibi bir naş ve ziyân-kâr ite bunun gibi¹ duʿ â nite idersin (MN B.32a/1-2) (Zarf)
- ✓ bunun gibi çok kelecı idermiş (MN B.33a/12) (Sıfat)
- ✓ bidnüs bilmedin bunun gibi ki baña ziyânı vâr (MN B.33b/1) (Zarf)
- ✓ Tanrı teʿ âlâ bize bunun gibi nâzük ve muvâfiğ yâr rûzi kıldı (MN B.36a/10) (Sıfat)

¹ İlgi hâli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “böyle” anlamında ve sıfat işlevindedir.

- ✓ bunun gibi faydalı sözleri dinlemezsin (MN B.40a/4) (Sıfat)
- ✓ çün anların gibi za'if ve hor cānavar arasında ittifāk ve ittihād olmaqlık berekātında ve yavuz iş terk itmeg-ile il dutdılar (MN B.40b/2) (Sıfat)
- ✓ 'İsî peygamber 'aleyhi's-selām bunun gibi muşibete uğrayana ta'ziye buyurup eytdi (MN B.42a/11) (Sıfat)
- ✓ anın gibi 'āciz kişi saña gālib ola (KN 115/2) (Sıfat)
- ✓ peygāber katında bir er keldi körklü süretlü eygü siretlü anın kibi uzun boylu datlu yıyılı er dağı kördüğüm yok erdi (BH 21b/8) (Sıfat)
- ✓ men aña ança karşı neseler biribiyem kim hergiz közler anın kibi körmedük bola ve hiç kulağ anın kibi işitmedük bola (BH 46a/19-20) (İsim-A.S.)
- ✓ tavāzu'luğ birle munun kibi ululuğ buldı (BH 81b/17) (Sıfat)
- ✓ Muhammed munun kibi hoş hūlu mı durur (BH 106a/7) (Zarf)
- ✓ bunun kibi yumşak sözler anın ağızından söyler-siz (BH 106a/7) (Sıfat)
- ✓ Muhammed Tañrısı munun kibi kerim bolsa (BH 106a/18) (Zarf)
- ✓ minüm kibi kāfire urağut için aña 'itāb kıldı (BH 106a/19) (Sıfat)
- ✓ eger büt Tañrı erse ol dağı munun kibi 'acāyib yaratsun (BH 109b/15) (Sıfat)
- ✓ biraz toprak parasından bunun kibi kökrklü şüret kıldum (BH 110a/13) (Sıfat)
- ✓ munun kibi bākī mīrāş kime birdüm (BH 111a/13) (Sıfat)
- ✓ senün kibi cāzū körmedüm (BH 117b/21) (Sıfat)
- ✓ hiç kimsenün anın kibi yarmağı yok erdi 'Aliden ayruğ¹ (BH 132a/5) (Sıfat)
- ✓ düdük içinde anın kibi zārılık çıkdı (BH 139a/14) (Sıfat)
- ✓ eyle inileyür kim hiç anın kibi zārılık kimse işitmiş degül erdi (BH 139a/15) (Sıfat)
- ✓ bir sine oğrayu keldi, anın kibi körklü örtüler birle örtülmüş (...) sin kördüğü yok erdi (BH 153b/13) (Zarf)
- ✓ eyle kim dağı hergiz anın kibi sevnüşdükleri yok erdi (BH 164a/4) (Zarf)

2.20.1.4. “durumunda olan” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ bugün benvenin gürzüm ü kılıcum
benüm bigiden gürz ü yā kılıç um (SN 181-4) (İsim-A.S.)
- ✓ senün gibi mel'un katında ola

¹ Ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşen *ayruğ* edati, “başka” anlamında ve sıfat işlevindedir.

- hele kendözünge getürdün belā (SN 208-5) (İsim - A.S.)
- ✓ baña bir şunuñ bigi naqqāş bul
kim ola eli şulu naqqı uşul (SN 243-3) (Sıfat)
 - ✓ dèdiler kamu bir anuñ bigi kıız
yèg ola biñ erden dèrüz anı biz(SN 333-1) (Sıfat)
 - ✓ men qarımuma varmadın ol maña baş getürmek gerek bunuñ gibi kıız alıvèr
baba maña (DK 42b-3) (Sıfat)
 - ✓ dil açup Efser'e dir iy hudāvend
sen anuñ bigiyile eyle peyvend (CH 3416) (İsim - A.S.)
 - ✓ urıldı başuma tãc-ı sa' âdet
ki sinün bigi ulu sulţāna irdüm (CH 4193) (Sıfat)
 - ✓ bilürem ki senün gibi kişi yalan söylemeye (KN 37/3) (Sıfat)
 - ✓ benüm işbunuñ gibi yalanum girçege geçürdiler (MN B.15b/7) (Sıfat)
 - ✓ bunuñ kibi köñüller Tañrıya sevgülürek durur ayruq köñüllerden köre¹ (BH 7b/3-4) (Sıfat)
 - ✓ yā Ebā Bekr, munuñ kibi kãfire ' avrata munça leţāfet kılırsın (BH 106a/4) (Sıfat)
 - ✓ men daqı anuñ kibi bolmadın ilerü minüm cānum alğıl (BH 153a/4) (İsim-A.S.)

2.20.1.5. “-In/-Un kadar değerli, kıymetli” Anlamında Övme, Methiye İfade Eden Kullanımlar

- ✓ Hãq te' ālā bī-şümār kereminden bayğuş şıfatlı kuşlar şöhetinden senün gibi pãdişahuñ hümā gölgesine irürdi (MN B.66b/9) (Sıfat)
- ✓ şoñumda sizün gibi oğlanlarum vār (MN B.7a/14) (Sıfat)
- ✓ anuñ gibi pãdişāh bir ' avrat savaşına gelecek degüldür (KN 116/7) (Sıfat)
- ✓ veli nèdelüm èy dirîgā vü āh
ki uş yavu kulduq senün bigi şāh (SN 359-15) (Sıfat)
- ✓ olurlar ise hem ' aceb olmaya
bunuñ bigi şāh kimse bulmaya (SN 335-7) (Sıfat)
- ✓ dèdiler zihī şükrdür kim ilāh

¹ Ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşen *köre* edatı, “-A nazaran” anlamında ve zarf işlevindedir.

- senüñ bigi vèrdi bize pādişāh (SN 334-4) (Sıfat)
- ✓ dèdi hey bu işler revā mı ola
senüñ bigi kişi ḥarāmī ola (SN 302-12) (Sıfat)
 - ✓ benüm bigi uş ugraduñ ni‘ mete
gèrü terk èdüp düşmegil zahmete (SN 206-13) (Sıfat)
 - ✓ senüñ bigi bir kimsenem var iken
baña dün ü gün mūnis ü yār iken (SN 126-12) (Sıfat)
 - ✓ dèdi sen ne dèrseñ ben anda olam
senüñ bigi er kişiye arka olam (SN 171-4) (Sıfat)
 - ✓ benüm bunuñ gibi vezirüm var dèyüp faḥr eyleye (KN 32/12) (Sıfat)
 - ✓ bir şışede birez gizlemişem, sizüñ gibi dostlara bulna diyü (MN B.20b/1)
(Sıfat)
 - ✓ anuñ gibi gül-istānı şikār-gāh idinüpdür (MN B.40b/13) (Sıfat)
 - ✓ şunuñ gibi çırāğı gözüm öñinden alup cihānı baña qarañu kıldı (MN B.42a/9-
10) (Sıfat)
 - ✓ ol yazuq kim senüñ birle senüñ kibi qul arasındadır yarlıgayam (BH 21b/6)
(Sıfat)
 - ✓ vāy ol bendeye kim bunuñ kibi ‘aziz vaqtında yüzün döndürmiş bola (BH
32b/6) (Sıfat)
 - ✓ size menüm kibi Melik-i subḥān bar, bicergüci menüm kibi raḥmān bar,
yazuqluya menüm kibi ğufrān bar (BH 36a/20) (Sıfat)
 - ✓ anuñ kibi oruç dutmaq mü‘minüñ işi (BH 39b/4) (Zarf)
 - ✓ ve anuñ kibi Qur‘ān oqımaq mü‘minüñ işi (BH 39b/4) (Sıfat)
 - ✓ ağlaşsavuz kerek kim bunuñ kibi fażllar kesildüğü için¹ (BH 56a/22) (Sıfat)
 - ✓ sınıq qoz birle anuñ kibi menzilete degse (...) körgil Çalap celle celāluhu anı ne
mertebeye degüre (BH 61a/9) (Sıfat)
 - ✓ sen bir oğul birle ve men bir cān anuñ hoşnūzluğın bulur ersevüz bunuñ kibi
bāzirgānlik qanda bulğavuz (BH 71a/19) (Sıfat)
 - ✓ anuñ kibi ‘ālim qatında oturuñ ve andan ‘ilm ögrenüñ (BH 78b/4) (Sıfat)
 - ✓ ammā bunuñ kibi ‘ālimler bu zamān içinde az bulunur (BH 78b/4) (Sıfat)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ yā mü'min sipās ol Tañrıya kim buğı dartdı havā üzre, munuñ kibi kök yarattı (BH 109b/11) (Sıfat)
- ✓ munuñ kibi yazı yir yarattı (BH 109b/11) (Sıfat)
- ✓ revā bolmas erse anuñ kibi sarāy bennāsuz (BH 137b/15) (Sıfat)
- ✓ pes nite revā bolğa bunuñ kibi sarāy tañrısuz (BH 137b/15) (Sıfat)
- ✓ iki PeyğāMBER ƙocalıƙında iki oğıl buldılar kim cihānda anuñ kibi hıç kimerse bulmadı (BH 140a/9) (İsim-A.S.)
- ✓ ‘ Ālem faħrı Muħammed Muştafā bennā erdi, bu dünyāya keldi, bunuñ kibi dīn sarāyın binā ƙıldı (BH 149b/11) (Sıfat)
- ✓ Ƙur’ānı size kitāb birdüm, hıç kimerseñuñ anuñ kibi kitābı yoƙ (BH 43a/21) (Sıfat)

2.20.1.6. “-A benzer şekilde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ dēdi bu iş kimseye uğramasun
yüregin benüm bigi toğramasun (SN 40-4) (Zarf)
- ✓ er olursa olsun bularuñ bigi
ki bular imiş ƙamu ƙavmüñ yēgi (SN 173-1) (İsim - A.S.)
- ✓ benüm bigi olur ki yoħdur bilüm
söze gelmege nite vara dilüm (SN 273-8) (Zarf)
- ✓ şanasın ki dīv idi yā yēldi
yola girüp anuñ bigi yēldi (SN 290-1) (Zarf)
- ✓ dilersen ger olasın şād u ģandān
ferāğat bul benüm bigi cihāndan (CH 1293) (Zarf)
- ✓ ģam-ı zülf-i nigārīne giriftār olmasun kimse
benüm bigi o ģāletde siyekār olmasun kimse (CH 1939) (Zarf)
- ✓ düşüben firƙate yā Rab benüm bigi cihān içre
nigārından cüdā düşmekde nā-çār olmasun kimse (CH 1941) (Zarf)
- ✓ ol kimse kim yitmiş seksen yıl ‘ ömrini ƙāfırlıƙ birle keçürdi, yine anuñ kibi ulu yazuƙ ƙılsa (BH 166b/22) (Sıfat)

2.20.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.20.2.1. “-A benzer, -A denk” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ vezīri anuḡ elliden çoḡidi
ki illerde biri bigi yoḡidi (SN 29-6) (İsim)
- ✓ teni zūlfi kılı bigi olmuş iken
içi taşu cefādan ṭolmuş iken (CH 5201) (Zarf)
- ✓ tenüm ‘ışkuḡndan inceldi Şu resme
ki zūlfūḡ gibidür yektā-yı riŐte (ADD 85-5) (İsim)
- ✓ ḡaddūḡ gibi bir serv mi var bāḡ-ı iremde
la‘ lūḡ Őıfat uŐ la‘ l-i Őeker-bār kimūḡ var (ADD 184-5) (Sıfat)
- ✓ ol naḡŐ-ı kāyinātı yazan ḡudret-i ezel
ḡūsnūḡ gibi dūzetmedi bil Őun‘ -ı lem-yezeli (ADD 283-1) (Sıfat)
- ✓ ḡandān olur tebessūm ile la‘ l-i lebleri
lezzet mi var Őekerde anuḡ dudaḡı gibi (ADD 297-3) (Sıfat)
- ✓ ḡoze nebātı teŐne kılan leblerūḡ midür
āb-ı ḡayāt çeŐmesinūḡ bardaḡı gibi (ADD 297-4) (Zarf)
- ✓ dā‘ ī sōzini ‘ışḡ ile mecnūna iltūḡuz
tā kim cihānda ‘ışḡı bigi dāsītān ola (ADD 300-7) (Sıfat)
- ✓ ve bu kitāb pādiŐāh-ı sa‘ ādet -encāmūḡ Őāḡib-rāy ve ehl-i inŐāf ism-i Őerīfi gibi
luṫfi ve keremi ḡūn vezīr-i a‘ zām devrinde vūcūd bulmaḡın Dūstūrū’l-Melik
diyū ad virildi (MN S.4/2) (Zarf)
- ✓ anlarūḡ meŐeli fuḡā‘ bardaḡı gibidür (MN B.16a/2) (İsim)
- ✓ bizūm ilmūmūz anlarūḡ ‘ilmi ḡatında Őol bir ikinci ta‘ bīr bildūḡı gibidür (MN
B.20b/12) (İsim)
- ✓ işbu dōrt nese ḡuluḡ kōlgesi kibi durur (BH 6b/5) (İsim)
- ✓ yine receb fazlı Ḳur’an fazlı kibi durur ayruḡsuz ūzre (BH 21a/8) (İsim)
- ✓ Őa‘ bān fazlı Muḡammed fazlı kibi durur peyḡāmbler ūzre (BH 21a/9) (İsim)
- ✓ ramazān ayı taḡrı fazlı kibi durur ḡalklar ūzre (BH 21a/10) (İsim)
- ✓ ol od ḡıymuḡları ululuḡı bisrek develeri kōvdesi kibi bolḡa (BH 27a/16) (Zarf)
- ✓ cihānda ‘aŐā delim erdi, velākin hiḡ ‘aŐā Mūsā ‘aŐāsı kibi degūl (BH 51a/3)
(İsim)
- ✓ velākin hiḡ arvana Őāliḡ arvanası kibi degūl erdi (BH 51a/10) (İsim)

- ✓ anuḡ fażlı ayruḡ aylar üzre bu ümmet fażlı kibi durur ayruḡ ümmetler üzre (BH 74a/4) (İsim)
- ✓ şa‘ bān ayı (...) fażlı ayruḡ aylar üzre Muḡammed Muştafā fażlı kibi durur ayruḡ peygāberler üzre (BH 74a/5) (İsim)
- ✓ ramażān ayı (...) fażlı ayruḡ aylar üzre Çalap fażlı kibi durur ḡalk üzre (BH 74a/6) (İsim)
- ✓ kim ‘ aṣūrā küninde ḡusl ḡılır erse yazuḡından eyle çıḡa nite kim anasından doḡduḡı kibi (BH 74b/18) (Zarf)
- ✓ her dürlü ni‘ met kim mü‘minler ramażān ayında ḡelālden yidiler, ol ni‘ met bularḡa uḡmaḡ ni‘ meti kibi durur (BH 39a/9) (İsim)

2.20.2.2. “kadar, derecesinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ sözi bigi hergiz şeker mışırda
nażīri bigi¹ olmaya ‘ aşırda (SN 338-15) (Sıfat)
- ✓ anuḡ luṡfi şun‘ ı bigi bol durur
bu ḡullarına zīre kim ol durur (SN 3-10) (Zarf)
- ✓ taḡuḡ daḡı boyuḡ bigi imiş yüce
revā görme kim uğrayam ben güce (SN 115-8) (Zarf)
- ✓ fidīdür saḡa işbu ḡamusı māl
anaḡuḡ südi bigi olsun ḡelāl (SN 292-13) (Zarf)
- ✓ şāhā keremüḡ şabb ile ‘ ālemde ṡolupdur
Aduḡ gibi meşhūr
cūdun eli çün ḡıldı teḡi baḡr ile kānı
İfrāt-ı ‘ aṡādan (ADD 3-20) (Zarf)

2.20.2.3. “durumunda olan” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ saḡar her yaḡa zülfi bigi ‘ anber
şatar dendānı bigi lü‘lü-yi ter (CH 2003) (Sıfat)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *bigi* edatı, “durumunda olan” anlamında ve isim (A.S.) işlevindedir.

2.20.2.4. “-I/-U şekilde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ gemide d d gi bigi yerc gez
d z p g nde h n v ribir iki kez (SN 202-6) (Sıfat)
- ✓ diled gi bigi oda d zd gin
adadan adaya alup gezd gin (SN 328-7) (Sıfat)
- ✓ anuŷ buyruŷına m ti‘ oldılar
d d gi bigi yazıcı buldılar (SN 354-10) (Sıfat)

2.20.2.5. “olarak,  eklinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ eyitdi beni  ardaŷuŷ bigi dut
tuz etmek y gil i med n ise s t (SN 280-3) (Zarf)
- ✓ sizi g r rem kend  oŷlum bigi
ne var olduŷuz ise iller begi (SN 358-12) (Zarf)

2.20.2.6. “-A benzer  ekilde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ pes incitme zinh r g n lleri
i n ni taŷuŷ bigi t tgıl arı (SN 19-12) (Zarf)
- ✓ Yemen  avmi bigi d z p kend zin
d n i i deg l g peg nd zin (SN 143-2) (Zarf)
- ✓  eker terkeŷinden se er y li bigi
uluŷı  ayın u taŷancıl y ni (SN 191-4) (Zarf)
- ✓ ki fırsat demi  demiden  a ar
bulut g lgesi bigi t zcek ge er (SN 205-3) (Zarf)
- ✓ la if   sa i v  melik-z ded r
ya aŷı bigi h t rı s ded r (SN 211-13) (Sıfat)
- ✓ n r- ı fir ka yandı  eŷm m dil m gibi  h
ben m n aŷlamazsa g z m olur ben m nem (CH 1027) (Zarf)
- ✓ gehi z lfi bigi p r-t b olurdu
gehi  eŷmi bigi p r-h  b olurdu (CH 1581) (Zarf)
- ✓ fiŷ n itdi    g nli a a d ŷdi
g neŷ n rı bigi t praŷa d ŷdi (CH 2152) (Zarf)
- ✓ ŷeh  z lf n bigi ben b - ar rem

- ğamunđan ĥaste vü zār u nizārem (CH 2710) (Zarf)
- ✓ olalı senden ayru iy perīveş
göñül zülfün bigi oldı müşevveş (CH 3098) (Zarf)
- ✓ olur ĥatı bigi göñli müşevveş
urur ma‘ nīsi cānı içre āteş (CH 3205) (Zarf)
- ✓ bī-ķarār itdüñ ķara saçuñ bigi göñlümüzi
sinün ile¹ böyle miydi iy perī peymānumuz (CH 3466) (Zarf)
- ✓ eger sipāhīler comardlığı ‘ ayyārlar comardlığı gibi olursa (KN 197/8) (Zarf)
- ✓ yā rab tut anuñ devletinün bāđını ĥürrem
‘ayşı bigi tāze
uğratma anuñ güleşenine bād-ı ĥazānı
tağyir ü fenādan (ADD 3-38) (Zarf)
- ✓ saçuñı çöz kim uzansun isterem ‘ ömrüm gibi
kim ola kim ‘ ömrinün uzunlığını istemez (ADD 43-5) (Zarf)
- ✓ ol kim yoluñda ķavli bütün ‘ ahdidür dürüst
zülfün gibi müşevveş ü ĥatırını şikestedür (ADD 263-3) (Zarf)
- ✓ gül yañađuñ açıldı şu cennet bağı gibi
cennet bağında tāze gülün yaprağı gibi (ADD 297-1) (Zarf)
- ✓ ‘ ĩsī nefesi gibi ölmüş göñlümüzi diriltdüñ (MN B.10a/13) (Zarf)
- ✓ *ve ersele ‘ aleyhim tayran ebābile* itdüği gibi beynünüz burnuñuzdan getürevüz
(MN B.50a/13) (Zarf)
- ✓ ķurd siyāseti ķorķusından ebrīşüm ķurdı gibi ķazzāz dükkānın ķurmuşdı (MN
B.51b/1) (Zarf)
- ✓ reng-ā-renk çiçekler birle yir yüzün ĥāşşü’l-ĥāş rengi gibi bezemişdi (MN
B.51b/5) (Zarf)
- ✓ şubĥ-ı kāzib ķurt ķuyruđı kibi yörenür kök yüzine uzanur (BH 18a/20) (Zarf)

2.20.2.7. “-I/ -U anda” Anlamında “hemen gerçekteşme, tezlik” İfade Eden

Kullanımlar

- ✓ münācāt itdüği bigi o ‘ aşık
münācātın ķabül eyledi Ĥālīķ (CH 1955) (Zarf)

¹ İlgı ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “ile karşılıklı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ ne var ise metā^ç uñdan bile al
şabāh olduğı bigi bu yire gel (CH 2094) (Zarf)

2.21. göre/ köre

“gör-e” şeklinde zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla teşekkül etmiş Türkçe kökenli bir çekim edatıdır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 42; Toker & Uygun, 2016, s. 111). İncelenen metinlerde kendinden önceki isim unsuruna yönelme ve ayrılma hâli ekleriyle bağlanarak birleşik çekim edatı oluşturmuştur.

Karışık dilli eserlerden Behcetü'l-Hadâik'te tespit edilen *köre* edatı ise *görenin* Doğu Türkçesi özelliğini koruyup ünsüz yumuşamasına uğramadan önceki hâlidir. Necmettin HACIEMİNOĞLU “köre” başlığı altında bu edatın “kör->gör-” fiiline -A zarf-fiil eki gelmesi suretiyle olduğunu, “-A nazaran, nispetle, bakarak” anlamı verdiğini (Hacıeminoğlu, 2015, s. 60) belirtmiş ancak *-Dan köre* şeklinde ayrılma hâli ekiyle birleşen örneklerden bahsetmemiştir. İncelenen örneklerde ayrılma hâli ekiyle birleşen *körenin* zarf işleviyle kullanıldığı saptanmıştır. *köre* edatı, Eski Anadolu Türkçesinin Selçuklular Döneminden sonra yazılmış olan ve araştırmaya dahil edilen diğer eserlerde -günümüz Türkiye Türkçesinde de yoğun olarak kullanılan- yönelme hâli ekli “göre” edatının kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinin incelenen diğer eserlerinde *göre* şekliyle kullanılan edatın “-A nazaran” anlamında kullanılmadığı, fakat günümüzde yine bu anlamını muhafaza ederek “nispet” ilişkisi kurduğu görülmektedir.

2.21.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.21.1.1. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ cihān hükmine münkād u musahħer
zemān emrine göre depredür ser (CH 938) (Zarf)
- ✓ saçına göre açdum müşk-i edfer
dişine göre dökdüm dürr ü gevher (CH 1449) (Zarf)
- ✓ lebine göre la^ç li qarz kıldum
anı dağı öñine ^ç arz kıldum (CH 1450) (Zarf)
- ✓ cihānuñ hâli böyledür bilün siz
eyü tedbİR aña göre kıluñ siz (CH 1857) (Zarf)

- ✓ ʿuḳūbet günāha göre ʿtmek gerek (KN 121/4) (Zarf)
- ✓ eger ʿuḳūbet günāha göre ʿedesin (KN 121/5) (Zarf)
- ✓ ḳāmetüñ servine el irmez n'ola
himmete göre olaydı destires (ADD 226-6) (Zarf)
- ✓ söz eşeri kişiye i' tiḳādına göre ʿölur (MN B.28a/9) (Zarf)

2.21.1.2. “-A dayanarak, -A bakarak, -I/-U göz önünde tutarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ hükmine göre cünbiş ider çarḫ rüz ü şeb
emrine göre gerdiş ider devr-i rüzgār (CH 135) (Zarf)
- ✓ neyi neye gerekdür sen bilürsin
aḫa göre yarağınḳı ḳılursın (CH 198) (Zarf)
- ✓ alımadı olardan kemterini
aḫa göre ḫisāb it her birini (CH 4650) (Zarf)
- ✓ nece maşlahat görürler ise aḫa göre iş ʿedelüm (DK 42b -12) (Zarf)
- ✓ andan biz daḫı aḫa göre yaraḳlanavuz (MN B.47b/8) (Zarf)

2.21.1.3. “-A karşılık” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ anuḫ eylügine göre şehenşāh
mükāfāt eyledi itdürmedi āh (CH 5268) (Zarf)

2.21.2. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.21.2.1. “-A nazaran, -A nispetle” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ her kim ramazān ayı içinde ʿilm meclisine irse ve oturup ʿilm diñlese yigrek durur ol ḳula miñ ḳurla ḫac ḳılmaḳdan daḳı miñ ḳurla ʿumre ḳılmaḳdan daḳı miñ kez ḡāzilıḳ ḳılmaḳdan köre (BH 46a/10) (Zarf)
- ✓ kendü nefsi birle¹ daḳı mālḳı birle² yigrek bola miñ miñ ḫā at ḳılmaḳdan, taḳı irteye degin¹ oyanuḳ bolmaḳdan köre (BH 46a/11) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *birle* edatı, “ile birlikte” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *birle* edatı, “ile birlikte” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ her kim ramazān ayı içinde ʿilm meclisine irse ve oturup ʿilm dinlese yigrek durur ol ʿkula miñ miñ kez ramazān ayından ayruḡ² ayda oruç dutmaḡdan köre (BH 46a/12) (Zarf)
- ✓ taḡı yigrek bola miñ miñ ʿkul āzād ʿılmaḡdan köre (BH 46a/13) (Zarf)
- ✓ daḡı yigrek bola miñ miñ aḡça şadaḡa ʿılmaḡdan köre (BH 46a/13) (Zarf)
- ✓ yoḡ durur Taḡrıya sevgülürek yir yüzinde hiç ʿilm meclisinde dinlemekden köre (BH 46a/14) (Zarf)
- ✓ ol sevgülürek durur maḡa ramazān ayını dükelin saḡlamaḡdan köre (BH 54b/19) (Zarf)
- ✓ ol maḡa sevgülürek durur dükel ümmetümden köre (BH 54b/25) (Zarf)
- ✓ nefis birle ʿalıḡmaḡ şevābı artuḡ durur kāfirle ʿalıḡmaḡ müzdinden köre (BH 61b/24) (Zarf)
- ✓ biz yigregüz Mūsāya sizden köre (BH 73b/4) (Zarf)
- ✓ maḡa az sü yigrek kim minüm birle³ köñli bir bolsa, üküş süden köre kim köñli bir bolmaya (BH 83a/25) (Zarf)
- ✓ Taḡrı ʿazze ve celle bir yazuḡluyı yarlıḡamaḡı yigrek sever miñ ʿtāʿatluya şevāb birmekden köre (BH 109a/19) (Zarf)
- ✓ muṯīʿler ʿtāʿatın köceñletmekden köre bir kez kendü raḡmetüm köceñletsem maḡa sevgülürek durur (BH 109a/21) (Zarf)
- ✓ ʿAbbās yaḡınraḡ ḡıḡm erdi Peyḡāmbere ʿAliden köre (BH 128b/5) (Zarf)
- ✓ ʿAbduʿr-raḡmān ibni ʿAvf, raḡıyaʿllāhu ʿanhu bayraḡ erdi ʿAliden köre (BH 128b/11) (Zarf)
- ✓ Cebrāʿil ʿaleyhiʿs-selām ʿālim erdi ʿAliden köre (BH 128b/15) (Zarf)
- ✓ Ebū Bekr ve ʿÖmer raḡıyaʿllāhu ʿanhumā yaşları ulu ermiş ʿAliden köre (BH 128b/13) (Zarf)
- ✓ pārsā yigrek ermiş pāzişāhdan köre (BH 131b/8) (Zarf)
- ✓ mini meleküʿl-mevt aḡırladıḡından köre sen cānum alduḡuḡ yig durur (BH 142b/10) (Zarf)

¹ Yönelme hâli ekli isim unsuruyla birleşen *degin* edatı, “-A kadar” anlamında zaman bitimi ifade eden zarf işlevindedir.

² Ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşen *ayruḡ* edatı, “-DAn başka” anlamında ve sıfat işlevindedir.

³ İlgi hâli ekli zamirle birleşen *birle* edatı, “birlikte” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ uçmağda Rıdvān mini ağırlamağdan köre sen tamuda konadduğuş mağna tatlurağ durur (BH 142b/11) (Zarf)
- ✓ men ol hâlde yağınrak-men size anadan atadan köre (BH 147b/15) (Zarf)
- ✓ men ol hâlde yağınrak-men nefsenden köre (BH 147b/17) (Zarf)
- ✓ İblīs ilk hâlde Tağrıya ol kaçdar yağın erdi kim dükeli yağınlar aña köre yırağ erdi (BH 160a/22) (Zarf)
- ✓ ol, ol kaçdar ırağ boldı, dükeli ırağlar aña köre yağın boldı (BH 160a/23) (Zarf)

2.22. içeri

Eski Türkçede +ğArU olan yön eki Eski Anadolu Türkçesinde “+ArU”ya dönüşerek iç+gerü şeklinde bir edat oluşturmuştur (Ergin, 2006, s. 372). Ayrılma hâli ekiyle birleşik çekim edatı oluşturan içeri, incelenen örneklerde “-DAn içeri, -DAn çok” manasıyla kullanılmıştır.

2.22.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.22.1.1. “-DAn içeriye” Anlamında Yer Bildiren Kullanımlar

- ✓ bir kişi kaçpudan içeri girdi (KN 196/6-7) (Zarf)
- ✓ çü gördi ki olmaz işi oldı şarp
 kaçdırdan içeri düşüp vardı tarb (SN 225-11) (Zarf)
- ✓ çü kaçtāsı okudılar geldi ol
 aña perdeden içeri oldı yol (SN 265-10) (Zarf)
- ✓ bular kaçpudan içeri giricek
 yüriyüp anuğ üstine ericek (SN 146-7) (Zarf)
- ✓ dedi şundan içeri girseğ
 şu ben şüreti görmişem görseğ (SN 262-4) (Zarf)
- ✓ nā-gāh kaçpudan içeri girdi (MN B.28b/11) (Zarf)

2.22.1.2. “-DAn çok, -DAn fazla” Anlamında Karşılaştırma İfade Eden Kullanımlar

- ✓ beni ol cānından içeri sever

bağışladuğumçün¹ üşendi ne var (SN 152-9) (Zarf)

2.23. içre

Yön eki (iç+re) ile kalıplaşarak teşekkül etmiş olan bu edat “içine, içinde” anlamı katar. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 44). İncelenen örneklerde “içine, içinde” manasıyla kullanılmıştır.

2.23.1. İlgî Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ tapu kıılır sevgülü kul ol Çalapğa
senüñ içre durmadın oqır Qurʻân (BH 48a/8) (Zarf)
- ✓ keldük bu dünyāya kaçā kader birle, dirildük anuñ içre gurūr ve hañar birle (BH 98a/9) (Zarf)

2.23.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ küfrüñ gicesi içre toğup mihri dññüñ
zulmet tağıldı oldu münevver çü şubh-dem (CH 626) (Zarf)
- ✓ var idi gönli içre çünki taşdıķ
aņa rāh idi her dem rāh-ı taḥķīķ (CH 856) (Zarf)
- ✓ perişānlık bu işden sen görürsin
bu ḥasret yolu içre çok yürürsin (CH 1694) (Zarf)
- ✓ ‘ ayb olmasun gönlümüz içre fikr
başumuzda sevdā dilimizde zıkr (SN 145-14) (Zarf)
- ✓ anuñçün şāhdur her murğa ‘ Anķā
ķanāʻat Kāfʻı içre eyledi cā (CH 1831) (Zarf)
- ✓ oluban söz deñizi içre ğavvāş
ṭaluban eyle ḥāşıl gevher-i ḥāş (CH 3005) (Zarf)
- ✓ olur ḥaṭṭı bigi gönli müşevveş
urur ma‘ nīsi cānı içre āteş (CH 3205) (Zarf)
- ✓ işitdi bu sözi çün şāh-ı ‘ ālem
ķomadı gönli içre ğuşşa vü ğam (CH 3276) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *çün* edati, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ gidersin gerçi kim iy cān-ı māzer
yağarsın lik cānum içre āzer (CH 5160) (Zarf)
- ✓ zülfün sevādı içre göñül kapdı aņsuzın
şeb-rev şıfatlu mekr ile ‘ ayyāre gözlerün (ADD 149-5) (Zarf)
- ✓ kirdüğünden gūruñ içre sinden ol arta kalınça (BH 11a/6) (Zarf)
- ✓ luţuf birle yazdı anda
köñlüñ içre saņa imān (BH 39b/7) (Zarf)
- ✓ yatğasıñız yir topraķı içre boyunça (BH 83a/21) (Zarf)
- ✓ köñlüñ içre nūr biren imān minden (BH 95b/4) (Zarf)
- ✓ yilem yortam sini isteyü yoluñ içre
düp köynüp odum söynüp düp arınça (BH 122a/14) (Zarf)
- ✓ ‘ Alinün kāfir çerisi içre bu deñlü heybeti bar erdi (BH 136a/3) (Zarf)
- ✓ tonı içre ol derisi deri içre eti
eti içre süñüginde ilikleri körinür (BH 148a/18-19) (Zarf)
- ✓ yarı datlu ağız içre bal deyük hem kand şeker
şorsa kimse dudakından yidi endāmi diñlenür (BH 148b/3-4) (Zarf)
- ✓ Tañrı uçmaķı içre dōstlaruma şarāb birdeci-men (BH 173b/9) (Zarf)

2.24. için / için/ uçun / için/ çun/ çün/ için

İncelenen metinlerde *ile*'den sonra en çok kullanılan çekim edatı *içün*; A. Von GABAIN'e göre "uç+u-n", uç isminden uç- (hedef almak?) fiiline dönüşüp -n zarf-fiil ekiyle kalıplaşarak teşekkül etmiştir (Gabain, 2007, s. 97). Zeynep KORKMAZ ve Muharrem ERGİN ise bu edatın "uç (sebeb)" ismine gelen iyelik ve vasıta ekiyle oluştuğunu belirtmektedir (Korkmaz, 2009, s. 1056) (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 237).

İncelenen metinlerde için edatının "-çUn" şeklinde ekleşmiş örneklerine de rastlanmıştır. Bu hususta Mustafa ÖNER, *içün* edatının *içün*> *çün* şeklinde kullanılmasını şiirdeki fonetik zorlamalara bağlamıştır (Öner, Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi, 1999, s. 12). Yapılan araştırmadan elde edilen örneklerde, manzum eserlerin bazı kısımlarında "-çUn" biçiminde kullanılırken, mensur eserlerde çoklukla *içün* şeklinde müstakilleşmesi ÖNER'in bu tespitini desteklemektedir.

Dede Korkut'un 13. hikâyesinde *içün* şeklinde geniz n'siyle yazılmış bir örneği de mevcuttur. Genellikle ilgi ve iyelik ekleriyle kullanılmış olmakla birlikte bir örnekte

ayrılma hâli eki vasıtasıyla zamire bağlandığı da görülmüştür. Fakat İbrahim DELİCE, burada bahsi geçen ilgi ve iyelik eklerini (-I/ -U/ -In/ -Un) “kaynaştırıcı bir ses” olarak kabul etmekte, bu ses veya ses öbeğinin yapısal veya sözdizimsel bir işlev içermeyip daha çok sesbilgisel bir değer taşıdığını ve bu eklerin zamir veya sıfat-fiilin çekim edatıyla birleşimini kolaylaştırmak için var olduğunu belirtmektedir (Delice, 2018, s. 24-25).

2.24.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ cühüd gördi kim adı fağfūr-ı çin
gerek güyegü ola andan için¹ (SN 226-12) (Zarf)

2.24.2. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.24.2.1. “için, uğruna, yoluna” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ Hâk ta‘ālā uçmak içinde senüñ için dereceler kıldurdu (BH 75b/9) (Zarf)
- ✓ Hâk ta‘ālā senüñ için derece kıldurdu (BH 76a/21) (Zarf)
- ✓ sekiz uçmak bezedüm senüñ için (BH 96a/15) (Zarf)
- ✓ ikisinden senüñ için südden ırmağ ağıtmadum mu (BH 118b/10) (Zarf)
- ✓ sekiz uçmak yarattum senüñ için (BH 141b/4) (Zarf)
- ✓ senüñ için ne eylediler (BH 145a/20) (Zarf)
- ✓ ne söz kim minüm için söyler-sen, men işidür-men (BH 125a/17) (Zarf)
- ✓ ilāhī ol nesne’i senüñ-içün itdümise bu kayayı üstümüzden ırğıl tā gün yüzün görelüm (MN S.179/12) (Zarf)
- ✓ ilāhī eger ol [fi‘ li] senüñ-içün itdüm-ise bu kayayı birez dağı gideresin (MN B.3b/3) (Zarf)
- ✓ eger ol işi senüñ-içün itdüm-ise bu kaya bir gez[den] gide (MN S.180/9) (Zarf)
- ✓ menüm için ağlamayasın (DK 28b-11) (Zarf)
- ✓ ol begler ağ çıkardı kara geydi senüñçün Bamsı (DK 50a-5) (Zarf)
- ✓ ağ çıkarup kara geydiler senüñçün Bamsı (DK 50a-6) (Zarf)
- ✓ ağ meydanda segirdeyim senüñ için (DK 66b-5) (Zarf)
- ✓ kaba karın geñ göğüsde oynadayım senüñ için (DK 66b-7) (Zarf)

¹ “-In/-Un hakkında, ile ilgili” anlamında kullanılmıştır.

- ✓ sası dīnlü kāfir başın kesdüreyim senüñ için (DK 66b-9) (Zarf)
- ✓ yeñ yaqalar dikdüreyim senüñ için (DK 66b-10) (Zarf)
- ✓ başumda kınt ışıkum şaklarıdum senüñçün (DK 66b-11) (Zarf)
- ✓ kaba çomak altında yoğurdayım senüñ için (DK 66b-12) (Zarf)
- ✓ kāfir başın kesdüreyim senüñçün (DK 66b-13) (Zarf)
- ✓ aşlan adum şaklarıdum senüñ için (DK 67a-1) (Zarf)
- ✓ yağa tıtuıp kāfir ile oğraşayım senüñ için (DK 67a-2) (Zarf)
- ✓ menüm de başum kırbān olsun senüñçün (DK 67b-4) (Zarf)
- ✓ menüm anam menüm için kıayurmasun (DK 74a-6) (Zarf)
- ✓ anam menüm için gök gèyüp kıara sarınsun (DK 74a-11) (Zarf)
- ✓ ala tañla yerümden tırdugum senüñçün (DK 74b-13) (İsim)
- ✓ kıoñur atum yorıltnışam senüñ için (DK 74b-13) (Zarf)
- ✓ ağ tınuma kıer eklendi senüñçün (DK 75a-1) (Zarf)
- ✓ menüm cānum kırbān olsun cānum oğul senüñçün (DK 75a -2) (Zarf)
- ✓ ulu yollar üzereñe ‘imāretler yapayım senüñ için (DK 86a-13) (Zarf)
- ✓ aç görsem tıoyurayım senüñ için (DK 86b-1) (Zarf)
- ✓ yalıncağ görsem tıonadayım senüñ için (DK 86b-1) (Zarf)
- ✓ altıñdağı al aygırı maña vèrgil, kıan derledi çapdurayım senüñ için (DK 124b-11) (Zarf)
- ✓ egni bek demür tıonuñ maña vèrgil, yeñ yağa dikdüreyim senüñçün (DK 124b-12) (Zarf)
- ✓ kıara polad uz kıılıcuñ maña vèrgil, gāfillüce başlar keseyim seniñçün (DK 124b-13) (Zarf)
- ✓ göğsinden er sancayım senüñ için (DK 125a-1/2) (Zarf)
- ✓ ağ yelekli ötkün oñun maña vergil, erden ere geçüreyim senüñ için (DK 125a-3) (Zarf)
- ✓ ala gözlü üç yüz yigidüñ maña vèrgil, yoldaşlığa, dīn-i Muħammed yolına dürişeyim seniñçün (DK 125a-4) (Zarf)
- ✓ ya hoñ bu güler şüreti giderem
bunuñ için ağlamağı nèderem (SN 38-4) (Zarf)
- ✓ vèreyüm saña il ü şār ile genc
çü sen bizüm için yèdüñ bunca renc (SN 45-11) (Zarf)
- ✓ gerek ise fağfūr-ı çinüñ kıızın

- dileyem senüñçün çökem dizin (SN 51-11) (Zarf)
- ✓ kadem-rence kılubanin atlana
bizimçün biraz zaħmete katlana (SN 68-14) (Zarf)
- ✓ Süheyl eydür anı ki ben görmişem
cānum terkin anuñ için urmuşam (SN 105-3) (Zarf)
- ✓ sözi hīç uzatmayalum uşta çün
bilürven ki kamusı benüm için (SN 112-10) (İsim)
- ✓ melik-zāde tutdı anuñ dedügin
bilür guşsa anuñ için yedügin (SN 123-9) (Zarf)
- ✓ senüñ için etdüm kabül özüme
degül yanlış inan benüm sözüme (SN 126-8) (Zarf)
- ✓ nolaydı eger ol kocacuk atam
ki cānum anuñ için oda atam (SN 135-5) (Zarf)
- ✓ benüm için iklımlere geçmedüñ
emek yemedüñ mālunı saçmaduñ (SN 212-3) (Zarf)
- ✓ meger bir özi bağrı göyner ola
ki anuñ için tarta biraz belā (SN 268-13) (Zarf)
- ✓ ki ben kendözüm atlanuban varam
dileyem senüñ için alıverem (SN 284-13) (Zarf)
- ✓ henüz uş dürişür bizüm için ol
ki tutħun iken vardı vü tutdı yol (SN 292-5) (Zarf)
- ✓ azıñ düziverdi hem ol hoş kişi
ki bularuñ için başardı işi (SN 318-10) (Zarf)
- ✓ esirgedi vü oldu ayın bayın
anuñ için ağladı oğurlayın (SN 320-11) (Zarf)
- ✓ şu deñlü döker yere kanlu yaş
ki bunlaruñ için kan ağlaya taş (SN 324-14) (Zarf)
- ✓ pes āgāz edüp kışsa naqşın dedi
kim anuñ için guşsa niçe yedi (SN 331-5) (Zarf)
- ✓ turanlar ulu kiçi yoħsul u bay
anuñ için ağlaşdılar hāy hāy (SN 332-3) (Zarf)
- ✓ dağı ‘İsā’ya inen İncil haqkı
anuñ için inen tenzıl haqkı (CH 517) (Zarf)

- ✓ maḥşuş her nebīnün egerçi kitābı var
likin ḵamusı sinün için oldu mürtesem (CH 620) (Zarf)
- ✓ muḥtār oldu kim ki seni itdi iḥtiyār
tiryāk oldu kim ki senün için içdi sem (CH 625) (Zarf)
- ✓ senünçün oldu çün dünyā vü ‘uḵbā
demidür ḵıl murāduḵı temennā (CH 721) (Zarf)
- ✓ didi şeh kim varuḵ görüḵ o bāḡı
benüm için ḵuruḵ anda otaḡı (CH 1184) (Zarf)
- ✓ sinün için virür idüm cānumı
kimsin iy şāh-ı cihān bilsem seni (CH 2299) (Zarf)
- ✓ anuḵçün çekmişem cevı ü cefālar
senünle tā sürem zevḵ u şafālar (CH 2669) (Zarf)
- ✓ çü gördüḵ ḡālümü bir çāre eyle
benüm için bulup dil-dāra söyle (CH 2852) (Zarf)
- ✓ bu gerçek kim benümçün derd ü zaḡmet
çeküpdürsin eyā meh-rüy miḡnet (CH 3293) (Zarf)
- ✓ benümçün gerçi çok çekdüḵ cefāyı
bu kez daḡı ḵabül it bu belāyı (CH 4005) (Zarf)
- ✓ senün için çekicek derd ü zaḡmet
olur ol baḡa iy meh-rüy rāḡat (CH 4158) (Zarf)
- ✓ egerçi ger sefer şimdi cefādur
senünçün olıcaḵ zevḵ u şafādur (CH 4161) (Zarf)
- ✓ çü bildi zaḡmet anuḵçün çeker şāh
ki bir yire ḵonışa mihr ile māh (CH 4172) (Zarf)
- ✓ ‘arūsı ḵıldı sinünçün şehensāh
ki bir yire bulışa mihr ile māh (CH 4594) (Zarf)
- ✓ anuḵçün terk idersin bu diyārı
anuḵ için ḵılursın eşk-bārī (CH 4985) (Zarf)
- ✓ cān u gönül-ile anuḵ-ıçun düriş (KN 34/1) (Zarf)
- ✓ her ne kim benüm ‘ādetüm-idi, cümlesin senün-içün bir kitāb eyledüm (KN 212/2) (Zarf)
- ✓ faḡr u nuşret birle tā kim ‘avd idüp ḵıldıḵ nüzül
baḡt ile devlet senünçün yaptılar bir ḡoş binā (ADD 8-3) (Zarf)

- ✓ bular sizün için Tañrıya yalvarur siz daķı kendüzünüz için¹ Tañrıya yalvaruñ (BH 12a/19-20) (Zarf)
- ✓ sen duttuğuş oruç minüm için durur (BH 44a/3) (İsim)
- ✓ minüm raħmetüm senüş için durur (BH 44a/3) (İsim)
- ✓ dükeli kullaruñ senüş için çoç koyun kurbān kılurlar (BH 72a/12) (Zarf)
- ✓ tenüm cānum fidā kılup sinüş için bir çalışayım (BH 76b/1) (Zarf)
- ✓ dünyānı kime işlep birür kime işlemedin birür, anuş için dürişür-siz (BH 83a/5) (Zarf)
- ✓ ol namāz kılası namāzı anuş için siz kıluş, aña şefā‘ atçı boluş (BH 96b/19) (Zarf)
- ✓ Cebrā‘il aydur: yā Muħammed kaçan minüm için du‘ā kılsañ (BH 98a/14) (Zarf)
- ✓ kimse bir sevgülü oğlından ayrılsa kayğı evine kirür, anuş için yas dutar (BH 99b/18) (Zarf)
- ✓ yir kök senüş için ağlaşalar (BH 100a/15) (Zarf)
- ✓ ne kim men yarattum erse senüş için yarattum (BH 104b/4) (Zarf)
- ✓ bezedüğüm senüş için ve senüş ümmetüş için erdi (BH 104b/9-10) (İsim)
- ✓ bu dükel ne kim kıldum, sizüş için kıldum (BH 110a/10) (Zarf)
- ✓ bunu dükeli senüş için yarattum ve senüş ümmetüş için² (BH 105a/9-10) (Zarf)
- ✓ men munı dükeli sizüş için kıldum (BH 110a/15) (Zarf)
- ✓ altmış yıl müstehlek cānumı senüş için vaķf kıldum (BH 122a/6) (Zarf)
- ✓ bu cefā kim tartarsın kamu minüm için durur (BH 124a/19) (İsim)
- ✓ dükeli mālın anuş için fidā kıldı (BH 125a/14) (Zarf)
- ✓ uçmaķ içinde anuş için bir köşk yayalar (BH 61b/9) (Zarf)
- ✓ bitürdüm sizüş için ekin taķı zeytün daķı ħurma taķı üzüm (BH 64b/6) (Zarf)
- ✓ bular sizüş için Tañrıdan yarlığanmaķ diler siz daķı kendünüz için³ andan yarlığanmaķ dileñ (BH 12a/17-18) (Zarf)
- ✓ bu dünyā ni‘ meti işbu bolsa bunuş için ne nāzlanmaķ kerek (BH 144b/10) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı, “uğruna” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı “için, uğruna” anlamında ve zarf işlevindedir.

³ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı “için, uğruna” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ kökdeki feriştelere dükel sağa kullık kılar, senün için Tanrıdan ‘azze ve celle yarlıganmak dilerler (BH 41a/23) (Zarf)
- ✓ hemîn teñrimüz var hiç kimse yoñ
ki bizüm için kayıra az u çoñ (SN 316-12) (Zarf)
- ✓ senün-çün düzilmiş ve uçmak hürileri senün-içün bezenmiş (MN B.10a/8-9) (Zarf)
- ✓ yarlıgayıyım sini hiç kimerse sinün için şefā‘ at kılmadın (BH 21a/17) (Zarf)
- ✓ ol er kim Hâk bezedi anuñ için firdevsî hil‘ at birdi aña sündüsü (BH 11b/22) (Zarf)
- ✓ minüm için kim du‘ ā kıldı anuñ du‘ āsı birle¹ Tanrı ‘azze ve celle maña uzun ‘ömr birdi (BH 21b/21) (Zarf)
- ✓ bu bir ayda kündüzün ta‘ āma yakın kelmeñ فلا تقربوها sizlerün için durur (BH 37a/9) (Zarf)
- ✓ kaçan başsañ bulara (yoğsullara) rahmet közi birle bağıñ, minüm için körmiş bolğa-sen (BH 87b/6) (Zarf)
- ✓ ‘īsādan diledüm kim şefā‘ at kıla Tanrıdan minüm için kim meni bu ümmete erüre (BH 21b/19) (Zarf)

2.24.2.2. “-DAn dolayı, -(n)In/ -Un yüzünden, -I/ -U sebebiyle, -DIğIndAn/ -DUğUndAn” Anlamlarında Kullanılanlar

- ✓ anuñiçün ol kal‘ ayı sen alımaduñ (DK 106a-4) (Zarf)
- ✓ oğul, anuñçun yağı derler ki biz anlara yétsevüz öldürürüz (DK 66a-9) (Zarf)
- ✓ kabaldıñ kış güninde el üstinde anuñ için yañıl alma meze geleñ (DKT 26a 13) (Zarf)
- ✓ anuñçün ki bine vü göge aña
anuñ vaşfi hoz ‘ aqla nite sığa (SN 12-4) (Zarf)
- ✓ ben düşdügüm garıblığa anuñ için idi
mağbün olup gider isem olmaya encüme (SN 107-14) (İsim)
- ✓ anuñ-çun kim eger ben olmayaydum ilan ne seni koyadı ne yavruñı (MN B.29a/1) (Zarf)
- ✓ anuñ-çun artuğ istemez kim biñ sağışuñ gāyetidür (MN B.31a/11) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *birle* edatı, “sayesinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ anuñ-çun şōraram kim eger gendü sevüp aldıysa sözüüm ve sāzum aña eşer éyler ve dimāğına siñer (MN B.39a/3) (Zarf)
- ✓ lāyık ōlmaya benüm için bunu yōķ éyleye (MN B.60b/2) (Zarf)
- ✓ anuñ için bu ay üründü durur yazuqlular yarlıgamağa (BH 11b/2) (Zarf)
- ✓ bularuñ ‘ömrin anuñ için kısa kıldı kim yazuķ üküş kılmasunlar (BH 51b/7) (Zarf)
- ✓ buları anuñ için za‘if kıldı kim kuvvetlerine gırre bolmasunlar (BH 51b/8) (Zarf)
- ✓ buları kamu ümmetlerden anuñ için soñ yarattı, ketürdi kim kıyāmet kıopmağına yakın bolsunlar, gürda üküş yatmasunlar (BH 51b/9) (Zarf)
- ✓ anuñ için eyle dir-men kim atası kıurbān kıılur-men diyür (BH 70b/18) (Zarf)
- ✓ bu küne anuñ için āşūrā ad birdiler, muħarrem ayınuñ onunçı küni bolduğı için¹ (BH 72b/16) (Zarf)
- ✓ anuñ için “āşūrā” dirler kim Tañrı ta‘ālā bu kün içinde on peygāmbere on kerāmet erzāni kııldı (BH 73b/11) (Zarf)
- ✓ yā ‘Alī, nişe böyle dir-señ? Aydur: yā Ümmü Seleme anuñ için kim ölüür-men (BH 97b/12) (Zarf)
- ✓ aydur: anuñ için kim senüñ peygāmberlığın maña bayık degül (BH 117b/17) (Zarf)
- ✓ taķı bu cevāb anuñ için kim bendeye ‘ibādet iki nese üzre yazılmış durur (BH 131a/2) (İsim)
- ✓ Huzāvendā, anuñ için ağlamas-men kim ölüür-men (BH 155a/10) (Zarf)
- ✓ ol bitiyē anuñ için “kerīm” didi kim anuñ içinde kerīm boldı (BH 172b/5) (Zarf)
- ✓ anuñ için kim ramazān ayı size kıonuk durur, ve sen daķı dünyāya kıonuksın (BH 41a/2) (Zarf)
- ✓ yañağın nārını eyvay niçün bād-ı şabā
kıoķular anuñ için sīb-i zeķandur kıoķusu (ADD 180-5) (Zarf)
- ✓ şatun alma beni ben bir pula degmez kışiyem
ħayf ola benüm için aķça vü puldan kııķasın (ADD 213-3) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *için* edatı, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

2.24.2.3. “amaçla, amacıyla” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ bunu neçün böyle ederidi? anuñçünki menden deli, menden güçli er var mıdur
ki çıka menümile¹ savaşa? (DK 79b-5/6) (Zarf)
- ✓ ki söyle vü ‘ âlemde bildür beni
vèribidüm anuñçün uş seni (SN 10-11) (Zarf)
- ✓ düzetmiş durur ol bizimçün tuzah
ki uşlu kişidür ü fikri uzağ (SN 75-15) (Zarf)
- ✓ çü dilegün oldur ki gire şara
bunuñçün yapayum buyur bir serā (SN 88-2) (Zarf)
- ✓ anuñçün oldı bunlar kamu mevcūd
ki ola Hağ birlüğine cümle meşhūd (CH 309) (Zarf)
- ✓ saña ‘ aql anuñ için virdi ol Hağ
ki bilesin Hudā’yı ferd ü mutlak (CH 348) (Zarf)
- ✓ anuñçün virdi saña fehm ü idrāk
ki bilesin kamudan ol durur pāk (CH 349) (Zarf)
- ✓ anuñ için saña virdi vücūdı
ki her dem idesin aña sücūdı (CH 350) (Zarf)
- ✓ anuñçün virdi göz kim kudretini
görüp fehm eylesin hikmetini (CH 352) (Zarf)
- ✓ anuñçün sende Hağ yaratdı sine
ki kendü ‘ ilmüne ola hazine (CH 355) (Zarf)
- ✓ anuñçün gönlüni yaratdı Allāh
ki olasın hikmetinden anuñ āgāh (CH 356) (Zarf)
- ✓ anuñçün virdi el saña Te‘ ālā
ki her ne kim buyurdıysa Mevlā (CH 357) (Zarf)
- ✓ anuñçün hāke gevherler döker ol
ki ya‘ ni dağı yigregın bulur ol (CH 2375) (Zarf)
- ✓ anuñçün toprağa güneş döker zer
ki hāsıl eyleye yāğūt-ı aħmer (CH 2376) (Zarf)
- ✓ anuñ için döker baħre bulut mā

¹ İlgi hâli ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “ile karşılıklı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ki hāşıl eyleye lü'lü-i lālā (CH 2377) (Zarf)
- ✓ anuñcün eyler idüm gevher-efşān
dilerdüm kim bulaydum cāna cānān (CH 2670) (Zarf)
- ✓ anuñcün terk kıldum uşbu cihānı
dilerdüm kim bulam genc-i nihānı (CH 2671) (Zarf)
- ✓ anuñcün ÇİN'den geldüm döküp zer
kim olam Kayşer'e cān ile çāker (CH 3023) (Zarf)
- ✓ anuñcün bunda geldüm zār ü ğamgīn
ki şāh işigi ola baña bālīn (CH 3024) (Zarf)
- ✓ anuñcün ihtiyār itdüm sefer ben
ki bir yire bulışa cān ile ten (CH 4153) (Zarf)
- ✓ anuñcün ben çekerem bu cefāyı
ki sürem şonra sinüñle¹ şafāyı (CH 4154) (Zarf)
- ✓ anuñcün ben çekerem bunca zağmet
ki sinüñ ile² sürem şonra rāhat (CH 4155) (Zarf)
- ✓ anuñ-ıçun yaratdum ki yeyesiz, beni birleyesiz ve 'amel-i şālih işleyesiz (KN 13/3) (Zarf)
- ✓ ve bu nesnelere dağı anuñ-ıçun bildürdi ki kendüyi bilüp birleyeler (KN 13/7) (Zarf)
- ✓ pes bu hikāyeti anuñ-ıçun eyittüm ki düşmeni key heybetlü dutmağ gerek (KN 116/15) (Zarf)
- ✓ kimse hod anuñ-ıçun eve varmaz (KN 129/1) (Zarf)
- ✓ ve bu hikāyeti anuñ-çün eyitdüm kim bātil sözlere uyup hātırı oğların zamīri terkeşinden atdı (MN B.6b/8) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuñ-çün didüm ki bilesiz, yavuz kişinüñ dostlığı kişiye hayr getirmez (MN B.8a/5) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuñ-çün didüm kim buñ yirinde düşmişlerüñ elin tutmamağ eyü ölmaz (MN B.11a/7) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuñ-çün didüm kim anuñ gibi¹ kişi dost ölmaya (MN B.12a/4) (Zarf)

¹ İlgî hāli ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, "ile birlikte" anlamında ve zarf işlevindedir.

² İlgî hāli ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, "ile birlikte" anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim eger melik dostlığı ol kişi-y-ile bu düzene-y-ise beni ana ısmarlamaya (MN B.13b/12) (Zarf)
- ✓ imdi bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bunun gibi² dosta i' timād kıılmağa yaramaz (MN B.14b/11) (Zarf)
- ✓ imdi bu hikāyeti anuḡ-ıḡun éyitdüm, tā bilesin kim a' zālarda nesneyi bellü bilmek gözden yig yōḡ-durur (MN B.20b/6) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun éydürem kim yindek nefse muḡi' ölmāḡ revā degüldür (MN B.18b/1) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bu işi gey anlayu işleyesiz, şoḡ ucı ḡacıl ölmayasız (MN B.22b/11) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim ḡüsrev egerçi dānā ve zīrekdi; ammā ḡoca söylemekde üstād-idi (MN B.23a/14) (Zarf)
- ✓ iy Destān bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm ki ayruḡ beni serzeniş kıılmayup ve bu belā çengālinde giriftār ḡomayasın (MN S.74/8) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bī-ḡüde benüm ḡaḡḡumda kelecı ölüp işüm daḡı ziyāna varmaya (MN B.28a/8) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim dükelimüz ve pādişāḡ daḡı Tanḡrı'ya şükr éyleyevüz (MN B.29a/5) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bu işüḡ evveline āḡirine gey naḡar éyleyesin (MN B.31a/1) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun éyitdüm kim niçe biḡ sürüye çöbān ölam, āfetlerden imīnem (MN B.31a/13) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun éyitdüm kim çok vāḡı' ölur (MN B.33b/9) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim eger senüḡ sāyeḡde benüm sāyem aḡır ölmaya (MN B.34b/1) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim sözi ḡaraḡḡün söylemeyesin (MN B.35a/9) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim fāydasuz sözi ne söylemek ve ne işitmek gerek (MN B.35b/14) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bilesin, Zīrek gey bilür (MN B.37b/3) (Zarf)

¹ İlgı hāli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, "öyle" anlamında ve sıfat işlevindedir.

² İlgı hāli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, "böyle" anlamında ve sıfat işlevindedir.

- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun ēyitdüm kim bilesiz ki cihāndārlar cihānı nice saklamışlardur (MN B.38b/8) (Zarf)
- ✓ pes bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bilesiz kim ra‘ iyyeti bir kişiye ısmarlayasız (MN B.39a/5) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim mümkindür ki bu çoḡ cānavar arasında bizüm muvāfaḡatumuz haberin bir nicesi işitmemiş öla (MN B.40a/10) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡḡun didüm kim ēyü ād-ıla ölmek yigdür ve yavuz ād-ıla diri öлмаḡdan (MN B.45b/8) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡḡun didüm kim sen gendü çeriḡi çetük gibi şanup enbüh çeriye girmeyesin (MN B.46b/3) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡḡun didüm kim tā bilesiz ki anlar daḡı bizüm endişemüzden fāriḡ degüller (MN B.47b/4) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun dēdüm kim bilesin ki sıçan ḡamu za‘ ifliḡı birle¹ bunuḡ-gibi² iş elinden geldi (MN B.49b/12) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bilesin arslanı daḡı mümkindür ki zamāne āzdura (MN B.55b/9) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim fāsıd endişe ‘i içün den çıkar, emīn ölasın (MN B.56b/4) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim erde ‘ avrat şıfatı ḡālib ölsa ‘ avrat ḡüyın dutar (MN B.59a/6) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim şavşancıl ḡahrından emīn ölmayasın (MN B.64b/6) (Zarf)
- ✓ bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim bu dünyā ki āḡiret ekinidür (MN B.67a/14) (Zarf)
- ✓ imdi bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim: ölmaya biz daḡı ‘ ilm ü dāniř da‘ vīsin ḡılup erenler maḡfiline girevüz (MN B.21a/13) (Zarf)
- ✓ imdi bu hikāyeti anuḡ-ḡun didüm kim ben dīn-dār-ıla rāy u tedbir mekr ü ḡile birle çıkışam (MN B.22a/14) (Zarf)
- ✓ bu ḡadar tehdīd anuḡ-ḡun itdüm ki bāḡı ḡizmet-kārlar daḡı gendü ḡadlerin bilüp edeb dāyiresinden çıkımayalar (MN S.82/16) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *birle* edatı, “-A raḡmen” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İlgi hāli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “böyle” anlamında ve sıfat işlevindedir.

- ✓ her kim mü'minlere selāmı gökcek vire 'ömri artar bāzāra anuñ-ıçun girürem (MN B.68b/7) (Zarf)

2.24.2.4. “hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ Oğuz begleri yedi gün uyurıdı, anuñıçün küçücek ölüm dërleridi (DK 138a-13) (Zarf)
- ✓ dèdi bizüm içün sen olğıl esen
yèl uğramasun saña yavuz esen (SN 351-15) (Zarf)
- ✓ girü gendüzin üyıra vurdı ki ya' nî benüm-içün ne diyeler diyü (MN B.26b/2) (Zarf)
- ✓ ey feriştelər munı bizüm içün siz mü ayıttuñuz (BH 39b/16) (Zarf)
- ✓ yâ feriştelərüm (...) dağı bularuñ içün yarlığanmağ dileñ (BH 42a/19) (Zarf)
- ✓ bu ay keldüğine sevinüñ ve bu ayı ğanîmet dutuñ, anuñ içün kim seyyid-i kâyināt Muḥammed Muştafâ ayıttı (BH 42b/3) (Zarf)
- ✓ men senüñ içün qatı qayğulu-men (BH 158a/2) (Zarf)

2.24.2.5. “-A göre, bakımından” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ara yèrde maqşüdü idi Süheyl
qalan ayruğı anuñ içün tufeyl (SN 276-14) (Zarf)
- ✓ benümçün geh faqîr ü geh ğanîsin
anuñcün cümle maḥlûqa nebîsin (CH 727) (Zarf)

2.24.2.6. “dileğim odur ki” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ Süheyl aña dèdi ki biñ yaşa sen
hemîşe benüm içün olğıl esen (SN 115-3) (Zarf)

2.24.2.7. “-I/-U/ -In/ -Un saygısına, değerine” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ menüm içün menüm ayum ayum hürmetin beklesün (BH 34b/18) (Zarf)
- ✓ anı sevenler anuñ içün anuñ ayına hürmet dutsunlar (BH 34b/21) (Zarf)
- ✓ kendüler yüklerin anuñ boynına ururlar, ol minüm içün kötürür (BH 124a/20) (Zarf)

2.24.3. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.24.3.1. “için, uğruna, yoluna” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ağzuñ için öleyim oğul, dilün için öleyim oğul (DK 131a-3) (Zarf)
- ✓ èy göñlüm alan ‘ âlem eger gavgâ tolarısa
fıkrüm evini eylemişem ‘ ışkuñ için boş (SN 109-3) (Zarf)
- ✓ seni oğlı için diler kim ala
güci yêter ü güce görür mâla (SN 206-4) (Zarf)
- ✓ anuñ vaşlıyıçün nola eger dünyâyı terk itsem
ki yârün ħāk-i pâyine olur terk-i cihân itmek (CH 1324) (Zarf)
- ✓ adıyıçün oğındı nâme-i ‘ aşk
boyı için biçildi câme-i ‘ aşk (CH 2357) (Zarf)
- ✓ ki bir murğ uçar iken tu‘ me görđi
anı yavrısıyıçün indi vurdı (CH 3576) (Zarf)
- ✓ cihân işi olupdur kâmuñ için
sa’âdet sikke urdı nâmuñ için (CH 3656) (Zarf)
- ✓ koyuban Çin’i müşğın zülfün için
vaţandan kılmışam terk-i ‘ alâka (CH 5042) (Zarf)
- ✓ senün cānuñ-ıçun yê (KN 57/1) (Zarf)
- ✓ kendü şehvetün-ıçün Müsülmānlaruñ neslin kesme (KN 80/3) (Zarf)
- ✓ ve bilgil ki ‘ avratlar gayreti-çün erenlerin helāk eylediler (KN 103/5) (Zarf)
- ✓ kendü assısı-y-ıçun ħalk ziyānın istemeye (KN 135/4) (Zarf)
- ✓ kendü ziyānına ayruğ kişi aşsısı-y-ıçun rāzı ola (KN 195/15) (Zarf)
- ✓ atuñ ayağı na‘ liyıçün bedr olur hilāl
ılduz ki yire gökden iner kepkepüñdedür (ADD 68-3) (Zarf)
- ✓ vilâyet ħalkından âdem alup pâdişāhuñ şıĥhati için helāk idüp beynisini
yılanlara yidürürler-i-di (MN S.10/12) (Zarf)
- ✓ bārī bu ni‘ metlerden birez nesne bu gelen konuğ ħaĥkıçun şarf olınsa (MN
S.15/6) (Zarf)
- ✓ bir nesne elde degül anuñ ħuşūli için eldeki komağ èyü ölmaz (MN B.41a/11)
(Zarf)
- ✓ yabān keçisi cifti ve oğlağı-y-ıçun oşbu şefkati èyler (MN B.60b/11) (Zarf)
- ✓ yazuğlular inilemegi yazuğı için tesbîĥ durur Tağrı kâtında (BH 52a/14) (Zarf)

- ✓ feriştelere bu ay keçdüğine ağlasalar bizüm için, biz kendü nefsumüz için¹
(BH 56a/22) (Zarf)
- ✓ bayram küni kavmi için Tañrıdan ta‘âm diledi (BH 59b/16) (Zarf)
- ✓ ‘İsî ‘aleyhi’s-selâm kavmi için ta‘âm diledi (BH 59b/19) (Zarf)
- ✓ ol kavmi için ta‘âm dileylene ورافعك الی didi (BH 60a/4) (Zarf)
- ✓ yâ Muhammed senünj ümmetünj için bir dün birdüm (BH 51b/15) (Zarf)
- ✓ ol feriştelere (...) Muhammed ümmeti için yarlığanmağ dilerler (BH 67a/8)
(Zarf)
- ✓ Muhammed Muştafâ (...) ümmeti için şefâ‘at kıldı (BH 67a/10) (Zarf)
- ✓ men kendüzüm için küt ketürümes-men (BH 80a/19) (Zarf)
- ✓ bu kün minüm için muzdurlıq kılğıl (BH 80a/24) (Zarf)
- ✓ senünj cânıñ için, ya‘nî hâcetünj dilegi mi‘râcdan indügi haqqı için, dîn yolın
yörüdünj haqqı için (...) and yâz kıldum (BH 92b/6) (Zarf)
- ✓ mi‘râc düni ümmeti için rahmet diledi (BH 95b/12) (Zarf)
- ✓ oğlanı için seksen katre yaş közinden damdı (BH 98b/15) (Zarf)
- ✓ Melik ta‘âlâ degme bir katre yaşı için bir yıl tamâm ayırdı Yüsufi (BH 98b/15)
(Zarf)
- ✓ yâ Ya‘küb, sen oğluñ için ağlar erdüñ közüñ nürın kiderdüm (BH 100b/21)
(Zarf)
- ✓ yâ Âdem, sen minüm için ağlar erdüñ (BH 100b/22) (Zarf)
- ✓ her kim minüm için ağlasa közi nürın aturğa-men (BH 100b/23) (Zarf)
- ✓ her kim minden ayruğı için ağlasa közi nürın alğa-men (BH 100b/23) (Zarf)
- ✓ hiç ata oğulu için ança ağlamadı kim Ya‘küb ağladı (BH 139b/9) (Zarf)
- ✓ Tañrı ta‘âlâ dünyâyı ve âhireti anıñ döstluğı için yarattı (BH 152a/1) (Zarf)
- ✓ on sekiz miñ ‘âlemi anıñ için yarattı (BH 152a/1) (Zarf)
- ✓ bayram bir meydan durur, kim Tañrı ta‘âlâ komış durur anı kulları için kim
bulardan anıñ içinde kirtüleri yalançılardan belüreler (BH 58b/11) (Zarf)
- ✓ Şâlih ‘aleyhi’s-selâm mu‘cizâtı için kayadan çıkardum (BH 65b/10) (Zarf)
- ✓ odı ürdi senünj için çigünj bişürici kıldı (BH 25a/12) (Zarf)
- ✓ siz dağı kendüzünj için Tañrıdan yarlığanmağ dileñ (BH 20b/2) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı, “uğruna” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ bir zālīm ol durur kim ḥarām māl birle kendüzi için tevfir kıılır (BH 18a/15) (Zarf)
- ✓ eger urağutı kendüzün için dutar erseñ Sevdeyi minüm için¹ dutğıl (BH 112a/4) (Zarf)
- ✓ yā Muḥammed ümmetün için ne ketürdüñ (BH 120a/9) (Zarf)
- ✓ ümmetüm için elli namāz ketürdüm (BH 120a/10) (Zarf)
- ✓ k̄ara ṭon nişe keydüñ? Cebrā’il aydur: senün ta’ ziyetün için keydüm (BH 151b/2) (Zarf)
- ✓ ol rāzlardan senün köñlüñ için bir ayıtğayım (BH 93b/16) (Zarf)
- ✓ bilgil ey oğul ki: Ḥaḳ te’ ālā bu cihānı kendü ihtiyācı-y-ıçun yaratmadı (KN 11/9) (Zarf)
- ✓ peygāMBER ‘aleyhi’s-selām şa’ bān ayınuñ üçinçi dūni, ümmeti için şefā’ at kııldı (BH 32b/3) (Zarf)
- ✓ yā Muḥammed, ḳayğurmağıl ümmetün için (BH 52a/18) (Zarf)
- ✓ mü ’minler ölüm döşeginde yata (...) feriştelere inerler (...) mü ’mine muştırlarlar: cānuñ için ḳayğurmağıl (BH 53a/1) (Zarf)
- ✓ Melik-i deyyān Yūsufi kendü özi için üyürdi (BH 38a/14) (Zarf)
- ✓ aḥşamı ürdi ta’ āmuñ için, yatsuyı ürdi uyımaḳ için, seḫeri ürdi yalvarmaḳ için, şubḫı ürdi Ḳur’ān okımaḳ için (BH 25b/4) (Zarf)
- ✓ ey anlar kim yarattum yir üzre kııldum, dirliğı için cān birdüm (BH 36b/18) (Zarf)

2.24.3.2. “-DAn dolay, yüzünden, sebebiyle, -DIğIndAn/ -DUğUndAn”

Anlamlarında Kullanılanlar

- ✓ rāh-ı dīnün reh-revī olduğı için
oldı nāzil anuñ için² hel etā (CH 877) (Zarf)
- ✓ ’ināyet kılduğı için aḫa sūbhān
anuñ için oldı ol şāh-ı şehīdān (CH 908) (Zarf)
- ✓ sevdüğü için cān ile Aḫmed anı
didi şānında ḥadīş-i lā fetā (CH 878) (Zarf)

¹ İlgili ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı “hürmetine, hatırına” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İlgili hâli ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı, “için, uğruna” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ dāyimā Ḥaḡ emrine gitdügiçün
oldı ‘ālem içre adı Murtażā (CH 879) (Zarf)
- ✓ Ḥudā’dan olduğıçün aña taḡsin
anuñçün adıdur Ṭāhā vü Yāsīn (CH 551) (Zarf)
- ✓ raḡmet-i Ḥaḡḡ’ı tā ebed buldı
olduğıçün Muḡammed’e ġam-ḡār (CH 818) (Zarf)
- ✓ şıdḡı özine itdügiçün kār
olduğıçün resūle cān ile yār¹ (CH 812) (Zarf)
- ✓ dir idi itdügiçün aña bāver
ben olmasam ol olurdu peyamber (CH 826) (Zarf)
- ✓ nebiyye uyduğıçün cāndan ol
anuñçün buldı Ḥaḡ’dan raḡmeti bol (CH 833) (Zarf)
- ✓ irdügiçün aña du‘ā-yı resūl
oldı ḡamu ümmetüñ ol kāmili (CH 840) (Zarf)
- ✓ buldı Ḥudā raḡmetini bī-ḡisāb
raḡmetüñ ol olduğıçün ḡābili (CH 843) (Zarf)
- ✓ resūle ḡılduğıçün cāndan iḡrār
anuñçün oldı ḡaḡ dīn içre dīn-dār (CH 873) (Zarf)
- ✓ toġrı dīne uyduğıçün cān ile
sevmiş idi anı cāndan Muştafā (CH 880) (Zarf)
- ✓ olduğıçün rāh-ı dīnde şādıḡ ol
irsün aña Ḥaḡ selāmı dāyimā (CH 883) (Zarf)
- ✓ bular itdügiçün ḡaḡ yolını rāh
bulara eyledi raḡmetler Allāh (CH 925) (Zarf)
- ✓ ġıyş-ı ṡarab-fezāna bir dem irişdügiçün
ġülşende ġül olupdur ezhārdan mükerrem (CH 1017) (Zarf)
- ✓ ḡūn oldı reşk ile dil tīr-i ḡadeng-i ġamzeñ
sīnemde olduğıçün bu ḡaste cāna merhem (CH 1030) (Zarf)
- ✓ bu söz olduğıçün pend-i ‘uşşāḡ
anuñçün oldı bu meşhūr-ı āfāḡ (CH 1129) (Zarf)

¹ Sonraki beyit “şānına Ḥaḡ didi kelāmında” şeklinde devam ettiğinden edat gruplarının zarf göreviyle kullanıldığı anlaşılmaktadır.

- ✓ her dem ğam ile olur perişān
dil olduĝiçün saçuņa mensūb (CH 2462) (Zarf)
- ✓ saçuņdan aldıĝıyçün bŷyı sŷnbŷl
bulur her dŷ cihānda i‘ tibārı (CH 2527) (Zarf)
- ✓ ŷemīmŷ olduĝiçün pŷr-leţāfet
dil ŷ cānı ider her laĝza rāĝat (CH 2893) (Zarf)
- ✓ biraz mālı olduĝiçün ĝālını
unutdı ŷanurdu ĝala mālını (SN 212-13) (Zarf)
- ✓ ĝılıcı yalman kim ĝılıcı yasar
dile beņzeduĝi içŷn baŷ keser (SN 244-8) (Zarf)
- ✓ ben iŷbu zamāna anı bilmiŷem
yaramazıduĝum içŷn ĝalmıŷam (SN 377-7) (Zarf)
- ✓ gŷlŷn zerd olduĝıyçŷn miyānı
gŷrenŷn ŷād olur ĝalbi vŷ cānı (CH 3353) (Zarf)
- ✓ anı gŷrmez misin kim iy ŷehenŷāĝ
sefer ĝıldıĝıyçŷn dŷn ŷ gŷn māĝ¹ (CH 4121) (Zarf)
- ✓ bilmeduĝm-içŷn nesne yemezem (KN 39/15) (Zarf)
- ✓ tā bileler ki edeb içŷn ettŷn, kŷnŷn-içŷn etmedŷn (KN 62/2) (Zarf)
- ✓ kimse ŷlŷmi-y-içŷn ŷād olmaĝ eyŷ degŷldŷr (KN 117/11) (Zarf)
- ✓ serv āzād olduĝı-çŷn dāyımā ser-sebzdŷr
ĝaĝ anı ĝoŷ tāze vŷ ĝŷrrem ĝırāmān eyledi (ADD 17-30) (Zarf)
- ✓ sŷleymān olduĝı-çŷn mŷlke ol ŷāĝ
tŷlundı gŷzden ol nā-gāĝ peri-var (ADD 26-31) (Zarf)
- ✓ gŷzŷm yŷzŷne baĝduĝı-çŷn aĝ u ĝara yoĝ
aĝı ĝarasına ĝased ildŷr maŷāf ider (ADD 50-4) (Zarf)
- ✓ dā‘ ī gŷnŷlde rāzını fāŷ itdŷuĝi içŷn
ŷeŷ-tāyı gŷr ki muţrib aņa gŷŷ-māl ider (ADD 118-7) (Zarf)
- ✓ baĝtiyār olmaduĝı-çŷn beni aĝyār ĝomaz
vaŷluņa irmege her çend ki tedbŷr iderem (ADD 141-6) (Zarf)
- ✓ rinde cām içdüĝi-çŷn ‘ ayb idene eyt ki hey

¹ Sonraki beyitte ‘Eridŷr cismini ĝaţ‘-ı menāzil’ mısrasıyla anlam tamamlanmıŷ ve içŷn edatının zarf gŷreviyle kullanıldıĝı anlaŷılmıŷtır.

- kimse haqqın mı yir ol ya varup aylak mı i er (ADD 201-5) (Zarf)
- ✓ ma'  uqadan ' acab mı ki ' a ıq vef  umar
sult n ' at lar itdugi- un her ged  umar (ADD 217-1) (Zarf)
 - ✓ h zr ol  adehden i dugi- un  ıldı c vid n
bir c r' a d kdi  e me-i hayv na lebler n (ADD 268-2) (Zarf)
 - ✓  avl-i muh lif olduği- un g  -m l ider
her  end kim d z lmedi ' u  a  s zına (ADD 304-6) (Zarf)
 - ✓ biti bunun  l mi-y-i un geldi (KN 166/1) (Zarf)
 - ✓ Ka' beteyn na şı-y-i un sava   tme (KN 63/2) (Zarf)
 - ✓ var bu a gir  yimin ver, i den  alduği- un yimin kesmege rev   lmaya (MN B.38b/7) (Zarf)
 - ✓ eger i biz anu   ulluğında  lduğumuz- un a a hi  yardım ve fahr y  dur (MN B.62b/13) (Zarf)
 - ✓ yazu lular yazu i i un ağla duği k n durur (BH 11b/15) (Zarf)
 - ✓ men anu  yazu ların yarlığadum ve ha aların yoydum bu d ni diri duttuği i un kim men bir men (BH 14a/21) (Zarf)
 - ✓ bir  r mc k peyg mbere perded rlik  ıldıği- un bir ba   ur' na  r mc k ad birdi (BH 16a/19) (Zarf)
 - ✓ bir it Ta rı d stların sa laduği i un itlik andan kiderdiler (BH 16a/20) (Zarf)
 - ✓  r mc k perded rlik  ıldıği i un bunun kibi¹ ululuk buldı (BH 16b/2) (Zarf)
 - ✓ sen n ayu da oru  dutup t ' at  ılır ersen t ' at  ıldığu  i un u ma  sa a, oru  duttuğu  i un d z r sa a (BH 20a/12-13) (Zarf)
 - ✓ anu  i inde bolduği i un an a ulu luk bulsa (BH 22a/10) (Zarf)
 - ✓ degme bir ulu yazu   ıldıği- un  ul seksen yıl od i inde ' az b k re (BH 23b/6) (Zarf)
 - ✓ ol  ul bir k n oru  duttuği i un ve bir d nle iki rek' at nam z  ıldıği i un Ha  ' azze ve celle a a mun a ker met birse (BH 24a/8-9) (Zarf)
 - ✓ anu  i un kim ayında oru  dutarlar erdi, Ta rı receb ayı men m durur diduği i un (BH 35a/21) (Zarf)
 - ✓ bular  a' b n ayı oru ın Mu ammedi sev p dutarlar,  a' b na Mu ammed "men md r" diduği i un (BH 35a/22) (Zarf)

¹ İlgi h li ekli isim unsuruyla birle en *kibi* edati, "b yle" anlamında ve sıfat i levindedir.

- ✓ oruç tuttukları için men bulara rahmet kılam (BH 35b/1) (Zarf)
- ✓ menüm emrüm yirine ketürdükleri için, ramazān ayında oruç tuttıkları için ve muṭī^c oldukları için uçmağa kivürem (BH 35b/2-3) (Zarf)
- ✓ aña vācib boldı kim yazuḳı için ağlamak (BH 40b/16) (Zarf)
- ✓ Hāḳ subḥānehu ve ta^c ālā ilk kün oruç duduḡu için on miñ yıllık müzd ü şevāb yaza (BH 44a/16) (Zarf)
- ✓ bereket dūni durur didi miñ aydan yigrek bolduḡı için (BH 50b/21) (Zarf)
- ✓ ḳadr dūni didi ḳadri ululuḡı için (BH 50b/21) (Zarf)
- ✓ selām dūni didi, ferişter selām birdüḡi için (BH 50b/22) (Zarf)
- ✓ rahmet dūni didi, Çalap yazuḳluya rahmet kılduḡı için (BH 50b/23) (Zarf)
- ✓ bu körklü dün içinde eygölük ḳıluḡ, ṯā^c at ḳıluḡ düşvārlik dūni için (BH 52b/11) (Zarf)
- ✓ bir kez ayıttuḡı için Melik ta^c ālā ol ḳuluḡ cümle yazuḳın yarlıḡar (BH 55a/24) (Zarf)
- ✓ ikinci kez ayıttuḡı için Melik ta^c ālā anı uçmağa ḳavşura (BH 55a/24) (Zarf)
- ✓ üçüncü ayıttuḡı için Melik ta^c ālā dīzārın ol ḳulḡa erzānī ḳılḡa (BH 55a/25) (Zarf)
- ✓ ağlaşsavuz kerek kim (...) munça kerāmetler bizden eksildüḡi için (BH 56a/23) (Zarf)
- ✓ bayrama daḡı “‘īd” didiler, bir yılda iki kez döndüḡi için (BH 59a/12) (Zarf)
- ✓ ḳul ‘arefe küni oruç duduḡı için bir yıllık keçmiş yazuḳın yarlıḡar (BH 61b/5) (Zarf)
- ✓ Melik subḥānehu İbrāhīm mālın ḳonuḡlara birdüḡi için oḡıl birdi (BH 62a/14) (Zarf)
- ✓ tenin oda birdüḡi-çün odı aña bostān ḳıldı (BH 62a/14) (Zarf)
- ✓ oḡlın ḳurbān birdüḡi için uçmaḡdan altun boynuzlu ḳoç fidā biribidi (BH 62a/16) (Zarf)
- ✓ köñlin rahmāna birdüḡi için dōstluḡ ḫil‘ atin keyürdi (BH 62a/16) (Zarf)
- ✓ ol yil kim ‘arş altında uçmağa doḡınup dünyāya keldüḡi için ḳayḡulular sökeller munça rāḫat bolsalar (BH 63b/14) (Zarf)
- ✓ yazuḳları için ağlaşurlar, istiḡfār ḳılurlar (BH 63b/20) (Zarf)
- ✓ İsmā‘ il ‘aleyhi’s-selām atasına boyun birdüḡi için aña “ḫalīm” didi (BH 70a/23) (Zarf)

- ✓ işlemediği için rûzî andan eksilmes ve işlediği için aşnuķı kısmetden nese artmas (BH 79a/12) (Zarf)
- ✓ olsücüd kıılmağa tekebbürlük kııldığı için nürdan çıkardılar (BH 82a/1) (Zarf)
- ✓ İblis tekebbürlük kııldığı için kıurbet sarâyından çıkardılar (BH 82a/4) (Zarf)
- ✓ ol aşaklık kııldığı için yıl anı sımas (BH 85b/19) (Zarf)
- ✓ ol oğlan ağladığı için anası anı yumadın kıor mu (BH 95b/19) (Zarf)
- ✓ imdi ol ağladığı için ve zārî kııldığı için men anuğ yazuğın yumadın kıor mu-
van (BH 95b/22) (Zarf)
- ✓ ne suçum için Resül maņa talāk birür (BH 111b/3) (Zarf)
- ✓ Ādem peygāmbēr yazuğı için (...) ağlar erdi (BH 98a/17) (Zarf)
- ✓ yazuķı için iki közinden ırmaķlayu kıan dökilür erdi (BH 98a/18) (Zarf)
- ✓ Ādem ağladığı Taņrıdan ayrıldığı için erdi (BH 100b/6) (İsim)
- ✓ ağlar ersen yazuğuğ için ağlağıl
yarinđı kün yarlığayan ol Mevlā durur (BH 101a/3-4) (Zarf)
- ✓ bu kün mini bu Ka' beye kıavşurduğuğ için bunun şükrānesine men bularuğ
dükelinüğ suçın 'afv kııldum (BH 103b/16) (Zarf)
- ✓ bu kıamu dirdüğüm atamdan ayrıldığuğ için erdi (BH 104b/1) (İsim)
- ✓ kıuyudan çıkdı, Cebrā'ilden ayrıldığı için şükr kıılmadı (BH 107b/5) (Zarf)
- ✓ zindāndan çıkdı, kāfırlardan ayrıldığı-çün şükr kııldı (BH 107b/6) (Zarf)
- ✓ sen yazuķ kııldığuğ için kirü almas-men (BH 110a/6) (Zarf)
- ✓ biz bolduğumuz için melikligüğ artmas (BH 112b/1) (Zarf)
- ✓ biz bolduğumuz için mülkünde nese eksilmes (BH 112b/2) (Zarf)
- ✓ Hāķ tā' ālā anı aşaklık kııldığı için kıamu kıitāblar evvelinde kıodı (BH 115b/14)
(Zarf)
- ✓ bir yoķsuldan ta' ām ayru yidüği için ölüme buyurdum (BH 116a/9) (Zarf)
- ✓ cān tenden ayrıldığı için bu değlü ĥorluķ bulsa vāy ol köñle kim imān andan
ayrıldı (BH 116b/11) (Zarf)
- ✓ Yūsuf, bularuğ düşine cevāb birdüği-çün Mışr pāzişāhı boldı (BH 123a/10)
(Zarf)
- ✓ ya' nī dünyā ziyānı için ađlamaņ (BH 127b/4) (Zarf)
- ✓ kıaçan kim yüzi kerāmetlü bolsa büte sücüd kıılmadığı için (BH 129a/8) (Zarf)
- ✓ namāzı dağı öğdülü bolur hergiz kāfir bolmaduğı için (BH 129a/8) (Zarf)

- ✓ Hārūn, Mūsā qarındaşı bolduđı için Tađrı aña iki ođul birdi (BH 131a/20) (Zarf)
- ✓ Muħammed, ‘ Alīğa qarındaşum didügi için Tağrı aña iki oğul birdi (BH 131b/2) (Zarf)
- ✓ ol keçmiş ‘ ömrüm için ağlar-men (BH 135b/7) (Zarf)
- ✓ ol kıyu Yūsuf yıyısı birle Ya‘ kıba iş bolmuş erdi (BH 139a/9) (Zarf)
- ✓ mü ‘min yazuķı için ağlasa, yaşın dökse (BH 139b/2) (Zarf)
- ✓ uyķu vaķtında cānı Tağrı aldığı-çün kıllar uyķuya nice dadanurlar (BH 142b/4) (Zarf)
- ✓ ölüm vaķtında (cānı) melekü’l-mevt aldığı için nite yincinür (BH 142b/5) (Zarf)
- ✓ anuğ adı Raħīm erdi, “enā” didügi için “nün”dan bir noķta “ħā” altında ķodılar “ħā”sı “cim” boldı (BH 159a/10) (Zarf)
- ✓ bir sücüd kılmaduğı için dergāhdan sürükdi (BH 160b/2) (Zarf)
- ✓ oğlınuğ ‘ ameli eygü bolmaduğı için Çalap cello celāluhu ayıttı (BH 162a/19) (Zarf)
- ✓ aña evliraķ durur kim ol iħsānın tamām kılsa, anuğ adın yāz kılduğuğ için (BH 169b/13) (Zarf)
- ✓ ayıttuķ ħarf kitdügi için eksilmes ma‘ nī (BH 173a/16) (Zarf)
- ✓ pes ol dün yir yüzi şar bolduğı-çün feriştelor birle andan ötürü ol düne şar dün didiler (BH 50b/13) (Zarf)
- ✓ yine üç arpa çöregi için ‘ Aliye on āyet keldi ögdül (BH 134b/5) (Zarf)
- ✓ cāndan ayrıldığı için ħāl böyle kıatı bolsa (BH 120b/18) (Zarf)

2.24.3.3. “amaçla, amacıyla” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ kıamu nefy-i cihān işbātuđ için
kıamu ‘ ālem delili zātuđ için (CH 171) (İsim)
- ✓ Tağrı ħışmın anuğ rızāsı-çün şatun alur (KN 20/6) (Zarf)
- ✓ dağı küçük kıız alma ki ‘ avratı ev düzeni-çün almak gerek (KN 101/12) (Zarf)
- ✓ Dāzime’nün ħalāsı-çün Şehriyār ħazretlerine vardılar (MN S.82/10) (Zarf)
- ✓ göñül iminligi için ānd yirine gelsün (MN B.32b/10) (Zarf)
- ✓ her ne kim didünse benüm dınçlığum rāħatlıđum için dirsın (MN B.34a/12) (Zarf)

- ✓ şerī‘ at cārī ōlmağ-çün ide, gendü hevesi ve hıışmı gālib ōlduđı-çun itmeye (MN B.38b/11) (Zarf)
- ✓ suvı senüñ arıtmağuş için kıldı (BH 24b/17) (Zarf)
- ✓ dükeli seyyid dōstlıđı için ve’n-necm sūreti okırlar (BH 91a/14) (Zarf)

2.24.3.4. “hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ emr itdi bendeye çelebi ta‘ limi için
tā kim yirine getürem ol şart-ı hıızmeti (ADD 313-4) (Zarf)
- ✓ dağı bir dürlü oruç dutanlar şevābı için, Muḥammed Muştafā aydur ‘aleyhi’s-selām (BH 41a/24) (Zarf)
- ✓ ol şular ḥağğı için kim ḳayalardan çıkarlar, yir yüzine aḳarlar (BH 65a/1) (Zarf)
- ✓ ol yazuḳlu ḳuluñ közi yaşı ḥağğı için kim yazuḳlu ḳul yazuḳın aḳup ağladuğı vaḳtın közinden aḳar (BH 65a/20) (Zarf)
- ✓ ol arvana ḥağğı için kim ḳaya içinde yarattum ve dört miñ yıl bisledüm (BH 65b/9) (Zarf)
- ✓ ayrılmış endāmlar ḥağğı için kim minüm buyruğum birle¹ bir demde dirileler ve minüm ḥazretüme keleler (BH 66a/17) (Zarf)
- ✓ ol şarāblar ḥağğı için kim mü’minler diledüginçe aḳa (BH 66b/3) (Zarf)
- ✓ ol yılduzlar ḥağğı için kim dün içinde menzil keserler (BH 67a/4) (Zarf)
- ✓ ol ‘ārifler ḥağğı için kim dünin ayakları üzre² dururlar, namāz ḳılurlar (BH 67a/5) (Zarf)
- ✓ Mūsī ḥağğı için kim dünin Tūra ađdı, nūr buldı (BH 67a/6) (Zarf)
- ✓ ol feriştelere ḥağğı için kim āzīne düni ḳāf tağına ḫavāf ḳılurlar, ağlaşurlar (BH 67a/8) (Zarf)
- ✓ Muḥammed Muştafā ḥağğı için kim düşenbe düni mi‘ rāca bardı (BH 67a/9) (Zarf)
- ✓ ol ilk dün ḥağğı için kim bendeyi ḳaraḳu gūr içinde yaluñuz ḳorlar (BH 67a/10) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *birle* edatı, “sayesinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *üzre* edatı “üzerinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ Tañrı ilette ılını mi' rāca اذا هوى والنجم Muħammed ĥaı iın aan indi mi' rācdan (BH 93a/3) (Zarf)
- ✓ İlähî, anuñ ĥaı iın kim senden ayru¹ kimse bilmes (BH 97a/20) (Zarf)
- ✓ ümmetün iın sini murāduña degüre-men (BH 126a/11) (Zarf)
- ✓ Őahābeler danıŐı ıldılar bu oğlan anı iın (BH 130a/3) (Zarf)
- ✓ ' Alînüñ pārsālğı iın Peygāmbere (...) ayıttı (BH 131b/14) (Zarf)
- ✓ biz ĥoz bu Őadaayı buyurduğumuz ' Alî mes'alesi iın erdi (BH 134a/19) (İsim)

2.24.3.5. “-A karşı, aleyhine” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ dūŐmen ne 'aceb azar ise dūŐmene uyu
yārı iın ol dost ki uyu aza benven (SN 193-7) (Zarf)
- ✓ Őihāb-ı arı gür her laħza oddan
düzer a' dāñ iın gürz ü maārı' (ADD 11-19) (Zarf)
- ✓ nūn (...) yiri kögi nūrlandırucı odı anılmış durur dūŐmenleri iın (BH 49b/21) (Zarf)

2.24.3.6. “-A rağmen” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ imdi ol buğdayı yidüğün iın Őuunı köñlüñ Őıdına bağıŐladum (BH 140b/19) (Zarf)

2.24.3.7. “-A bağılı olarak yemin ederim” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ Şu teñri ĥaıın ki yeri gögi
yaratdı vü insāna vürdi ögi (SN 135-14) (Zarf)
- ✓ benüm başum iın ki bir yıl tamām
atumdan anı gitmege omayam (SN 166-6) (Zarf)
- ✓ ol Tañrı ĥaı iın kim minüm cānum anuñ udreti elindedür (BH 12b/21) (Zarf)
- ✓ ol Tañrı ĥaı iın kim men ĥi yüz körmüdüm senün yüzün den körkü (BH 13a/8) (Zarf)

¹ Ayrılma hāli ekli isim unsuruyla birleşen *ayruk* edatı “başka” anlamında ve sıfat işlevindedir.

- ✓ ol Tañrı haqqı için kim meni haqq peygamberlığa biribidi (BH 23b/4) (Zarf)
- ✓ ol Tañrı haqqı için kim meni peygamberlığa biribidi (BH 54b/21) (Zarf)
- ✓ ol Tañrı haqqı için menüm cānum anuñ kudreti qabzasında durur (BH 55b/2) (Zarf)
- ✓ pāzişāhlıqum haqqı için bu dünden kirü¹ vaşl düni durur (BH 93b/18) (Zarf)
- ✓ yā habīb, minüm ‘ izzetüm, celālüm haqqı için eger senüñ ümmetüñe ‘ itāb kılmāq sevmese erdüm azdan üküşden bulara hisāb kılmaya erdüm (BH 94b/6) (Zarf)
- ✓ ol Tañrı haqqı için kim Muḥammedi Haq peygamberi bilür-men (BH 114a/11) (Zarf)
- ✓ minüm haqqum için kim hilmüm hüllesi birle² yazuqlular ‘ aybın örter-men (BH 30b/12) (Zarf)
- ✓ Muḥammed haqqı için kim anuñ şefā‘ ati ‘ ālemin yazuqlular üzre yayar-men (BH 30b/12) (Zarf)
- ✓ ol dün haqqı için Muḥammed ayıttı (BH 32a/1) (Zarf)
- ✓ Melik ta‘ ālā and yāz kıılır, aydur: Ol yıl haqqı için kim ‘ arş altında eser dükel uçmaqları kezer (BH 63b/16) (Zarf)
- ✓ ol erenler haqqı için kim dünin az uyqu uyurlar (BH 63b/22) (Zarf)
- ✓ ol şular haqqı için kim yir tamarlarından süzer-men (BH 64a/5) (Zarf)
- ✓ ol dürlü (...) ni‘ metler haqqı için kim yir qarnında kizler-men (BH 64a/18) (Zarf)
- ✓ Çalap celle celāluhu and yāz kıılır: O yimişler haqqı için kim ağaçlar içinde aqarlar, budaqlar uçına kelürler (BH 64a/22) (Zarf)
- ✓ ol erenler haqqı için kim minüm dōstum Muḥammed Muştafā qatında bolurlar (BH 64a/14) (Zarf)
- ✓ Melik ta‘ ālā and yāz kıılır ol şü haqqı için kim habībüm barmaqlarından revān kııldum (BH 65a/8) (Zarf)
- ✓ Çalap celle celāluhu and yāz kııldı ol künler haqqı için kim anuñ içinde Ādem tevbe buldı (BH 66b/18) (Zarf)

¹ Ayrılma hāli ekli isim unsuruyla birleşen *kirü* edatı, “itibaren” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *birle* edatı, “vasıtasıyla” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ Hâk ta'âlâ and yâz kıılır terviye ve 'arefe hâkķı için, daķı bayram hâkķı için والشفع ol namâzlar durur kim rek'atları cüft durur (BH 66b/22-23) (Zarf)
- ✓ yâ Muḥammed senüñ Taḡrıñ hâkķı için لنحشرنهم anlar kim büte Taḡrı dip dapdılar, buları kıyâmette ḡopara-men (BH 109b/18) (Zarf)

2.24.3.8. “-I/ -U/ -In / -Un saygısına, değetine” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ İllâhî ḡazret-i 'izzet hâkıyçün
İllâhî vuşlat-ı ḡurbet hâkıyçün¹ (CH 496) (Zarf)
- ✓ Raḡîmâ raḡmetüñüñ vüs'atıyçün
Ḥakîmâ ḡikmetüñüñ ḡuvvetiyçün (CH 497) (Zarf)
- ✓ ḡamu şâbirlerüñ için belâda
ḡamu şâkirlerüñ için şafâda (CH 499) (Zarf)
- ✓ mu'allâ ḡadriyçün her nebînün
muşaffâ şadriyçün her velînüñ (CH 502) (Zarf)
- ✓ şafıyyu'llâh-ı Âdem hâkķıyçün
o ḡoş dem olduğı dem hâkķıyçün (CH 503) (Zarf)
- ✓ Necıyyu'llâh-ı Nüh'uñ ḡürmetiyçün
hemîşe eyledüğı da'vetiyçün (CH 504) (Zarf)
- ✓ Ḥalîl'üñ şabriyçün ki oldu rūşen
aḡa olduğı âteş verd-i ḡülşen (CH 505) (Zarf)
- ✓ daḡı hem şâh-ı ḡübân ḡüsniyçün
daḡı hem pîr-i Ken'an ḡüzniyçün (CH 507) (Zarf)
- ✓ Süleymân-ı nebî teşḡiriyçün
anüñ emrindeki taḡrîriyçün (CH 509) (Zarf)
- ✓ balıḡ ḡarnındađı Yûnus hâkıyçün
o demde aḡa olan mûnis hâkıyçün (CH 511) (Zarf)
- ✓ münâcât itdüğı Tûr'ı hâkıyçün
yed-i beyzâdağı nûrı hâkıyçün (CH 514) (Zarf)
- ✓ şafâ künciyçün kim buldı Hârün

¹ 529. beyitte “Ḥudâyâ mücrimem eyle 'inâyet / Baḡa vir şıdk u hidâyet” diyerek şair, anlamı tamamlamıştır ve buradan yola çıkarak 496, 497, 499, 502, 503, 504, 505, 507, 509, 511, 514, 515, 516, 517, 520, 523, 525, 526, 527 ve 528. beyitlerde iyelik ekli isim unsuruyla birleşen için edatının zarf işlevinde kullanıldığı belirlenmiştir.

- yire geçdi ğamından genc-i Kārūn (CH 515) (Zarf)
- ✓ daħı Yaħyā haħıyçün ki oldı maħtūl
anuçün hażretünĝe oldu maħbūl (CH 516) (Zarf)
- ✓ daħı hem Aħmed-i mürsel haħıyçün
anuĝ şānındaki menzīl haħıyçün (CH 520) (Zarf)
- ✓ başındaĝı nübüvvet tācıyçün
şeb-i vuşlatdaĝı mī^ç rācıyçün (CH 523) (Zarf)
- ✓ anuĝ na^ç leyniçün kim başdı ferşe
yaluĝuz ferş degül belki ^ç arşa (CH 525) (Zarf)
- ✓ daħı kıatındaĝı dōrt yāriyçün
nübüvvet maħzeninde varıyçün (CH 526) (Zarf)
- ✓ oķınan yirde gōkde adıyçün
daħı aşhāb u hem evlādıyçün (CH 527) (Zarf)
- ✓ daħı hem Ka^ç be vü zemzem haħıyçün
o yirde hāşıl olan dem haħıyçün (CH 528) (Zarf)
- ✓ İlāhī ol Muħammed hürmetiyçün
senün ğapuĝda olan ^ç izzetiyçün¹ (CH 753) (Zarf)
- ✓ Ĥudā’dan saĝa olan ^ç izzet haħıyçün
Ĥaħ ile bulduĝuĝ vuşlat haħıyçün² (CH 789) (Zarf)
- ✓ içinde olan süver haħķıyçün anuĝ
ki oķınsa lezzetidür ğalb ü cānuĝ (CH 791) (Zarf)
- ✓ daħı dilerde dinen aduĝ içün
daħı pākīze olan evlāduĝ içün (CH 793) (Zarf)
- ✓ saĝa cāndan uyan aşhābuĝ içün
saĝa gerçek diyen erbābuĝ içün (CH 794) (Zarf)
- ✓ şufūf-ı enbiyānuĝ hürmetiyçün
şunūf-ı evliyānuĝ ^ç izzetiyçün³ (CH 1548) (Zarf)

¹ Devamındaki 755. beyitte “Şefi^ç ümi ħabībūĝ kıl Ĥudāya” ifadesiyle anlam tamamlanmış ve 753. beyitteki için edat grubunun “zarf” işleviyle kullanıldığı belirlenmiştir.

² 796. beyitte “Unutma ben faķır-i bī-nevāyi” ifadesiyle şair anlamı tamamlamıştır ve buradan yola çıkarak 789, 791, 793 ve 794. beyitlerde iyelik ekli isim unsuruyla birlikte kullanılan için edatının “zarf” işlevinde kullanıldığı belirlenmiştir.

³ 1953. beyitte “Bu ĝurbetden beni yā Rab rehā kıl / Nigārumı benümle āşinā kıl” ifadesiyle şair, anlamı tamamlamıştır ve buradan yola çıkılarak 1948, 1949, ve 1951. beyitlerde iyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatının zarf işlevinde kullanıldığı belirlenmiştir.

- ✓ İlähî Ka‘be-i ‘ulyâ haķıyçün
İlähî maķşad-ı aķşâ haķıyçün (CH 1949) (Zarf)
- ✓ senün emrüñi tıtanlar haķıyçün
senün yoluña gidenler haķıyçün (CH 1951) (Zarf)
- ✓ anuñ haķķı için kim bu cihānı
yaratdı şun‘ ile kevn ü mekānı (CH 2139) (Zarf)
- ✓ şubh- ı şafā deminde olan āh haķķıçün
şādıķlar itdügi ‘amel-i bî-riyâ haķı¹ (CH 2931) (Zarf)
- ✓ eger aşılı kişinün hüneri olmasa aşl nisbeti-y-içün hürmet édeler (KN 22/12)
(Zarf)
- ✓ şanemā seni gönülden severem hudā haķı-çün
bu sözümde haķ tınuķdur dañı muştafā haķı-çün (ADD 88-1) (Zarf)
- ✓ senün ile² ķavl iderven ki tıram vefā vü ‘ahde
kerem it bu ‘ahdi bozma saķın ol vefā haķı-çün (ADD 88-2) (Zarf)
- ✓ senün ol şeker lebün den umaram devā bu derde
ķomağıl bu derd içinde beni ol devā haķı-çün (ADD 88-4) (Zarf)
- ✓ saña her nefesde dā‘î niçe çok du‘ālar eyler
n’ola bir sözün ķabül it anuñ ol du‘ā haķı-çün (ADD 88-5) (Zarf)
- ✓ senün başuñ için severem ben seni inan
Tanrı tınuķdur and içerem muştafāyıla (ADD 137-4) (Zarf)
- ✓ ayum hürmeti için minüm ķulumı men yarlığadum ve aña uçmaķ erzāni
ķıldum (BH 14b/2) (Zarf)
- ✓ bu ķamu ne-çün durur? şa‘bān ayı hürmeti için durur (BH 24a/13) (İsim)
- ✓ Melik celle celāluhu and yāz kıılır ol sâ‘at haķķı için (BH 63a/9) (Zarf)
- ✓ ne ne ol sâ‘at haķķı için kim ‘āşî ķuluñ ‘ömri şonında ‘ināyet şubhı aķın kıılır
(BH 63a/11) (Zarf)
- ✓ ol sâ‘at haķķı için kim şubh vaktı belürür (BH 63a/22) (Zarf)
- ✓ ol şu haķķı için kim gevher erken eridi, su boldı, inişe yöridi (BH 63b/9) (Zarf)

¹ 2943. beyitte “Yine müyesser eyle baña vaşl-ı dil-beri” ifadesiyle şair, anlamı tamamlamıştır ve buradan yola çıkılarak bu beyitte iyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatının zarf işlevinde kullanıldığı belirlenmiştir.

² İlgili ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edati, “ile karşılıklı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ eger ol vaqtın Çalap celle celāluhu Muşţafā nūrı hürmeti için İbrāhīm birle şulh kılmaduķ mısa erdi (BH 69a/6) (Zarf)
- ✓ bu aķ saķal hürmeti için kim kıyāmette buyurmağıl kığırucılara kim kığıra: Tańrı ‘ Oşmāndan bızār diyü (BH 97a/21) (Zarf)
- ✓ minüm ‘ izzetüm haķķı için eger daķı bir kez Yūsuf adın ağızuņa alasıņ (BH 100a/14) (Zarf)
- ✓ ol Tańrı ‘ izzeti için eger bir yazuķlı tamuda ķalmıř bolur erse, hıç tã‘ atlu uçmaķda Tańrını kormeye, dükelin ol bir yazuķluyı küydüreler (BH 109b/2) (Zarf)
- ✓ seniņ ululuğıņ haķķı için men başumı sücūddan ķaldurmaya-men (BH 111b/21) (Zarf)
- ✓ seniņ ‘ izzetüņ haķķı için eger maņa yaķın kelür erse seniņ řevķuņ odı birle¹ köyünmiş köñlümden bir kez āh kılam (BH 122a/9) (Zarf)
- ✓ ol tođruluğıņ haķķı için kim maņa feryāz deggil (BH 129b/18) (Zarf)
- ✓ ilāhī, bu aķ saķ saķal hürmeti için ölüm dadığın maņa degürmegil (BH 140a/2) (Zarf)
- ✓ řeytān ayıttı: ilāhī, seniņ ‘ izzetüņ haķķı için kim hāřlar kim durur (BH 165a/17) (Zarf)
- ✓ ههل فى ذلك سم لذي حجر ey ‘ uķül, bu uluğlar ve bu veliler ve Peyğāmber haķķı hürmeti için (BH 67a/15) (Zarf)

2.25. İA / İAñ / -İAñ / -İA

Tüm dilteler il- fiiline -e zarf-fiili getirilmek suretiyle oluştuğu konusunda hemfikirdir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 45; Ergin, s. 345; Korkmaz, 2018, s. 65). Türk dilinin bazı sahalarında -n vasıta hāli ekinin yerini tuttuğu için, hem -i sesini kaybetmiş hem de -İA şeklinde ahenge uyarak ekleşmiştir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 46). İncelenen metinlerden hareketle Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’nde “İA” şeklinde ünlü uyumuna girerek sözcüklere “+y” ünsüzüyle bağlandığı, çekim edatları arasında en kuvvetli ekleşme temayülüne sahip edat olduğu görölmektedir. Birçok örnekte +İA şeklinde ek hālinde de kullanılan ve enklitik özelliği gösteren ve en sık kullanılan çekim edatıdır. Bazen de özellikle birliktelik anlamını pekiştirmek için *bile* edatıyla

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *birle* edatı, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

desteklendiği görülmektedir. Muharrem ERGİN, bu durumu *i/enin* edatlığının zayıflayıp ekliğinin kuvvetlenmesine (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 370) bağlamaktadır. İncelenen örneklerde *bile/birle*, 16 yerde karşılaşılan bu pekiştirme durumununun 13'ünde ekleşmemiş hâlde bulunan ile edatını, 3'ünde de ekleşmiş hâlde bulunan -LA edatının birliktelik anlamını pekiştirmektedir.

2.25.1. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.25.1.1. “-I/ -U vasıta ederek, -(n)In/ -Un vasıtasıyla” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ okurdı dün ü gün ulular sözün
anuñ ile egler idi kendözün (SN 66-13) (Zarf)
- ✓ erişdüñ benüm ile evvel-kağem
ölince seni ben nite unıdam (SN 126-11) (Zarf)
- ✓ velikin ger olaydı bir hoşça kuş
anuñ ile eglenedüm az öküş (SN 219-4) (Zarf)
- ✓ ve ger düşmenüñ durmaya sözine
anuñ ile mih urasın gözine (SN 286-13) (Zarf)
- ✓ hemin bir hikāyet kalur kişiden
anuñ ile eglenür işiden (SN 372-7) (Zarf)
- ✓ Hudā’nuñ zıkrini yād it hemişe
anuñla göñlüñi şād it hemişe¹ (CH 259 / 396) (Zarf)
- ✓ Hudā zıkrin hemişe yād eyle
yıkuk kalbi anuñla ābād eyle (CH 266) (Zarf)
- ✓ Hudā’nuñ zıkrini yād it hemişe
anuñla göñlüñi şād it hemişe (CH 396) (Zarf)
- ✓ gehi ğarķ eyler āba bu cihānı
girü anuñla virür zindegānı (CH 84) (Zarf)
- ✓ egerçi bunlar olmuş idi mürde
sözümle eyledüm bunları zinde (CH 1089) (Zarf)
- ✓ ki anuñla ideler şonra bizi yād

¹ Bu beyit 259 ve 396. beyitlerde tekrar edilmiştir.

- ölürsek biz alur bārī eyü ad (CH 1778) (Zarf)
- ✓ alup Cemşid anı hoş nüş kıldı
dil ü cānın anula hōş kıldı (CH 2313) (Zarf)
- ✓ girü cām-ı meyi nüş eylediler
anula cān u dil hoş eylediler (CH 2748) (Zarf)
- ✓ didi Hırşid idü bir hūb şöbet
ılalum anu ile cānı rāat (CH 3147) (Zarf)
- ✓ bu al' a altında var bir ulu dōlāb
ki bu aşra anula çekilür āb (CH 3254) (Zarf)
- ✓ revān Cemşid aluban nüş kıldı
dil ü cānın anula hōş kıldı (CH 3624) (Zarf)
- ✓ hemān ayşer eline aldı bir tīg
ki rüşen oldu anula deşt ü hem tīg (CH 3727) (Zarf)
- ✓ şehenşeh bildi kim uşbu fesāne
bunu ile ılır ayşer bahāne (CH 3813) (Zarf)
- ✓ şafādan cām-ı mey nüş eyler idi
anula gölini hoş eyler idi (CH 3862) (Zarf)
- ✓ şafā vatı durur sākī getür mey
ki anula mürde cānı ılalum hay (CH 4197) (Zarf)
- ✓ oturup bāde-i ter nüş kıldı
dil ü cānın anula hōş kıldı (CH 4519) (Zarf)
- ✓ gice olunca şöbet eylediler
anula cānı rāat eylediler (CH 4522) (Zarf)
- ✓ hemān mahūr kıldı düşmenümi
anula tāze itdi gülşenümi (CH 4545) (Zarf)
- ✓ hemān dem aşd kıldı ki ide düün
ki düşmen barına anula ura dōün (CH 4582) (Zarf)
- ✓ çemen ire şabūhī eylediler
anula tāze rūhı eylediler (CH 4604) (Zarf)
- ✓ Tarınu ulları yolına anu-ıla ' amel eyleyüp fāyide dualar (KN 4/2) (Zarf)
- ✓ anu-ıla kişinü ehliyyeti ve fazileti biline (KN 38/1) (Zarf)
- ✓ yosa halkı senüle oruduram (KN 41/8) (Zarf)

- ✓ tabî'î daħı üç kısmdur: Biri oldur ki qavâm-ı beden anuñ-ıla olur (KN 141/12) (Zarf)
- ✓ ve eger dervîş semâ' a susaya, rağbet kılup anuñla tesellî étmeye ki tefekkürden göyne (KN 201/14) (Zarf)
- ✓ bî-kıyas māl uğrılayup ölince anuñ ile geçine (MN S.71/9) (Zarf)
- ✓ bu devenüñ dānişi yōķ ki anuñ-ıla pādīşāh ululıģın bile (MN B.58a/1) (Zarf)

2.25.1.2. “-(n)In/ -Un sayesinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ şeh-i her dü cihān Sultān Meħemmed
ki buldı ferr anuñla dīn-i Aħmed (CH 943) (Zarf)
- ✓ cihān ‘adliyle ħurremdür anuñ
zemān luşfiyle bī-ğamdur anuñ (CH 948) (Zarf)
- ✓ düzetgil ‘aşķ içinde bir risāle
ki ‘uşşāķ anuñ ile ire vişāle (CH 1063) (Zarf)
- ✓ ki dünyāda oldur benüm ħāşılum
anuñ iledür söyledügi dilüm (SN 50-13) (İsim)
- ✓ atası kıatından gidermez anı
teninde anuñ ile turur cānı (SN 94-8) (Zarf)
- ✓ bunun iledür bugün olışum
dilesem dilemesem oldı işüm (SN 256-8) (İsim)
- ✓ girü devr itdi meclis içre aķdāħ
şafā buldı anuñla cümle ervāħ (CH 2746) (Zarf)
- ✓ didi Mihrāb aña iy efser-i Rüm
senüñle ābād durur kışver-i Rüm (CH 3395) (Zarf)
- ✓ aluban düşmeninden kām Cemşid
çıķardı anlaruñla nām Cemşid (CH 4450) (Zarf)
- ✓ cemālünğden bulurken şatlu cānı
senüñ ile görürken bu cihānı (CH 5017) (Zarf)
- ✓ evvel, yéyesi yemek ħālın bil ki tenüñ şararı anuñ-ıladır (KN 50/13) (İsim)
- ✓ demürçiler dükānına vardı, işledi; anuñ-ıla dirildi, kimseye muřtāc olmadı (KN 108/3) (Zarf)
- ✓ ol nesne ki ten anuñ-ıla kıyımdür (KN 141/15) (Zarf)

- ✓ sultān Muḥammed ol kim idi şehriyār-ı dīn
anuḡ ile müreffeh idi rūzigār-ı dīn (ADD 24-13) (Zarf)
- ✓ sultān Muḥammed ol kim idi şehriyār-ı dīn
anuḡ ile müreffeh idi rūzigār-ı dīn (ADD 24-25)¹ (Zarf)
- ✓ işitdüm kim Hüsrev'ün bir oğlı vār-ıdı (...) Hüsrev cihānı anuḡla görürdi (MN B.42a/6) (Zarf)
- ✓ otuz dün ḡadir namāzın ḡıldılar, anuḡ birle ḡadir dünin buldılar (BH 38a/24) (Zarf)
- ✓ ve ol ḡāşşalar ki vilāyet anuḡ ile bāḡi ve 'ömr ve devlet öküş olmaḡa sebebdür (MN S.2/16) (Zarf)

2.25.1.3. “-DAn dolayı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ve eger sen beni sır-ısaḡ ne dēyesin; fetḡ éttüm, 'avrat sıdum mı dēyesin, saḡa anuḡla ne faḡr ola (KN 116/14) (Zarf)

2.25.1.4. “-A uygun olarak, -A göre” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ben anuḡ-ıla 'amel éyleyüp dünyā pādīşāhlıḡı-y-ıla² āḡiret devletin cem' éyleyem (MN B.67a/5) (Zarf)

2.25.1.5. “ile birlikte, beraber” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ iki dürlü uş gösterürven yolu
benüm ile bile³ olanuḡ ili (SN 188-2) (Zarf)
- ✓ ki birüz bunlaruḡla ḡilḡatde
elde ayakda şekl ü şüretde (HN 58) (Zarf)
- ✓ gel imdi senüḡile ava ḡıḡalum (DK 41a-10) (Zarf)
- ✓ senüḡile oḡ atalum (DK 41a-12) (Zarf)
- ✓ senüḡile menüm işüm yok (DK 56a-6) (Zarf)
- ✓ senüḡile menüm oyunum yok (DK 59a-3) (Zarf)
- ✓ ḡara şiven senüḡile bile eyleyeyim (DK 72a-12) (Zarf)

¹ Bu beyit ADD 24-37'de aynen tekrar edilmiştir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “vasıtasıyla” anlamında ve zarf işlevindedir.

³ Buradaki *bile*, *ile* edatının birliktelik anlamını pekiştirmek amacıyla kullanılmıştır.

- ✓ Kıyan Selcük oğlu Deli Tundar senüñile bile varsun (DK 104b-9) (Zarf)
- ✓ Èl Almış senüñile bile varsun (DK 104b-13) (Zarf)
- ✓ ala yorğan içinde senüñile tolaşmadum (DK 101a-5) (Zarf)
- ✓ aķalarum menümlen gelmesün (DKT 27a 10) (Zarf)
- ✓ dèdi ol perī yüzünjı görmedi
senünj ile oturuban tırmadı (SN 47-6) (Zarf)
- ✓ kimünj ile oturasın tırasın
yad ilde niçe dürlü iş göresin (SN 52-15) (Zarf)
- ✓ iki üç gün anuñ ile olasız
yèyüp içüp oynayasız gülesiz (SN 56-14) (Zarf)
- ✓ bularda eger yoħmıssıdı hüner
olalardı bizüm ile ser-be-ser (SN 65-1) (Zarf)
- ✓ bizüm ile olmağičün ser-be-ser
vezirini tañla vèribiyiser (SN 65-9) (Zarf)
- ✓ senünj ile hoşdur u sensüz ħarām
şunuban ayağı içürdi tamām (SN 81-11) (Zarf)
- ✓ bugün çin ilindesin uşda hele
gül oyna zevķ eyle bizüm ile (SN 84-7) (Zarf)
- ✓ bilürem sarāyı vü sèni gören
hem anuñla oturan tıran (SN 94-11) (Zarf)
- ✓ dèdi çāre bilürmisem èdedüm
ki bir yaña senünj ile gidedüm (SN 129-9) (Zarf)
- ✓ koyayım kamu ħānumān yolını
tıtayım senünjle Yemen yolını (SN 136-7) (Zarf)
- ✓ anuñıla bilişligi var bigi
küliçe èt önine yuvar bigi (SN 160-12) (Zarf)
- ✓ ol altun daħı bizüm ile bile
eger oladı maşlaħatdur hele (SN 161-12) (Zarf)
- ✓ ki gèrü begünjüz bulunınca siz
bizüm ile bunda bile olasız (SN 187-10) (Zarf)
- ✓ benüm ile ķalanı ben bileven
özümnden nite ayırırbileven (SN 187-15) (Zarf)
- ✓ iki dürlü uş gösterürven yolu

- benüm ile bile olanuñ ili (SN 188-2) (Zarf)
- ✓ anuñ kızduğını bilmez idüm
anuñ ile bir yérde olmaz idüm (SN 207-9) (Zarf)
- ✓ gelişüm varışum bularuñ ile
iñen çoğ var işüm bularıñ ile¹ (SN 209-6) (İsim)
- ✓ yañılursın iřüñi bilimedüñ
benümle bir arada olımaduñ (SN 212-1) (Zarf)
- ✓ ki hergiz bulardan aña yoğ ziyān
oturdu bularuñ ile bir zamān (SN 228-10) (Zarf)
- ✓ bezendi anuñ ile ol tāc u tađt
yine aña yār oldu iķbāl ü bađt (SN 239-4) (Zarf)
- ✓ dağı bu yigitden dileyem seni
ki senüñ ile bile қоша beni (SN 259-4) (Zarf)
- ✓ varam atamı vü anamı görem
sizüñ ile hem bir iki ay tıram (SN 259-5) (Zarf)
- ✓ kıyās eyle işbu kadar ey ‘aziz
ki yedi gök anuñ ileydi sekiz (SN 278-9) (İsim)
- ✓ senüñ ile arđalařuban ökinç
alam řāh-ı çinden nite қala dinç (SN 293-2) (Zarf)
- ✓ çü ben olmayavan senüñle bile
‘aceb nite göñlüm dölenibile (SN 295-14) (Zarf)
- ✓ bizüm ile birқаç gün eglendidi
serāsime olmişken öglendidi (SN 300-7) (Zarf)
- ✓ görürsüñ anuñ yüzini řoñ ucu
içiser misin bizüm ile süci (SN 309-10) (Zarf)
- ✓ ol anuñ ile niçe yedi emek
diledi ne hācet mükerrer demek (SN 341-7) (Zarf)
- ✓ bitisinde yazdı ki çoğ ni‘ metüñ
yemişven benüm ile di himmetüñ (SN 341-8) (İsim)
- ✓ iki ‘ālem içinde olđıl ‘aziz
sevindük sevüñgil senüñ ile biz (SN 369-7) (Zarf)

¹ İlgi hāli ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, birliktelik ifade eden zarf işlevindedir.

- ✓ taleb ben daħı ol Һaqq'ı iderin
anuñ için sizün ile giderin (CH 330) (Zarf)
- ✓ gehi anuñla çıkardı semāya
gehi inerdi hem taht-ı şerāya (CH 1851) (Zarf)
- ✓ cihānda uğradum derd ü belāya
oturınca senünle bir araya (CH 2668) (Zarf)
- ✓ sürdi zevk ile şafā haste dil ü cān bu gice
ki oldı hem-dem benüm ile yine cānān bu gice (CH 3308) (Zarf)

- ✓ bile ağlar idi anuñla Efser
kılurdu ol yiri yaşıyla¹ ter (CH 3501) (Zarf)
- ✓ kığırdı katına Cemşid'i Kayşer
gelüp bizümle meclis eylesin der (CH 3595) (Zarf)
- ✓ o şiri görübeni şah Kayşer
anuñ ile hemān oldı ber-ā-ber (CH 3724) (Zarf)
- ✓ ki binümle bulışmadan tutar rāh
kılam ben hasret ile rüz ü şeb āh (CH 4035) (Zarf)
- ✓ senünle gerçi kim bulışduğ iy yār
daħı sen yimedün bu bāğdan bār (CH 4127) (Zarf)
- ✓ mey içüp bir arada oturalum
bu giceyi senünle hoş görelüm (CH 4249) (Zarf)
- ✓ ki sinünle gelüben eyleye ceng
kıla iklim-i Şām'ı başuñta teng (CH 4339) (Zarf)
- ✓ cemālünden bulurken tatlu cānı
senün ile görürken bu cihānı (CH 5017) (Zarf)
- ✓ ne kim sen dir iseñ anı iderin
gidersem de senün ile giderin (CH 5031)
- ✓ senünle bile olayın tek iy cān
senüñdür neyler iseñ eyle fermān (CH 5054) (Zarf)
- ✓ ve bu zāhirdür ki her kim dilese ki bir t̄ayifeye mensüb ola, anlaruñ-ıla dursa,
otursa, şöhet etse gerek (KN 15/14) (Zarf)

¹İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “vasıtasıyla” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ birkaç gün benüm-ile bayağılayın olmadı (KN 36/12) (Zarf)
- ✓ bizüm-ile her gëce bile ta‘ām yësün (KN 58/14) (Zarf)
- ✓ orucum her gëce senüñ-ile açdum rāyigān (KN 59/3) (Zarf)
- ✓ düşmen senüñle aḥşam aşın yëye, sen anuñla kuşlık aşın ye (KN 77/6-7) (Zarf)
- ✓ daḥı her gëce anuñ-ıla cem‘ olmaḡ isteme ki ‘ādet édinür (KN 103/13) (Zarf)
- ✓ hışımlaruñ ḥod senüñ-ile et ve cāndur (KN 108/10) (Zarf)
- ✓ ve kızuñı boynına sar; tā birbiri-y-ile sāz-kār olalar (KN 110/15) (Zarf)

- ✓ dost oldur ki eyüde yavuzda senüñ-ile bile¹ ola (KN 111/10) (Zarf)
- ✓ ve kulluḡçılarıña bahānesüz bahāne étme; tā sen anlarıñ-ıla avadan olasın (KN 119/12) (Zarf)
- ✓ anuñ-ıla bir oldı (KN 185/8) (Zarf)
- ✓ ḡadeḥleri kim anuñla ṭavāf ider reyḥānī
sārāb-ı min şemerāti’n-naḥīli ve’l-a‘nāb (ADD 1-7) (Zarf)
- ✓ dirlik ne anuñla ne ḥoz ansuz
‘iş oldı çü telḡ-kām elinden (ADD 37-4) (Zarf)
- ✓ rüḥuñ senüñle rāḥatıdur bir nefes ḥuzūr
‘ömrüñ bu intizārı ḡamu ol ḥuzūradur (ADD 53-5) (Zarf)
- ✓ ḡanı senüñle ḡıldıḡumuz ‘ahd u ‘uhdeler
nān u nemek ḡuḡūḡı vü mihr ü vefā ḡaḡı (ADD 90-3) (Zarf)
- ✓ senüñle bāde içerssem ḡelāl ola sensüz
içerssem āb-ı ḡayātı baḡa ḡarām olsun (ADD 102-3) (Zarf)
- ✓ ger senüñle süci içdümse ḡelāl it dün anı
sensüzün āb-ı ḡayāt olsa ḡarām eyle bugün (ADD 120-4) (Zarf)
- ✓ şu bī-vefā bizüm ile niçün şafā ḡılmaz
dirīḡ ḡüsn geḡer ‘ömr hem vefā ḡılmaz (ADD 179-1) (Zarf)
- ✓ ḡanı ol şafā ki sürdük ḡiceler senüñle ḡalvet
‘acabā düşüm mi beñzer yaḡod bir ḡayāl imiş ol (ADD 227-2) (Zarf)
- ✓ ol leb melāḡat ile ḡonuḡlar beni müdām
olalıdan senüñ bile hem-nān u hem-nemek (ADD 272-5) (Zarf)
- ✓ zihī sa‘ādet anuñ kim senüñ ile bir dem

¹ Buradaki *bile*, ile edatının birliktelik anlamını pekiştirmektedir.

nedim olur dağı şöhetde sâzıkâr geçer (ADD 215-2)

- ✓ ol senünj helälünj dağı senünj-ile diñlenmişdür (MN B.14a/9) (Zarf)
- ✓ senünj-ile bunca müddet-i medide-dür ki nân u nemek yiyüp uhrevî qarındaşlık vardur (MN S.74/11) (Zarf)
- ✓ geldüm ki bir dem senünj-ile rāhat olam (MN B.39b/12) (Zarf)
- ✓ Tağrı nuşret ve yardımı senünj-ile ola (MN B.48b/11) (Zarf)
- ✓ ben dağı bu miñnetde ve bu dertde senünj-ile bileyin¹ (MN B.62a/10) (İsim)
- ✓ yalunuz qorisam girü gelmese, yāhūd bir nesne māni^c ola, bununj-ıla bile varmak yigrekdür (MN B.6a/11) (Zarf)
- ✓ evvel bununj-ıla dostlık qurayın (MN B.64a/1) (Zarf)
- ✓ ben senünjle yatam (MN B.35b/7) (Zarf)
- ✓ bir dem sününjle şöhet olup müşerref olmağa geldüm (MN B.64a/7) (Zarf)
- ✓ yāhūd bizümle olan ‘ahdden haberi olmaya (MN B.39b/2) (Zarf)
- ✓ hālâyık birbiri-y-ile eylük ve ihsân birle dirlik itsünler (MN B.39b/14) (Zarf)
- ✓ Zirek hālın göre ve anunjla qavl eyleye (MN B.37b/7) (Zarf)
- ✓ ben senünjle qavl idüp peymāneler nüş itmişem
aramuzda ‘ahd ile peymān olursa çok mıdur (ADD 162-4) (Zarf)
- ✓ hicrān içinde gerçi gönül bî-qarār ola
likin senünjle ‘ahdi anunj bir qarāradur (ADD 62-5) (Zarf)
- ✓ her kim senünjle and içer ol yaru andadur
‘ahdi gözet vefâyı şaqın bozma anda dur (ADD 56-1) (Zarf)
- ✓ senünjle eyleyeli ‘ıyş u ‘işret
olupdur gönlüme reh-ber sa‘ ādet (CH 5047) (Zarf)
- ✓ arslanunj hūyı et yimek ve qan dökmekdi ānı terk itdi göbegi anunj-ıla kesilmişdi (MN B.53a/10) (Zarf)
- ✓ qarındaş benüm senünjle bir rāzum vārdur (MN B.53a/2) (Zarf)

2.25.1.6. “ile karşılıklı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ senünjile güreşelüm (DK 41a-13) (Zarf)
- ✓ senünjile güreş turalım (DK 41b-6) (Zarf)
- ✓ senünjile meydanda at çapmaduk mı (60a-8) (Zarf)

¹ Burada *bile* edati, *ilenin* birliktelik anlamını kuvvetlendirmiştir.

- ✓ cānvarlar serveri aşlandı, anuñıla dañı oyun göstereñ (DK 93b-5) (Zarf)
- ✓ cānvarlar serhengi devedür, anuñıla dañı oyunın oynasun (DK 94b-9) (Zarf)
- ✓ eger ejder olmayubeñ menüm-ileñ gümür gümür danış (DKT 31a 6) (Zarf)
- ✓ işitdün Süleymānı ol toyladı
anuñ ile kaç dürlü bahş eyledi (SN 8-9) (Zarf)
- ✓ tırışımaz anuñ ile ‘ aql u ög
eger öger olur iseñ ‘ ışkı ög (SN 131-8) (Zarf)
- ✓ bilürsin anuñ ile nitesiyem
anuñ sözini hāşā nite şıyam (SN 139-8) (Zarf)
- ✓ bir iş ola ol yaluñuz neylesin
kimün ile tanıssa soylasun (SN 168-13) (Zarf)
- ✓ ne buyurursañ ben aña varayım
anuñ ile kaç dürlü söz qarayım (SN 179-10) (Zarf)
- ✓ dedü kim benüm ile oyn karar
gerek sevdüğüm bile gönüm arar (SN 225-1) (Zarf)
- ✓ kişi esrük olsa yā dili yavuz
söz açup anuñ ile düşişmeñüz (SN 358-4) (Zarf)
- ✓ ider her laħza şöhet anuñ ile
kılur cānına rāhat anuñ ile¹ (CH 2757) (Zarf)
- ✓ varuñ Şādī’yi kılur bunda da‘ vet
gelüben eylesün bizümle şöhet (CH 3608) (Zarf)
- ✓ ben anuñ ile çevgān oynayayum
nice çevgān durur cān oynayayum (CH 3667) (Zarf)
- ✓ benümle gerçi kılur çoğ şöhet
birinden almaduñ hiç lezzet (CH 4125) (Zarf)
- ✓ niğārā böyle gerek ki ola tedbir
ki binümle bulışa māder-i pır (CH 5035) (Zarf)
- ✓ görür misin bu dehr-i haħka-bāzı
ki nicesi kılur bizümle bāzı (CH 5308) (Zarf)
- ✓ bir dem anuñ-ıla şöhet eyledi (KN 30/10) (Zarf)
- ✓ benüm-ile söze girdi (KN 36/1) (Zarf)

¹ İlgı hāli ekli isim unsurıyla birleşen *ile* edatı, “vasıtasıyla” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ ve çeri kavımı-y-ıla alış vèriş eyleme (KN 189/5) (Zarf)
- ✓ anlarıñ-ıla hâlvet şoḥbet èder-idi ve ol kavımı sever-idi (KN 199/14) (Zarf)
- ✓ geldüm kim muḥtaşar èyleyüp dāniş ehlin dirşürüp esrār-ı ‘ulūmdan senüñ-ile bahş idem, cehlün ḥalk arasında zāhir kılam (MN B.24a/3) (Zarf)
- ✓ istersiz kim esrār-ı ‘ulūmda anuñ-ıla bahş idesiz (MN B.22b/12) (Zarf)
- ✓ kırkaram eger ittifāk olup anuñ-ıla bahş ü münāzara kılasın (MN B.23a/2) (Zarf)
- ✓ degme kişi ānuñ-ıla nice söyleşe (MN B.23b/2) (Zarf)
- ✓ daḥı anuñ-ıla savaşa başlamadın ānuñ göñüllere kırkusu düşdi (MN B.23b/6) (Zarf)
- ✓ ol yigdür kim anuñ-ıla dostlık èyleyem (MN B.32a/11) (Zarf)
- ✓ bunlar çün birbiri-y-ile böyle ittiḥād kırup yār olup beni aradan çıkardılar (MN B.33a/5) (Zarf)
- ✓ ey anlar kim benim birle bilişmişler, menüm şevküm odına bişmişler (BH 36a/15) (Zarf)

2.25.1.7. “-A karşı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ şunuñ bigi öğrendi ol dānişi
ki bahş edemezdi anuñla kişi (SN 29-2) (Zarf)
- ✓ dirīgā ki ‘ahdı ne tizcek şıdı
benüm ile çün böyle edesidi (SN 159-8) (Zarf)
- ✓ bizüm ile kaç dürlü naqş oynaduñ
katı ḥāmsın gerçi çoḥ kırnaduñ (SN 173-14) (Zarf)
- ✓ anuñçün tutdı ġāfil bu yire yol
bilürem kırşamaz bizüm ile ol (CH 3881) (Zarf)
- ✓ kişiyi daḥı bir kişi-y-ile sına, eger ol kişi-y-ile kırgru oldı-y-ısa senüñle daḥı kırgru olur (KN 139/9) (Zarf)
- ✓ yārıñ bizümle kibri nedür kinesi neden
yā rab n’olaydı ġitsedi ol kine sineden (ADD 55-1) (Zarf)
- ✓ men bayağıdan anı daḥı yig severem uş
gerçi kim ol benümle degül bayağı gibi (ADD 297-6) (İsim)

2.25.1.8. “hakkında, için” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ yatur iniler bilmezem ey ‘ aceb
anuñ ile neyleyiser haq çalap (SN 50-2) (Zarf)
- ✓ benüm ile gönlün nedür bileyim
niçe yeyeven kaygu şād olayım (SN 215-4) (Zarf)
- ✓ dedi hem müsellim oluñ dört yıl
sizün ile hiç olmaya kāl u kıl (SN 369-2) (Zarf)

2.25.1.9. “-A” Yönelme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar¹

Bu başlık altındaki beyitlerde ile edatı zamirle bütünleşerek isim yerine kullanılmıştır. Kamil Tiken de benzer örenlerde ile edatının “-A” anlamında iyelik ekli isim unsurunu ve ilgi ekli zamiri yönelme ifade eden bir “dolaylı tümleç” olarak fiile bağlamakta olduğunu belirtmiştir (Tiken, 2004, s. 34).

- ✓ vardılar Dede Korkudı çağırdılar, anuñıla tanışdılar (DK 111b-7)
- ✓ sarâyında kırh ‘ avreti var idi
ki her biri anuñ ile yār idi (SN 27-8)
- ✓ ki vèrmek ile bulasın eyü ad
biliş ola senün ile cümle yad (SN 55-15)
- ✓ dedi şindi bildüm sözüñ toğrusın
benüm ile hem yār u hem toğrusın (SN 136-3)
- ✓ kimün göñli var ise bunda dura
ben anuñla neyledüğümü göre(SN 187-12)
- ✓ kazandum hele düşmeni çevre bol
kayırmaz benim ile sen dost ol(SN 215-2)
- ✓ eger düşmenün ola key ihtiyāt
éd ü étme anuñ ile ihtilāt (SN 361-15)
- ✓ uşağunuz oğlum iki gözüm
sizün ile işbu kadardur sözüm (SN 368-14)
- ✓ hoş sa‘ ādet anuñla hem-dem imiş

¹ Açıklama için “25.1.9 ‘-A’ Yönelme Hâli Eki İşlevinde Kullanılanlar” başlığına bakınız.

- ki itmedi ol resüle hiç inkâr (CH 816)
- ✓ rāyāt-ı rif' atine āyāt-ı fetḥ lāzım
olmasa olmaz idi anuḡla ḡaşm mülzem (CH 1013)
 - ✓ bu ḡurbetden beni yā Rab rehā kıł
nigārumı benümle āşınā kıł (CH 1953)
 - ✓ ne kıldı sinüḡ ile rüzgāruḡ
ne yirdeyidi hem digil nigāruḡ (CH 1981)
 - ✓ kıanı kılduḡumuz 'ıyş u 'ışret
bizümle yār iken baḡt u sa' ādet (CH 3218)
 - ✓ çü böyle eyledi Mihrāb-ı ḡoş-gü
anuḡla āşınā oldu o bānū (CH 3373)
 - ✓ egerçi söyler idi anuḡla Cemşid
velī ḡamdan dili olmışdı nevmid (CH 3536)
 - ✓ kıḡırdup kıatuḡa Cemşid'i söyle
bu sözlerden anuḡ ile söz eyle (CH 3918)
 - ✓ vedā' eylemeden binüm ile ol
nice cān ile tıtdı ḡitmege yol (CH 4032)
 - ✓ cefā kıldıyısa ol sen vefā kıł
varuban anuḡ ile merḡabā kıł (CH 4046)
 - ✓ didiler Kıayşer ister sini iy māh
senüḡle söyleyecek sözi var şāh (CH 4559)
 - ✓ ol şanem bizi şoragelmedi bir kıaç ḡicedür
bilmezem 'ahd ü vefāsı bizüm ile niçedür (ADD 187-1)
 - ✓ benüm senüḡ-ile birkıaç kelime daḡı sözüm vār (MN B.31b/7)
 - ✓ ḡulāşā-i mevcūdāt anuḡıla maḡşūşdur (MN S.8/2)
 - ✓ çün benümle bu eylüḡi eyelüḡ saḡa benden hiç rāḡat irmedin (MN B.13b/2)
 - ✓ çün sen benüm-ile bu eylüḡi eyelüḡ, eger ben bu şükri bilmeyem, it benden
yig ōla (MN B.33a/1)
 - ✓ ve anlar bizüm-ile üns dutmaḡ mümkün degüldür (MN B.43b/6)

2.25.1.10. “-DAn” Ayrılma Hâli Eki Anlamında Kullanılanlar

- ✓ bu nevḡara ḡāşā bir müşkil rence mübtelādur ki anuḡ-ıla söz ve yiyesi vāḡtında
saḡınalar ki tizcek sirāyet itmeye (MN B.11b/10) (Zarf)

- ✓ dāyimā anuḡ ile mütenaṣṣıh olup (MN S.6/2) (Zarf)

2.25.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.25.2.1. “-(n)In/ -Un vasıtasıyla, -(n)I/ -U vasıta ederek” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ şahār oḡuḡ peykānı-y-ileḡ öldürürüm Ğazan seni (DKT 31a-7) (Zarf)
- ✓ dilerdi ki birliğini bildüre
yèri gögi ‘ ilmiyile ʔoldura (SN 6-10) (Zarf)
- ✓ gönül gözüyle görüp anlağıl
iki nesnede ʔudretin ʔanlağıl (SN 7-12) (Zarf)
- ✓ eliyile ‘ aḡlı evini yıḡar
ayağıla dīni diregin ʔaḡar (SN 16-11) (Zarf)
- ✓ meger sākin ola biraz ol oduḡ
ki cānuḡa kendü elünle ʔoduḡ (SN 39-2) (Zarf)
- ✓ ki oḡlum gidiser ü ben ʔaluram
elüm ile uş cānumı aluram (SN 53-10) (Zarf)
- ✓ vèrdi ʔadeḡ zamāne elime eliyile
kim içmedin daḡı başumı ʔıtdı uş ḡumār (SN 79-4) (Zarf)
- ✓ elinden alup içdügin biledi
ʔudağını zülfiyile siledi (SN 118-13) (Zarf)
- ✓ tudağını sildi yèni ucile
ādemīlgile degül gücile (SN 119-1) (Zarf)
- ✓ biraz alnına beḡzer olaydı ay
ʔurulmuş idi ʔaşı siḡriyle yay (SN 157-14) (Zarf)
- ✓ ʔanıyile reng oldı yèr yüzi
nite kim cühüd boyar olur bizi (SN 208-8) (Zarf)
- ✓ çü oḡlını gördi ki oldı ḡarāb
eliyile şaçdı yüzine gül-āb (SN 214-5) (Zarf)
- ✓ eger teḡri ʔısmet ʔıla ʔapuḡı
saḡalum ile süpürem ʔapuḡı (SN 343-14) (Zarf)
- ✓ Nūḡ Peyḡamberüḡ gemisine ol
virmiş İblise ʔuyruğıyla yol (HN 64) (Zarf)
- ✓ özümü raḡmetünle hem-dem eyle

- sözümü hikmetünle mahrem eyle (CH 5) (Zarf)
- ✓ dili pürnür eyle zikrün ile
dili mesrür eyle fikrün ile (CH 10) (Zarf)
- ✓ gehi hâki kıılır luḫfiyla insân
gehi hâk idüp eyler yine bî-cân (CH 83) (Zarf)
- ✓ gehi luḫfiyla kııluban ‘inâyât
Mesîḫ’e itdürür ihyâyı emvât (CH 95) (Zarf)
- ✓ fazlıyla kayurur dü cihân hâlini kamu
luḫfiyla bitürür kıurı ağacda berg ü bâr (CH 133) (Zarf)
- ✓ cānını rahmetün ile sen eyle hem-nişin
göğlini hikmetün ile sen eyle hem-civâr (CH 153) (Zarf)
- ✓ uşbu du‘âyı luḫfuḫ ile müstecâb kııl
sensin Mücîb ü Qādir ü Kayyum u Kirdgâr (CH 154) (Zarf)
- ✓ felekde mihri çün tābān kııldıḫ
anuḫla ‘ālemi ḫandān kııldıḫ (CH 178) (Zarf)
- ✓ ḫükmün ile mihri eylersin felekde bî-ḫarâr
emrün ile māhı idersin gāḫ bedr ü geh hilâl (CH 225) (Zarf)
- ✓ mihr-i luḫfuḫla felekde şāḫ-ı encüm eyledün
hikmetünı gösterüp bağışladıḫ aḫa kemâl (CH 240) (Zarf)
- ✓ ki kim olursa ḫaḫ zikriyle zākir
olur ḫaḫ rahmeti ḫalbinde zāḫir (CH 249) (Zarf)
- ✓ bizi nūruḫla eylegil münevver
bize tevfiḫı hem eyle müyesser (CH 422) (Zarf)
- ✓ münevver eyle şevḫuḫla dilümi
muḫammer eyle ‘aşḫuḫla gilümi (CH 453) (Zarf)
- ✓ çerāğum eyle nūruḫla münevver
dilüme zikrünü eyle müyesser (CH 463) (Zarf)
- ✓ bu zulmetden baḫa virgil necâtı
içür luḫfuḫ ile āb-ı ḫayâtı (CH 466) (Zarf)
- ✓ çerāğum şevḫuḫ ile kııl münevver
dimāğum zevḫuḫ ile kııl mu‘atḫar (CH 495) (Zarf)
- ✓ cihānı dīniyile kııldı pür-nūr
zeminden küfr zulumün eyledi dūr (CH 577) (Zarf)

- ✓ zīrā ki cürm birle faķīr ü haķīrdür
māl-i şefā' atün ile kııl anı mugtenem (CH 645) (Zarf)
- ✓ eyle şefā' atün ile her laħza yād anı
cürm ile ķoma kim ola çeşmi hemīşe nem (CH 647) (Zarf)
- ✓ geĉüp cāndan ĉü haķ göziyle ol şāh
nazar kııldı görindi aňā Allāh (CH 712) (Zarf)
- ✓ ķamusın raħmetün ile arı kııl
cehennemden ķamusını berī kııl (CH 735) (Zarf)
- ✓ Ĥudāya raħmetün ĉoķ eyle raħmet
ķamuya luţfuñ ile kııl ' ināyet (CH 739) (Zarf)
- ✓ cihān yüzi ser-ā-ser oldu rūşen
yüzi nūriyle kııldı müzeyyen (CH 1328) (Zarf)
- ✓ dil ü cānı demünle eyle rāħat
ki sözüñ cānlara ide kifāyet (CH 1555) (Zarf)
- ✓ alup tīg ile anlaruñ ĥitābın
şüñü ucuyile virün cevābın (CH 1777) (Zarf)
- ✓ yine ma' nā yüzinden dök güherler
sözün ile cihāna şaĉ şekerler (CH 2009) (Zarf)
- ✓ nūriyle cihānı itdi zībā
ħüsnün günü ideli tecellā (CH 2449) (Zarf)
- ✓ güneş oldu sipihr üzre mu' ayyen
zemīni nūriyle itdi rūşen (CH 2646) (Zarf)
- ✓ müzeyyen itdi nūriyle cihānı
ţolandı şarķ u ġarb u āsmānı (CH 2728) (Zarf)
- ✓ dil ü cānını ol dem ķapladı ġam
o yiri yaşıyile itdi pür-nem (CH 2795) (Zarf)
- ✓ ki iy mihr-i münevver ' ālem-efrüz
olur rūşen şu' ā' uñla senün rüz (CH 2834) (Zarf)
- ✓ ola mı sen de ' aşıķsın i meftün
ki olur maġrib yaşuñ ķanıyile gül-gün (CH 2836) (Zarf)
- ✓ didi māha ki iy mir 'āt-ı ' ālem
olur ' ālem yüzi nūruñla ĥurrem (CH 2851) (Zarf)
- ✓ gehī derd ile aķıdurdı yaşın

- gehî eliyile dögerdi başın (CH 2884) (Zarf)
- ✓ çü vardur kıdretün söyle ma'ânî
sözünle rāhat it rūḥ-ı revānı (CH 3009) (Zarf)
- ✓ eger derdümi cümle şerḥ ideydüm
gözüm yaşıyla yazduğum yuyaydum (CH 3104) (Zarf)
- ✓ çü buldı ol 'āşıkun mektübı pāyān
ciger kıanıyla yazdı aḡa 'unvān (CH 3247) (Zarf)
- ✓ söze geldi hemān meh-rūy Efser
diliyle sankim açdı teng-i şekker (CH 3406) (Zarf)
- ✓ çü Ḥurşid'ün yüzini gördi Efser
yiri kıldı gözi yaşıyla ter (CH 3490) (Zarf)
- ✓ dehān açubanı söyle ma'ânî
demünle rāḡat eyle kıalb ü cānı (CH 3511) (Zarf)
- ✓ Melik Şādî hemān sâ' at yügürdi
gelüp çevgānıyile top urdı (CH 3683) (Zarf)
- ✓ irüp çevgānıyile topı çaldı
Revān Şādî elinden topı aldı (CH 3687) (Zarf)
- ✓ şeh oynadurdı ol dem esb-i Gülgün
meh eylerdi yiri yaşıyla gül-gün (CH 3698)
- ✓ kışi yābāna kıızını atar mı
eliyle cānına kendü kııyar mı (CH 3773) (Zarf)
- ✓ gel iy meydān-ı 'aşıkun kışşa-ḡ'ānı
sözünle rāḡat eyle kıalb ü cānı (CH 3958) (Zarf)
- ✓ var iken kıdretün söyle ma'ânî
sözünle eylegil şekker-feşānî (CH 3960) (Zarf)
- ✓ ḡadeng-i ġamzesiyle cān alurdı
ser-i zülfiyile imān alurdı (CH 4692) (Zarf)
- ✓ sözünle 'āleme şekker nişār it
şeker ne nesnedür gevher nişār it (CH 5067) (Zarf)
- ✓ cihānı 'adlün ile şād eyle
cihān virānesin ābād eyle (CH 5252) (Zarf)
- ✓ ma'ānî gülleriyle bu gülzār
bezendi gösterüben ḡüb dīdār (CH 5320) (Zarf)

- ✓ İllāhī rahmetünle eylegil şād
Cem'i her kim kılsa hayr ile yād (CH 5374) (Zarf)
- ✓ 'aqluñ gözi-y-ile benüm bu sözüme key nazār eyle (KN 3/14) (Zarf)
- ✓ az oğul aṭa ögüdi-y-ile ögütlenür (KN 4/4) (Zarf)
- ✓ 'aciz dili-y-ile eyitti (KN 8/11) (Zarf)
- ✓ ol şehvet sebebi-y-ile nesl cihānda zāhir ola (KN 19/15) (Zarf)
- ✓ ya 'nā diril ṭālī' ün-ile, degül dilenmek-ile (KN 22/2) (Zarf)
- ✓ ad oldur ki sen kendü hünerün-ile kesb edesin (KN 23/1) (Zarf)
- ✓ na-kesler etmegi-y-ile toḫ olmaḫdan aç ölmek yigrekdür (KN 43/12) (Zarf)
- ✓ dilersenḡ ki sözüñle iş eyleyeler (KN 45/14) (Zarf)
- ✓ Ḥorasan pādīşāhları kendü eli-y-ile uçurmazlar (KN 75/14) (Zarf)
- ✓ her nesne ki eyü söz ve kişiler şefā' atı-y-ıla ḫāşıl ola (KN 82/6) (Zarf)
- ✓ kendü elün-ile dērşürdüḡüñi baḫīller eline vërme (KN 83/7) (Zarf)
- ✓ ve kula ḫaravaşa şehvet gözi-y-ile baḫma (KN 93/8) (Zarf)
- ✓ her kimi kim elün-ile bıraḡasın, ayaḡuñla çek (KN 118/8) (Zarf)
- ✓ andan gerü ḫorḫu āyetleri-y-ile ḫalkı ḫorkıt, geh recā āyetleri-y-ile sevindür (KN 129/9-10) (Zarf)
- ✓ ve bilesin ki kitābdan ḫükm eylemezler kendü istiḫrācları-y-ıla daḡı ederler (KN 133/3) (Zarf)
- ✓ ayruḫlar eli-y-ile ilan dutmaḫ gerek (KN 139/5) (Zarf)
- ✓ ol şehirde kendüzüñi ululuk adı-y-ıla bildür (KN 141/4) (Zarf)
- ✓ ḫılıcuñ-ıla arslanları arslanları aḫdarursın ve süñüñ-ile taḡlar ḫoparursın (KN 150/15) (Zarf)
- ✓ kendü bildügi-y-ile pādīşāhı egleye (KN 159/4) (Zarf)
- ✓ ' Abdü'l-melik sākīye gözi-y-ile işāret eyledi (KN 160/8) (Zarf)
- ✓ bitiyi isti' āreler-ile ve laṭīf meşel birle ve Ḳur'ān āyeti ve Peyḡamber ḫadīsi-y-ile beze (KN 161/10) (Zarf)
- ✓ tā dārü'l-ḫilāfenün topraḡın pīl arḫası-y-ıla Ğazneye getürem (KN 162/10) (Zarf)
- ✓ iki barmaḡuñ-ıla ye ki boḡazuñda ḫalmaya (KN 168/9) (Zarf)
- ✓ diş ḫurdaḡusı-y-ıla ḫarın doymaz (KN 168/14) (Zarf)
- ✓ dükeli işi ' adl gözi-y-ile gör (KN 178/2) (Zarf)
- ✓ ol ' alī-himmet ' ömer-heybet ḫılıcı ḫahrı-la

- gösterür ‘ oşmān elinde hüccet ü bürhān bugün (ADD 5-6) (Zarf)
- ✓ süsen gibi temerrüd ile baş çekenlerün
bağrı kanı-la yir yüzini lālezār kııl (ADD 6-43) (Zarf)
- ✓ şabā peykiyile medḥ ü du‘ ālar gönderür her dem
meger ḥazretde yol bulmaz kim itmez reh-güzār andan (ADD 9-33)
(Zarf)
- ✓ düşmenünḡ kanıyıla lāle yüzün yudı meger
görüp ol ḡorḡuyıla oldı muza‘ fer nergis (ADD 10-15) (Zarf)
- ✓ ‘ ibret göziyle baḡ göresin cümlesin ‘ ayān
yoḡsa ne aşşı zeyd ile ‘ amruḡ rivāyeti (ADD 13-15) (Zarf)
- ✓ yaḡdı küsi odıyıla cānum çirāḡını
şıdı cefā taşıyıla göḡlüm zücācını (ADD 19-7) (Zarf)
- ✓ cām şem‘ i-le ḡayālünḡi gözler göḡül gözi
pervāne gerçi nāra düşer ḡaşdı nūratur (ADD 53-4) (Zarf)
- ✓ dā‘ ī vefāyı senden umar va‘ deye kim ol
mevḡūfdur göz ucıyıla bir işārete (ADD 64-5) (Zarf)
- ✓ yayduḡ cihāna luḡfuḡ ile vaşl ḡānını
dutma dirīḡ ‘ āşıḡa andan nevāleyi (ADD 75-2) (Zarf)
- ✓ cān mışırına ‘ aziz olalı ḡüsn ile ḡapıḡ
‘ izzet yönıyle yūsufa vırmış ḡilāfeti (ADD 82-5) (Zarf)
- ✓ leblerünḡ şehdiyile ilk ḡumārı yazalum
şekkeri nuḡl idelüm bādeyi andan içelüm (ADD 97-3) (Zarf)
- ✓ yüzünḡ çü şems-i zuḡādur hemışe nūr virür
cemāli ‘ aḡşiyile ol felekdeḡi aya (ADD 128-4) (Zarf)
- ✓ āyā suçum nedür ki benüm her zamān ḡılır
kirpük oḡıyıla baḡrumı şad pāre gözlerünḡ (ADD 149-6) (Zarf)
- ✓ kirpük ucıyıla yir yüzine naḡş ider gözüm
ḡun-ābedür gözümnden aḡan yaşa beḡzemez (ADD 170-2) (Zarf)
- ✓ müdde‘ ī ḡavliyile ḡanuma girmek ne revā
bir bu kim ḡan idesin bir daḡı ḡıldan çıḡasın (ADD 213-6) (Zarf)
- ✓ gel üzüm şuyı-la dā‘ ī bu hevā odın söyündür
göḡül ehısin ne lāyık ḡalasıñ türāb içinde (ADD 216-7) (Zarf)
- ✓ mühr ü vefā göziyle girü bir naḡar ḡıla

mağşūda irgüre yine ol kirdigārumuz (ADD 281-2) (Zarf)

- ✓ baqduġına şıdk gözi-y-ile baqa ve kimseye ikilik gözi-y-ile baqmaya (KN 201/1-2) (Zarf)
- ✓ rızvān uçmak bāġçelerin anuñ bir kıatre-i dürr-i yetimiyle düzer (MN S.1/7) (Zarf)
- ✓ hıyānet töhmeti nazarı ile nazar èyleye (MN S.5/8) (Zarf)
- ✓ dereceden giren āy aydıñı-y-ıla göge aġılmaz (MN B.22a/7) (Zarf)
- ✓ ben bu ılanı gerek bāġubān eli-y-ile öldürem (MN B.22a/8) (Zarf)
- ✓ bu sözleri cān kıulaġı-y-ıla işitmek gerek (MN B.34b/3) (Zarf)
- ✓ pādışāhlık hevāsında himmet kıanadı-y-ıla uçmak gerek (MN B.37a/6) (Zarf)
- ✓ ‘adlümüz suyu-y-ıla ve merhamet merhemi-y-ile devā kıılıp cerāhatların oñaravuz (MN B.48a/14) (Zarf)
- ✓ her biri bir cānavarı hortümü-y-ıla hevāya dügdürüp süñügin uvadup hurd èyledi (MN B.51a/3) (Zarf)
- ✓ diledi kim kıurdu hortümüyla hurd èyleye (MN B.50a/14) (Zarf)
- ✓ çün bilüp ileri kendü ayakları-y-ıla mekri bataġına batdılar (MN B.51a/5) (Zarf)
- ✓ cemāl-i vişāliyle def^e -i ġam èyleyevüz (MN S.15/15) (Zarf)
- ✓ bārī gendü elüm-ile kıardaşuma bildüreyin (MN B.12a/9) (Zarf)
- ✓ gendü dilimüz-ile cehlümüzden perde’i giderüp hacil ve şerm-sār olavuz (MN B.21a/14) (Zarf)
- ✓ ‘acz diliyle èyitdi (MN B.25b/8) (Zarf)
- ✓ ammā ben gendü tāli’ um ol bāġçede arqa virdüğüm ol hurmā aġacıyla şınadum (MN S.86/6) (Zarf)
- ✓ herçend ki sizüñ gövdenüz-ile şehirler muhkem divārlar yıkımaġa yarar (MN B.43a/5) (Zarf)
- ✓ devligeç pençesi-y-ile berk yapışdı (MN B.35b/12) (Zarf)
- ✓ bu kıtāb-daħı feşāhat çiçekleri-y-ile lañif ü ārāste ve ma’ ānī ve işāret-i beşāret yimişleri-y-ile [pīrāste (MN B.68a/10-11) (Zarf)
- ✓ gözi kıuyruġı-y-ıla aña baqmaya zinhār (MN B.67b/4) (Zarf)
- ✓ geçmişler firākı ödın anlarıñ vişāli suyla söyindüresiz (MN B.67a/1) (Zarf)
- ✓ ölmeye beni ġāfil bulup mekr ödı-y-ıla cigerüm yaqa (MN B.64a/5) (Zarf)

- ✓ ammā bu görünür azāya gendü āyađı-y-ıla varmağ revā lmaya (MN B.62b/10) (Zarf)
- ✓ Hağ te‘ ālā bizüm gönümüz gözin uyanuğlık sürmesi-y-ile ācıverüp anuğ ahrı engālinden urtarardı (MN B.62a/6) (Zarf)
- ✓ feřāhat incülerin ‘ ibāret elmāsi-y-ıla deldi (MN B.61a/14) (Zarf)
- ✓ serçe ağı-y-ıla herkes dutılmaz (MN B.56b/8) (Zarf)
- ✓ şabr uyanın uzadup cid amıısı-y-ıla sürüp hāzretüne geldüm (MN B.51b/10) (Zarf)
- ✓ her anda dileseğ yir, su, otlāđ bizüm berātumuz-ıla iđtiyār ıl (MN B.48a/14) (Zarf)
- ✓ gendü elümüz-ile lüm kemendin boynumuza dağmış lavuz (MN B.45b/10) (Zarf)

2.25.2.2. “sayesinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ anuğ rızkıyla olurlar diri
ağa dürlü tesbīh oğur her biri (SN 5-15) (Zarf)
- ✓ anuğ emriyle şu sivrisinek
kim anda ne uvvet var u ne eğek (SN 8-6) (Zarf)
- ✓ nedür ‘ ağl u idrāk ü ‘ ilm ü temīz
bu her birisile işidür ‘ azīz (SN 16-9) (Zarf)
- ✓ ki olmaya işi sataşı gele
gerek şağlığum ile olam hele (SN 155-7) (Zarf)
- ✓ anca abaladum ki şataşdum bu belāya
ne bağtlu kim uşşıyile epsem oturdı (SN 165-6) (Zarf)
- ✓ ki uşta dilegün ile bilevüz
velikin gerek aşluğı bilevüz (SN 239-13) (Zarf)
- ✓ ü luğfuğla irişdüm ibtidāya
girü fađluđla¹ irgür intihāya (CH 19) (Zarf)
- ✓ anuğ emriyle döner bu nüeh eflāk
şurur hükmiyile bu tīre-gün hak (CH 43) (Zarf)
- ✓ anuğ emriyle bu şems-i zāhir

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “vasıtasıyla” anlamında ve zarf işlevindedir.

- atar her gice olur her şubḥ zāhir (CH 50) (Zarf)
- ✓ anuḡ şun‘ ıyıla bu tîre-gûn ḥāk
olur rûḥ-ı mücessem gevher-i pāk (CH 60) (Zarf)
- ✓ ki senden nuṭḡ bulur cümle nāṭıḡ
ider emrûḡ ile keşf-i ḥaḡāyık (CH 14) (Zarf)
- ✓ bulur ḡarār emriyile bî-ḡarār çarḡ
bünyād-ı dü-cihān durur adıyla pāy-dār (CH 130) (Zarf)
- ✓ buldı zamāne luṭfuḡ ile şādi vü feraḡ
oldı zemīn emrûḡ ile dāyım üstüvār (CH 141) (Zarf)
- ✓ çıkar kimisi emrûḡ ile taḡta
kimisi bulamaz bir ḡurı taḡte (CH 194) (Zarf)
- ✓ ḡamu ‘ālem bulur emrûḡle raḡmet
ḡamu ādem bulur ḡükmüḡle ḡikmet (CH 208) (Zarf)
- ✓ ḡükmüḡ ile oldı ḡül ḡülzārda şāh-ı çemen
ḡudretüḡle buldı bülbül bāḡda nuṭḡ-ı maḡāl (CH 227) (Zarf)
- ✓ ḡükmüḡ ile gerdiş ider ‘ālemi bād-ı şabā
emrûḡ ile dāyımā cünbiş ider rîḡ-i şimāl (CH 233) (Zarf)
- ✓ vücūda geldi ‘ālem ‘ilmüḡ ile
zuhūra geldi ādem ḡükmüḡ ile (CH 404) (Zarf)
- ✓ anuḡçündür aḡa dürr-i yetīm ad
ki varluḡıyla ‘ālem oldı ābād (CH 557) (Zarf)
- ✓ anuḡ şer‘iyle revnaḡ buldı ‘ālem
anuḡ emriyle buldı raḡmet ādem (CH 594) (Zarf)
- ✓ oldı ināyetüḡ ile ‘ālem ḡamu feraḡ
ṭoldı nübüvvetüḡ ile dünyā ḡamu ni‘am (CH 616) (Zarf)
- ✓ levḡ-i nübüvvet aduḡa yazıldı ibtidā
saṭr-ı peyām-berī yine zātuḡla oldı tem (CH 619) (Zarf)
- ✓ çü dördinci göḡe irdi şems-i ezher
anuḡ nürıyla oldı dāyım enver (CH 682) (Zarf)
- ✓ ‘adlūḡ nesīmiyile bāḡ-ı cihān mu‘aṭṭar
ḡulkuḡ şemīmiyile ḡülzār-ı dehr ḡurrem (CH 1018) (Zarf)
- ✓ fikr-i firāsetüḡle mülküḡ serāyı ma‘mūr
dest-i ‘adāletüḡle devlet esāsı muḡkem (CH 1019) (Zarf)

- ✓ ezhār-ı luṭfuṅ ile zeyn oldı bāğ-ı cennet
yandı şerār-ı nār-ı qāhruṅ ile¹ cehennem (CH 1021) (Zarf)
- ✓ ol şāh-ı şīr-şevket sultān-ı baḥt u ʿ izzet
oldı libās-ı devlet elḳābıyıla muʿ lem (CH 1033) (Zarf)
- ✓ didi dil-cū ki iy meh-rūy her dem
olurduḳ devletūṅ ʿ ıydiyle ḥurrem (CH 2615) (Zarf)
- ✓ ḳanı ki ol dem ḳovup dilden cefāyı
sürerdüm vuşlatuṅla ben şafāyı (CH 2907) (Zarf)
- ✓ şifā andan bulur her derde bīmār
olur luṭfiyile bīmāra tīmār (CH 3211) (Zarf)
- ✓ ecelden çünki şīr āmān buldı
o tīrūṅ zaḥmıyıla cān buldı (CH 3737) (Zarf)
- ✓ saçuṅ küfrinde ḳalmış iken iy cān
yüzüṅ nūriyile imāna irdüm (CH 4191) (Zarf)
- ✓ elūṅe girdi Ḥaḳ ḳıldı ʿ ināyet
ḥudā luṭfiyıla bulduḳ hidāyet (CH 4753) (Zarf)
- ✓ ki ṭapuṅ ile irdüm devlete ben
senūṅ ucuṅdan irdüm rāḥata ben (CH 5122) (Zarf)
- ✓ eger ḥ ʿ önda taḳşırılıḳ oldı-y-ısa anlaruṅ ḥoşlıḳıyla belürmeye (KN 57/12) (Zarf)
- ✓ gizlü ʿ illetlerden bilmekdür nişānları-y-ıla (KN 87/7) (Zarf)
- ✓ erlik şartın yèrine getüre ki pādīşāh anuṅ sebebi-y-ile ḳurtula (KN 159/13)
(Zarf)
- ✓ her çend ki biribirine düşmendür; lakin biribiri-y-ile ḳāyimdür (KN 190/15)
(Zarf)
- ✓ zīrā topraḳ ḳuruluḳı-y-ıla oda ulaşur ve savuḳlıḳı-y-ıla suya ulaşur (KN 191/1-
2) (Zarf)
- ✓ anuṅ adıyıla zīnet bulupdur ḥuṭbe vü sikke
zīrā kim dīn ile devlet bulurlar iʿ tibār andan (ADD 9-10) (Zarf)
- ✓ ṭutar iḥsānuṅ ile çetr-i ferīdūn lāle
geyer inʿ āmuṅ ile tāc-ı sikender nergis (ADD 10-13) (Zarf)
- ✓ seḥā vü cūduṅ ile pūr maʿ ādīn

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- şafâ-yı feyzün ile ter menâbi' (ADD 11-33) (Zarf)
- ✓ şânına münzel olupdur âyet-i hulk-ı ' azîm
kıldı ' âlem halkın anuñ luftı-la ikrâmı dâm (ADD 18-9) (Zarf)
- ✓ kân evi şu' lesi birle rüşen
cân gözi ' aksiyile pür envâr (ADD 23-33) (Zarf)
- ✓ şâh medhi-le olmuşam ma' rûf
tâ ki şeh ' adlin eyledi ızhâr (ADD 23-50) (Zarf)
- ✓ mülk-i cihân ki ' adli[yi]le bâğ-ı huld idi
ol bâğ içinde kendüzi serv-i revân idi (ADD 24-15) (Zarf)
- ✓ tapuñla zevk u şafâlar ki sürmişem dağı ben
o zevk ile diriyem ol şafâyiçün öleyim (ADD 77-3) (Zarf)
- ✓ tâli' ü bahtum bu kez kılsa meded haq bilür
vaşluñ ile zevk idem bir gice gökçek senün (ADD 103-4) (Zarf)
- ✓ huşbe vü sikke anuñ adıyla fahr eyler uş
ol biri ' âli şenâdur bu biri handân bugün (ADD 5-7) (Zarf)
- ✓ cân kendü hâşyyeti-y-ile teni saqlar (KN 73/6) (Zarf)
- ✓ ve ümîddür ki pâdişâh-ı ' adâlet-penâhuñ hüsn-i kabûliyle bu kitâb rûzigâr
ehlinün gözine hûb-rûylar cemâli gibi¹ müzeyyen ve mergûb ola (MN S.3/13-14) (Zarf)
- ✓ pâdişâhlar Haq te' âlâ yardımı-y-ıla ve tevfiğ-i ilâhiyye maşşûş ölmüşdur (MN B.41a/7) (Zarf)
- ✓ ümîddür ki Haq yardımı-y-ıla tizrek tamâm ola (MN B.40b/4) (Zarf)
- ✓ anuñ yardımı-y-ıla bu derdi def' eyleyüp göksüm şovıdam (MN B.49a/11) (Zarf)
- ✓ benüm cânum kanum ile beslenmişdür (MN S.71/13) (Zarf)
- ✓ Tañrı ' inâyeti ile vilâyeti elinden alalum (MN S.85/8) (Zarf)
- ✓ zirâ biz hemîşe sizün himâyetünüz-ile dirlik ideriz ve sizün heybetünüz-ile yirtıcılar şerrinden fâriğ yörürüz (MN B.30a/10) (Zarf)
- ✓ sünügümdeki ilik anuñ ni' meti-y-ile töldi ve anuñ ' inâyeti-y-ile (MN B.56b/9) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “-A benzer şekilde” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ Hüsrevā ‘adlün iledür şamu sahrā vü çemen
tā ki sebze yirine tıldı ser-ā-ser nergis (ADD 10-9) (İsim)
- ✓ anuñ nüvahtı-y-ıla müşerref olasın (MN B.64b/13) (Zarf)
- ✓ tā gendü dağı eli-y-ile imin ola (MN S.180/11) (Zarf)
- ✓ divāne zevkuñ ile olan oldı hüşmend
mestāne şevkuñ ile olan oldı hüşyār (CH 142) (Zarf)

2.25.2.3. “-In/ -Un yüzünden, sebebiyle” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ kıor isen kı kayğıuñ ile göyüneven
kömür bigi vü gül bigi söyüneven (SN 134-4) (Zarf)
- ✓ ğariblik odiyile yanmış idi
yüzünüñ şuyına tayanmış idi (SN 300-6) (Zarf)
- ✓ olınca derdiyile her nefes zār
kıo bārī ‘aşkı içinde bir hoş āşār (CH1062) (Zarf)
- ✓ cefāñ ile kılayın yaqamı çāk
belāñ ile ideyin bisteri hāk (CH 1568) (Zarf)
- ✓ senüñ ‘aşkuñla kılup terk-i ser ol
tutuban bu araya geldi ol yol (CH 2352) (Zarf)
- ✓ dil olmuş idi ğamuñla giryān
yüzünüñ görüben oldı hāndān (CH 2465) (Zarf)
- ✓ cān oldı ğamuñla çünkü bīmār
bi’llāhi lebünden eyle tīmār (CH 2473) (Zarf)
- ✓ cān virür idüm ğamuñla tenhā
derdüñ baña olmuş idi ğam-h̄ār (CH 2475) (Zarf)
- ✓ yanar āhum odiyıla felekler
fiğānumdan gözün yummaz melekler (CH 3070) (Zarf)
- ✓ hey nice bī-dīn durur şol çeşm-i hūn-rizüñ senüñ
kim hemişe ğamzesi tiriyle dil pür-hūn olur (CH 3079) (Zarf)
- ✓ cān u dil derd ü ğamuñla şol kıadar çekdi cefā
kı ağlar isem eşk-i çeşmüm kıan ile Ceyhūn olur (CH 3080) (Zarf)
- ✓ raħm it dil-ber bu ğamgān göñlüme kim her nefes
’ālem içre derd ü hicrūñle senüñ maħzūn olur (CH 3081) (Zarf)
- ✓ ğamuñla derd ü mihnet hem-demümdür

- belā vü ğam hemîşe maḥremümdür (CH 3094) (Zarf)
- ✓ ğam-ı ‘aşkuñla dil dīvāne oldı
yüzüñ şem‘ine cān pervāne oldı (CH 3097) (Zarf)
- ✓ cefāñ ile ciger pür-ḥün olupdur
belān ile göñül maḥzūn olupdur (CH 3105) (Zarf)
- ✓ niçün raḥm eylemezsiñ baña iy dōst
ki ‘aşkuñla yaşum Ceyḥūn olupdur (CH 3106) (Zarf)
- ✓ tamām itdi şehenşeh nāmeyi çün
gözinüñ yaşıla oldı ol nāme pür-ḥün (CH 3110) (Zarf)
- ✓ göñül her dem kıllur cevruñle feryād
kimesne eylemez feryādına dād (CH 3165) (Zarf)
- ✓ bu mektübı saña gönderdi Cemşid
firākuñla özinden oldı nevmid (CH 3201) (Zarf)
- ✓ selām olsun baña senden eyā cān
ki her dem oluram derdüñle giryān (CH 3214) (Zarf)
- ✓ kıllurken hicrūñ ile nāle vü āh
beni ğam yalunuz kıomaz ‘afa’llāh (CH 3216) (Zarf)
- ✓ ğamuñla ḥaste oldı cānum iy dōst
ölürsem boynuñadur kıanum iy dōst (CH 3217) (Zarf)
- ✓ nola ben çeker ise mderd ü zaḥmet
görürsem her nefes ‘aşkuñla miḥnet (CH 3289) (Zarf)
- ✓ derd ü ğamıyla olmışam iy meh şikeste-dil
tıolaşalı bu cānum o müşğin kemendüñe (CH 3692) (Zarf)
- ✓ o tırūñ heybetiyle ol dem ol aşlan
yire düşdi hemān dem oldı bī-cān (CH 3735) (Zarf)
- ✓ firākuñla kıatı derd içre bendüm
vişalūñi bulup dermāna irdüm (CH 4192) (Zarf)
- ✓ gehī zülfiyile pā-best olurdı
gehī la‘liyile ser-mest olurdı (CH 4786) (Zarf)
- ✓ nice bir cevri idesin bir dem vefā eyle baña
kim yaşum ‘aks-i ruḥuñla her gice gül-gün olur (CH 3082) (Zarf)
- ✓ zīrā yigitler kimse sözi-y-ile işinden dönmez (KN 52/10) (Zarf)
- ✓ rüzigār ḥavādişi sebebi-y-ile ol vaḳt saña gerek ola (KN 125/8) (Zarf)

- ✓ neçe kişinüñ bu Deylemî sözi-y-ile qanı yere döküldi (KN 155/1) (Zarf)
- ✓ eyle olsa bu dedügümüz üç ser-mâyeyi ol rây qarañulığı sebebi-y-ile zâyî‘ eder (KN 190/3) (Zarf)
- ✓ bu cevherlik sebebi-y-ile güneş muttaşıl oldu heyülāya (KN 191/5) (Zarf)
- ✓ heyülā nefis-ile bağlandı yücelik sebebi-y-ile (KN 191/8) (Zarf)
- ✓ nîlüfer anuñ reşkiyile ğarq-ı ‘ arağdur
ğamz ile cefādan
nergis gözin açamaz utanur görüp anı
şerm ile hayādan (ADD 3-7) (Zarf)
- ✓ her yir ki ğarāb olmış idi zulmiyile ol
zālimler elinden
sensin bugün ol memlekete ‘ adl ile bānī
her luğf u vefādan (ADD 3-31) (Zarf)
- ✓ cānā bu gönül cevruñ ile cāna gelüpdür
senden gileye ğazret-i sultāna gelüpdür (ADD 52-1) (Zarf)
- ✓ ağızuñ dişüñ hayāliyile dür döker gözüm
deryāda çünkim ola şadef vardır anda dür (ADD 56-4) (Zarf)
- ✓ ğamzeñ oqı-la hep yüregüm şerħa yaradur
bağrum dağı bu zağm ile uş pāre pāredür (ADD 62-1) (Zarf)
- ✓ dā‘ inüñ sūzıyıla āteş-i düzağ göyinür
gözinüñ yaşı yiter nîl ü furātı n’iderüz (ADD 91-7) (Zarf)
- ✓ düşmen söziyle şanma ki ben terk idem seni
çün vaşluñı getürdüm ele biñ belāyıla (ADD 137-6) (Zarf)
- ✓ dā‘ î şu resme ‘ ışquñ ile mest olup durur
kim şūr ünin işitse meger anda ayıla (ADD 137-7) (Zarf)
- ✓ şanma ki senüñ ‘ ışquñ ile ‘ār ide dā‘ î
bu ‘ aşık olan t̄ayifede ‘ār kimüñ var (ADD 184-7) (Zarf)
- ✓ dā‘ î lebüñ hayāliyile teşne-dil gider
gör ‘ aşığı ki şuşar imiş qan bahāsına (ADD 208-7) (Zarf)
- ✓ düşmen söziyle ben quluña kıyma iy begüm
ağyārı yāra güldüresin yara var mıdur (ADD 237-2) (Zarf)
- ✓ gözüm yaşına ğarq olur idi cihān velī
āhum odıyla qalmadı hergiz gözümde nem (ADD 267-6) (Zarf)

- ✓ düşmen söziyle hāşa ki ben yāri terk idem
terk eyledise gerçi bizi ol nigārumuz (ADD 281-3) (Zarf)
- ✓ ‘ışkuḡda göñül var mı kim ol ḡasta degüldür
yā cevruḡ ile ḡāḡırı işkeste degüldür (ADD 289-1) (Zarf)
- ✓ ḡahrı ḡılıcı zaḡmıyıla pāyimāl ider
erlik güninde düşmenüḡ başı ḡafāsını (ADD 4-8) (Zarf)
- ✓ anuḡ firāḡı-y-ıla göñlüm ḡaḡladılar (MN B.42a/10) (Zarf)
- ✓ cigeri anlaruḡ firāḡı-y-ıla yanupdur (MN B.66b/13) (Zarf)
- ✓ likin gendü mekirleri-y-ile belā dāmına düşeler (MN B.55a/4) (Zarf)
- ✓ çün sen ḡullıḡuḡ-ıla bir ḡulumuz āç öldüḡi-y-içün¹ böyle ḡuşşalanduḡ (MN B.4a/3) (Zarf)

2.25.2.4. “-DAn dolayı, -Diḡi/-DUḡU için” Anlamında Sebep Bildiren

Kullanılanlar

- ✓ bu ‘ışk olduḡiyile gökler döner
yabandaḡı ḡuş ‘ışkı olup düner (SN 131-9) (Zarf)
- ✓ olur ‘aḡsiyle anuḡ bī-ḡūş Cemşid
sanasın aya düşdi ‘aks-i Ḥurşid (CH 2317) (Zarf)
- ✓ senüḡ ‘aşkuḡ ile ol tācir oldı
şehā raḡm eyle yoḡsa āḡir oldı (CH 2349) (Zarf)
- ✓ meyüḡ rengi ruḡ-ı sākīye düşdi
şabā yiliyile zülfi ḡarışdı (CH 2515) (Zarf)
- ✓ dem-be-dem şevḡ-ı lebüḡle gözlerüm pür-ḡün olur
saçlaruḡ fikriyile cān u göñül meftün olur (CH 3077) (Zarf)
- ✓ didi kim içerem ‘aşkuḡla bir cām
nice olur ise olsun ser-encām (CH 3453) (Zarf)
- ✓ ve gen daḡı olma ki kendü genligüḡ-ile çeriye sıyasın (KN 175/4) (Zarf)
- ✓ ḡacil oldı şehāḡı gördi şehāb
şermesār oldı cūduḡ ile biḡār (ADD 23-2) (Zarf)
- ✓ şehd ü şekker leblerüḡ şevḡıyla dā‘i teşnedür

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *için* edatı burada “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

çerb ü şîrîndür şuşadur lâ-cerem helvâ işi (ADD 159-6) (Zarf)

- ✓ gözüm seni görelî ayruğa gönül virmez
vişâlûñ ile gönül cennet iktizâ kılmaz (ADD 179-6) (Zarf)
- ✓ bir mâl ki anuñ sebebi-y-ile düşmen dost ola (MN B.32a/14) (Zarf)
- ✓ du' â kıla anuñ du' âsı sebebiyle dirile (MN S.176/4) (Zarf)

2.25.2.5. “-A göre, -A uygun, -A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ anuñ emriyle kuşanur kuşak
karınca ne var olduğıçün¹ uşak (SN 8-8) (Zarf)
- ✓ müşerrefdür adıyla şark u ğarb
müsellemdür emriyle² şulh u ğarb (SN 10-9) (Zarf)
- ✓ gelüp ağlayu giderem gülmedüm
çü bir gün murādum ile olmadum (SN 376-10) (Zarf)
- ✓ Hudāvendā çü sensin Hayy-ı bî-çün
ider emrünle gerdiş çarĥ-ı gerdün (CH 155) (Zarf)
- ✓ senün emrünle dönerler felekler
senün tesbîhün oqırlar melekler (CH 207) (Zarf)
- ✓ anuñ ĥaqqı ki iderdi cümle evkât
senün iznün ile ihyâ-yı emvât (CH 519) (Zarf)
- ✓ gökde melekler emrün ile fahr ide kamu
nüñ âsmân hizmetün ile oldu püşt-ĥâm³ (CH 638) (Zarf)
- ✓ Hudā emriyle nâ-geh irdi Cibrîl
selâm idüp didi iy Muştafâ bil (CH 663) (Zarf)
- ✓ Hudā izniyle olıcağ kıyâmet
kılıcağ ümmetüne sen şefâ' at (CH 795) (Zarf)
- ✓ didi anuñ ĥaqqıçün⁴ ki ol durur pāk
anuñ emriyle döner bu nüñ eflāk (CH 3945) (Zarf)
- ✓ Soĥrat kendü ululığı-y-ıla eyitti (KN 33/2) (Zarf)
- ✓ kendü sözünle iş işle (KN 45/14) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “sayesinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

³ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “sayesinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

⁴ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edatı, “ile ilgili olarak, hakkında” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ bilürem benüm sözüm-ile iş işleyesi degülsin (KN 69/3) (Zarf)
- ✓ şer‘ a muṭī‘ olup anuṅ murādı-y-ıla ölmak gerek (MN B.14a/13) (Zarf)
- ✓ ömür oldur ki devlet kişiye yār olup göñül murādı-y-ıla geçe (MN B.45b/6) (Zarf)
- ✓ her kim kimseye güç èylemiş öla, ‘adl edebi-y-ile andan kīn ala (MN B.38a/10) (Zarf)
- ✓ biz daḥı gendü pādīşāhlıgumuz-ıla senüṅ ḥürmetüṅe dört yıl ilüṅden ölümi götürdük (MN B.4a/3) (Zarf)
- ✓ ol kimesneleri Ḥaḳḳuṅ emriyle āteş dutup yandı (MN B.69b/14) (Zarf)

2.25.2.6. “ile birlikte, beraber” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ Çalap teṅri aṅa ḥabībüm dèdi
adın kendü adıyla ḳoşa ḳodı (SN 10-6) (Zarf)
- ✓ şeh eydür naḳḳāşa ne kim kılasın
benüm dilegüm ile bir olasın (SN 88-14) (Zarf)
- ✓ çü ben ṭapuṅ ile süci içeven
sözi degme bir ḳapudan açavan (SN 107-4) (Zarf)
- ✓ süci ḥāzır eyleyüben ḳurdı bezm
şu ḥalvetde yāriyile urdı bezm (SN 118-9) (Zarf)
- ✓ sevindi cühüd dèdi bulayım
senüṅ dilegüṅ ile bir olayım (SN 219-8) (Zarf)
- ✓ biri birüṅüz ile biṅ yaşaṅuz
ıraḥ senden ol göz ki ola yavuz (SN 353-2) (Zarf)
- ✓ bitisinde yazdı ki çok ni‘ metüṅ
yemişven benüm iledi himmetüṅ (SN 341-8) (İsim)
- ✓ ki sinüṅ bigi zīrā şānī‘ olmaz
senüṅ aduṅla olan zāyi‘ olmaz (CH 20) (Zarf)
- ✓ ki didüm aduṅ ile ibtidāsın
giriṅ yāduṅla bitür intihāsın (CH 18) (Zarf)
- ✓ var idi anda biṅ ṭāvūs u şeh-bāz
biri biriyile iderdı pervāz (CH 1619) (Zarf)
- ✓ ki kebg itmişdi sāye perr-i bāzı
biri biriyle kıılır idi bāzī (CH 1620) (Zarf)

- ✓ üçüncü hefte devletle şehenşāh
hemān dem halkıyıla tıtdılar rāh (CH 1998) (Zarf)
- ✓ kâmusın kendüñ ile bile algıl
şehenşeh kâpusına tız gelgil (CH 2026) (Zarf)
- ✓ habībün Ğ aşkıyıla olmayınca
uşanmaz cān u dil uşbu belādan (CH 2990) (Zarf)
- ✓ faşl-ı bahār idi senüñ ile hazānumuz
şimdi hazāna döndi tapuñsuz bahārumuz (CH 3155) (Zarf)
- ✓ şabā bir bāğa uğramaz i şāhum
ki anuñla olmaya hem-rāh āhum (CH 3215) (Zarf)
- ✓ beni añ vaşluñ ile unıtma iy yār
ki vaşluñla olur dil mülki maĞ mūr¹ (CH 3326) (Zarf)
- ✓ zihī devlet ki iki yār-ı şādık
otura birbiriyle iki Ğ aşık (CH 4101) (Zarf)
- ✓ sürüben dil-beriyile şafālar
biri birine gösterdi [vefālar] (CH 5247) (Zarf)
- ✓ bir gün Muhammed bin Zekeriyā er-Rāzī şākirdleri-y-ile yörür idi (KN 31/2)
(Zarf)
- ✓ bir kişi meger kılı-y-ıla yaturdı (KN 39/2) (Zarf)
- ✓ şāhib nedimleriyle ħōna oturmuş-ıdı (KN 51/9) (Zarf)
- ✓ ve mahalle kavmı-y-ıla eyü diril (KN 95/6) (Zarf)
- ✓ Sulţān Maĥmūd cümle kātibleri-y-ile taĞ accüb kıldılar (KN 163/6) (Zarf)
- ✓ kuluñ ve külfetüñ-ile anda muķım ol, diril (KN 169/4) (Zarf)
- ✓ adlu adı-y-ıla eyit. Fülān, sen var! Fülān, sen var! (KN 175/8) (Zarf)
- ✓ zīrā bir cins leşker biribiri-y-ile müttefik olur (KN 183/3) (Zarf)
- ✓ yakduñ beni firāk ile iy yār-ı hoş-liķā
yā rab beni bu odum ile oda kim yaķa (ADD 13-20) (Zarf)
- ✓ ben eger yārum ile sevgülü yāram kime ne
yā anuñ mihriyile² Ğ aşık-ı zāram kime ne (ADD 112-1) (Zarf)
- ✓ zülfi sevdāsıyla geçdi uzun Ğ ömr velī

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “sayesinde” anlamında zarf işlevindedir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- mutlu cān ol kim anuñ ‘ömri bu sevdāya gider (ADD 198-2) (Zarf)
- ✓ o gevherden cihān ser-māye bulsun
cihān içi sözüñ dürriyle ʔolsun (CH 5069) (Zarf)
 - ✓ tā birisi-y-ile ārāste ola (KN 202/7) (Zarf)
 - ✓ dükeli ḥalāyık-ıla ḥaḳşināslık ét, ḥāşşa ḥaşmlaruñ-ıla (KN 27/9) (Zarf)
 - ✓ şöyle ḳanı-y-ıla bir nesneye şarup çuvāla ḳoydı (MN B.16a/7) (Zarf)
 - ✓ meger ḳaşşāb ‘avratı oynası-y-ıla yaturdı (MN B.29b/6) (Zarf)
 - ✓ şāhib-ḥāne nefsiyle varup ḳonuğı ta‘zīm idüp telatṫuf birle zevḳ u şoḥbete meşğül oldılar (MN S.15/10) (Zarf)
 - ✓ gerek ki ḥoşlık deminde birbirinüz-ile nice dirilürsenüz nā-ḥoşlık vaḳtında daḥı eyle dirilün (MN B.8a/7) (Zarf)
 - ✓ ol ilanuç ṫālī‘ i atası ḳardaşmuñ ṫālī‘ i-y-ile birdür (MN B.13a/3) (Zarf)
 - ✓ dün gice on batman heveni yidi destesi-y-ile (MN B.15b/4) (Zarf)
 - ✓ birkaç kelime benüm-ile viribidi, eger icāzet ölur-ısa diyeyin (MN B.24a/6) (Zarf)
 - ✓ āḥirü‘l-emr elinde bulınan metā‘ ı ile terk-i diyār idüp (MN S.80/15) (Zarf)
 - ✓ ikimüzi daḥı ḳonşı eyledi ki birbirimüz-ile dirilevüz (MN B.29a/4) (Zarf)
 - ✓ diledi kim ol ḥūblar serveri-y-ile çift öla (MN B.34a/6) (Zarf)
 - ✓ benī İsrā’ilden bir ḳavmi Ḥaḳ te‘ālā peygām-beriyile yire yuddurdı (MN S.177/9) (Zarf)
 - ✓ ol peygām-berün şuçı neyidi ki ḳavmi ile yire yuddurduñ (MN S.177/11) (Zarf)
 - ✓ anuñ düşmeni-y-ile hergiz dostlık ḳılmayasın (MN B.65a/4) (Zarf)
 - ✓ nā-gāh öñinden bir ṫāğ keçisi irkegi-y-ile ve oğlağı-y-ıla geldi (MN B.60b/8) (Zarf)
 - ✓ heybet ödı ve raḥmet suyu-y-ıla bir yirde ḳonılmış (MN B.51a/13) (Zarf)
 - ✓ ben gendü nefsumle ol işi başarmayam aña gey mu‘āvin gerek (MN B.49a/9) (Zarf)
 - ✓ ve ‘ālemler ağızı bizüm bahādurlıgumuzla ʔoludur (MN B.45a/3) (Zarf)
 - ✓ meger işitmiş ki rüzigār birbiri-y-ile nifāḳ-ıla dirilürler, bir düzene ölmazlar (MN B.7b/12) (Zarf)
 - ✓ bu dükeli-y-ile her yıl ḳuşlar sulṫanı üstümüze gelüp (MN B.65b/3) (Zarf)

2.25.2.7. “ile karşılıklı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ dèdi ètmişem kendözüm ile ‘ ahd
diri olduğumca èdem sa‘ y u cehd (SN 309-7) (Zarf)
- ✓ bād-ı şabā meger kim zülfünle oldı hem-dem
hoş-büy ider havāyı ol dem ki ura ol dem (CH 1025) (Zarf)
- ✓ ki ‘ adlinden anuñ kebg ile şeh-bāz
biri biriyile olmuşdı dem-sāz (CH 1052) (Zarf)
- ✓ kılurlar çün gice olunca şöhet
biri birisiyile zevk u ‘ işret (CH 1200) (Zarf)
- ✓ ne kim itdük ise sinünle tedbır
gerekmez kim kılavuz anı te’ hır (CH 3014) (Zarf)
- ✓ zihī rahmet ki bunlara irişdi
ki iki cān birbiriyle görüşdi (CH 4107) (Zarf)
- ✓ yine Cemşid ü Hürşid itdi şöhet
biri birisiyile zevk u ‘ işret (CH 4204) (Zarf)
- ✓ buluşup birbiriyle şöhet ide
biri biriyle¹ cānın rāhat ide (CH 4815) (Zarf)
- ✓ hem-dem yāranlaruñ-ıla ve ögütçileruñ-ile hālvet şöhet ètgil ki ögüt hālvette
yigrek olur (KN 32/6) (Zarf)
- ✓ kendü müşfik yāranlaruñ ve şādık dostlaruñ-ıla meşveret kııl (KN 33/12) (Zarf)
- ✓ ve eger kengel èdersen senden kemter kişi-y-ile ètme, kendü hoşdaşlaruñ-ıla èt
(KN 63/15) (Zarf)
- ✓ eger sen bu bölük kavımı-y-ıla şöhet èdesin, ne sen anlardan usanasın ne anlar
senden usanalar (KN 199/7) (Zarf)
- ✓ bu iki cānavar nice biriri-y-ile ittifaq ve ‘ ahd berkitdiler (MN B.36a/2) (Zarf)
- ✓ bu yöre balıkları-y-ıla helāllaşam (MN B.63a/12) (Zarf)
- ✓ birbirile esenleşdi (BH 71b/7) (Zarf)

2.25.2.8. “hakkında, için, ile ilgili” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ve çalıcınuñ sözi meclis issi-y-ile ve aqça-y-ıladur (KN 154/3) (İsim)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “ile birlikte” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ zīrā vezīr hīç hālda kendü qavmı-y-ıla hīsābı toğru kılmaz (KN 179/1) (Zarf)
- ✓ gel imdi nefsün ile bir dem ihtisāb eyle
tasavvur it ki bugündür yarıngı yevm-i hīsāb (ADD 1-20) (Zarf)

2.25.2.9. “-A karşı” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ Tağrı buyruğında olduğına dağı delīldür, nefsi-y-ile çalışduğına, Tağrı’yı kendü nefsinden yig sevdüğine (KN 14/12) (Zarf)
- ✓ eger āşikārā düşmenlik kendü kuruñ-ıla ét, gizlü düşmen olma (KN 187/5) (Zarf)
- ✓ bizümle dostlığı düşmanlığa döne (MN B.53b/1) (Zarf)
- ✓ kimse bizümle ceng idüp zafer bulmadı (MN B.47b/12) (Zarf)

2.25.2.10. “-A rağmen” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ velīkin seni kamu suçun ile
bağışlamışam işbu řāha hele (SN 151-14) (Zarf)
- ✓ Hüsrev kamu heybeti şevketi-y-ile mağlüb öldı (MN B.23b/1) (Zarf)
- ✓ dükeli eşekligün-ile toğru dedün (KN 76/12) (Zarf)
- ✓ çok māl dost düşmen yōlında harc itmişem günlerün řāfisin ve zamānuñ bulanuğın görmişem bu dükeli-y-ile bir buçuğ dostdan artuđ¹ bulımadum (MN B.16a/5) (Zarf)
- ✓ sen ādemīlīguñıla řunuñ gibi² sülāle’i ānası-y-ıla³ depeletdün (MN B.60b/11) (Zarf)

2.25.2.11. “-A” Yönelme Hāli Eki İşlevinde Kullanılanlar⁴

- ✓ zihī şoğbet ki ol gün hāřıl oldu
ki iki yār birbiriyle vāřıl oldu (CH 4106)
- ✓ çü hoş sā’ at durur bu nice hoş dem
ki cān cānānyıla oldu hem-dem (CH 4917)
- ✓ tā kim göñül hayālün ile āřinā durur

¹ Ayrıma hāli ekli isim unsuruyla birleşen *artuğ* edati, “fazla” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İlgı hāli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edati, “şöyle” anlamında ve sıfat işlevindedir.

³ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edati, birliktelik anlamı veren zarf işlevindedir.

⁴ Açıklama için “25.1.9 ‘-A’ Yönelme Hāli Eki İşlevinde Kullanılanlar” başlığına bakınız.

hicrūn ilinde ŧanma ki bī-gāne almıŧam (ADD 66-6)

- ✓ meger bu ol hıyānet dūtünidür kim onŧılarum-ıla itdüm (MN B.21b/11)

2.25.2.12. “-DAn” Ayrılma Hâli Eki Yerine Kullanılanlar

- ✓ çün ŧabāh oldı cüzā düşdüm anuñ ŧevkıyla
hicr ü sevdā odına yandı süveydā gicesi (ADD 14-8) (İsim)
- ✓ Hüsrev anuñ ğarāyib kelimātları-y-ıla fāyda-mend ölürdü (MN B.42a/8) (Zarf)
- ✓ er benümle ğavf éyledi (MN B.53b/13) (Zarf)

2.26. ilerü

Eski Türkçe devresinden beri Türkçenin her sahasında kullanılan ileri edatı, “ön, doğu” anlamındaki “il” adına +gerü yön gösterme ekinin gelmesi suretiyle oluşmuş, Batı Türkçesinde ilerü > ileri şeklini almıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 48). İncelenen metinlerde ayrılma hâli ekiyle birleşerek çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.

2.26.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.26.1.1. “-DAn sonra” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ andan ilerü ki bu yüzlekçi, i^ç tibarsuz rüzigardan ki kiŧi-y-ile geh düzilür geh bozulur, ma^ç züllik berāti baña dege (KN 3/11) (Zarf)

2.26.1.2. “-DAn önce/ evvel” Anlamında Zaman İfade Eden Kullanımlar

- ✓ atam bildi aħvālümü nèdeyim
ben andan ilerü eve gideyim (SN 144-2) (Zarf)
- ✓ bizden ilerü gelen pādiŧāhlar ^ç ālimlere zāhidlere uyarlardı (MN B.18b/13)
(Zarf)
- ✓ ya^ç nī bu ağaç yaradılmaħlıķı ŧarħ ve ğarb yaradılmaħlıķından ilerü erdi (BH 7a/5) (İsim)
- ✓ Melik celle sulţānuhu ve ^ç azzama ŧānuhu ħullarına oruç buyurmaħdan ilerü ilk imān ħil^ç atin keyürdi (BH 35b/22) (Zarf)

- ✓ bulardan ilerü yir üzre hîç munuñ kibi¹ Ƙur'ân biribimedi (BH 39b/1) (Zarf)
- ✓ Cebra'il 'aleyhi's-selâm her yılda ramazân ayında ay içinde Ƙur'ânı Muħammede 'arza kıılır erdi indürmekden ilerü (BH 43a/18) (Zarf)
- ✓ nite kim yazıldı oruç dutmağ ol kimseler üzre kim sizden ilerü erdi bular (BH 44a/8) (İsim)
- ✓ dürüst keldi size peygâmbere menden ilerü ve mu' cizâtlar birle (BH 69a/19) (Zarf)
- ✓ bize öñ gerek durur kim sinden ilerü baravus, ölümünñ senünñ körmeyevüs (BH 77a/1) (Zarf)
- ✓ aña bulun bolınça senden ilerü men öleyüm (BH 77a/21) (Zarf)
- ✓ baylardan ilerü dünyâdan el tarttılar (BH 87b/13) (Zarf)
- ✓ yayaları kölüklülerden ilerü yâz kııldı (BH 109a/6) (Zarf)
- ✓ 'âşilerni mu'tî'lerden ilerü yâz kııldı (BH 109a/7) (Zarf)
- ✓ kañğı kölügünñ yüki ağır bolsa yâ taqı aqsağ bolsa, anı kârvândan ilerü könderürler (BH 109a/12) (Zarf)
- ✓ ey siz qorqduñuz mu şadağa birmege birmege mes'ele şormağdan ilerü (BH 134a/19) (Zarf)
- ✓ yâ Zekeriyâ, sinden ilerü Âdeme degin² hîç kimseye anuñ kibi³ oğul birmedüm kim saña birdüm (BH 140a/11) (Zarf)
- ✓ yâ Zekeriyâ, mundan ilerü hîç oğul bolmadı Yaħyâ kibi ve şonra hîç kul bolmaya Muħammed kibi (BH 140a/13) (Zarf)
- ✓ yâ Zekeriyâ, sinden ilerü Âdeme degin⁴ hîç kimseye anuñ kibi⁵ oğul birmedüm kim saña birdüm (BH 140a/11-12) (Zarf)
- ✓ senden ilerü bu yiri dutanlar, dolduru ekin ekenler qanı (BH 143a/17) (Zarf)
- ✓ ol senden ilerü mermer yonup köşk, sarây yapanlar qanı (BH 143a/18) (Zarf)
- ✓ ol şağınçı sinden ilerü men şandum (BH 155b/14) (Zarf)

¹ İlgî hâli ekli isim unsuruyla birleşen *kibi* edatı, “-A eşit, denk” anlamında ve sıfat işlevindedir.

² Yönelme hâli ekli isim unsuruyla birleşen *degin* edatı, “-A kadar” anlamında zaman ifade eden zarf işlevindedir.

³ İlgî hâli ekli isim unsuruyla birleşen *kibi* edatı, “-(u)n kadar değerli” anlamında ve sıfat işlevindedir.

⁴ Yönelme hâli ekli isim unsuruyla birleşen *degin* edatı, zaman ifade eden “kadar” anlamında ve zarf işlevindedir.

⁵ İlgî hâli ekli isim unsuruyla birleşen *kibi* edatı, “-(u)n kadar değerli” anlamında sıfat işlevindedir.

2.26.1.3. “-DAn üstün” Anlamında Karşılaştırma İfade Eden Kullanımlar

- ✓ Hâk’a minnet ki şimdi leşkerüm çok
dağı andan ilerü düşmenüm yok (CH 3831) (Sıfat)
- ✓ çü uş teñri erürdi bunda bizi
dükeliinden ilerü gördük sizi (SN 56-12) (Zarf)
- ✓ ey şefkat ve ülfet birle köñül kıatanlar, oruç şevābın işitmekden ilerü hitāb
işidüñ (BH 35b/19) (Zarf)
- ✓ ve bu dükeli tã’ at kıılmağdan ilerü durur (BH 39a/13) (İsim)
- ✓ bir yılkı kılası yazuqın yarlığar kıılmadın ilerü (BH 61b/6) (Zarf)
- ✓ elif dükeli harflerden ilerü durur (BH 115a/21) (İsim)
- ✓ bolmadı andan ilerü, ol ma’ büd (BH 159a/4) (Zarf)

2.26.1.4. “-DAn öte, -DAn başka” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ şehā yol yok bize andan ilerü
dönelüm gidelüm bu yola girü (CH 1731) (Sıfat)
- ✓ iy bād-ı şabā yār işiginden berü gelgil
kim senden ilerü dağı bir hem-nefesüm yoğ (CH 1883) (Sıfat)
- ✓ ölümden ilerü ölüm olmaz (KN 77/10) (Sıfat)
- ✓ ölümden ilerü ölüm olmaz
ecel gelmeyince kişi ölmez (SN 170-4) (Sıfat)
- ✓ andan ilerü kim cāfiler saña cefā kılalar (BH 76a/26) (Zarf)
- ✓ mundan ilerü saña hayr yolın men kösterdüm (BH 112a/19) (Zarf)

2.26.1.5. “-DAn ileriye, - DAn öteye” Anlamında Yer İfade Eden Kullanımlar

- ✓ selāmını aldı vü oturdı gèrü
geçüp vardı andan yigit ilerü (SN 279-11) (Zarf)
- ✓ Melik ta’ ālā diledi kim bu ümmeti bulardan ilerü keçüre (BH 34b/11) (Zarf)

2.27. isre

“aşağı, alt, alt kısım” anlamındaki *as* ismine (Tekin, Orhon Türkçesi Grameri, 2016, s. 83) *as+ra* şeklinde yön gösterme eki getirilerek oluşan *asra* sözcüğü (Gabain, 2007, s. 97) Eski Türkçe Dönemi’nde yer zarfı olarak kullanılmıştır. XI. yüzyıldan

itibaren esre ve isre şekilleri ortaya çıkmış ve Orta Türkçe'den itibaren çekim edatı olarak kullanımını sürdürmüştür (Hacıeminoğlu, 2015, s. 8). İncelenen metinlerde ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşen tek örneği de “-DAn öte” anlamındadır.

- ✓ ölümünden isre ne çorçular bar durur (BH 145a/21) (Sıfat)

2.28. kadar

Arapça kökenli bu edat (Ercilasun, Türk Lehçeleri Grameri, 2007, s. 67) Harezmi ve Anadolu metinlerinde görülmektedir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 49). Günümüz Türkiye Türkçesinde yalın hâlde ve ilgi hâli ekli zamirlerle yaygın olarak kullanılmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bu ilgi ekli örneğine rastlanmamıştır. İncelenen metinlerde iyelik ekli isim unsuruyla “miktarınca” anlamında derece ifade edecek şekilde birleşmek suretiyle miktar zarfı işlevinde kullanıldığı belirlenmiştir.

2.28.1. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ şu kimse kim āsāyişin gözedür
ayağın kilimi kadar uzadur (SN 202-1) (Zarf)
- ✓ neçe ki buyruğ olduğu kadar vācib-dür (KN 13/15) (Zarf)
- ✓ gücün yettüğü kadar düğün eyleyesin (KN 104/8) (Zarf)
- ✓ gücü yettüğü kadar anlara eyülik eyleye (KN 113/4) (Zarf)
- ✓ āhîr bābda comardlığı gücüm yettüğü kadar comardlığı-ıla hatm ola inşa'llāhu te'ālā (KN 189/8) (Zarf)
- ✓ ḥasenāt ekinin biçecek gün-içün gücüm yitdüğü kadar cem' eyledüm (MN B.7a/12) (Zarf)
- ✓ başa-dağı ne iş ve ne kulluk kim buyurasız gücüm yitdüğü kadar ikdām kılayın (MN B.36a/8) (Zarf)
- ✓ gendü tākātları kadar tuhfeler götürdiler (MN B.36b/7) (Sıfat)
- ✓ her biri kendü bilüsi kadar ki vār-ıdı, söylendi (MN B.44b/8) (Zarf)

2.29. karşı/ karşı

“kar-(1)ş-u” şeklinde “kar-“ fiiline yapım eki getirilerek “karış-“, “-U” zarf-fiil ekiyle de karşı hâline gelmiş bir çekim edatıdır (Korkmaz, 2018, s. 65). Günümüz Türkiye Türkçesinde ise düzleşmeye uğrayarak yönelme hâli ekiyle “ -A karşı” şeklinde Eski Anadolu Türkçesi örneklerindeki yapı ve anlamlarını koruyarak kullanılmaktadır.

2.29.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.29.1.1. “-A doğru” Anlamında Yer-Yön İfade Eden Kullanımlar

- ✓ oğlancuğına karşı varup soylamış (DK 17a-6) (Zarf)
- ✓ Basata karşı geldi (DK 114a-1) (Zarf)
- ✓ Depegöz güne karşı arhasın vemiş (DK 114b-9) (Zarf)
- ✓ babam maña karşı gelsün (DK 137a-11) (Zarf)
- ✓ aña karşı hoş güldi bir gül bigi
anı mübtelâ kıldı bülbül bigi (SN 104-2) (Zarf)
- ✓ yakıncañ saña karşı hem geldügi
hemîn ola budur kulun bildügi (SN 105-14) (Zarf)
- ✓ yele karşı çözerse bir dinini
yele vère yüz zâhidüñ dinini (SN 258-5) (Zarf)
- ✓ gerek yazıya çıhdıdı bir gün ol
şakañâneye karşı tuş oldu yol (SN 261-12) (Zarf)
- ✓ aña karşı güle güle nevbahâr
dedi hey ne şanursın uşşuñ mı var (SN 274-4) (Zarf)
- ✓ kime açsam sırrımı kendözüm
kime karşı söyleyüblem sözüm¹ (SN 375-4) (Zarf)
- ✓ buyurdi ki aña karşı çıkalar
kılalar Şâdî’ye çok merhabâlar (CH 3523) (Zarf)
- ✓ biniben bād-pāya şevket ile
yüridi oğlına karşı ‘izzet ile (CH 5205) (Zarf)

¹ Buradaki *karşı* edatı, -A yönelme hâli ekini pekiştirmek amacıyla kullanılmıştır.

- ✓ baķışuñ Türk ü Hıtādur ki niçe leşkeri sır
bu hařādur aña karşı çeke leşker nergis (ADD 10-14) (Zarf)
- ✓ gel sen gendü a' zāñı bu murdār cānavara karşı dut (MN B.35b/11) (Zarf)
- ✓ gendü a' zāsın āçup aña karşı dutdı (MN B.35b/12) (Zarf)
- ✓ şāh oķın oğlağa karşı dutdı (MN B.60b/9) (Zarf)
- ✓ ol şuvı aña karşı dutar depredür (BH 22b/15) (Zarf)
- ✓ bu uçmaq şarābın mü'mine karşı dutar (BH 23a/5) (Zarf)
- ✓ sen tağa karşı kığırsañ tağdan saña ün kelür (BH 89a/12) (Zarf)
- ✓ yüzin dīvāra karşı oturdı (BH 99a/24) (Zarf)
- ✓ bir 'arābī keldi 'Alīye karşı (BH 132b/6) (Zarf)
- ✓ kaçan bu kelimeyi ayıtsalar uçmaq çapusu bulara karşı açıla (BH 8a/3) (Zarf)

2.29.1.2. “-A doğru” Anlamında Zaman Olarak Yakınlık İfade Eden Kullanımlar

- ✓ ayındurı daşkun sular erdemidür, yaza karşı kıja daşmaq (DKT 16a 8) (Zarf)
- ✓ ağayılar erdemidür, yaza karşı meleşüben dölün tökmaq (DKT 16b 4) (Zarf)
- ✓ ağayılar sevinür, yaza karşı meleşüben dölün tökse (DKT 19b 4) (Zarf)

2.29.1.3. “-In/-Un karşısında, -In/-Un karşısına” Anlamında Yer İfade Eden Kullanımlar

- ✓ oğlan kalkanını gürze karşı tutdı (DK 127a-8) (Zarf)
- ✓ kamu işiden dër ki varmaq gerek
şehe karşı bir lahza turmaq gerek (SN 73-15) (Zarf)
- ✓ ya güler ü yā ağlar olur ise
ya hayrān aña karşı kalur ise (SN 263-2) (Zarf)
- ✓ çah ol şürete karşı dāyimā
günini geçürürdi fırsat uma (SN 264-1) (Zarf)
- ✓ dëdi şār içinde falān yerde
şakāhāneye karşı dutdum oda (SN 266-6) (Zarf)
- ✓ gelicek yakın vërdi aña selām
Süheyl eyledi aña karşı kıyam (SN 279-10) (Zarf)
- ✓ eyledüñ Nāhīd'i üçinci felekde çeng-sāz
aña karşı māhı def-zen eyledüñ her māh u sāl (CH 239) (Zarf)

- ✓ açupdurdı yüzinden bürka^ç in gül
olupdurdı aña karşı zâr bülbül (CH 1047) (Zarf)
- ✓ çeküp ol meh-likâya karşı âvâz
kıluñ^ç uşşâk yüzinde ser-âğaz (CH 2246) (Zarf)
- ✓ kıluñ ol dil-nevâza karşı nâzı
ola kim tıyayidi ol bu râzı (CH 2247) (Zarf)
- ✓ du'â kıldı şehe ol karşı tırdı
aña gösterdiler yirin oturdu (CH 3028) (Zarf)
- ✓ çü Hırşid anesin şeh-zâde gördi
hemân lahza aña karşı baş urdu (CH 4229) (Zarf)
- ✓ geçiben tahta hoş Efser oturdu
aña karşı ayağın şâh tırdı (CH 4232) (Zarf)
- ✓ iki leşker hemân kondı ber-â-ber
biri birisine karşı ser-â-ser (CH 4346) (Zarf)
- ✓ dün ü gün aña karşı oturalum
aradan bu yok fikri götürelüm (SN 39-1) (Zarf)
- ✓ şarun üstine geldi uşta alur
buña karşı tırmağ niçesi olur (SN 64-15) (Zarf)
- ✓ çemende güllere karşı şafâ vü^ç iş idelüm
gülü teferrüc idüp lâlezârı hoş görelüm (ADD 33-6) (Zarf)
- ✓ gamzeñ oğına karşı dutar gögsini kalkan
her cân ki kaşuñ yayına kırbâna gelüpdür (ADD 52-5) (Zarf)
- ✓ ger şürâhî saña karşı ne^ç acab kılsa rükü^ç
kâmetüñ görse kıılır servi kıyâm iy sâkî (ADD 106-6) (Zarf)
- ✓ çemende kim güle karşı bugün şarâb içmez
şu taş bağırlu haşındür ki la^ç l-i nâb içmez (ADD 116-1) (Zarf)
- ✓ i yüzi gül güle karşı piyâle al elüñe
gül ile mey çü gül-âb ola kim gül-âb içmez (ADD 116-4) (Zarf)
- ✓ şâhum niqâbın açsa yüzüñ lâlezâr olur
ol lâlezâra karşı gül ü lâle zâr olur (ADD 126-1) (Zarf)
- ✓ gamzeñ oğına kıatlanımaz hün olur ciger
çün oğa karşı tırmağa câna ciger gerek (ADD 140-5) (Zarf)
- ✓ bugün manşür olup^ç işkuñ yolında

- sevinüp raqş iderven dāra qarşu (ADD 156-3) (Zarf)
- ✓ seher vaqtın turup zārī kılurvan
şanasın bülbülem gülzāra qarşu (ADD 156-4) (Zarf)
- ✓ otur yāruñ ile¹ zevk eyle dā‘ ī
şafā sür ‘ işret it hoş yāra qarşu (ADD 156-5) (Zarf)
- ✓ dā‘ ī lebüñe qarşu çün ağızı şuyı aqmaz
pes şı‘ r-i selāsetde ünüñ böyle nedendür (ADD 192-7) (Zarf)
- ✓ çü qaddüñ kāmetin gördi şanavber secdeleler kıldı
şu qadd ü kāmete qarşu mü ‘ezzin bu ne kāmetdür (ADD 239-2) (Zarf)
- ✓ yüzünñ şem‘ ine qarşu yaqılup yanmağ için
kığırup cem‘ iderem her gice pervāneleri (ADD) (Zarf)
- ✓ gendü ayağuş-ıla ölümüne qarşu varduñ (MN B.6a/3) (Zarf)
- ✓ Zerüy buyurdu kuşlara ki Zirek’e qarşu āyağın turdılar (MN B.37b/8) (Zarf)
- ✓ düşmene qarşu vara (MN B.46a/10) (Zarf)
- ✓ hātün niqābın götürüp şāha qarşu celve eyledi (MN B.61a/3) (Zarf)
- ✓ ol tavşancıl geliser gözümüze qarşu yavricaqlarumuz dirüp yiyiser (MN B.62a/3) (Zarf)
- ✓ likin kişi gendüzün görünür qazāya qarşu dutmaq ne ‘ aqla ve ne şer‘ a ve ne tab‘ a revā ölmaya
(MN B.62b/8) (Zarf)
- ✓ oğul kız ki gönül yimişi gözleri aydınıdur gözümüze qarşu çerisine yidürür
(MN B.65b/4) (Zarf)
- ✓ İsmā‘ il keldi, Ka‘ beye qarşu oturdu (BH 71a/25) (Zarf)
- ✓ yā Qāsım (...) seni düşmene qarşu nite dutayım (BH 76b/25) (Zarf)

2.29.1.4. “-In/-Un aleyhine” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ bu şāha qarşu her kim çekse şemşir
hemīşe uğrasun bağına anuñ tır (CH 985) (Zarf)
- ✓ alayını düzüp Şādī’ye qarşu
turur qomayuban gönlinde qayğu (CH 4383) (Zarf)
- ✓ aña qarşu bular da düzdi alay

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen “ile” edati, birliktelik ifade eden zarf işlevindedir.

gözedürler kim ola cenge kolay (CH 4387) (Zarf)

- ✓ ferîşteler aña karşı sücüd kıldı (BH 136a/14) (Zarf)

2.29.1.5. “için, uğruna” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ benem zârî kılan ol yâra karşı
gönjülden cân viren dildâra karşı (ADD 156-1) (Zarf)

2.30. mânend

Çağatay ve Osmanlı sahasında “denk, gibi, eşit” anlamlarında kullanılmış Farsça bir edattır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 61). İncelenen metinlerde yönelme hâli ekli isim unsuruyla birlikte “-A denk” manasıyla kullanıldığı görülmüştür.

2.30.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ anı şöyle yaratmışdı Hüdâvend
ki yoğ idi cihânda aña mânend (CH 872) (İsim-A.S.)
- ✓ didi Mihrâb’a Cemşîd iy hüdâvend
bu ne yirdür ki yoğdur buña mânend (CH 1621) (İsim-A.S.)
- ✓ ol hüb-ı huten kim yoğ anuğ hüsline mânend
ahsent anuğ hüsline şâbâş esen olsun (ADD 233-3) (İsim)

2.31. mişâl /meşeli

Arapça kökenli bu edat, çekim edatı olarak Batı Türkçesinde (Hacıeminoğlu, 2015, s. 63) çok yaygın olmamakla birlikte “-A benzer/ denk, gibi” anlamlarında kullanılmıştır. Kendisinden önceki isim unsuruna yönelme hâli ekiyle bağlanarak birleşik çekim edatı oluşturmuştur.

2.31.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ tebâreka’llâh ol teñriye bunuğ gibi¹
yaratdı şüret ü kimse bulunmaz aña mişâl (SN 101-6) (Sıfat)

¹ İlgili hâli ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “böyle” anlamında ve zarf işlevindedir.

2.31.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ ‘ azîz-i men receb ayı meşeli şuva menzer (BH 15b/4) (Zarf)
- ✓ yine receb ayı meşeli yaz künine menzer (BH 15b/10) (Zarf)

2.32. öη

İsim ve zamirlerin ayrılma hâli ekiyle birleşik çekim edatı oluşturan öη sözcüğü Türkçenin her sahasında yön ismi olarak kullanılmış, Harezmi ve Çağatay sahaları ile Batı Türkçesinin ilk devrelerinde görülmüştür (Hacıeminoğlu, 2015, s. 67; Tiken, 2004, s. 38). İncelenen metinlerdeki tek örnekte “-DAn önce” manasında zaman ifadesiyle kullanılmıştır.

- ✓ kı halkı vü sen rızkuñı andan öη
ki yaratdı ol rızkuñı senden öη (SN 17-9) (Zarf)

2.33. öηdin

Öηdin, Eski Türkçedeki “öηdün” kelimesinden gelmektedir. “Öηdün” o devrede “önde, doğuda” anlamlarındadır. GABAIN’e göre “öη” köküne gelen “-dün” eki sıfat yapma fonksiyonuyla dudak uyumuna da uydurularak kullanılmış çıkma ekidir (Gabain, 2007, s. 290,103). İncelenen metinlerde bu edat, kendinden önceki isim unsuruna ayrılma hâli eki ile bağlanarak öη edatında olduğu gibi “-DAn önce, -DAn evvel” manasında zaman ifadesiyle kullanılmıştır.

2.33.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ tā andan öηdin ki rüzigār eli seni rām eyley (KN 3/13) (Zarf)
- ✓ konukdan öηdin esrime (KN 60/2) (Zarf)
- ✓ andan öηdin ki düşmen senünle¹ aḥşam aşın yèye (KN 77/6) (Zarf)
- ✓ kavmdan öηdin ta‘ āma elin uzatmaya (KN 204/8) (Zarf)
- ✓ kavmdan öηdin elin çekmeye (KN 204/9) (Zarf)
- ✓ gèrü gelmiş idi elinde ayaḥ
atasından öηdin_nite kim yayaḥ (SN 145-4) (Zarf)
- ✓ hemān şeh-zāde itdi rāha āgāz

¹ İlgili hâli ekli isim unsuruyla birleşen *ile* edatı, “ile birlikte” anlamında ve zarf işlevindedir.

- dili kendüden öñdin itdi pervâz (CH 1548) (Zarf)
- ✓ ne bahtlıdur ol kim idi bile
diri iken ölüminden öñdin öle (SN 20-8) (Zarf)
 - ✓ meşeldür bu meşhür ma' nîsi var
kulağ gözden öñdin olur kim sever (SN 76-4) (Zarf)
 - ✓ dağı andan öñdin hikâyetlerin
ki olmuş idi vü şikâyetlerin (SN 257-8) (Zarf)
 - ✓ bizden öñdin gelenlerün hâli ne öldi (MN B.10a/3) (Zarf)
 - ✓ benden öñdin ol uğrılar tırmuş-ıdı anuñ-çun başa zafer buldılar (MN B.23a/12)
(Zarf)
 - ✓ andan öñdin kim bunuñ begligi öla (MN B.36a/3) (Zarf)
 - ✓ andan öñdin ki bu tamu nefeslü ya fi' illüler hücum kıluñ fitne ödın ol âbâdân
yire vuralar (MN B.44a/5) (Zarf)
 - ✓ andan öñdin ki tahtdan indi (MN B.45a/12) (Zarf)
 - ✓ andan öñdin ki oğul kız emân bilmez (MN B.48a/11) (Zarf)
 - ✓ derhâl ' aqreb āğulu dikenin altundan öñdin kethudāya degürdi (MN B.49b/11)
(Zarf)
 - ✓ bu hikâyeti anuñ-çun¹ didüm kim andan öñdin ki bu bizi helāk ide ve etümüz
yiye (MN B.56a/8) (Zarf)

2.34. öte

Aslında mekân zarfı olan *öte*, geçmek anlamındaki *öt-* fiilinin zarf-fiil şeklidir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 372). Harezmi, Çağatay ve Anadolu metinlerinde çekim edatı olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 69). İncelenen metinlerde ayrılma hâli ekli kullanımında “-DAn ileri, -DAn sonra”, ilgi hâli ekli kullanımında ise “-In/ -Un ötesine, -In/ -Un uzağına” anlamında yer ifadesiyle kullanılmıştır.

¹ İlgi hâli ekli isim unsuruyla birleşen *için* edatı, “amacıyla” anlamında ve zarf işlevindedir.

2.34.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.34.1.1. “-DAn ileri, -DAn öteye / uzağa” Anlamında Yer İfade Eden Kullanımlar

- ✓ andañ öte varanda (DKT 12b 12), (DKT 13a 10), (DKT 13b 8), (DKT 14a 2), (DKT 14a 9) (Zarf)
- ✓ andın öte varanda (DKT 12a 14) (Zarf)
- ✓ bir oḡ urdı geçdi geyikden öte
zihî kız ki şunuḡ bigi oḡ ata (SN 191-14) (Zarf)
- ✓ bu şār issinüḡ oḡlı kıytās ata
binüp geldi geçdi kıamudan öte (SN 203-4) (Zarf)
- ✓ cühüd eyle ḡoz yele uçar idi
gemiden daḡı öte geçer idi (SN 253-3) (Zarf)

2.34.1.2. “-DAn sonra” Anlamında Zaman İfade Eden Kullanımlar

- ✓ nite nevbahār érđi bindi ata
anı niçe azdurdı andan öte (SN 251-13) (Zarf)

2.34.2. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.34.2.1. “-In/ -Un ötesine/ uzağına” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ Süheyli kıoḡıl nevbahāruḡ öte
kıyās eylegil gör kı ḡâli nite (SN 123-12) (Zarf)

2.35. ötrü / ötüri

“öt-ür-ü” şeklinde *öt-* fiiline getirilen *-ür* yapım ekiyle, geçirmek manasıyla, zarf-fiile dönüşmüş hâlidir (Gabain, 2007, s. 95). İncelenen metinlerde ayrılma hâli ekiyle kullanılan ötrü/ötüri edatının “-DAn dolayı, -In/ -Un yüzünden” anlamlarında kullanıldığı görülmüştür.

2.35.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ bir şucdan ötüri dergāhdan sürdüḡ (DK 127b-7) (Zarf)
- ✓ meger andan ötrü kı eglendüm uş

- baña küsdi vü olmadı gönli hoş (SN 159-5) (Zarf)
- ✓ umar luṭf u vefā Cemşīd senden
ki senden ötrü ayrıldı vaṭandan (CH 2354) (Zarf)
- ✓ suçumdan ötrü aḡar ḡanlu yaṣum
çalarsaṅ uṣ ḡılıcum uṣda başum (CH 2711) (Zarf)
- ✓ didi yime bu işden ötrü sen ḡam
muṭī'üñdür senüñ bu cümle 'ālem (CH 3908) (Zarf)
- ✓ bu sözden ötri vardı. (KN 37/1) (Zarf)
- ✓ bu ḡadar nesneden ötüri neye saḡt olursız (DK 46b-11) (Zarf)
- ✓ kırḡ yigit bir beg oḡlıyla bir kızdan ötüri ölmek nolur (DK 92a-13) (Zarf)
- ✓ bir ṣuçdan ötüri dergāhdan sürdüñ (DK 107a-3) (Zarf)
- ✓ ḡıyās eyle kim niçe oldu ḡüvenç
ki bir incüden ötrü irkildi genc (SN 353-13) (Zarf)
- ✓ bildüñ mi ben ol sevgülü yāri neden ötrü
terk eyledüm ol ḡüb nigāri neden ötrü¹ (ADD 74-1) (Zarf)
- ✓ ṣanmasun kim ḡorḡu ve ihtiyāṭdan ötrü didüm (MN B.48a/6) (Zarf)
- ✓ emr-i ma' rufi terk eyledüklerinden ötüri cemī'isini helāk eyledüm (MN S.177/8) (Zarf)
- ✓ göḡercin degül kim ṭavḡından ötüri faḡr ide (MN B.34a/10) (Zarf)
- ✓ baḡtlu ol kiṣi kim yumurdadan ötüri gendüzin gendü eli-y-ile² ḡazā çengāline aṣmaya (MN B.49a/7) (Zarf)
- ✓ bundan ötüri baña Taḡrı te'ālā ḡıṣm eylese ne ben ḡalam ve ne ṣāḡ ḡatlana (MN B.60b/5) (Zarf)
- ✓ peyḡāmbur bu ay ṣevābı üküṣinden ötüri ulu ay didi (BH 14b/22) (Zarf)
- ✓ develerin yaḡlasalar uyuzdan ötüri (BH 16a/5) (Zarf)
- ✓ recebi soña ḡosayıdum saḡırlıḡından ötüri soña ḡodı diyeler erdi (BH 18a/7) (Zarf)
- ✓ Ādem (...) üçinçi kün oruç dutdı, teni aḡardı, bu ma' niden ötüri bu künlere eyyāmü'l-beyz didiler (BH 44b/5) (Zarf)

¹ 74-2, 74-3, 74-4, 74-5, 74-6, 74-7 numaralı beyitlerde “-DAn ötrü” edatı aynı anlamı verecek şekilde tekrar edilmiştir.

² İyelik ekli isim unusuyla birleşen *ile* edatı, “vasıtasıyla” anlamında ve zarf görevindedir.

- ✓ bu ma' niden ötürü Tañrı ta' ālā bu ayı ayruķ aylardan üyürdi (BH 45a/21) (Zarf)
- ✓ kim bu dünüñ Tañrı atında adri üküşlüğinden ötürü adir düni didi (BH 50b/4) (Zarf)
- ✓ bu dün içinde Muammed ümmetinüñ adri üküşlüğinden ötürü adir düni didiler (BH 50b/6) (Zarf)
- ✓ eger kimse bir inçe igneyi yire biraur erse yire düşmeye, ferifşteler üzre düşe bularuñ öküşlüğinden ötürü (BH 50b/12) (Zarf)
- ✓ bu ma' niden ötürü durur kim Ebü Hānife raıya'llāhu ' anhu aydur (BH 54b/6) (İsim)
- ✓ bu ma' niden ötrü açan kim taşı şuva biraasañ, şu taşı aşaa alur (BH 81a/20) (Zarf)
- ✓ Ādemüñ tevāzu' luından ötrü yazuın ıardılar, mafired tācın başına urdılar (BH 81b/21) (Zarf)
- ✓ İblis ' ālim erdi, velikin tekebbürlüğinden ötürü ' ilmi aa assı ılmadı (BH 87a/5) (Zarf)
- ✓ belādan ötürü minden dönmeğil (BH 101a/7) (Zarf)
- ✓ ' āqlığınan ötürü mirāřdan maħrüm almas (BH 110a/21) (Zarf)
- ✓ eger bu kün ' aybuñdan ötürü osa-men menden bolur sinden bolmas (BH 111a/17) (Zarf)
- ✓ sinden ötrü Tañrı maa ' itāb ıldı (BH 115a/10) (Zarf)
- ✓ Eyyüb taı baylıından ötürü yirüm tar diyüp yosullardan seilüp taa ıdı (BH 116a/6) (Zarf)
- ✓ Yūsuf kim Ya' kūb oğlı erdi, körkinden ötürü kendüzin yoaru darddı (BH 116a/10) (Zarf)
- ✓ taı Zelihā mülkinden ötürü kendüzinin yoaru darddı (BH 116a/12) (Zarf)
- ✓ ol za' if ul durur, ziyānlu belādan ötürü menden dōřtluğın kesmedi (BH 123a/8) (Zarf)
- ✓ maa ziyānsuz yazudan ötürü men andan dōřtlu niřānın açan kesem (BH 123a/8) (Zarf)

- ✓ bu sebebden ötürü ayruqlardan artuğ¹ boldı (BH 129a/6) (Zarf)
- ✓ yazuğdan ötürü minüm raḥmetümden ümīz kesmesünler (BH 141a/22) (Zarf)
- ✓ ḥaḳḳıat anaları degül erdi, velikin ḥürmet için ḥarāmlıḳ yöninden ötürü ayıttı (BH 160a/5) (Zarf)
- ✓ İlähî, mini ḥazretünğden sürdüñ Ādemden ötürü (BH 166a/16) (Zarf)

2.36. özge

“Bu edat Harezmi sahası metinlerinden itibaren görülmektedir. Eski ve Orta Türkçe ile Karahanlı sahasında bunun yerine “adın, öñ, öñi” gibi edatlar kullanılmaktaydı. Batı Türkçesinin Azeri, Eski Anadolu ve Osmanlıca sahalalarında çok yaygın bir kullanılışı olan özge, 19. asırdan itibaren Türkiye Türkçesinde yerini *başkaya* bırakmıştır” (Hacıeminoğlu, 2015, s. 73, 75). Nitekim incelenen metinlerde tespit edilen örneklerde ayrılma hâli ekiyle birleşik çekim edatı oluşturularak “-DAn başka” anlamıyla kullanıldığı görülmüştür.

2.36.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ anuñ ḥaḳḳı eyā dil-dār-ı maḥbūb
baña yoḳdur ṭapunğdan özge maṭlūb (CH 5026) (Sıfat)
- ✓ günehle şöyle oldum ḥaste vü zār
ki itmez senden özge kimse tīmār (CH 766) (Sıfat)
- ✓ bugün bu zemherirün zehrine uş
süciden özge ḥiç tiryāḳumuz yoḳ (ADD 314-2) (Sıfat)

2.37. şıfat

Arapça olan bu edat, Çağatay ve Osmanlı edebiyatında çekim edatı olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 80). İncelenen örneklerde iyelik ekli isim unsuruyla birleşerek benzetme anlamı verecek şekilde gibi edatı yerine kullanıldığı belirlenmiştir.

¹ Ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşen *artuğ* edatı, “üstün” anlamında ve birleşik fiilin isim unsuru görevindedir.

2.37.1. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ luṭfuṅ cihān sarāyını cennet bāḡı şıfat
ḡürrem ṭutar şafāyıla āb u hevāsını (ADD 4-7) (Zarf)
- ✓ bāḡ-ı iremde serv mi var ḡāmeti şıfat
ḡül mi biter çemende anuḡ yaṅaḡı gibi¹ (ADD 297-2) (Sıfat)

2.38. şoḡ

Aslında bir zaman ve mekân zarfı olan bu çekim edatı Batı Türkçesinde çok nadir olarak kullanılmıştır (Hacıeminoḡlu, 2015, s. 82-83). Tespit edilen örnekte ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşerek “-den sonra” anlamında zaman bildiren zarf işlevindedir.

- ✓ iy şehensāh işit du‘ ādan şoḡ
bendenüḡ bir ḡarīb ḡışşası var (ADD 23-29) (Zarf)

2.39. şoḡra

“şoḡ” isminin “-ra” yön ekli şeklidir. Türkiye Türkçesindeki şekli “sonra”dır (Tiken, 2004, s. 41). Günümüzde de aynı şekliyle ve “-DAn sonra” anlamında ve genellikle zaman ifadesiyle kullanılmaya devam eden edat, ayrılma hâli ekiyle birleşik çekim edatı oluşturmaktadır. İncelenen örneklerde ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşerek “-DAn sonra, -In/ -Un ardından” anlamında zaman ifadesiyle kullanılmıştır.

2.39.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ ḡızı andan şoḡra vèrelüm (DK 93b-6) (Zarf)
- ✓ menden şoḡra alp ozanlar söylesün (DK 86b -10/11) (Zarf)
- ✓ senden şoḡra bir yigidi sevüp varsam (DK 85b -13) (Zarf)
- ✓ ḡarşu yatan ḡara ṭaḡları senden şoḡra men neyelerem (DK 85b-9) (Zarf)
- ✓ andan şoḡra menüm cānum alasin (DK 85a-5) (Zarf)
- ✓ Beyrekden şoḡra başuḡa bu ḡāl gelecegin bilüridüḡ (DK 59a-8) (Zarf)
- ✓ ḡarnın ṭoyurduḡdan şoḡra ḡazanları depdi (DK 229-7) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “-A benzer/ denk” anlamında ve sıfat işlevindedir.

- ✓ andan sonra kıızı vèrevüz (DK 94b-10) (Zarf)
- ✓ andan sonra şart eylesün, bizüm elümüze yağılığa gelmeye (DK 139b-11) (Zarf)
- ✓ andan sonra Kazanıla işümüz hayr ola, dedi (DK 149b-10) (Zarf)
- ✓ yèddi yıldañ sonra kara yèrün yüzinde tapılmasa (DKT 6a 7) (Zarf)
- ✓ iki aydan sonra bu rāz oldu peydā
kamı şehr ehli bildi āşikārā (CH 2755) (Zarf)
- ✓ selāmı eyledükden sonra itmām
benüm hālümü it dil-dāra i' lām (CH 2897) (Zarf)
- ✓ bir aydan sonra gördi tağ içinde
gezer derd ü gam ile dāğ içinde (CH 2961) (Zarf)
- ✓ görüben Kayşer'i kıldı du' āyı
du' ādan sonra eyledi şenāyı (CH 3800) (Zarf)
- ✓ sözüñi ' ālem içre yādigār et
ki senden sonra okıyan ola rāhat (CH 3963) (Zarf)
- ✓ turup yirden şehe kıldı du' ālar
du' ādan sonra eyledi şenālar (CH 5082) (Zarf)
- ✓ andan sonra bunca zahmet āta ana görür ki sağışa gelmez (KN 20/4) (Zarf)
- ✓ eger qorqmasaydum benden sonra gelenlerden (KN 33/2) (Zarf)
- ✓ şöyle ki hiç kimse kendüden sonra qalmaya (KN 38/11) (Zarf)
- ✓ içküye ikindüden sonra otur (KN 53/15) (Zarf)
- ✓ bir zamāndan sonra yeyesi getür (KN 56/13) (Zarf)
- ✓ bir yıldan sonra getürdi (KN 58/7) (Zarf)
- ✓ andan sonra tekellüf-ile ve nevāht-ıla gönder (KN 60/7) (Zarf)
- ✓ andan sonra sen bilürsin (KN 60/14) (Zarf)
- ✓ senden sonra oğlancuklarıña dege (KN 100/9) (Zarf)
- ✓ andan sonra hiç muhteşim qalmadı (KN 108/5) (Zarf)
- ✓ dīn ' ilminden sonra aşşıluraq ' ilm tıbb ' ilmidür (KN 141/7) (Zarf)
- ✓ andan sonra tarīqalar ki girān vezn üzerine qodılar (KN 152/8) (Zarf)
- ✓ tā her girān rāhdan sonra hafif rāhda çalalar (KN 152/11-12) (Zarf)
- ✓ Me'mün birkaç zamāndan sonra sordı (KN 160/11) (Zarf)
- ✓ andan sonra hiç meclisde ve evinde neçe ki diri-y-idi (KN 160/12-13) (Zarf)
- ✓ senden sonra neçe geçe (KN 174/2-3) (Zarf)

- ✓ birkaç günden sonra bu kişi h̄ile-y-ile zindāndan çıktı (KN 180/4) (Zarf)
- ✓ eger benden sonra Tanrı te‘ālā saña ‘ömr vère (KN 212/7) (Zarf)
- ✓ ümīd eyle duttum kim bizden sonra yāzigār kıala (BH 2b/10) (Zarf)
- ✓ yok durur haqdan sonra illā azğunluk (BH 5b/3) (Zarf)
- ✓ andan sonra bir dervişe vérelüm (DK 46b-13) (Zarf)
- ✓ öyleden sonra évine geldi (DK 6a-9) (Zarf)
- ✓ yedi gündeñ sonra kıabaqumı kıavzadum (DKT 26b 7) (Zarf)
- ✓ bir neçe müddetden sonra bir oğlan toğurdı (DK 9b-5) (Zarf)
- ✓ halife kıodı kendüden sonra dört
ki her birisi sürdi ‘ālemde yort (SN 11-11) (Zarf)
- ✓ gendülerden sonra gelenler nice dirilmek gerekdür (MN S.2/3) (Zarf)
- ✓ nice müddetden sonra aralarına hasūd girüp (...) mülk taleb itmege başladılar
(MN S.5/2) (Zarf)
- ✓ melik-zāde kıalkıp gitdükden sonra, vezir ile bu kıuşuşı meşveret idüp, bu işde
tarik nedür? diyicek, vezir éyitdi (MN S.6/11) (Zarf)
- ✓ pādīşaha du‘ā-yı devlet ve şenā-yı rif at edā itdükden sonra éyitdi (MN S.7/11)
(Zarf)
- ✓ çün iştiyāk arzūsı bunca zağmetden sonra beni kıapuña getürdi (MN B.2a/12)
(Zarf)
- ✓ bir zamāndan sonra bir şehir kıatına irdi (MN B.8b/6) (Zarf)
- ✓ birkaç günden sonra ayağı ağrıdı (MN B.21a/3) (Zarf)
- ✓ zirā bunlaruñ sizden sonra rāyigān māl ellerine girüp, dimāğları āza; müfsidleri
yōldaş olalar (MN B.10b/1) (Zarf)
- ✓ birez vaqıtdan sonra gördi (MN B.8b/7) (Zarf)
- ✓ bir zamāndan sonra şördi (MN B.24a/5) (Zarf)
- ✓ andan sonra Dāzime éyitdi (MN S.74/7) (Zarf)
- ✓ çok tefekkür ve tereddüd itdükden sonra melike çok du‘ā ve şenā idüp éyitdi
(MN S.74/17) (Zarf)
- ✓ bir nice zamāndan sonra h̄ali ayruksı olup (MN S.80/13) (Zarf)
- ✓ birez müddetden sonra t̄ali‘i işleyüp mübālağa māl tahşil éyledi (MN S.80/17)
(Zarf)
- ✓ nice şefā‘at ve kıacāletden sonra ol söz kıabül olina (MN S.83/1) (Zarf)
- ✓ çok zağmetden sonra evine geldi (MN S.83/17) (Zarf)

- ✓ çok zahmetden ve hilelerden sonra nedamet hâşıl ola (MN B.41a/12) (Zarf)
- ✓ andan sonra hoş etin yimek aña hoş gelür (MN B.53a/1) (Zarf)
- ✓ on dört günden sonra Tanrı te'âlâ dirildüp girü 'ömür virdi (MN B.69b/6) (Zarf)
- ✓ İlyâs peygamber ber 'a[leyhi's-]s[elâm] bir kaç gün geçdükden sonra 'Antâkıyye şehrine vardı (MN B.69b/15) (Zarf)
- ✓ Muhammed Muştafâ peygâmbler üzre mühür keldi, andan sonra ayruğ peygâmb kelmedi (BH 38b/9) (Zarf)
- ✓ tâ'at kılduğdan sonra nice 'atâ vefâ bolğa (BH 39a/14) (Zarf)
- ✓ andan sonra her ne vaktin hâcet bolsa ol vaktin indürür erdi (BH 43a/18) (Zarf)
- ✓ bayramdan sonra altı kün şaşa oruç dutğıl (BH 44b/8) (Zarf)
- ✓ dünyâda eşek delim bar erdi, velâkin hiç eşek 'Uzeyr peygâmbler eşeginleyü yüz yıldan sonra kirü dirilmedi (BH 51a/5) (Zarf)
- ✓ yâ Muhammed bilür müsen senünj ümmetünj yaşın Hâk ta'âlâ nişe kısa kıldı ve buları nişe za'îf yarattı ve dükelilerden nişe sonra ketürdi (BH 51b/7) (Zarf)
- ✓ 'İsî peygâmbler kökden indükden sonra dünyâda kırk yıl diri bolğa (BH 52a/11) (Zarf)
- ✓ senünj selâmuñnı minden sonra menüm ümmetüme kim degüre (BH 52a/17) (Zarf)
- ✓ sinden sonra Cebrâ'ile buyuram (BH 52a/19) (Zarf)
- ✓ bundan sonra üç kelime taķı qalür (BH 54b/16) (Zarf)
- ✓ her kim irte namâzına oyanmasa andan sonra ferîsteler küç kıılurlar (BH 55b/20) (Zarf)
- ✓ bundan sonra müfsidler, hamr u zembr çeng ü piyâle bola (BH 56a/19) (Zarf)
- ✓ uçmağdan indügi vaktından sonra biş yıl ağladı (BH 62a/4) (Zarf)
- ✓ anı içdükden sonra mü'min ayruğ ölüm körmeye (BH 66b/4) (Zarf)
- ✓ andan sonra ne uçmağdağılar uçmağdan çıkup miñnet köre ne tamudağılar tamudan çıkup râhat bulalar (BH 69b/12) (Zarf)
- ✓ eger menden sonra peygâmbler bolsaydı 'Alî bolaydı (BH 73a/16) (Zarf)
- ✓ Muhammed Muştafâdan sonra peygâmbler bolası degül erdi (BH 73a/16) (Zarf)
- ✓ şehîdler derecesi peygâmbler derecesinden sonra durur (BH 73a/19) (İsim)
- ✓ Peygâmbler derecesinden sonra andan yüksegirek ve andan körkülerek derece yok (BH 76a/21) (Zarf)

- ✓ sen bizden sonra yāzigār alıl (BH 77a/20) (Zarf)
- ✓ yā baba ne ılayum sendensora alup (BH 77a/20) (Zarf)
- ✓ yā abīb, elāl degül saa uraut almak bundan ora (BH 86b/14) (Zarf)
- ✓ minden ora bulara kim issi köül birle dura (BH 88b/17) (Zarf)
- ✓ bundan ora aydurlar erdi (BH 90a/14) (Zarf)
- ✓ ‘Azīz yüz yıldan ora kirü dirildi (BH 91b/17) (Zarf)
- ✓ peygāberden ora hi kimerse Ebū Bekr ve ‘Ömer ve ‘Omān ve ‘Alī derecelerine irmii yok durur (BH 97a/8) (Zarf)
- ✓ ü kün dūnin künin ussuz bolup yattı, aan kim i künden ora ussı keldi (BH 99a/17) (Zarf)
- ✓ bundan ora birbirimüzi körmegümüz ıyāmete aldı (BH 99b/23) (Zarf)
- ✓ seksen yıldan ora anı yalan ılmadum, anu dūin yerine ketürdüm (BH 105b/1) (Zarf)
- ✓ eger ‘āileri muı‘lerden ora yāz ılsa erdi (BH 109a/8) (Zarf)
- ✓ sen mini birledüüden or aminden dönmedü (BH 113a/19) (Zarf)
- ✓ men sini beyerledüüden ora sinden aan dönem (BH 113a/19) (Zarf)
- ✓ aa sevinürüz ki bizden ora
 kendü birle Muammed ‘Alīga veli didi (BH 128b/2) (Zarf)
- ✓ bir sā‘ at ora yine kirü keldi (BH 129a/21) (Zarf)
- ✓ Tarı sinden ora maa dirlik birmesün yā ‘Alī, bu ii zireklik birle ıldı, munu gibi¹ delim ıldı (BH 129b/22) (Zarf)
- ✓ mundan ora ıyāmete degin hi kimerse daı ılmaya (BH 133a/15) (Zarf)
- ✓ minden ora bolası mu durur (BH 140a/12) (Zarf)
- ✓ bende uyısa cān ıdudan ora kirü kelür erse dirilür (BH 145b/10) (Zarf)
- ✓ andan ora seksen kün diri boldı (BH 149b/21) (Zarf)
- ✓ bu āyet keldüinden ora Peygāber alla’llāhu ‘aleyhi ve sellem yidi kün daı dūnyāda boldı (BH 150a/3) (Zarf)
- ✓ a buyurmayına kimse apusına inmes, andan ora dilegin ılmayına dönmes (BH 151a/9) (Zarf)
- ✓ andan ora Nemrüz orusun keürdüm (BH 153a/12) (Zarf)

¹ İlgili hāli ekli isim unsuruyla birleşen *kibi* edatı, “benzer” anlamında ve isim (A.S.) işlevindedir.

- ✓ andan sonra oğul qurbān kılamak kayğusun keçürdüm (BH 153a/12) (Zarf)
- ✓ ayruq Zeliḥādan sonra evlenmedi (BH 154a/15) (Zarf)
- ✓ andan sonra iki yan taqı ni‘ met ucuzluq boldı Yūsuf bereketinden, ‘ aleyhi’s-selām (BH 154b/5) (Zarf)
- ✓ mundan sonra biribirimüzi körmekligümüz āhirete qaldı (BH 155b/19) (Zarf)
- ✓ men Resūlden sonra Medīnede bolmas-men (BH 158a/13) (Zarf)
- ✓ dünyā içinde tā kıyāmet hevlerinden sonra uçmaq rāḥatından tatsun (BH 173a/10) (Zarf)
- ✓ men-men bākī Taqrı, qamulardan sonra qaldaçı-men (BH 173b/7) (Zarf)

2.40. taşra/ daşra

“dış” anlamında kullanılan “taş” kelimesine “-rA” yön eki getirilerek oluşmuş gibi görünse de GABAIN bu kelimenin “taş+ı-r-a” olarak teşekkül etmiş olmasına da ihtimal vermektedir. Bu ihtimali de “dışarı sürmek” manasında Osmanlıcada kullanılan “taşır-“ fiiline bağlamaktadır (Gabain, 2007, s. 65). Günümüzde bu kelimenin yerini “dışarı” sözcüğü almıştır. İncelenen metinlerde ayrılma hâli ekli isim unsuruyla birleşerek kullanıldığı görülmektedir.

2.40.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.40.1.1. “-DAn başka, -DAn özge” anlamında kullanılanlar

- ✓ o yoldan taşra başmadı qadem hıç
anuqün görmedi ‘ ālemde ğam hıç (CH 857) (Zarf)
- ✓ bu ikiden taşra tā‘ at yoqdur (KN 19/6) (Sıfat)
- ✓ zırā şonı üç vechden taşra degül (KN 85/1) (İsim)
- ✓ zırā ki ikiden taşra degül (KN 125/6) (İsim)
- ✓ ikiden taşra degül: yā ṭabī‘ idür yā ḥāricī (KN 141/11) (İsim)
- ✓ eger pādişāh bāliĝ ola, ikkiden taşra degül: yā dānā-yı ‘ āqıl ola veyāḥud nā-dān delü (KN 170/12) (İsim)
- ✓ bu ‘ ālem yolına başıcaq qadem
iki dürlüden taşra olmaz ādem (SN 367-4) (Zarf)

- ✓ bizüm işümüz iki işden taşra degül turup anlaruñ-ıla muķāvemet kılup ceng itmek gerek yāhūd anuñ ķahırı ātı öñinden şavulup kaçmaķ gerek (MN B.45a/1-2) (İsim)
- ✓ dilkü eyitti: iş işbu üçden taşra degül ya şulķ ya hīle ya ceng (MN B.46a/7) (İsim)
- ✓ işbu kök kim körer-señ (...) ay, kün, yılduz birle bezenmiş durur, bu üç hālden daşra degül durur (BH 137a/17) (İsim)

2.40.1.2. “-DAn dışarı / dışarıya, -(n)In/-Un dışına / dışında” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ oturdı bārgēhden taşra Cemşid
niğārına irmege tutardı ümmid (CH 2258) (Zarf)
- ✓ revān turdı yirinden göñli pür-gām
o meclisden çıkar taşra gözi nem (CH 3632) (Zarf)
- ✓ meger bir gün ki olmışdı hümāyūn
şehirden taşra Cemşid oldu birūn (CH 3972) (Zarf)
- ✓ çıkar Hürşid taşra hargehinden
ki yigdür ‘ālemūñ mihr ü mehinden (CH 2157) (Zarf)
- ✓ buyruğundan taşra olmaya (KN 20/8) (Zarf)
- ✓ kişi ki söz bilmeye, adamılıķdan taşra ola (KN 39/8) (Zarf)
- ✓ sözüñ hikmetden taşra olmaya (KN 40/11) (Zarf)
- ✓ iki düşmen-ile yola girmek hikmetden taşradur (KN 49/13) (İsim)
- ✓ illā hıfz-ıla fikr, ikisi evden taşradur (KN 73/10) (İsim)
- ✓ ol tabi‘ atdan taşradur (KN 141/13-14) (İsim)
- ✓ ve ol tabi‘ atdan taşradur, üç kısım-dur (KN 143/7-8) (İsim)
- ✓ gerek üç gün sarāydan taşra çıkmayasın (KN 165/1) (Zarf)
- ✓ bu yıl evūñden taşra çıkma (KN 173/9) (Zarf)
- ✓ mürüvvet yolından taşra ola (MN B.11a/7) (Zarf)
- ✓ evinden taşra çıkarup éyitdiler (MN B.16a/8) (Zarf)
- ✓ ‘aķıldan taşra iş işlemeye (MN B.17b/3) (Sıfat)
- ✓ ilan ĩnden taşra bir gül dibinde arķasın güne virmiş, ğaflet uyķusınaboyanup yatur (MN B.22a/9) (Zarf)

- ✓ mağaradan taşra çıktı kim bir muvāfiḳ yōldaş bula (MN B.29b/9) (Zarf)
- ✓ bir ucın sarāydan taşra bir direge bağlamışlardı (MN B.38a/14) (Sıfat)
- ✓ şöyle kim bir laḫza anuḡ buyruḡından taşra ölmazlar (MN B.40b/14) (Zarf)
- ✓ yāḫūd her ne bir fi‘l görürseñüz ki ‘aḫıldan taşradur, ḳaşd-ıla yā sehv-ile baḡa bildürüñ (MN B.57a/14) (İsim)
- ✓ ol benüm tarīḳumdan taşradur (MN B.57b/2) (İsim)
- ✓ ḳarındaşınıñ elin alup zindāndan taşra geldi (MN S.11/16) (Zarf)
- ✓ bunca zamāndur ki Ḥaḳ buyruḡından taşra ayak başmadum (MN B.57a/12) (Zarf)
- ✓ bınarlar közlerinden daşra çıkarur-men (BH 64a/5) (Zarf)
- ✓ “ve’l-fecr” ölüler gürdan daşra çıḳmaḡı bolur (BH 66a/3) (Zarf)
- ✓ Ḥüseyn uraḡutı Şehr-Bānū Ḥatun çāzırdan daşra çıktı (BH 77b/11) (Zarf)
- ✓ yā yir, ḫaḳları kendüñden taşra bıraḳ (BH 91b/5) (Zarf)
- ✓ mübārek ravzasından daşra çıḳa (BH 92a/4) (Zarf)
- ✓ sarāydan daşra çıḳuḡ (BH 135b/5) (Zarf)
- ✓ aḡlayu evden taşra keldiler (BH 158a/16) (Zarf)
- ✓ ḳamu er uraḡut evlü evinden taşra çıḳdılar (BH 158b/13) (Zarf)

2.40.1.3. “-DAn sonra” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ve çün ḫammāmdan çıḳasın; saçuñ ḳurut, andan taşra çıḳ ki saç öli-y-ile¹ yörimeḳ ulular işi degül. (KN 71/11) (Zarf)

2.40.1.4. “-DAn fazla” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ḫüsninüñ vaşfi çü ḫadden taşradur ol lā-cerem
‘ışḳınıñ ḫalvet-sarāyın göñlüm için eyledi (ADD 168-5) (İsim)

2.41. teg/ tek/ tegi

Eski Türkçedeki şekli “teg” olan *tek* edatının *dek*, *degin* ve *degi* ile kökence bir olduğu anlaşılıyor. Yalnız onlar “-A kadar” anlamında kullanıldığı hâlde *tek*, “gibi” anlamında kullanılmıştır (Tiken, 2004, s. 12) (Tekin, Orhon Türkçesi Grameri, 2016, s.

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *i/e* edatı, “ile birlikte, -II/ -IU olarak” anlamında ve zarf işlevindedir.

140). Necmettin HACIEMİNOĞLU ise te- (de-) fiilinden gelmiş olabileceğini düşünmektedir (Hacıeminoğlu, 2015, s. 90). Yeni Uygur Türkçesinde benzerlik ifadesiyle *gibi* edatı yerine kullanılmaktadır (Ercilasun, Türk Lehçeleri Grameri, 2007, s. 413). Günümüzde ise bazı Türkiye Türkçesi Anadolu ağızlarında “tak, dak” şekliyle “gibi” manasıyla kullanılmaktadır. İncelenen metinlerde *teg* şekline rastlanan bu edat, ilgi hâli ekli zamirle birleşirken iyelik ekli isim unsuruyla da edat grubu oluşturarak benzetme anlamında kullanılmıştır. Bu edatın yönelme hâli ekli isim unsuruyla birleşen örneğine incelenen metinler arasında yalnız Dede Korkut’un 13. Hikâyesinde rastlanmıştır. Burada da yine “-A benzer, gibi” anlamında benzetme ifadesiyle kullanıldığı belirlenmiştir. Salih Demirbilek, *teg* ve *tegi* edatlarının yapı, anlam ve imla yönüyle Eski Türkçe Devresi’nden beri farklı iki edat olarak kullanıldığını, *teg/ tek* edatının isim soylu olup, *tegi* edatının *teg-* fiilinden kalıplaşarak oluştuğunu belirtmektedir (Demirbilek, 2008). İncelenen eserler arasında günümüze en yakın tarihli kabul edilen Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi hikâyesinde *tegi* şekline tek örnekte rastlanmıştır.

2.41.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ iki kapulu kırvānsara teg bu cihānı bir ev gördüm (DKT 22b-3) (Sıfat)

2.41.2. İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ iy şeh-i ‘ādil senün teg ‘ārifün devrinde uş
bülbüle hem-şoḥbet olmaḫ ḫayf olur her zāğ ile (ADD 318-1) (Sıfat)
- ✓ sen süleymānsın senün teg kıandadır ‘ālemde bir
şanma kim rüstem yaḫod isfendiyār itmiş seni (ADD 20-19) (İsim - A.S.)

2.41.3. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ baḫtı zengi yüzi tek ağarmaz
işi başmaḫlayın başa varmaz (HN 36) (Zarf)
- ✓ yüzüni görmeyeli senün iy perī-şıfat
kıalmadı bī-ķarār saçıñ tek ķarārumuz (CH 3153) (Sıfat)
- ✓ damağumuñ çaḫ vaktinde ol atlı bēğ oğlına ‘ālem, tevķ, neḫķāre vērüb özüm
tegi bēğ kıldum (DKT 26b 14) (Zarf)
- ✓ gerçi a‘ dā-yı sebük[-pā] yıl gibi çok yiltenür
ķāf tağı teg ḫalim ü bürdübār itmiş seni (ADD 20-12) (Zarf)
- ✓ ‘ömrünüñ bāğı kim ol cennet güli teg tāzedür
müstedām olsun ki serv- i gül-‘ izār itmiş seni (ADD 20-23) (Zarf)
- ✓ ağzuñuñ noḫtası teg oldu vücūdum belüsüz
söylemezsem göremez dünyede deyyār beni (ADD 152-6) (Zarf)

2.42. toğru/ toğru

“Bu edatın teşekkülü ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Brockelmann bunu toğur-fiilinin zarf-fiil şekli olarak kabul etmekte, Hacıeminoğlu da bu görüşü kabul etmektedir. Jean Deny tigrü edatının kalınlaşması sonucunda ortaya çıktığını, Suzan Duran ise “doğrulmak, yönelmek” anlamına gelen “toğru-“ fiiline -ğ eki getirilerek isimleştiği şeklinde görüş ileri sürmektedir” (Hacıeminoğlu, 2015, s. 37). İncelenen örneklerde “-A doğru” manasında bir yere yönelme ifadesiyle kullanılmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde ise “doğru” şeklinde kullanılmaktadır.

2.42.1. Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

- ✓ Kazanuç yüzine doğru bakdı (DK 69b-9) (Zarf)
- ✓ ki zîrâ haq yola doğru giderdi
Muhammed ne dise anı iderdi (CH 910) (Zarf)
- ✓ gidelüm merz-i Rûm'a doğru yoldur
bu yolun ni' meti hem suyu boldır (CH 1598) (Zarf)
- ✓ yirinden turubanı ol şehensâh
hemân ol kaşra doğru tutdı hoş râh (CH 1675) (Zarf)
- ✓ şehirde şıdık ile olan âh haqqı
sağa doğru gidilen râh haqqı (CH 1950) (Zarf)
- ✓ çü yârin alamadı hüsrev-i Şâm
giderdi Şâm'a doğru kâm u nâ-kâm (CH 3820) (Zarf)
- ✓ gönülden söyleyürek ol iki şâh
hemân dem şehre doğru tutdılar râh (CH 4478) (Zarf)
- ✓ hemân dem turdı Mihrâb ile ol şâh
tutarlar doğru Hürşîd'e hemân râh (CH 4721) (Zarf)
- ✓ ecelden ger amân bulursam iy şâh
yakında Çîn'e doğru tutaram râh (CH 4874) (Zarf)
- ✓ ki destür ala ol şehden şehensâh
ki Çîn'e gitmege doğru tuta râh (CH 5077) (Zarf)
- ✓ vağan mihriyile olmuşdı şayru
hemân dem 'azm kıldı Çîn'e doğru (CH 5154) (Zarf)
- ✓ çü tutdu Çîn'e doğru gitmege râh
elümden ne gelür *el-hükümü li'llâh* (CH 5161) (Zarf)
- ✓ elin eline alup Cemşîd'ün ol şâh
hemân dem tahta doğru tutdılar râh (CH 5255) (Zarf)
- ✓ şehâdet getürdi vü yumdı gözin
ulu teñriye doğru dutdı yüzün (SN 364-3) (Zarf)
- ✓ ne durur Haqq'a doğru varmağa râh
himem-i lâ ilâhe illa'llâh (CH 272) (Zarf)
- ✓ her ok ki atar, nişâna doğru varur (MN S.73/3) (Zarf)
- ✓ doğru gönül birle düşmene doğru turavuz (MN B.48b/12) (Zarf)

- ✓ gelün imdi tevekkül Tañrıya toğru kıılup savaş yarağın kıılalum (MN B.49b/13) (Zarf)
- ✓ řāha toğru ānı kığırdı (MN B.60a/12) (Zarf)

2.43. üzre

“yukarı” manasındaki “öze” ismine yön gösterme eki “+re” gelmesiyle (Korkmaz, 2009, s. 1056; Hacıeminoğlu, 2015, s. 75) (Öner, Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi, 1999, s. 17) teşekkül eden bu edat ilgi ve iyelik ekli isim unsuruyla birleşmektedir.

2.43.1. İlgi Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.43.1.1. “-A, üstüne, üzerine” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ eydüñ aña getürsün ol mişli
tā iden bunı anuñ üzre niřār (ADD 23-43) (İsim)
- ✓ yine şa‘ bān bularuñ üzre kelür deprenmesler Tañrı kıılığına imrenmesler (BH 17b/6) (İsim)
- ✓ kaçān tođuz ay bularuñ üzre keçse ramaźān ayı kelmese (BH 18b/6) (İsim)
- ✓ sizlerüñ üzre bolsun şa‘ bān ayında oruç dutmağ (BH 23b/21) (Zarf)
- ✓ feris̄teler uyımaslar közedürler
cümleleri sinüñ üzre danuğdur (BH 30b/1) (Zarf)
- ✓ ramaźān ayı oruçın sizüñ üzre yazdum (BH 37a/1) (Zarf)
- ✓ munı anuñ içün¹ sizüñ üzre yazmadum kim size renc bolsun diyü (BH 37a/1) (Zarf)
- ✓ on ay müzdin bunuñ üzre minnet kıodı (BH 38b/23) (Zarf)
- ✓ uçmağ kıapığların ađđıl bularuñ üzre (BH 42a/14) (Zarf)
- ✓ şamu kıapuların bağlağıl oruç dutanlar üzre, dağı hışm itmesün bularuñ üzre (BH 42a/16) (Zarf)
- ✓ Ādem ‘aleyhi’s-selām kıoyun derisin aldı (...) ve anuñ üzre yazdı bu yigirmi toğuz harfi (BH 49a/5) (Zarf)
- ✓ delil durur kim anuñ üzre Tañrı kıavli dağı Peyđāمبر hadişi (BH 54b/12) (Zarf)

¹ İlgi hāli ekli isim unsuruyla birleşen *içün* edati, “-DAn dolayı” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ anuñ üzre yağmur şuvın döker-men (BH 64a/19) (Zarf)
- ✓ yir qarnın yarar-men, dürlü dāne, ot, yem anuñ üzre bitürür-men (BH 64a/20) (Zarf)
- ✓ ne kim Cebrāyil ketürdi erse bularuñ üzre oqır erdi (BH 64b/12) (Zarf)
- ✓ kimüñ oğlı barısa anuñ üzre qurbān vācib bolğa erdi kendü oğlın qurbān qılmaq (BH 69a/7) (Zarf)
- ✓ ayruq bularuñ üzre ‘ avrat almağıl niceme körklü bolurısa (BH 86b/16) (Zarf)
- ✓ neyi yavlaq sevse andı anuñ üzre içer (BH 92b/2) (Zarf)
- ✓ sen bargıl, anuñ fā‘ atın ketürgil, ‘ ākıbet anuñ üzre minüm luţfum degürgil (BH 96a/25) (Zarf)
- ✓ bir kün Peyğāmbere ‘ aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām, bir cenāzeyeye sataşu keldi, anuñ üzre namāz kılası erdi (BH 21/) (Zarf)
- ✓ hezārān küfr söyledi erse anuñ üzre küfr düşmeye (BH 105b/11) (Zarf)
- ✓ kaçan kim hāl anuñ üzre döndi erse Peyğāmbere anı sevmes boldı (BH 111b/1) (Zarf)
- ✓ nice kim senüñ üzre hāl döndürürsem, yigitlikden qocalığa iltür ersem (BH 125a/19) (Zarf)
- ✓ senüñ üzre bolsun eygü kulluq qılmaq (BH 137a/8) (Zarf)
- ✓ bardı bir yirde kül ve süpründü dirşürdi, anuñ üzre oturdı (BH 157b/5) (Zarf)
- ✓ bularuñ üzre hamle qılğıl (BH 161a/13) (Zarf)
- ✓ bularuñ üzre senüñ elüñ üstün degül (BH 165a/16) (Zarf)
- ✓ mini anuñ üzre musallaq kılasın (BH 166a/17) (Zarf)
- ✓ atluñ, yayañ dirşürgil bularuñ üzre (BH 166b/3) (Zarf)
- ✓ selām anuñ üzre bolsun (BH 169a/12) (Zarf)
- ✓ ne kim qıldılar erse bularuñ üzre şımar qılğa men (BH 109b/21) (Zarf)

2.43.1.2. “hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ol harfler kim noqталu durur, delil qılır kim anuñ üzre kim bu ay içre tamu qapısı bağlanur (BH 36b/4) (Zarf)
- ✓ ol harfler kim noqtasuz durur, delil qılır kim anuñ üzre uçmaq qapısı açuq durur (BH 36b/5) (Zarf)
- ✓ kim dar boldı erse anuñ üzre rüzisi bu delil ketürdük (BH 50b/14) (Zarf)
- ✓ yazuqlular kendü yazuqın ańsa ve anuñ üzre peşimān bolsa (BH 65a/11) (Zarf)

- ✓ ol ‘ālim dimek anuñ üzre haqıķat bolsa, mecāz bolmasa (BH 84b/6) (Zarf)
- ✓ anuñ üzre qayğurduñ (BH 155a/4) (Zarf)
- ✓ sen anuñ üzre qayğursañ (BH 155a/5) (Zarf)
- ✓ sıgıñur-men saña kim şeytān meni anuñ üzre dutmaya (BH 162a/15) (Zarf)
- ✓ uşbu neseleri senüñ üzre hücçet kılmadum mu (BH 118b/8) (Zarf)

2.43.1.3. “üzerinden” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ receb bularuñ üzre keçdi, oyanmadılar (BH 17b/5) (İsim)

2.43.1.4. “-DA, -In/ -Un üstünde, üzerinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ kaçan kim diledi erse ol tağa ağıcaq İsmā‘ ilı anuñ üzre qurbān kılısar erdi (BH 71a/11) (Zarf)
- ✓ meger bilmes-señ yoluñ nenüñ üzre durur (BH 145a/20) (İsim)

2.43.2. İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.43.2.1. “-A, üstüne, üzerine” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ki levlāk anuñ şānına indidi
le-‘ amrük başı üzre tāc indidi (SN 11-9) (İsim)
- ✓ perī baş qoyuban öñinde kızuñ
dēdi kim geçer başum üzre sözüñ (SN 260-11) (Zarf)
- ✓ bize gerçi ki hızmēt farz kılduñ
cezāsın kendüñ üzre qarz kılduñ (CH 407) (Zarf)
- ✓ gül-i ter üzre sünbüller tağıtmış
‘izārı üzre kāküller tağıtmış (CH 2078) (İsim)
- ✓ semen evrāķı üzre şaçdı reyhān
kılır kāfur üzre ‘ anber-efşān (CH 3208) (İsim)
- ✓ girü gelicegez ben şād u hāndān
ne buyurursa başum üzre ol hān (CH 3818) (İsim)
- ✓ saña hōd reh-ber olupdur sa‘ ādet
toğupdur farquñ üzre mihr-i devlet (CH 4977) (Zarf)
- ✓ sen sa‘ ādet nat‘ ı üzre oyna bir mañşūbe kim

- düşmenün beydağ gibi kılsun yerinde şāh māt (ADD 12-19) İsim
- ✓ devlet ehline naşibin virse kıassām-ı ezel
cümlesi üzre seni sultān-ı ser-leşker kıılır (ADD 15-10) (İsim)
 - ✓ kıılıcuş şafhası üzre yazılmış āyet-i nuşret
ne münkirdür kim inanmaz görüp āyāt-ı tākāya (ADD 21-8) (İsim)
 - ✓ ol ağ [yüzi] üzere kıara beş ki düşüpdür
gül yaprağıdur müşk ile ‘ anber götürüpdür (ADD 39-2) (İsim)
 - ✓ Hızır gibi hikmet āb-ı hayātı gibi¹ hayatın cānumuz üzre dökdüş (MN B.10a/13) (İsim)
 - ✓ ta‘ āla’llāh ol pādīşāh-ı kādīm
ki her gündedür işi üzre ledīm (SN 3-2) (Zarf)
 - ✓ Çalap celle celāluhu kıulları üzre biş dürlü minnet kıodı (BH 36b/11) (Zarf)
 - ✓ şek kāfirler köşli üzre mühür keldi (BH 38b/10) (Zarf)
 - ✓ yazdı sizüş Taşrışuz kendü özi üzre rahmet (BH 43b/14) (Zarf)
 - ✓ Ādem ālehi’s-selām (...) ol kıtābı oğlanları üzre oķır erdi (BH 49a/2) (Zarf)
 - ✓ ğayn (...) feryāz dileyicilere feryāz degürür halkı üzre (BH 49b/11) (Zarf)
 - ✓ üç yüz altmış büt (...) dükeli yüzi üzre sücūda düşdiler (BH 65b/16) (Zarf)
 - ✓ İsrāfil (...) şahrā daşı üzre dura ve kıanatların aça (BH 66a/4) (Zarf)
 - ✓ Mūsāya nuşret ve zafer birdi Fir‘avn birle kıavmi üzre (BH 73b/2) (Zarf)
 - ✓ başın Peyğamberüş kıutlu türbesi üzre kıodı (BH 75b/8) (Zarf)
 - ✓ Şibir-i Maşzūl atdan indi, Hüşeynüş köşsi üzre bindi (BH 77b/16) (Zarf)
 - ✓ men yire düşmiş erken yirden kötürdüş, başuş üzre tāk kıılduş (BH 81b/3) (Zarf)
 - ✓ men daķı bu kün seni başum üzre tāk eyleyem (BH 81b/3) (Zarf)
 - ✓ bularuş elin ‘ Alī kendü köşsi üzre kıodı (BH 97b/1) (Zarf)
 - ✓ bir hoş laķife minden işitgil, naķş kıılığıl cānuş üzre (BH 125b/14) (Zarf)
 - ✓ ol oğlan diyeti senüş ‘ aķileş üzre vācib durur (BH 130a/5) (Zarf)
 - ✓ bunu delil, hüccet müsülmānlığa ündeyeyim tā kim müsülmānlik dīni üzre berkisün (BH 137a/11) (Zarf)
 - ✓ iki elin köşsi üzre kıor (BH 147b/11) (Zarf)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *gibi* edatı, “-A benzer şekilde” anlamında ve zarf işlevindedir.

- ✓ ol elin kögsi üzre qomaq ma^c nîsi bu durur (BH 147b/11) (Zarf)
- ✓ yüzün sin toprağı üzre qop: yâ baba, sinün topraqun minüm yıparum durur, dir erdi (BH 139b/15) (Zarf)
- ✓ iki bölügin ayası üzre ketürdi (BH 140a/2) (Zarf)
- ✓ ol mübârek başını ^c Āyişe-i Şiddîka dizi üzre qomiş erdi (BH 150b/15) (Zarf)
- ✓ iki oğlanın iki dizi üzre qodı (BH 155b/17) (Zarf)
- ✓ yidi kök ferîşterleri ellerin yañaqları üzre qoyup yidi qat kökni yitmiş kez yörendiler (BH 156b/2) (Zarf)
- ✓ ol sığırın dilini ol sini üzre qosunlar (BH 163a/2) (Zarf)
- ✓ ol ölünün sini üzre vara-siz (BH 163a/5) (Zarf)
- ✓ ayıtıl yâ Muhammed minüm qullaruma kim nefsleri üzre isrâf qıldılar (BH 167a/12) (Zarf)
- ✓ degüp kirse uçmaq içre otursa tahtı üzre
hür gilmân degre durup müşk ü ^c anber saça (BH 177a/9-10) (Zarf)
- ✓ Taqrının ^c azze ve celle qulları üzre fażlı bar (BH 32a/18) (Zarf)
- ✓ immâ tâzî ve pârisî dilinde türk dili üzre gâlib erdiler (BH 2b/7) (Zarf)

2.43.2.2. “-DA, üstünde, üzerinde” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ile nuş idüben kendünji unitma
ve tensevne tarîkı üzre gitme (CH 386) (İsim)
- ✓ imâm-ı ümmet ü şem^c -i dü ^c âlem
imâmet tahtı üzre şâh-ı a^c zam (CH 821) (İsim)
- ✓ sa’âdet çarhı üzre mâh-ı nevdür
ki nüh ma^c şüm-ı pâke pîş-verdür (CH 901) (İsim)
- ✓ o servün qalı üzre bir kebüter
qılurdı nâleler şâha ber-â-ber (CH 2949) (İsim)
- ✓ olıcaq zülfün yüzün üzre niqâb
şanki pinhân olur ebr içre âftâb (CH 2266) (İsim)
- ✓ nedeğim bulunmadı bir kimsenem
ki sile gözüm üzre görürse nem (SN 93-11) (İsim)
- ✓ tama ağıdı elinde bir hoş turunc
bırağmadıdı alnı üzre girinc (SN 108-4) (İsim)

- ✓ anı örsi üzre nitesi döger
anuç darbına beñzeyedi meger (SN 297-15) (İsim)
- ✓ düşmenüñ ger buvş yörürse himmetüñ pek bağlayam
hağ sa‘ âdet bahtı üzre üstüvâr itmiş seni (ADD 20-7) (Zarf)
- ✓ yâkût lebi üzre gören dir hağ-ı sebzın
hızr âb-ı hayât içmege sâğar götürüpdür (ADD 39-3) (Zarf)
- ✓ sensin ol hüsn ü le‘âfet birle cân mülkin dutan
hem gönüller tahtı üzre ‘adl idüp dâd eyleyen (ADD 292-6) (İsim)
- ✓ nitekim ağacı boyı üzre kıyım dutan yir içindeki kök erse tev‘id kelimesin dil
üzre kıyım dutan künül içindeki ma‘ rifet durur (BH 6a/2) (Zarf)
- ✓ ‘Araşât yirinde başuñ üzre kölge bolğam (BH 13a/15) (İsim)
- ✓ Tağrı ‘azze ve celle ol ferişteye kim anuç sini üzre müvekkel durur ayda yâ
ferişte minüm ol kulum nişe zârılık kıılır (BH 14a/11) (İsim)
- ✓ bulara istiğfâr ve tevbeyi dilleri üzre yöridür-men (BH 15b/9) (Zarf)
- ✓ bir budağı issilik bolğa ol münâfıklar başı üzre turğa (BH 26b/16) (Zarf)
- ✓ bir budağı dütüñ bolğa ol kâfirler başı üzre turğa (BH 26b/17) (Zarf)
- ✓ bir budağı nür bolğa ol mü‘minler başı üzre bolğa (BH 26b/17) (Zarf)
- ✓ issilik münâfıklar başı üzre bolğa (BH 26b/18) (Zarf)
- ✓ dütüñ kâfirler başı üzre durğa (BH 26b/23) (Zarf)
- ✓ dağı ayıttuğ kim nür mü‘minler başı üzre bolğa, anuç için kim bular dünyâda
islâm nürü içinde erdiler (BH 27a/3) (Zarf)
- ✓ evvel kök kapası üzre bir ferişte kördüm (BH 32b/21) (Zarf)
- ✓ ol sen kögsün üzre ağdurup oynaduğuş Hasan ve Hüseyñ, birisine ağı bireler
(...) birisinüñ (...) başın keseler (BH 74b/28) (Zarf)
- ✓ Hasanı ve seni kögsi üzre yaturur, oğşar erdi (BH 76a/5) (Zarf)
- ✓ ol sen kögsün üzre yaturup oğşaduğuş iki ciger-güşeñe birisine (...) ağı birile
(...) birisini (...) boğuzlap başın keseler (BH 76a/7) (Zarf)
- ✓ Yūsuf-ı şiddik ‘aleyhi’s-selâm daşra çıkar erdi, tahtı üzre oturur erdi (BH
101a/18) (Zarf)
- ✓ Ya‘ kûb deve palânı üzre oturur erdi (BH 102b/13) (Zarf)
- ✓ teninde hülle başı üzre tâc
bilinde kıızıl altun kuşak kur (BH 119a/4) (Zarf)
- ✓ Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm kurb bisâti üzre durdı (BH 119b/9) (Zarf)

- ✓ Mūsā ‘aleyhi’-selām Tūr tağı üzre durdı (BH 125a/2) (Zarf)
- ✓ Tañrı adın bir kez ayıtmağa qomadı ve dili üzre yoritmege (BH 145a/14) (Zarf)
- ✓ Quşrā adlu devesi üzre binüp durur erdi (BH 149a/10) (Zarf)
- ✓ qaçan Melekü’l-mevt adın işitti erse Mūsānuñ teni üzre nice bar erse dü cümle ürükdi (BH 155a/23) (Zarf)
- ✓ minüm hāşlarum üzre senüñ elüñ yoq (BH 165a/16) (Zarf)
- ✓ her ağacuñ talı üzre şedde şedde incüler
bāğ için düzdi muraşsa‘ dürr ü mercān eyledi (ADD 17-11) (İsim)

2.43.2.3. “-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ pādişāhuñ resm ü ‘ādeti üzre her evden bir ādem alınur idi (MN S.11/1) (Zarf)
- ✓ ra‘iyyet dañı pādişāh hūyı üzre olur ki *en-nāsü ‘alā dīn-i mülūkihim* (MN S.13/15) (Zarf)
- ✓ āñirü’d-devā’i’l-key [ma‘ nīsi üzre zārb u ħārb ile kuvveti bāzūya getürelüm (MN B.49b/14) (Zarf)
- ✓ Huzāvendā bulara tā‘ atunñ üzre tevfiq birgil (BH 54a/10) (Zarf)

2.43.2.4. “için, hakkında, ile ilgili olarak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ imdi kim va‘ de kıldı oda köyündürmeyem diyü va‘ desi üzre andı yāz kıldı (BH 30b/16) (Zarf)
- ✓ bu Tañrınuñ luñfi durur qulları üzre (BH 44a/1) (Zarf)
- ✓ qoğıl meni derdüm üzre ağlayayım (BH 60a/20) (Zarf)
- ✓ eger za‘ iflere miħribān ersenñ senden daqı miħribānraq men-men za‘ if qullarum üzre (BH 61b/19) (Zarf)
- ✓ şevāb va‘ desi tā‘ at şartı üzre durur (BH 79a/5) (İsim)
- ✓ Çalap celle celāluhu andayux müzd-i şevābı tā‘ at ve imān şartı üzre va‘ de kıldı (BH 79a/9) (Zarf)
- ✓ senüñ miħrünñ minüm qullarum üzre munçaq midur (BH 97a/1) (Zarf)
- ✓ Yūsuf firāqı üzre ağladı (BH 140a/1) (Zarf)

2.44. yaña / yañarar

“Yan” sözcüğüne gelen “-ğa/-a” yönelme hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur (Hacıeminoğlu, 2015, s. 107) (Öner, Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi, 1999, s. 7) (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 372). Ayrıca incelenen metinlerde bu edatın bir de -rAk¹ ekli hâli olan “yañarar”a rastlanmıştır. Bu edat, ayrılma hâli ekli isim unsurundan sonra gelerek birleşik çekim edatı oluşturmuştur.

2.44.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.44.1.1. “-A doğru, -DAn tarafa” Anlamında Yer İfade Eden Kullanımlar

- ✓ âdem oğlın teñriyi birlegil
degülsin taş andan yaña bir egil (SN 8-12) (Zarf)
- ✓ çeriyi halk od yandugın gördiler
sarâydan yaña kavm cümle yügürdiler (SN 62-15) (Zarf)
- ✓ hemîn saçlarınuñ bölügin aña
şunıverdi vü meyli andın yaña SN 117-13) (Zarf)
- ✓ ki oñşayudur göñlüñi eglegil
bu bendin yaña azın azın egil (SN 117-14) (Zarf)
- ✓ atın kodı at kaçdı şardan yaña
şeker yer iken ağu oldı aña (SN 164-9) (Zarf)
- ✓ kim ilini anar ise ol bilür
Yemendin yaña varur ise olur² (SN 187-13) (Zarf)
- ✓ birince göñüldi Yemendin yaña
birincesi kalup dediler aña (SN 188-13) (Zarf)
- ✓ dedi indi tur var şımarla aña
dürişün yürimege sağdın yaña (SN 233-7) (Zarf)
- ✓ nite düşdi bir gün kaçıdı baña
katı hışm ile bağıdı bendin yaña (SN 240-1) (Zarf)
- ✓ kişi teñriden yaña tutsa yüzi
olur tãli¹ i sa² d u mes² üd özi (SN 370-7) (Zarf)

¹ Ekim açıklaması için Bkz. (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2006, s. 172).

² Bu kelime “ölür” olarak okunmalıdır.

- ✓ ben ü sen gidelüm Yemendin yaña
ölüm êrmedin kavuşalum aña (SN 347-14) (Zarf)
- ✓ ümîz aña tutdı ki bir gün ola
Yemenden yaña gire oğlı yola (SN 345-7) (Zarf)
- ✓ kul olduk size yüz döndürmezüz
Yemenden yaña hâşâ ki göndürmezüz (SN 335-4) (Zarf)
- ✓ buyur kim süci vêrmesünler baña
şâh-ı hâverân döndi andın yaña (SN 308-9) (Zarf)
- ✓ eyitdi bu ‘âlem degir mi aña
ki ‘âkil nazar êde andın yaña (SN 304-6) (Zarf)
- ✓ anı bir bilürler taparlar aña
dutar yönini kamu andın yaña (SN 6-1) (Zarf)
- ✓ hem andan yaña kaçana vêrdi ol
deriñ su içinden yazı bigi yol (SN 8-5) (Zarf)
- ✓ kim inanuban uyar ise saña
benüm rahmetüm ola andın yaña (SN 10-13) (Zarf)
- ✓ yüzüm görmedin şabr êdemez idün
ilünğden yaña hem gidemez idün (SN 133-12) (Zarf)
- ✓ girü evden yaña döndi şâh Qayşer
eve geldi ele aldı meyle sâğar (CH 3704) (Zarf)
- ✓ geyüben hoş libâs-ı şeb-revâne
olup Cemşid’den yaña revâne (CH 4050) (Zarf)
- ✓ çü oğlı gelecegin bildi ol şâh
hemân gitmege tutdı andan yaña râh (CH 5206) (Zarf)
- ✓ ‘ademden yaña cümle tutdılar râh
bu dâr içre ne kul kalur ne hod şâh (CH 5295) (Zarf)
- ✓ tâzi at bindürüp şehirdin-yaña revân öldılar (MN B.8b/10) (Zarf)
- ✓ pes geyigi alup bâzârdın-yaña revân öldı (MN B.11a/5) (Zarf)
- ✓ gözün bizdin yaña dutmuş şöyle gelür ki yil tozına irmez (MN B.40a/5) (Zarf)
- ✓ dönün girü bizdin-yaña kaçuñ (MN B.50b/13) (Zarf)

- ✓ Hāsan sağdın yaña Hüseyn şoldın yaña kögsi üzre¹ aǵnayu ve qarınları üzre² çağnayu oynarlar erdi (BH 74b/25) (Zarf)
- ✓ Hāsan sağdın yaña ve Hüseyn soldın yaña oturdı (BH 97b/1) (Zarf)
- ✓ Cebrā'il-i emīn sağdın yaña oturdı (BH 151b/14) (Zarf)

2.44.1.2. “-DAn, -DAn taraftan” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ bakup gördi çindin yaña kopardı toz
kopardı kızıl yañağı oldı boz (SN 169-3) (Zarf)
- ✓ ki şardan yaña kopardı gavgā katı
beliñleyü tırdı vü bindi atı (SN 238-4) (Zarf)
- ✓ şehirdin yañadın er ü 'avrat, atlu yaya sancaq naqqāre-y-ile geldiler (MN B.8b/7) (İsim)

2.44.1.3. “-DAn yana, -(n)In/-(n)Un /-im için, -(n)In/ -(n)Un uğruna” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ niçün kayǵu andın yaña yéyile
aña ahmaq olan kişi yıyıla (SN 304-7) (Zarf)
- ✓ hiç endişe kıлмаǵıl menden yaña (BH 71a/21) (Zarf)
- ✓ ey yazuqđın yaña közi açuq celd ü cüvān (BH 145b/3) (Zarf)
- ✓ ey tã' atdın yaña şeb-kür kibi düşüp duran (BH 145b/3) (Zarf)

2.44.1.4. “-A karşı, -(n)In/ -(n)Un aleyhine” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ ata cān içinde yer eyler aña
yavuz yeli esdürmez andın yaña (SN 200-1) (Zarf)

2.44.1.5. “-DAn tarafta” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ dutılmaz idi çün kilid paşluydı
anıhtarı üstin yaña aşluydı (SN 34-2) (İsim)

¹ İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *üzre* edatı “üzerinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

² İyelik ekli isim unsuruyla birleşen *üzre* edatı “üzerinde” anlamında ve zarf işlevindedir.

2.44.1.6. “-DAn ayrı, -DAn uzak” Anlamında Kullanılanlar

- ✓ atadan anadan ırak düşmişem
kamudan çü bir yañarak düşmişem (SN 279-3) (Zarf)

2.45. yukaru / yoķaru

Muharrem ERGİN'in, Batı Türkçesine geçerken -ArU şekline dönüşen Eski Türkçedeki -ğArU yön gösterme ekinin “yuk” kelimesine eklenmesiyle oluştuğunu söylemesinin (Ergin, 2006, s. 242) yanı sıra “yukarı konmuş” manasındaki yoķ isminden türeyerek “yukarı kaldırmak, üstte olmak” manasındaki “yoķar-“ fiiline -U zarf-fiil eki gelmesiyle “yoķ+ar-u” şekline dönüştüğü görüşünde olanlar da vardır (Gabain, 2007, s. 95). İncelenen metinlerde ayrılma hâli ekiyle birleşik çekim edatı oluşturduğu görülmüştür.

2.45.1. Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

2.45.1.1. “-DAn yukarı -DAn yukarıda” Anlamında Yer İfade Eden Kullanımlar

- ✓ ol ayak depindügi gelmez işe
çü şu vara başdan yukaru aşı (SN 201-15) (Zarf)
- ✓ ol řāğdan yoķaru bir řāğ dağı vār-ıdı (MN B.61b/13) (Zarf)

2.45.1.2. “-DAn üstün” Anlamında Karşılaştırma İfade Eden Kullanımlar

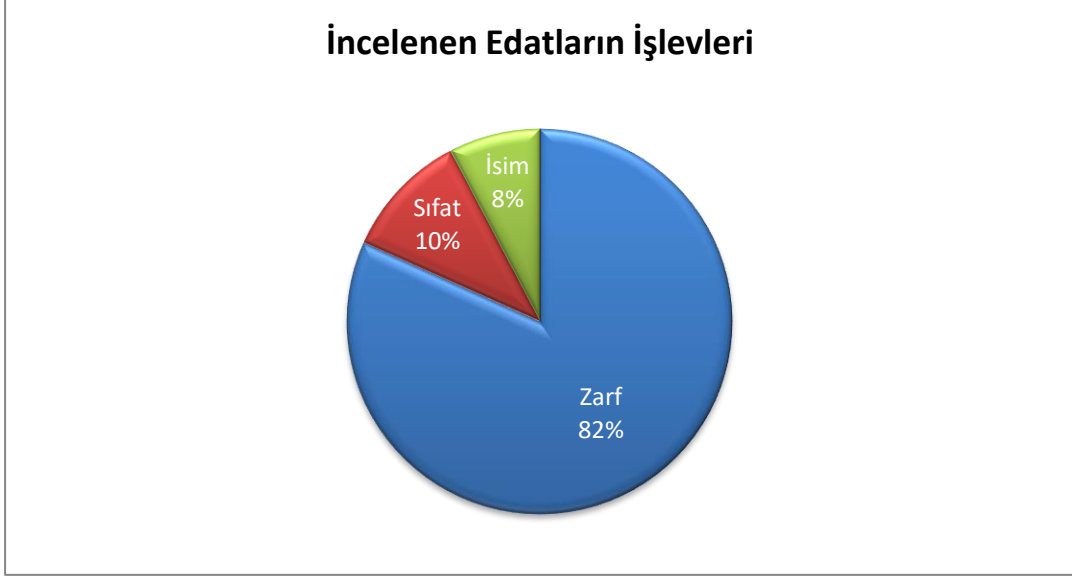
- ✓ peygamber anları kendüden yoķaru dutmak gerek-ıdı (KN 21/4) (Zarf)
- ✓ senden yoķaru kişiye bakup yerinme (KN 22/4) (Sıfat)

2.46. ziyāde

Arapça kökenli edat, ayrılma hâli ekinden sonra gelerek “-DAn fazla” anlamında Osmanlıca ve Türkiye Türkçesinde çekim edatı olarak kullanılır (Hacıeminoğlu, 2015, s. 111). Yabancı kökenli bu edatlar Eski Anadolu Türkçesi döneminde nadiren kullanılmıştır. İncelenen metinlerde ayrılma hâli ekiyle birleşen sadece bir örneğine rastlanmıştır.

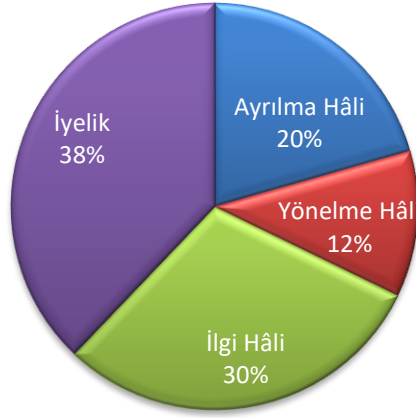
- ✓ ki Faġfūr oġlıdur bu řāh-zāde
hünerde kendüdür ħadden ziyāde (CH 4547) (Zarf)

SONUÇ

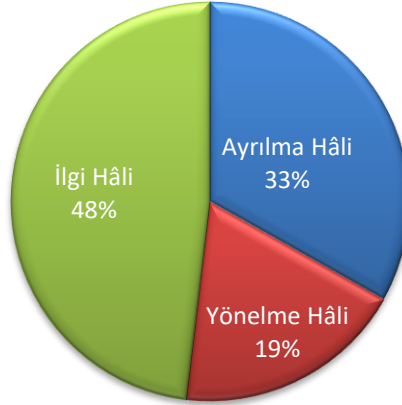
İncelenen örneklerde cümle içindeki edat görevli sözcüklerin %82'si zarf, %10'u sıfat ve %8'i isim işlevindedir. Bu bilgi ışığında çekim edatlarının büyük çoğunluğunun cümlede bağlı bulunduğu fiilin anlamını tamamlamak üzere kullanıldığı saptanmıştır. Ayrıca incelenen çekim edatlarının sıfat ve isim işlevlerinde de kullanıldığı belirlenmiştir.

Örneklerde Edatların Birleştikleri Ekler

İncelenen örneklerdeki çekim edatları; %38 oranında iyelik eki almış isim unsuruyla birleşirken %30'u ilgi, %20'si ayrılma, %12'si de yönelme hâli eki vasıtasıyla isim unsuruna bağlanarak edat grubu oluşturmuştur.

Örneklerdeki Edatların Birleştikleri Hâl Ekleri

İyelik ekli isim unsuruyla birleşen çekim edatları bu grafikten çıkarılmıştır. Çekim edatlarının sadece zamirlere bağlanırken -yalnız bir örnekte “Nevbahāruḡ öte”¹

¹ Bkz. (Cin, 2012, s. 162).

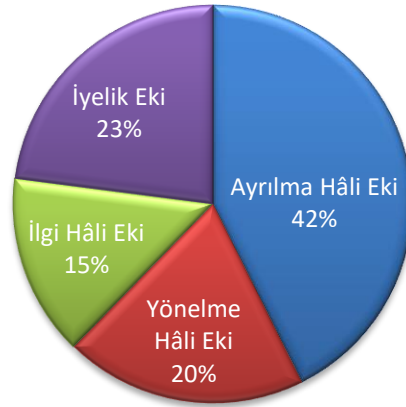
şeklinde doğrudan isme eklenmiştir- ilgi hâli eki istediği görülmektedir. İyelik eki tabloya dâhil edilmediğinde ilgi hâli eki kullanım oranının bu kadar artması, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde “bile, gibi, için, ile” gibi ilgi hâliyle birleşebilen edatların -aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere- fazlaca kullanılmasındandır.

İncelenen metinlerde kendinden önceki isimlere öncül bir -A, -DAn ekiyle bağlanarak *birleşik çekim edatı*¹ oluşturan “ağın, ağaru, artuğ, aşı /aşığa, ayru, ayruğ/ ayruhsı, berāber, berü, evvel, ğayı, ğerü, ğöre, içerü, ilerü, isre, öđ, öğdin, öte, ötrü, özge, soğ, soğra, taşıra, yaşı, yoğaru, ziyāde” edatlarına ait örneklerde bu edatlar; 618 örnekle %64 oranında ayrılma, 350 örnekle %36 oranında yönelme hâli eki vasıtasıyla isme bağlanmıştır. Bu edatlar birer zarf iken, ayrılma ve yönelme hâli ekleri sayesinde edata dönüşmüştür. Tespit edilen örneklerin %33’ü H. İbrahim DELİCE’nin *birleşik çekim edatı* kavramına uymaktadır.

¹ Bkz. (Delice, Sözcük Türleri, 2017, s. 153).

Bulunan Edatların Ek Tercihleri

Tespit edilen 46 çekim edatından,

a) Ayrılma hâli eki alabilen edatlar: ağın, ağaru, artuğ, aşı /aşığa, ayru, ayruğ/ ayruhsı, berü, evvel, ğayrı, ğerü, köre, içeri, için, ilerü, isre, öñ, öñdin, öte, ötrü, özge, soñ, soñra, taşra, yaña, yoğaru, ziyâde;

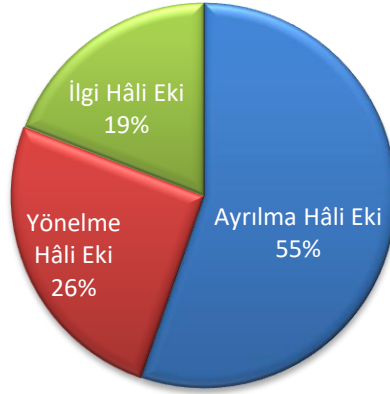
b) Yönelme hâli eki alabilen edatlar: berâber, deĝin, deĝinçe, dek, deñ, deñlü, göre, karşı, manend, misal, teg, toğru;

c) İlgi hâli eki alabilen edatlar: bile, dapa, gibi, içre, için, ile, öte, teg, üzre;

d) İyelik ekli isim unsuruyla birleşenler: ala, bile, dapa, deñlü, gibi, içre, için, ile, kadar, misal, sıfat, teg, üzre.

Söz konusu 46 çekim edatının isimlerle birleşirken hangi eki tercih ettikleri yukarıdaki tabloda görülmektedir. İyelik ekleri, bazı araştırmacılar tarafından ilgeç istemi kabul edilse de (Hirik, 2019) bu ekler gerileyici bir ilgi kurduğundan çekim edatlarının isme bağlanırken kullandıkları bir öncül ek kabul edilmemelidir. Bu çalışmayla elde edilen veriler kullanılarak iyelik eklerinin çekim edatlarıyla ilişkisi üzerine yeni bir araştırma yapılabilir. Bu bağlamda aşağıda verilen tabloya göre tekrar yorum yapılmalıdır.

Edatların Öncül Ek Tercihleri

Tablodan iyelik ekli isim unsuruyla birleşenler çıkarıldığında 26 edatın ayrılma, 12 edatın yönelme ve 9 edatın ilgi hâli ekiyle birleştiği görülmektedir. Sadece iyelik ekli isim unsuruyla birleşebilen “ala, kadar, sıfat” edatları bu analize dâhil edilmemiş ve toplam 43 çekim edatı dikkate alınmıştır. Bazı tespitler şunlardır:

- “göre” edatı, incelenen eserler arasında sadece en eski tarihli olan Behcetü’l-Hadâyik’te ayrılma hâli ekiyle karşılaştırma anlamıyla ve *köre* şeklinde (-DAn köre) birleşirken Beylikler ve Osmanlılar Dönemi’nde yazılmış eserlerde yönelme hâli ekiyle ve *göre* şeklinde (-A göre) kullanılmıştır.
- İlgi hâli ekiyle birleşebilen “bile, dapa, gibi, içre, içün, ile, teg, üzre” edatlarının tamamı iyelik ekli isim unsuruyla da birleşebilmektedir. 3. maddede de zikredilen bir kullanım dolayısıyla *öte* edatı istisnadır.
- “içün” edatı sadece bir örnekte ayrılma hâli ekiyle birleşmiş, ilgi hâli ekiyle zamirlere bağlanabildiği gibi iyelik ekli isim unsuruyla da birleşmiştir.
- “öte” edatı ayrılma hâli ekiyle ve tek örnekte ilgi hâli ekiyle isim unsuruna bağlanmıştır.
- “teg” edatı birer örnekte yönelme ve ilgi hâli ekleriyle birleşirken diğer örneklerinin tamamında iyelik ekli isim unsuruyla edat grubu oluşturmuştur.

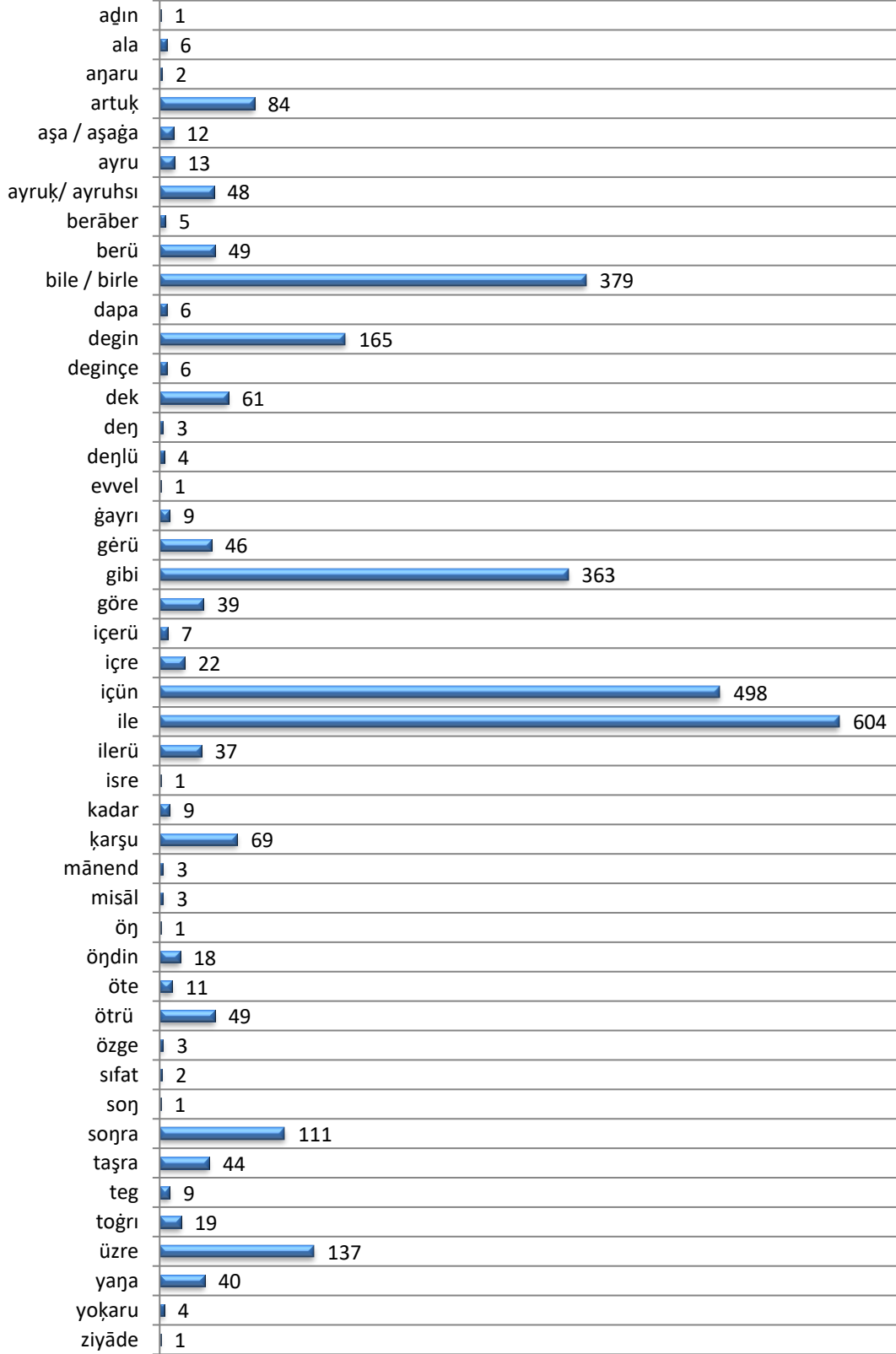
- Sadece bir örnekte iyelik ekli isim unsuruyla birleşen deñlü edatı, diğere örneklerde yönelme hâli eki vasıtasıyla isim unsuruna bağlanmaktadır.
- Nadir olarak kullanılan *misal/ meseli* edatı, hem yönelme hâli eki vasıtasıyla isim unsuruna bağlanmış hem de iyelik ekli isim unsuruyla birleşerek edat grubu oluşturmuştur.
- “içre” edatı sadece Behcetü’l-Hadâik’teki iki örnekte ilgi hâli ekli zamirlerle birleşmiştir.
- “gibi/ kibi/ bigi” edatı ilgi hâli ekine sadece zamirlerle birleştiğinde ihtiyaç duymaktadır.

Tespit edilen 46 edatın 8 tanesi (beraber, gayrı, evvel, kadar, misal, manend, sıfat, ziyade) yabancı kökenlidir. Bu hâliyle edatların %17’si yabancı kökenli gibi görünse de bunların kullanım oranı oldukça düşüktür. Yabancı kökenli edatlardan 33 örnek tespit edilmiştir ki bu sayı, bulunan örneklerin sadece %1’ine karşılık gelmektedir. Bu tespit, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde -çekim edatları bağlamında- yabancı dillerin etkisinin yok denecek kadar az olduğunu ortaya koymaktadır.

Mustafa ÖNER’in 2008’de yayımladığı bildiride “-A deñ” edatının Jean Deny’nin andığı iki örnek dışında eski metinlerde rastlanmadığı belirtilmiştir (Öner, Türkçede dan/ den Edatı, 2008, s. 4). Sadece “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” hikâyesinde rastlanan “-A deñ” edatının yeni örnekleri, bu çalışma sayesinde açığa çıkarılmıştır.

Gürer GÜLSEVİN, *dapa* başlığındaki ilgi hâli ekinin -GA yönelme hâli eki yerine kullanıldığını ve bunun sadece *dapa* edatının 3. teklik kişi zamiriyle kullanılan bir örneğine (BH 76b/3) rastlandığını söylese de (Gülsevin, 2017, s. 48) yapılan bu araştırma söz konusu durumun birden fazla örneği olduğunu ve 3. teklik kişi zamiri dışındaki sözcüklerde de (minüm dapa, bularuñ dapa) görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bkz. S. 84-85.

Bulunan Edatların Kullanım Sıklıkları

İncelenen metin örneğine göre en sık kullanılan çekim edatları sırasıyla *ile*, *içün*, *bile/birle* ve *gibi*dir. Toplam örneklerin %20'si *ile*, %17'si *içün*, %13'ü *bile/birle* ve %12'si *gibi* edatlarından oluşmaktadır.

Sonuç olarak Eski Anadolu Türkçesinin çekim edatlarıyla ilgili hazırlanan bu tez, bundan sonraki çalışmalar için araştırmacıların bilgisine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akalın, M. (2001). *Dil Yazıları*. (R. Toparlı, Dü.) Ankara: Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akalın, Ş. H. (Dü.). (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akar, A. (2019). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçe Dilbilgisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Canpolat, M. (2018). *Behcetü'l-Hadâik fi Mev'izatü'l-Halaik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, A. (2012). *Süheyl ü Nevbahar*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Delice, H. İ. (2017). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Asitan Kitap.
- Delice, H. İ. (2018). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Asitan Kitap.
- Demirbilek, S. (2008). Tegi Edatı ve Türevleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 94-101.
- Demirci, K. (2017). *Kelime Bilgisi El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*. Ankara: Adın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, E. (2011). *Kâbus-nâme Tercümesi*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Ekici, M. (2019). *Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderha'yı Öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2018). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2019). Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Konu-Bağlantılar-Yer-Zaman-Okuyuş. *Dil Araştırmaları*, 7-13.
- Ergin, M. (2006). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (M. AKALIN, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hirik, S. (2019). Türkçede Çekim İlgeçlerinin İstem Değişikliğine Art Zamanlı Bakış. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(26), 449-467.
- Hunutlu, Ü. (2019). Türk Dilinde Çekim Edatlarının İsim Hâli Tercihleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*(8/1), 133-158.
- İnce, A. (2000). *Cemşid ü Hurşid*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, N. (2013). Pervâne Bin Abdullah'ın Kitâb-ı Melhame'si Üzerine Tarihî Dil Bilgisi Çalışması. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Karaağaç, G. (2009, Güz). Edat Üzerine Düşünceler. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*(5), 157-169.
- Karahan, L. (2017). “Sonra, Önce” Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 39-48.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Marzuban-nâme Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Li, Y. S. (2004). *Türk Dillerinde Sontakılar*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Li, Y. S. (1998). *Türk Dillerinde Sontakılar*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Oruç, B. (1994). *Oğuz Grubunda Edatlar*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Öner, M. (1999, Ocak). Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi. *Türk Dili*, s. 10-18.
- Öner, M. (2008). Türkçede dan/ den Edatı. *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı* (s. 3-8). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut* (Cilt 2). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2020). Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine -Günbed Nüshası Işığında- Düzeltme Teklifleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(49), 7-20.
- Özkan, M. (2017). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin Sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Özmen, M. (2017). *Ahmed-i Dâî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sarraç, D. (1995). *Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Sebzecioglu, T. (2016). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Shahgoli, N. K. (2019, Haziran). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 147-379.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tekin, T., & Ölmez, M. (2018). *Türk Dilleri*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık.
- Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1981). *Şeyhî'nin Har-nâme'si*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Toker, M., & Uygun, M. (2016). Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanından Hareketle Göre Edatının Söz Dizimindeki Kullanılışı Ve Anlam Özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(36), 110-118.
- Taş, İ. (2020, 1). Edatların Metin Bağlamında İncelenmesi: Faruk Nafiz Çamlıbel Şiirleri Örneği, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi*, 59-86.
- Tulu, S. (2020, 2 4). Dede Korkut Kitabı'nda Ala Edatı ve Anlamı Üzerine. *Journal of Old Turkic Studies*, 499-510.
- Zengin, A. (2015, 2). Orhun Türkçesinde Çekim Edatları, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (53), 111-136.

ÖZGEÇMİŞ

İsa TAŞ, 10.08.1987 tarihinde Kastamonu'da doğdu. Tosya Anadolu Lisesini bitirdikten sonra 2008 yılında başladığı Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı lisans programından 2012 yılında mezun oldu. 2011-2012 yılları arasında Selçuk Üniversitesi bünyesindeki Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamladı. 2014-2017 yılları arasında Erzurum Narman Anadolu Lisesi'nde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. Hâlen Kastamonu Ağılı Anadolu İmam Hatip Lisesinde görevine devam etmektedir.